

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE ISTORIE

Revistă de istorie

ANUL IX

IANUARIE — FEBRUARIE 1956

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
www.dacoromanica.ro

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE ISTORIE

STUDII

Revistă de istorie

1

1956

ANUL IX

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
www.dacoromanica.ro

„STUDII“ REVISTĂ DE ISTORIE

APARE DE 6 ORI PE AN

COMITETUL DE REDACȚIE

Prof. Univ. L. BANYAI (Cluj), Prof. Univ. V. CHERESTEȘIU, Acad. P. CONSTANTINESCU-IAȘI, Conf. Univ. BARBU CÎMPINA, Conf. Univ. I. GHEORGHIŪ, Conf. Univ. GH. HAUPT *redactor responsabil adjunct*, Prof. Univ. I. IONAȘCU, Conf. Univ. V. MACIU, Conf. Univ. GH. MATEI, *redactor responsabil adjunct*, Conf. Univ. P. NICHITA, Conf. Univ. V. POPOVICI (Iași), Conf. Univ. S. ȘTIRBU, Acad. D. PRODAN (Cluj), Acad. MIHAIL ROLLER
BUCUREȘTI, B-DUL GENERALISSIMUL STALIN nr. 1

A BONAMENTELE SE FAC LA OFICILE POȘTALE, PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI DIN ÎNȚREPRINDERI ȘI INSTITUȚII

www.dacoromanica.ro

CUPRINSUL

	<u>Pag</u>
*, Sarcinile de mare răspundere puse de Congresul al II-lea al P.M.R. în fața istoricilor	7
STUDII ȘI REFERATE	
V. LIVEANU, Influența revoluției ruse din februarie 1917 în România	15
GH. GEORGESCU-BUZĂU, Activitatea lui N. Bălcescu pentru pregătirea declanșării revoluției din 1848	45
V. CHERESTEȘIU, Luptătorul revoluționar Eftimie Murgu	65
CORNELIA C. BODEA, Preocupări economice și culturale în literatura transilvană dintre anii 1786—1830	87
COMUNICĂRI ȘI NOTE	
T. NECȘA, Date privind situația clasei muncitoare din România în perioada crizei economice (1929—1933)	107
L. FODOR, Despre problema descompunerii breslelor din Odorhei în prima jumătate a secolului al XIX-lea.	125
E. FRANCES, Păstorii vlahi din imperiul bizantin în secolele XIII—XIV	139
VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ	
*, Sesiunea generală ordinară a Academiei R.P.R. din 27 iunie — 2 iulie 1955	147
P. CONSTANTINESCU-IAȘI, Congresul internațional al istoricilor de la Roma din septembrie 1955	151
A. T., Sesiunea științifică a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.	157
RECENZII ȘI PREZENTĂRI	
A. Lupu, Chivu Stoica: Eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933	159
E. Spivakovski, P. Constantinescu-Iași: Relațiile culturale romino-ruse din trecut.	164
A. Ofețea, I. Toth Zoltán: Mișcările țărănești din Munții Apuseni până la 1848	166
Dan Simonescu, Ed. Winter: Studiul limbilor slave apusene și sudice la Halle, în veacul al XVIII-lea	170
P.P. Panaitescu, K. V. Bazilevici: Politica externă a statului centralizat rus în a doua jumătate a secolului al XV-lea	174
CRONICA	183
Indexul alfabetic al revistei „STUDII” nr. 106	187

SOMMAIRE

	Page
* * Les tâches importantes assignées aux historiens par le II ^e Congrès du Parti Ouvrier Roumain	7
<i>ÉTUDES ET EXPOSÉS</i>	
V. LIVEANU, Le retentissement en Roumanie de la révolution russe de février 1917	15
GHI. GEORGESCU-BUZĂU, L'activité de N. Bălcescu en vue de préparer le déclenchement de la révolution de 1848	45
V. CHERESTEȘIU, Der revolutionäre Vorkämpfer Eftimie Murgu	65
CORNELIA C. BODEA, Wirtschaftliche und kulturelle Themen in der Literatur Siebenbürgens zwischen 1786—1830	87
<i>NOTES ET DOCUMENTS</i>	
T. NECȘA, Données au sujet de la situation de la classe ouvrière de Roumanie au cours de la période de crise économique de 1929 à 1933	107
L. FODOR, Décomposition des corporations d'Odorhei au cours de la première moitié du XIX ^e siècle	125
F. FRANCES, Les bergers vlaques dans l'empire byzantin aux XIII ^e et XIV ^e siècles	139
<i>LA VIE SCIENTIFIQUE</i>	
* * La session générale ordinaire de l'Académie de la République Populaire Roumaine	147
P. CONSTANTINESCU-IAȘI, Le congrès international des historiens tenu à Rome en septembre 1955	151
A. T., La session scientifique de l'Institut d'Histoire du Parti près le Comité Central du Parti Ouvrier Roumain	157
<i>EXPOSÉS ET COMPTES RENDUS</i>	
N. Lupu, Chivu Stoica: Les luttes héroïques des ouvriers ferroviaires et de l'industrie du pétrole en 1933	159
E. Șivalov hi, P. Constantinescu-Iași: Les relations culturelles roumano-russes par le passé	164
A. Ojetea, I. Tóth Zoltán: Les mouvements paysans dans les monts Apuseni jusqu'en 1848	166
Dan Simonescu, I. d. Winter: L'étude des langues slaves occidentales et méridionales au XVIII ^e siècle, à Halle	170
P.P. Panaitescu, K. V. Bazilévitch: La politique étrangère de l'Etat russe centralisé au cours de la seconde moitié du XV ^e siècle	174
<i>CHRONIQUE</i>	183
Index alphabétique de la revue „STUDII“ pour l'année 1955	187

СОДЕРЖАНИЕ

	<u>Стр.</u>
* * Задачи, поставленные II Конгрессом Румынской Рабочей Партии историкам.....	7
СТАТЬИ И РЕФЕРАТЫ	
В. ЛИВЯНУ, Влияние Февральской революции 1917 года в Румынии.....	15
Г. ДЖЕОРДЖЕСКУ-БУЗЭУ, Деятельность Н. Балческу по подготовке революции 1848 года	45
В. КЕРЕСТЕШИУ, Борец-революционер Ефтиму Мургу	65
К. К. БОДЯ, Культурные и экономические вопросы в трансильванской литературе между 1786 и 1830 годами	87
СООБЩЕНИЯ И ЗАМЕТКИ	
Т. НЕКША, По поводу рабочего класса в Румынии в период экономического кризиса 1929—1933 годов	107
Л. ФОДОР, Распад одоржейских цехов в первой половине XIX века.....	125
Е. ФРАНЧЕС, Валашские пастухи Византийской империи XIII—XIV веков	139
НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ	
* * Очередная Сессия Общего собрания Академии РНР	147
П. КОНСТАНТИНЕСКУ-ЯШЬ, Международный конгресс историков в Риме в сентябре 1955 года	151
А. Т., Научная сессия Института истории партии при ЦК РРП.....	157
РЕЦЕНЗИИ И ОБЗОРЫ	
Н. Лулу, Киву Стойка, Героические бои железнодорожников и нефтяников в 1933 году.	159
Е. С. Спаваковский, П. Константинеску - Яшь, Румыно-русские культурные связи в прошлом	164
А. Оцеля, И. Тот Золтан, Крестьянские движения в Трансильванских рудных горах до 1848 года	166
Д. Симонеску, Э. Винтер, Изучение западных и южных славянских языков в Халле, в XIII веке.....	170
П. П. Панаитеску, К. В. Базилович, Внешняя политика русского централизованного государства во второй половине XV века.....	174
ХРОНИКА	183
Содержание журнала „Студии“ за 1955 год	187

SARCINILE DE MARE RĂSPUNDERE PUSE DE CONGRESUL AL II-LEA AL P.M.R. ÎN FAȚA ISTORICILOR

Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Român a însemnat un mare eveniment în viața poporului nostru. Congresul a făcut un bilanț al realizărilor revoluției populare și al victoriilor obținute pe calea făuririi socialismului, un bilanț al învățămintelor drumului glorios străbătut de partid. Congresul a scos la iveală lipsurile manifestate în diferite domenii ale construcției socialiste și a trasat căile pentru lichidarea lor. Congresul a aprobat directivele pentru cel de al II-lea plan cincinal de dezvoltare a economiei naționale a R.P.R. Al doilea plan cincinal al țării noastre este un măreț program de construire a economiei socialiste-unitare, în care, pe baza dezvoltării neîntrerupte a industriei socialiste și în primul rînd a industriei grele, se va asigura transformarea socialistă a agriculturii, astfel ca în 1960 sectorul socialist în agricultură să fie preponderent, atît ca suprafață cît și ca producție marfă.

În raportul de activitate al C.C. al P.M.R. prezentat Congresului de tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej și în celelalte documente ale Congresului, precum și în discuțiile desfășurate pe baza lor, au fost profund analizate sub toate aspectele problemele activității economice, de stat, culturale, din țara noastră.

Documentele și dezbaterile Congresului reprezintă pentru oamenii de știință un izvor de îndrumări prețioase în activitatea lor creatoare.

Congresul a acordat o serioasă atenție problemelor activității științifice din R.P.R. Raportul C.C. a subliniat că partidul dorește științei noastre succese și mai mari, care să sporească contribuția științei la construirea socialismului și să ridice prestigiul ei internațional.

În dezvoltarea științei istorice din țara noastră, Congresul al II-lea al P.M.R. trebuie să constituie un punct de plecare pentru un nou și puternic avînt. Raportul de activitate al C.C. al P.M.R. la Congresul al II-lea vorbește despre principalele sarcini ale științei istorice în legătură cu munca ideologică a partidului. Acest fapt nu este întîmplător. Știința istorică face parte integrantă din frontul ideologic de luptă al partidului. Dezvoltarea științei istorice este indisolubil legată de apariția și dezvoltarea marxismului. Marxismul a transformat știința istorică dintr-o descriere de fapte fragmentare, care în cel mai bun caz putea zugrăvi numai un aspect izolat al procesului istoric, într-o

știință care studiază legile obiective ale societății. Sarcina științei istorice este de a contribui la înarmarea maselor cu cunoașterea temeinică a teoriei marxist-leniniste, a legilor și a forțelor motrice ale dezvoltării societății. Știința istorică ajută și trebuie să ajute în acest fel la rezolvarea problemelor vieții, la înțelegerea profundă a sarcinilor construcției socialiste, la înțelegerea concluziilor pe care le trage partidul din învățătura marxist-leninistă pentru practica sa revoluționară. Știința istorică are sarcina de a sprijini educarea oamenilor muncii și a tineretului în spiritul marilor idei ale patriotismului socialist și ale internaționalismului proletar. Știința istorică trebuie să pună în lumină rolul maselor de făuritoare ale istoriei și să contribuie astfel la combaterea cultului personalității, străin marxism-leninismului. Istoria dezvoltă rădăcinile istorice ale nașterii regimului democrației populare; ea arată cum regimul democrat popular a apărut pe baza legilor sociale obiective, ca o încununare a năzuințelor și a luptelor de veacuri ale maselor populare. Istoria contribuie la dezvoltarea încrederii în justiție și puterea atotbiruitoare a cauzei noastre, constituie o grăitoare și profundă demascare a mistificărilor, calomniilor pe care cercurile imperialiste încearcă să le răspîndească în legătură cu republica noastră populară.

Congresul a subliniat că în anii regimului democrat-popular au fost dobândite succese în diferite ramuri ale științei. Principalul succes obținut în anii puterii populare în domeniul științei istorice este faptul că istoricii își desfășoară tot mai mult studiile în lumina materialismului istoric, preluând în mod critic creațiile valoroase ale trecutului și combătînd istoriografia burgheză. În centrul preocupărilor istoricilor noștri se află istoria maselor populare. O călăuză permanentă în activitatea istoricilor noștri este istoriografia sovietică, care reprezintă un exemplu de rezolvare în spiritul marxism-leninismului a problemelor științifice, un exemplu pentru înlăturarea curajoasă a lipsurilor manifestate pe frontul istoriei, cu scopul de a împinge înainte știința istorică marxistă.

Pentru a șterge «petele albe» moștenite de la vechea istoriografie burgheză, a fost considerabil lărgită, în timpul regimului democrat-popular, baza documentară absolut necesară dezvoltării studiilor istorice. Au luat o amploare necunoscută în trecut săpăturile arheologice care, începînd din 1949, se desfășoară în mod planificat, fiind subordonate necesității rezolvării unor importante probleme istorice. Este în curs publicarea colecției de documente privind istoria medică a României. S-au publicat volume de documente privind lupta poporului nostru pentru eliberarea națională și socială, documente din istoria Partidului Comunist din România etc. Pe baza folosirii atât a documentelor publicate de istoricii din trecut, cât și a noilor materiale scoase la lumină în anii puterii populare, au apărut unele monografii și studii privind diverse probleme ale istoriei poporului nostru. În aceste lucrări au început să se studieze problemele dezvoltării forțelor și relațiilor de producție, problemele vieții și activității maselor populare, problemele luptei de clasă. S-a început valorificarea tradițiilor progresiste patriotice ale poporului nostru. S-a studiat și s-a dovedit dezvoltarea pe teritoriul țării a celor trei tipuri de relații de producție precapitaliste și a suprastructurii lor. S-au pus în lumină aspecte ale luptei de clasă în sclavagism și în feudalism. Au fost lămurite diferite probleme privind dezvoltarea vechilor populații de pe teritoriul patriei noastre, inclusiv unele probleme privind așezările slavilor pe teritoriul României. Au apărut lucrări privind lupta împotriva jugului otoman. A început studiul apariției și dezvoltării relațiilor capitaliste. S-au deschis noi căminuri în domeniul studierii

istoriei mișcării muncitorești, au început să apară lucrări privind istoria P.C.R. S-a trecut la studierea și prezentarea în lumina justă a relațiilor poporului român cu poporul rus și cu alte popoare. Problemele istoriei moderne, subapreciate în mare parte de vechea istoriografie constituie astăzi un obiect al cercetărilor a numeroși istorici. În anii puterii populare s-au pus bazele studierii istoriei contemporane a R.P.R.; problemele de istorie contemporană, ignorate cu foarte rare excepții de istoricii burghezi, reprezintă azi o preocupare centrală a istoriografiei noastre. A fost redactat manualul de istorie a Rmîniei pentru învățămîntul mediu, care reprezintă prima încercare — cu însemnate merite dar și cu anumite lipsuri — de a prezenta întreaga istorie a poporului nostru în lumina materialismului istoric.

Raportul C.C. al P.M.R. la al II-lea Congres al Partidului a subliniat că în fața istoricilor stă sarcina de rare răspundere « de a elatora cu forțele unui larg colectiv de cercetători științifici o istorie a Rmîniei care să sintetizeze, de pe pozițiile învățăturii marxist-leniniste, tot ce s-a realizat la noi pe tărîmul științei istorice, și să irască un pas înainte în dezvoltarea acestei științe, îndecseli în soluționarea unor probleme de bază ale istoriei noastre — probleme ale procesului de formare a poporului român, ale istoriei contemporane, ale periodizării istoriei ».

Îndrumări prețioase în îndeplinirea acestor sarcini se găsesc în documentele Congresului Partidului.

Congresul Partidului a apreciat că pe frontul ideologic, cu toate succesele obținute de partid, continuă încă să se manifeste lipsuri importante. Principala lipsă care mai persistă în munca ideologică — inclusiv în domeniul istoric — este dogmatismul, însușirea bucherească, necreatoare, a învățăturii marxist-leniniste.

În domeniul istoriei, însușirea necreatoare a marxismului se manifestă în primul rînd în neînțelegerea de către unii istorici a legăturii dintre acumularea și descrierea faptelor istorice pe de o parte și interpretarea lor pe baza materialismului istoric pe de altă parte. În ultimii ani, activitatea istorică s-a concentrat în special în direcția strîngerii și publicării de documente, monografiile și studiile de sinteză fiind neglijate. Au apărut extrem de puține lucrări de interpretare de proporții mai mari. Lucrările istoricilor noștri suferă încă de pe urma factologiei, prezentîndu-se deseori sub forma unor acumulări de fapte și de date la care, eventual, se lipește în mod mecanic una sau alta din tezele clasicilor marxism-leninismului. Așa cum just s-a arătat în ziarul « Știința », unele lucrări de istorie contemporană publicate de revista « Studii » au avut mai mult caracterul unor reportaje istorice și au fost lipsite de o profundă analiză a izvoarelor în lumina materialismului istoric.

Factologia nu înseamnă « folosirea a prea multe fapte », ci descrierea și înșirarea faptelor fără a se arăta conexiunea și interdependența dintre ele, fără a pune în lumină legile și forțele motrice ale dezvoltării sociale. « Faptele, dacă sînt luate în afara ansamblului, în afara conexiunii, dacă sînt fragmentare și arbitrare, sînt tocmai numai o jucărie sau chiar ceva mai rău »¹ subliniază Lenin. Factologia este tocmai un astfel de « joc » cu fapte rupte din ansamblul procesului istoric, rupte din ansamblul legăturilor sale. Legăturile dintre diversele fapte și fenomene istorice și în special legile — adică legăturile generale, esențiale, dintre fenomene — pot fi descoperite și studiate numai cu ajutorul materialismului istoric.

¹ V. I. Lenin, *Opere*, Ed. P.M.R., București, 1959, p. 279.

Un alt aspect al însușirii necreatoare a marxism-leninismului este părerea unor istorici care consideră că acumularea faptelor este o muncă « tehnică » de interes secundar.

Sub pretextul combaterii factologiei, unii istorici renunță la folosirea unui bogat material istoric, renunță la cercetarea și analiza critică a izvoarelor. Încearcă să « aplice » și să « demonstreze » în mod mecanic teze ale marxism-leninismului, citind fapte întâmplător găsite și « exemple » arbitrar alese care nu țin seamă de împrejurările istorice concrete.

Combătînd această poziție antiștiințifică, antimarxistă, Lenin sublinia: « în domeniul fenomenelor sociale nu există o metodă mai răspîdită și mai inconsistentă ca luarea unor fapte *răzlețe*, jocul de-a exemplele. Să alegi exemple, în general, asta nu e deloc greu, dar nici importantă nu are, sau dacă are. apoi are una pur negativă, pentru că esențialul îl constituie condițiile concrete istorice ale diferitelor cazuri »¹.

Combaterea factologiei necesită studiul situației istorice concrete. Procedeu citării « exemplelor » pentru a dovedi o teză sau alta, arbitrar aleasă, înlocuiește studiul condițiilor istorice reale prin acumularea unor fapte răzlețe și întâmplătoare, reprezentînd în realitate o variantă a factologiei. Istoria trebuie să zugrăvească procesul istoric *obiectiv*, trebuie să studieze legile sociale *obiective*, și îndeplinirea acestei sarcini este posibilă numai pe baza unui bogat material de fapte luate în conexiunea lor. « Faptele — subliniază Lenin — dacă le luăm în *ansamblul* lor, în *conexiunea* lor, sînt nu numai « îndărătнице », dar și absolut concludente »². Demonstrarea teoriilor și tezelor privind una sau alta din perioadele dezvoltării istorice a societății este posibilă numai pe temeiul studierii atente și aprofundate a situației concrete, a legăturilor esențiale dintre fapte.

Ridicîndu-se împotriva idealismului și subiectivismului burghez care neagă însemnătatea cercetării faptelor obiective, marxism-leninismul cere examinarea *tuturor* faptelor privind o problemă dată. « Trebuie să încercăm să stabilim o temelie de fapte exacte și incontestabile pe care să ne putem sprijini, cu care să putem compara oricare dintre raționamentele « generale » sau « exemplificatoare » de care se face fără măsură atîta abuz în unele țări în zilele noastre. Ca aceasta să fie într-adevăr o temelie, trebuie să luăm nu fapte răzlețe, ci *întreg ansamblul* faptelor referitoare la problema analizată, *fără nici* o excepție, căci altminteri se va naște în mod inevitabil bănuiala, și o bănuială cu totul legitimă, că faptele au fost alese sau triate arbitrar, că în locul conexiunii și interdependenței obiective a fenomenelor istorice în *ansamblul* lor este servită o cîrpăceală « subiectivă » »³.

Sarcina istoricilor constă tocmai în acumularea *tuturor* faptelor referitoare la problemele dezvoltării societății și în *dezvăluirea cu ajutorul teoriei marxist-leniniste a legilor obiective, a conexiunii și interdependenței fenomenelor istorice în ansamblul lor.*

Marxismul nu este o dogmă, ci o călăuză în activitatea oamenilor, inclusiv în activitatea oamenilor de știință. Tezele marxism-leninismului nu trebuie invocate în sprijinul unor ipoteze construite în mod arbitrar de unii cercetători. Tezele marxism-leninismului și documentele de partid în care tezele marxism-leninismului sînt aplicate în mod creator la condițiile țării noastre trebuie să

¹ V. I. Lenin, *Opere*, Ed. P.M.R., vol, 23, p. 270.

² *Ibidem*

³ *Ibidem*, p. 270—271.

stea la baza elaborării istoriei României și trebuie să călăuzească pe istorici în activitatea lor *creatoare* de acumulare și interpretare a *faptelor și legăturilor esențiale dintre fapte*.

Congresul al doilea al Partidului a subliniat că lupta împotriva ideologiei burgheze este una din cele mai importante sarcini ale partidului. Lupta ideologiei socialiste împotriva ideologiei burgheze oglindește lupta de clasă care este un fenomen obiectiv al societății noastre actuale. Sarcina istoricilor este de a combate cu fermitate toate formele de influență ale ideologiei burgheze reacționare și, îndeosebi, strecurarea în ideologie a concepțiilor naționaliste, șovine. Istoricii noștri au obținut unele succese în lupta împotriva idealismului și subiectivismului, dar sînt încă unii care nu s-au desprins în mod hotărît de metodele de muncă ale vechii istoriografii burgheze. Dezvoltarea modului de producție este încă puțin studiată. La unele cursuri de istorie a R.P.R. delimitarea diferitelor subperioade nu este stabilită după criterii obiective, evenimentele fiind axate în jurul diverșilor domni și voievozi, chiar și a celor mai nefamenați.

Istoriografia noastră — spre deosebire de vechea istoriografie — a pus în lumină în repetate rînduri lupta progresistă și revoluționară comună a poporului român și a minorităților naționale din țara noastră; totuși, nu s-au elaborat suficiente studii în această problemă.

Dînd o înaltă prețuire moștenirii culturale progresiste, partidul combate tot ce a fost retrograd, antipopular în ideologia trecutului, care încă își mai poate exercita influența. Raportul de activitate al C.C. al P.M.R. prezentat la Congres subliniază necesitatea valorificării critice a moștenirii culturale a trecutului. Raportul vorbește în mod direct de sarcina *dezvăluirii caracterului retrograd al teoriilor elaborate în trecut în domeniul istoriei de ideologii claselor exploatare*. În majoritatea lucrărilor de istorie sînt folosite faptele acumulate și realizările obținute de istoricii din trecut și sînt combătute unele sau altele dintre tezele istoricilor burghezi. Totuși atît în problema valorificării aportului pozitiv al istoricilor din trecut, cît și în problema combaterii istoriografiei burgheze mai sînt încă multe de făcut. Nu există încă studii speciale de istoriografie. Institutele de istorie ale Academiei R.P.R. nu au trecut elaborarea unor astfel de lucrări în planurile lor de activitate, iar Ministerul Învățămîntului nu a asigurat încă predarea în facultăți a cursului de istoriografie a R.P.R. Unii istorici se mărginesc la critica factologică a unor greșeli neesențiale și deseori mărunte ale istoriografiei burgheze. Este necesară studierea critică și combaterea *principalelor* teorii și teze ale istoriografiei burgheze. Este necesar ca, demascîndu-se în mod *documentat* denaturările comise de istoriografia burgheză, să se dezvăluie și să se combată rădăcinile ideologice ale tezelor false ale istoricilor burghezi.

Unele lucrări ca, de pildă, comunicarea « Poziția antiștiințifică a istoriografiei romîne cu privire la daci » a acad. prof. C. Daicoviciu contribuie la îndeplinirea acestei sarcini. Dar, criticînd tezele greșite ale istoriografiei burgheze, acad. C. Daicoviciu n-a acordat atenția cuvenită contribuțiilor pozitive aduse la studiul istoriei dacilor de istoricii din trecut. Unii dintre istorici au căzut însă în extrema opusă, încercînd să acopere limitele de clasă ale istoricilor burghezi. R. Vulpe, de pildă, într-o recenzie publicată în « Studii », critică pe acad. C. Daicoviciu pentru că nu a relevat contribuția pozitivă a unor istorici din trecut. Autorul recenziei se mărginește însă să sublinieze diferitele laturi — considerate de d-sa pozitive — ale unor istorici ca: Xenopol, Pîrvan, Iorga ș.a., fără să amintească măcar într-un singur rînd limitele de clasă ale acestora. R. Vulpe explică denaturările tezelor burgheze prin împrejurările epocii lor

care i-a împiedicat să aibă contact cu concepția materialistă¹, deși este știut că istoricii la care se referă R. Vulpe au trăit într-o epocă în care marxismul se răspândise în țara noastră. Faptul că acești istorici nu și-au însușit marxismul, iar uneori l-au combătut în mod direct, se explică nu prin limitele *epocii*, ci prin limitele *clasei*, ai cărei reprezentanți ideologici erau. Greșelile manifestate uneori în aprecierea aportului istoricilor din trecut nu pot constitui un motiv care să justifice slăbirea luptei împotriva concepțiilor greșite ale istoricilor burghezi. Nu poate fi vorba de ni-i o « pauză » în lupta contra ideologiei burgheze.

În procesul de elaborare a istoriei României trebuie valorificat tot ceea ce a fost pozitiv în lucrările istoricilor din trecut, trebuie folosite tradițiile progresiste — tradițiile de muncă și pasiune, închinată științei — care au caracterizat pe mulți din istoricii noștri. Elaborarea istoriei științifice a României trebuie să se bazeze pe critica documentată a falsificărilor și denaturărilor comise de istoriografia burgheză în principal-le probleme ale istoriei patriei noastre.

Congresul a atras atenția în special intelectualilor asupra faptului că, apreciindu-se la justa valoare creațiile și *cultura înaintată* a fiecărui popor, este necesară combaterea ploconirii servile față de cultura burgheză și demascarea apogetoșilor contemporani ai capitalismului și ai culturii sale. Totuși, în lucrările istoricilor noștri nu se oglindește în mod suficient rolul mișcării revoluționare din occidentul Europei în dezvoltarea mișcării revoluționare din țara noastră. Nu este tratat în mod aprofundat rolul mișcării revoluționare din Rusia în răspândirea în țara noastră, în cursul veacului al XVIII-lea și al primei jumătăți a secolului trecut, a ideilor progresiste revoluționare. În legătură cu această problemă, principala lipsă constă în faptul că nu sînt studiate cu suficientă claritate condițiile interne care au făcut posibilă influența ideilor revoluționare în România. Pe de altă parte, nu este demascat suficient de aprofundat rolul nefast al imperialiștilor occidentali care au aservit și jefuit țara noastră timp de multe decenii. Pentru a îndeplini această sarcină este necesară dezvoltarea studiilor de istorie generală și în special a studiilor privind acele probleme de istorie generală care sînt în strînsă legătură cu problemele istoriei R.P.R. Studiile de istorie generală trebuie să contribuie la înțelegerea rădăcinilor istorice ale prieteniei poporului nostru cu poporul rus și cu celelalte popoare ale lagărului socialismului; la înțelegerea legăturilor de prietenie ale poporului nostru cu mișcarea progresistă din țările capitaliste. Studiile de istorie generală trebuie să contribuie la demascarea în mod *documentat* a imperialismului și a ideologiei lui, la demascarea și combaterea teoriilor antiștiințifice ale istoricilor reacționari. Dezvoltarea studiilor de istorie generală este absolut necesară pentru a da istoricilor noștri posibilitatea de a studia istoria patriei noastre în așa fel, încît ea să nu fie ruptă de istoria universală.

Congresul al II-lea al P.M.R. a subliniat că pentru avîntul activității științifice în toate domeniile este neapărat nevoie de *dezbatere asupra problemelor celor mai actuale*, care să îmbogățească gîndirea științifică și să ducă la dezvoltarea și combaterea concepțiilor idealiste neștiințifice. În ultimii ani au avut loc unele discuții științifice în domeniul istoriei — spre marce folos al tuturor cercetătorilor. Organizarea discuțiilor științifice nu se bucură încă de atenția cuvenită. Subsecția de istorie din cadrul Secției a VIII-a a Academiei R.P.R. — iar mai înainte secția a V-a, precum și institutele de istorie ale Academiei R.P.R. n-au organizat sistematic, în afara sesiunilor anuale, sesiuni științifice, urmate de discuții asupra unor probleme fundamentale ale istoriei

¹ « Studii », anul VIII, nr. 4, iulie-august 1955, p. 155.

țării noastre. Nici revista « Studii » — așa cum a remarcat ziarul « Scînteia » — nu a organizat, în adevăratul înțeles al cuvîntului, discuții privind problemele arzătoare ale științei istorice. Pe de altă parte, numeroase cadre didactice care predau de mulți ani istoria în facultăți nu și-au pus pînă acum cursurile în discuția celorlalți specialiști.

Pentru elaborarea istoriei Romîniei este necesar să se asigure în cadrul unor largi dezbateri — în presă și în consfăturile științifice — un viu schimb de *părer*i asupra principalelor probleme ale istoriografiei noastre. Pentru elaborarea istoriei Romîniei este neapărat nevoie de dezbateri care să îmbogățească gîndirea științifică, să dea un fundament teoretic rezultatelor acumulate de cercetători și să contribuie la rezolvarea problemelor de istorie de pe pozițiile marxism-leninismului.

Eforturile istoricilor trebuie îndreptate în special înspre rezolvarea unora din problemele cheie ale istoriei Romîniei.

Raportul prezentat de C.C. al P.M.R. la Congres a subliniat că elaborarea Istoriei Romîniei va trebui să contribuie la rezolvarea unor probleme de bază ale istoriei noastre — probleme ale procesului de formare a poporului român, ale istoriei contemporane, ale periodizării istoriei.

În legătură cu istoria modernă și contemporană a țării noastre va fi de un mare ajutor elaborarea unui manual de istorie a Partidului. C.C. al P.M.R. a hotărît elaborarea de către Institutul de istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R. a unui manual care va fi redactat de o comisie a Comitetului Central și care va înarma oamenii muncii cu o cunoaștere a învățămîntelor istorice a drumului de luptă străbătut de partid.

De o deosebită actualitate este studierea istoriei Romîniei după 23 August 1944. Documentele Congresului al II-lea al P.M.R. indică soluția a numeroase probleme de cea mai mare însemnătate pentru știința istorică — problema etapelor revoluției populare, problema apariției germenilor puterii populare între 23 August 1944—6 Martie 1945, problemele construirii bazei economice a socialismului etc.

Trebuie încurajată studierea științifică a politicii externe a regimului burghezo-moșieresc, politica antipopulară, războinică de înfruntare a Romînici față de marile puteri imperialiste și politica externă a regimului democrat-popular, politică îndreptată spre apărarea păcii, a independenței naționale și a colaborării între popoare.

Rezolvarea problemei periodizării istoriei Romîniei este strîns legată de studierea dezvoltării modului de producție. Trebuie rezolvată problema periodizării istoriei noastre — atît problemele limitice de început a unor orînduiri, cît și problema diverselor perioade în cadrul lor. Astfel, nu se poate considera rezolvată problema delimitării diverselor perioade ale epocilor medievală, modernă, contemporană.

În ce privește istoria veche, trebuia subliniat că unii istorici (inclusiv manualul de istorie a R.P.R. pentru învățămîntul mediu încearcă să aplice în mod dogmatic periodizarea stabilită de Morgan, pe baza datelor cunoscute acum optzeci de ani, fără să țină seama că Engels a folosit această periodizare pornind de la premisa că dezvoltarea ulterioară a științei va impune revizuirea concluziilor lui Morgan. Strîns legată de problema periodizării istoriei vechi — respectiv a orînduirii sclavagiste — este aceea a apariției și caracterului statului dac. Cu problema formării poporului român se ocupă acum o comisie specială a Academiei R.P.R. formată din istorici, lingviști ș. a. Cercetările din ultimii ani au reușit să lămurească unele aspecte legate de continuitatea popu-

lației băștinase de pe teritoriul României, rolul unor triburi și popoare care au trecut și s-au stabilit pe teritoriul României etc.

În lumina învățăturii marxist-leniniste asupra limbii s-au desfășurat unele cercetări asupra procesului formării limbii române indisolubil legate de procesul formării poporului român. Totuși, problema formării poporului român continuă să rămână nerezolvată și soluționarea ei este una din cele mai de seamă sarcini ale istoriografiei.

Documentele Congresului al II-lea arată că pentru elaborarea istoriei României va trebui antrenat un larg colectiv de cercetători vîrstnici și tineri care să cuprindă pe toți cei capabili să contribuie la rezolvarea științifică a problemelor istoriei patriei. La alcătuirea manualului vor trebui să colaboreze cercetători de la Institutele de istorie ale Academiei R.P.R., de la Institutul de istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., cadre didactice de la facultățile de istorie și ceilalți cercetători competenți.

Alcătuirea istoriei României va trebui să mobilizeze pe toți istoricii din țara noastră. Istoricii pot să-și aducă aportul la realizarea acestei opere îndreptîndu-și cercetările în direcția rezolvării principalelor probleme, încă insuficient studiate, ale dezvoltării societății de pe teritoriul R.P.R. Cercetările istoricilor vor trebui axate în legătură cu principalele probleme de a căror soluționare depinde elaborarea tratatului. Istoricii trebuie să-și pună întreaga lor competență și capacitate de muncă în scopul studierii problemelor cardinale ale istoriei poporului nostru, pentru a contribui astfel la elaborarea unei istorii științifice, marxiste a României, care să înarmeze oamenii muncii cu cunoașterea luptelor maselor populare pentru libertate și progres social, pentru construirea socialismului în R.P.R.

INFLUENȚA REVOLUȚIEI RUSE DIN FEBRUARIE 1917 ÎN ROMÂNIA

DE

V. LIVEANU

Proletariatul rus în frunte cu partidul său de avangardă a fost primul din lume care a folosit cu succes slăbirea imperialismului în timpul primului război mondial și a îndreptat armele împotriva propriilor exploataatori. Revoluția burghezo-democratică din februarie 1917 a răsturnat țarismul, înlesnind lupta revoluționară a popoarelor. După revoluția rusă din februarie, războiul dus de guvernul Kerenski a continuat să păstreze un caracter imperialist. Cea de-a doua revoluție burghezo-democratică din Rusia a încheiat o primă etapă pe calea transformării războiului imperialist în război civil, reprezentînd prologul revoluției socialiste. Principala însemnătate a revoluției ruse din februarie a constat în aceea că a pregătit condițiile trecerii la revoluția proletară. Ea a avut asupra țării noastre o influență puternică, înlesnită de prezența în Moldova a sute de mii de soldați ruși.

★

Revoluția rusă din februarie a accelerat dezvoltarea unor procese apărute în țara noastră pe baza contradicțiilor proprii regimului burghezo-moșieresc de aici. România era o țară agrară, dependentă de marile puteri imperialiste. În industria României lucrau în ajunul primului război mondial circa 95 000 de muncitori ¹, iar în transporturi lucrau 50 000 de muncitori ². Industria României

¹ În industria transformatoare încurajată de stat lucrau 59 000 de oameni, în industria petroliferă 14 000, în mine și cariere 6 000 (Anuarul statistic al României 1915—1916, p. 194—196. Cioriceanu, *La Roumanie économique et ses rapports avec l'étranger de 1860 à 1915*, Paris, 1928, p. 360, 365). În întreprinderile industriale ale statului lucrau cel puțin 15 000 de salariați: în ateliere C.F.R., 4 500, la fabrica de țigări din București 2 000, la atelierele de confecții pentru armată din București, 2 000, iar la Arsenalul armatei în timp de război 10 000 de oameni (« Buletinul statistic al României », 1916, nr. 41—42, p. 813, « Buletinul Direcției Generale R.M.S. », anul I (1914), nr. 3—4 (iulie-decembrie), p. 50, și « Lupta » din 20.II.1916).

² La C.F.R., în afară de ateliere lucrau 28 000 de oameni, în porturi lucrau circa 15 000 de muncitori, pe vasele marinei comerciale 3 300 de oameni (« Buletinul Statistic al României », 1916, nr. 41—42, p. 813, « Tribuna Transporturilor », din 20.II.1914, Cioriceanu, *op. cit.*, p. 367). În transporturile comunale lucrau circa 3 000 de muncitori, numai la S.T.B. lucrau peste 1 000.

e caracteriza prin slaba ei dezvoltare, prin înapoierea tehnică; principalele ramuri ale industriei erau: industria extractivă petroliferă, forestieră, alimentară; lipseau o serie întreagă de ramuri industriale și în primul rând industria producătoare de mașini. Aproape 80% din capitalul investit în industrie aparținea capitaliștilor străini. În legătură cu aceasta în industrie începuseră însă să apară cele mai înalte forme ale capitalului monopolist: carteluri și trusturi, contopirea capitalului bancar cu capitalul industrial¹. Capitalismul începuse să se dezvolte și în agricultură. Circa o pătrime din suprafața marii proprietăți era lucrat cu inventarul moșierilor și arendașilor, cu muncitori salariați². După datele recensământului agricol din 1913, trăiau la țară 214 000 de proletari agricoli³.

Descompunerea țărănimii făcea pași repezi. Ancheta agrară din 1905 a arătat că 16% din țărani erau «frunțași» (chiaburi), 44% erau mijlocași și 40% erau «codași» (săraci). Dintre țărani așa-zii codași, cu o gospodărie proprie minusculă, mulți se angajau ca salariați, formând semiproletariatul agricol⁴. Marile bănci începuseră să-și subordoneze și agricultura⁵. Cele mai înalte forme ale capitalului monopolist se împleteau cu puternice relații precapitaliste, cu persistența unui număr însemnat de ateliere meșteșugărești și mai ales cu dominarea relațiilor semif feudale în agricultură. Marea proprietate moșierască deținea înaintea războiului mondial circa 65% din pământul agricol al României și 47,79 din suprafața arabilă și a pășunilor. *Aproape trei patrimi din suprafața unei proprietăți era lucrată cu inventarul țăranilor pe baza sistemului muncii în dijmă*⁶. Așa cum a subliniat Lenin, munca în dijmă era indisolubil legată de resturi ale constrîngerii extraeconomice, de privarea de drepturi a țărănimii. Resturile feudale din agricultură reprezentau baza rămășițelor feudale din viața politică a țării (monarhia semiabsolutistă, sistemul electoral censitar, arbitrarul politici, jandarmeriei și birocrăției, lipsa de drepturi democratice a maselor). Pe de altă parte, în fața țării noastre se punea problema de săvîrșiri unității naționale, prin eliberarea Transilvaniei de sub jugul habsburgic.

Dat fiind că în România începuseră să apară formele cele mai înalte ale capitalului monopolist, împletite cu puternice resturi feudale, revoluția trebuia

¹ În ajunul războiului existau în România: « Distribuția » — cartelul care monopolizea desfacerea internă a produselor petrolifere; cartelul întreprinderilor exportatoare din industria lemnului; cartelul fabricilor de ciment; cartelul fabricilor de sticlă; cartelul fabricilor de hirtie; cartelul fabricilor de pielărie, cartelul morilor din București, cartelul fabricilor de bere, sindicatul zahărului. Întreprinderile petrolifere din România erau filialele trusturilor internaționale. Cele opt mari bănci din România controlau în mod direct 39 întreprinderi industriale și de transport, fără a mai ține seama de întreprinderile controlate de băncile din țara hotarelor României.

² M. Șerban, *Problemele noastre social-agrare*, București, 1914, p. 24; C. Băicoianu, *Cri-a tracțiunii animale în agricultura României*, București, 1912, p. 12; L. Georgescu-Gruian, *Producția agricolă la marea și mica proprietate*, în « Democrația », an II (1914), nr. 4 (15 mai), p. 161.

³ *Agricultorii și repartizarea pământului cultivat*, București, 1913, p. 5—6.

⁴ G. Scraba, *Starea socială a sateanului*, București, 1907, p. 244; *Agricultorii și repartizarea pământului cultivat*, p. 10—11.

⁵ Foarte mulți arendași erau mișiți ai băncilor și caselor de export care, au monopolizat comerțul de cereale. Faimoasele trusturi arendașești aveau la spatele lor bănci puternice (vezi G. Maior, *România Agricolă*, București, 1911, p. 156, 177, 284). Kastris, *Les capitaux étrangers dans la finance roumaine*, Paris, 1921; V. Slăvescu, *Banca Generală a României și Ruzbo ul Național*, București, 1918, p. 15—16, și 20—21.

⁶ Vezi mai sus, p. 2, nr. 2.

să se desfășoare sub hegemonia proletariatului, chiar dacă ea ar fi avut la început un caracter burghezo-democratic. Dat fiind că în epoca imperialismului premisele revoluției proletare sînt create de situația sistemului capitalist mondial luat în ansamblul său, dat fiind că imperialismul mondial este copt pentru revoluție, că el reprezintă ajunul revoluției socialiste, desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice în România sub hegemonia proletariatului trebuia să creeze în mod inevitabil condiții obiective favorabile pentru ca clasa muncitoare, în măsura forțelor sale conștiente și organizate, să făurească alianța cu masele muncitoare și exploatate și să treacă la revoluția socialistă.

Intrarea Romîniei în războiul imperialist din 1914—1918 a ascuțit contradicțiile interne din țara noastră. În acest război soldații romîni au luptat pentru ca imperialiștii Antantei să înfrîngă pe concurenții lor germani și să-și instaurareze dominația asupra întregii lumi, *inclusiv asupra Romîniei*. În schimbul sprijinului dat Antantei, burghezia și moșierimea romîină nădăjduiau să cotopească teritoriile străine¹. Dat fiind că masele doreau să lupte pentru eliberarea Transilvaniei de sub jugul habsburgic, burghezia a folosit lozinca «întregirii neamului» pentru a acoperi caracterul imperialist și scopurile de cotopire ale războiului, pentru a acoperi tranzacțiile imperialiste care înfeudau Romînia Antantei².

Pe de altă parte, guvernele Antantei intenționau să mențină integritatea Austro - Ungariei, iar guvernul romîn era gata să renunțe la Transilvania și să primească «compensații» prin cotopirea unor teritorii aparținînd altor țări.

Războiul imperialist a adus maselor populare nenorociri fără număr și în primul rînd pierderea a sute de mii de vieți omenești. Fabricile au fost militarizate. Ziua de muncă a fost mărită. În timp ce prețurile creșteau vertiginos, salariile nominale ale lucrătorilor au fost micșorate și în unele întreprinderi militarizate, complet suprimate³. *Războiul a ruiinat sute de mii de gospodării țărănești prin mobilizarea bărbajilor, rechiziționarea vitelor și mijloacelor de transport, prin obligația impusă familiilor țărănești de a efectua diverse «corvezi» pentru armată. Efectele directe ale bătăliilor desfășurate pe teritoriul Romîniei și mai ales jaful autorităților de ocupație germane au desăvîrșit ruina economică a țării. Bătrînii și copiii rămași acasă erau duși cu forța la muncă pe moșii. Mizeria maselor a crescut în proporții neobișnuite. Înapoierea economică a țării, corupția și incapacitatea aparatului de stat — inclusiv a comandamentului*

¹ Prin tratatul secret încheiat în august 1916 imperialiștii Antantei au făgăduit guvernului romîn că, în schimbul participării la război, îi vor permite să cotopească întinse teritorii ungare și iugoslave situate la apus de granița R.P.R. precum și unele părți din teritoriul ucrainean. Tratatul prevedea în mod implicit că guvernul romîn va păstra teritoriul bulgar cotoplit în urma războiului imperialist din 1913 (vezi și «Viitorul» din 27.XI.1919).

² Referindu-se la Italia, Lenin scria în 1917 că, «„eliberarea“ teritoriilor italiene care aparțin Austriei ar fi în realitate o camuflare a recompensei date burgheziei italiene pentru participarea la războiul imperialist al unei uriașe coaliții imperialiste, ar fi o anexă neesențială la împărțirea coloniilor din Africa, a sferelor de influență în Dalmația și Albania» (V. I. Lenin, *Opere*, vol. 23, București, Ed. P.M.R., p. 179—180). Tot așa alipirea teritoriilor romînești care aparțineau Austriei ar fi camuflat recompensa dată burgheziei romîne pentru sprijinirea războiului imperialist dus de Antantă, ar fi reprezentat o anexă neesențială la înfeudarea Romîniei față de imperialiștii învingători și la cotopirea unor teritorii străine de către guvernul burghezo-moșieresc romîn.

³ Despre agravarea mizeriei oamenilor muncii din Romînia, ca urmare a războiului imperialist, vezi unele date concrete și izvoare la V. Liveanu, *Grevele din Romînia*, în «Studii», an. VI (1953), nr. 2 (martie—mai).

burghezo-moșieresc — lipsa ajutorului făgăduit de guvernele Angliei și Franței¹ au înlesnit trupelor Puterilor centrale ocuparea a două treimi din țară. Înfrîngerile militare au compromis și mai mult regimul burghezo-moșieresc în ochii maselor. Intrarea României în război de partea Antantei și apoi dezastrul militar au dus la apariția unor simptome de criză politică a regimului burghezo-moșieresc. Vechile «partide istorice» s-au scindat. În teritoriul ocupat au rămas unele grupări politice filo-germane care au desfășurat o vie agitație antiguvernamentală și uneori antidinastică (ceea ce nu le împiedicau să colaboreze în culise și peste linia frontului cu guvernul din Iași). La Iași diversele grupări din sinul partidelor burghezo-moșierești aruncau una asupra alteia răspunderea înfrîngerii. Pentru a potoli nemulțumirea maselor și a le abate de la lupta revoluționară, partidul liberal a început să agite din nou ideea lărgirii dreptului de vot și a expropriării unei părți neînsemnate a pământului moșieresc.

Intrarea în războiul imperialist a pus în fața proletariatului din țara noastră sarcina transformării războiului imperialist în război civil. Așa cum sublinia Lenin, în țările monarhice înapoiate, deci și în România, războiul civil trebuia să însemne desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice². Lenin a subliniat că desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice în țările monarhice înapoiate era o etapă necesară, dar nu suficientă, în lupta pentru o pace democratică. Numai venirea la putere a partidului proletariatului, numai trecerea de la desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice la revoluția socialistă putea deschide calea unei păci democratice³. Oportuniștii care predominau în conducerea mișcării muncitorești din România au împiedicat lupta proletariatului împotriva războiului imperialist. În momentul declarării războiului imperialist, cînd guvernul burghezo-moșieresc a interzis orice activitate legală a organizațiilor muncitorești, conducătorii reformiști, fideli vechii tactici legaliste au împiedicat trecerea organizațiilor muncitorești la activitatea ilegală și au izbutit să dezorganizeze pentru un timp mișcarea muncitorească. Elementele revoluționare din mișcarea muncitorească au organizat acțiuni îndreptate împotriva războiului imperialist. Aceste acțiuni au culminat cu marile demonstrații și greve antirăzboinice din iunie 1916. Dar elementele revoluționare nu erau călitate din punct de vedere ideologic și nutreau iluzii în posibilitatea victoriei

¹ Se știe că guvernele Angliei și Franței s-au angajat ca în momentul intrării României în război să dezlănțuie o ofensivă pe frontul de la Salonic. Guvernele Angliei și Franței nu și-au îndeplinit acest angajament, ceea ce a dat Puterilor centrale posibilitatea de a ataca România și dinspre sud.

² «Războiul civil la care chiamă în epoca actuală social-democrația revoluționară e lupta cu arma în mîină a proletariatului împotriva burgheziei, pentru exproprierea clasei capitaliștilor în țările capitaliste înaintate, pentru revoluția democratică în Rusia (zi de lucru de opt ore, confiscarea pămînturilor moșierești) — în general pentru republică în țările monarhice înapoiate» (V. I. Lenin, *Opere*, vol. 21, Ed. P.M.R., 1952, p. 146).

³ «... Revoluția democratică și republica democratică sînt o revoluție și o republică burghezo-democratică. Caracterul războiului dezlănțuit între marile puteri burheze și imperialiste nu s-ar schimba *cîtuși de puțin* dacă în cadrul vreuneia din aceste puteri imperialismul militar-absolutisto-feudal ar fi repede înlăturat, deoarece în urma acestui lucru imperialismul pur burghez n-ar dispărea, ci *s-ar întări și mai mult*». (V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 432). «Nu se poate ieși din războiul imperialist, nu se poate ajunge la o pace democratică și neimpusă prin forță fără doborîrea puterii capitalului, fără trecerea puterii de stat în mîinile altei clase, în mîinile proletariatului. Revoluția rusă din februarie-martie 1917 a fost începutul transformării imperialismului în război civil. Această revoluție a făcut *primul pas* spre încetarea războiului. Numai *al doilea pas* poate asigura încetarea lui și anume: trecerea puterii de stat în mîinile proletariatului» (V. I. Lenin, *Opere*, vol. 24, Ed. P.M.R., p. 48).

luptei neînarmate împotriva războiului imperialist, în eficacitatea *refuzului de a satisface serviciul militar*¹. Dar în condițiile din timpul și din preajma primului război mondial, când burghezia a pus la ordinea zilei teroarea și violența, răsturnarea burgheziei și lichidarea războiului imperialist nu erau posibile fără lupta înarmată. Unii militanți revoluționari ai P.S.D., în frunte cu Alecu Constantinescu, au început să preconizeze ca metodă de luptă împotriva războiului imperialist *insurecția și refuzul de a satisface serviciul militar*², fără a înțelege contradicția dintre insurecție și refuzul de a intra în armata burgheză pentru a folosi armele burgheziei împotriva ei. După izbucnirea războiului imperialist, elementele revoluționare din P.S.D. au cerut conducerii să organizeze activitatea ilegală antiimperialistă, dar oportuniștii din fruntea mișcării au respins această propunere, pe motiv că agitația împotriva războiului imperialist contribuia la înfrângerea propriului guvern³. Or, lupta pentru înfrângerea propriului guvern era indisolubil legată de lupta pentru transformarea războiului imperialist în război civil, era deci justă și necesară. La București⁴ și la Iași⁵ s-au format grupuri de militanți ai P.S.D. care discutau tactica pe care trebuia s-o adopte mișcarea muncitorească. Militanții revoluționari din aceste grupuri au criticat pe oportuniștii care se opuneau muncii ilegale antiimperialiste⁶. Revoluția rusă din februarie 1917 a ajutat militanților revoluționari din țara noastră să găsească drumul de luptă împotriva războiului imperialist.

Revoluția rusă din februarie a rezolvat unele probleme asemănătoare cu cele ce stăteau atunci în fața țării noastre; ea a arătat că în țările monarhice înapoiate revoluția burghezo-democratică este primul pas posibil și necesar pe calea transformării războiului imperialist în război civil. Astfel se explică faptul că revoluția rusă din februarie a dat avânt luptei maselor populare din țara noastră și a accelerat procesul de clarificare ideologică a grupurilor revoluționare din România.

Revoluția rusă din februarie a avut o deosebită influență în Moldova pentru că aici erau concentrați nu numai sute de mii de soldați ruși, ci și o mare parte a muncitorilor din Muntenia, evacuați în noiembrie 1916 dincolo de Siret.

În rândurile trupelor ruse din Moldova, primele manifestări de nesupunere și revoltă împotriva ofițerilor țariști au început să apară încă înaintea revoluției ruse din februarie⁷. Înaintea răsturnării țarismului, în rândurile trupelor ruse din Moldova acționau agitatorii revoluționari ruși, apărați

¹ Încă în manifestul « Război războiului », din 1912, grupul revoluționar condus de Ștefan Gheorghiu preconiza ca mijloc de luptă împotriva războiului imperialist, nu războiul civil, ci « dezarmarea prin noi înșine ». În ianuarie 1916 Alecu Constantinescu, precizând care erau, după părerea lui, mijloacele de luptă contra războiului imperialist, arată că « nu s-a gândit la lupta înarmată sau neplata impozitelor, ci la neaprobarea bugetelor de război și la refuzul de a face serviciul militar, dar numai în caz de război » (« Lupta » din 26.I.1916).

² « Lupta » din 3.III.1916, din 1.IV.1918, din 2.IV.1916, și « Convorbiri sociale », an. I (1916), nr. 6 (martie).

³ Arhiva Ministerului Forțelor Armate, Depozitul central (Arhiva M.F.A.D.C.), fondul Tribunalului militar București, magazia 15, dosar 142, p. 10, 101—102. Acest dosar cuprinde materiale din arhiva P.S.D.M.R., confiscate de poliție la 13 decembrie (1918). Vezi și *Die sozialistische Bewegung in Rumänien* (în « Die Kommunistische Internationale », an. I, 1919, nr. 7—8 (noiembrie-decembrie), p. 84.

⁴ *Ibidem*.

⁵ « Socialdemocrația » din 27.IV.1919.

⁶ Arhiva M.F.A.D.C., fondul Tribunalului militar București, magazia 15, dosar 142, p. 101—102.

⁷ A.T. Vasilev, *Ohrana*, Viena, 1920, nr. 242—243. (Vasilev a fost șeful Ohranei).

de soldați împotriva ofițerilor¹. Imediat după răsturnarea țarismului și victoria revoluției burghezo-democratice din Rusia — în martie 1917 — soldații ruși din Moldova au format *soviete*. Conducerea sovietelor de pe frontul român, ca și conducerea marelui majorității a sovietelor din Rusia la începutul revoluției burghezo-democratice, era dominată de partidele conciliatoare: menșevicii și eserii (socialiști revoluționari). În rîndurile trupelor ruse din Moldova influența menșevicilor și a eserilor era însă mai puternică decît în rîndurile trupelor ruse de pe celelalte fronturi, fiindcă frontul român era cel mai depărtat de centrele proletare revoluționare din Rusia².

În rîndurile trupelor ruse de pe frontul român au început să se refugieze generalii și ofițerii contrarevoluționari goniți de pe alte fronturi³.

Totuși, influența bolșevicilor a crescut și pe frontul român. În Moldova, sosesc ziare și agitatori bolșevici. Trupele din corpul IV siberian aduse în Moldova în vara anului 1917 se caracterizau printr-o stare de spirit bolșevică. Soldații ruși au început să se ridice împotriva războiului imperialist, refuzau să ia parte la acțiuni ofensive, organizau fraternizări cu trupele Puterilor centrale, arestau pe ofițerii contrarevoluționari, înlăturau pe conciliatorii din soviete⁴.

Statul major contrarevoluționar rus a cerut și a obținut sprijinul guvernului român împotriva soldaților revoluționari ruși; guvernul român a intervenit direct împotriva soldaților revoluționari. Autoritățile române arestau pe agitatorii revoluționari ruși și îi predau în secret ofițerilor țariști care îi împușcau fără nici o judecată⁵. În spatele trupelor ruse a fost alcătuit un cordon de trupe române condus, în mod direct, de Șcerbacev, comandantul trupelor ruse, care împiedica pătrunderea pe front a «suspecților» și a literaturii revoluționare. Au fost organizate unități române speciale care, alături de cazaci, dezarmau unitățile revoluționare⁶.

Muncitorii și țărani din Moldova urmăreau însă cu simpatie lupta soldaților revoluționari ruși. Între soldații revoluționari ruși și masele populare din Moldova s-au stabilit strînse legături de prietenie. Frontului comun al guvernului burghezo-moșieresc român și al generalilor contrarevoluționari ruși au început să i se opună acțiuni comune ale soldaților revoluționari ruși și ale maselor populare românești.

Încă din februarie-martie 1917 la mitingurile soldaților revoluționari ruși din Moldova a început să participe populația românească. Referindu-se la evenimentele din martie-aprilie 1917, ministrul Rusiei la Iași scrie în

¹ A. Mosolov, *La mission en Roumanie* (Manuscris Mosolov), p. 150 (Este vorba de memoriile-manuscrite, ale generalului țarist Mosolov, care a îndeplinit funcția de ministru al Rusiei la Iași în 1916—1917. Manuscrisul se găsește la Biblioteca Academiei R.P.R., Serv. manuscrite și documente, fondul palatului, mapa 45).

² *Histoire de la révolution russe*, Paris, 1947, vol. II, p. 171—173.

³ *Ibidem*. Pe frontul român comandau viitorii șefi alb-gardiști, Wranghel, Mannerheim Șcerbacev, Drozdovski etc.

⁴ *Histoire de la révolution russe*, vol. I, p. 191, vol. II, p. 172—173. Numeroase rapoarte primite de marele cartier general român începînd din mai 1917 arătau că trupele ruse refuzau să participe la acțiuni ofensive. (Arhiva Ministerului Forțelor Armate. Depoz. central; Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații, magazia 8, lada 40, dosar 1, p. 199; 296; dosar 2, p. 75; 85; 259). Despre întrunirile soldaților ruși pentru pace; *ibid.*, dosar 1, p. 196, 223, 296. Despre fraternizări pe front, *ibid.*, ... dosar 1, p. 187; dosar 2, p. 54; Despre arestarea ofițerilor țariști, *ibid.*, dosar 2 și 3).

⁵ Manuscris Mosolov, p. 162.

⁶ *Histoire de la révolution* www.dacoromanica.ro

memoriile sale : «Am avut de mai multe ori ocazia să asist la mitinguri ale soldaților < ruși > la care participau uneori un mare număr de români»¹. Soldații ruși fraternizau cu soldații români². Până la revoluția rusă din februarie conducătorii social-democrați din Moldova au izbutit să împiedice pe muncitorii revoluționari din Moldova să se organizeze în ilegalitate. După revoluția rusă din februarie, s-au format grupuri ilegale de muncitori revoluționari : «Revoluția rusă care izbucni în martie are o influență foarte mare între muncitorii aflați la Iași ; începură să se caute și cercuri intime începuseră să se nască, unde se discutau cu multă aprindere evenimentele care se precipitau în Rusia și care aveau un puternic ecou în Moldova, care era împinzită de trupe rusești»³.

Încurajați de exemplul celei de a doua revoluții burghezo-democratice din Rusia, militanții revoluționari din România au reluat firul puternicelor acțiuni antiimperialiste de masă întrerupte în august 1916, ca urmare a trădării conducătorilor social-democrați⁴.

Prima mare demonstrație antiimperialistă din timp de război în Moldova a fost organizată la 16 (3), aprilie 1917 la Iași. Această demonstrație a fost organizată cu prilejul înmormântării fruntașului social-democrat Ottoi Călin, secerat de tifos exantematic în timpul serviciului militar. Autoritățile interziceau orice demonstrație sub cele mai aspre sancțiuni. Dar în dimineața zilei de 16 (3) aprilie 1917, peste o mie de muncitori s-au strâns în diverse puncte în spatele dealurilor ce înconjurau cimitirul evreiesc din Iași. La ora dinaintea stabilită, muncitorii s-au adunat în fugă în cimitir, iar M. Gh. Bujor a ținut o cuvântare în care a spus că războiul în curs era străin de interesele țării și ale clasei muncitoare și și-a exprimat speranța că în România va începe o eră nouă, deschisă de revoluția burghezo-democratică din Rusia⁵. Un grup de militanți ai mișcării muncitorești din Iași a participat la pregătirea demonstrației de 1 Mai inițiată și convocată de sovietele soldaților ruși. Acest grup a intrat în legătură cu trei activiști bolșevici din rîndurile trupelor ruse și la 28 (15) aprilie s-a adresat Sovietului frontului român, cerîndu-i ajutor pentru eliberarea socialiștilor arestați de guvernul român. Militanții socialiști au intrat în legătură cu cei arestați, pentru a pregăti eliberarea lor⁶.

La 1 Mai 1917 au avut loc la Iași, Galați, Bîrlad și Tecuci demonstrații ale soldaților revoluționari ruși, la care, după cum recunosc rapoartele Siguranței, « a asistat și publicul românesc »⁷

¹ Manuscrisul Mosolov, p. 157.

² « Cum întâlneau soldați români, rușii începeau să fraternizeze cu ei », — scria ministrul Rusiei la Iași (*ibid.*, p. 153).

³ « Calendarul Muncii », București, 1920, p. 53.

⁴ În martie 1917, aceste grupuri i-au trimis lui Iorga, director al ziarului « Neamul Românesc », mai multe scrisori prin care își exprimau solidaritatea cu Karl Liebknecht și protestau contra terorii antimuncitorești dezlănțuită de guvernul român (Serv. de documente și manuscrite al Bibliotecii Academiei R.P.R., fondul Iorga, mapa 2/1917). « Neamul Românesc » din 16 și 21 martie 1917 a combătut ideile cuprinse în aceste scrisori, aducînd totuși la cunoștința cititorilor existența unor grupuri socialiste antirăzboinice în România.

⁵ Descrierea manifestației din 16(3) aprilie 1917 se bazează pe relatările unor martori oculari, pe informațiile cuprinse în « Socialdemocrația » din 27. VI.1918 și într-un manifest ilegal din mai 1917 (Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații, magazia 8, lada 4, dosar 2, p. 175).

⁶ După relatarea tovarășului M. Gh. Bujor. Vezi și Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații, magazia 18, lada 135, dosar 19, p. 143 și « Momentul » din 5.V.1918.

⁷ Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații, magazia 18, lada 135, dosar 19 p.143.

Deosebit de importantă a fost demonstrația de 1 Mai la Iași¹. Prin însăși semnificația ei tradițională, demonstrația de 1 Mai reprezenta, în toiu l măcelului imperialist, o afirmare a solidarității internaționale a proletariatului și a dorinței maselor de a lupta pentru o pace democratică.

Ca urmare a predominării eserilor și menșevicilor în soviete, demonstrațiile de 1 Mai în Moldova s-au desfășurat sub semnul încrederii în guvernul provizoriu burghez din Rusia. Eserii și menșevicii, prin lansarea lozincii «război până la victoria finală», au încercat să dea manifestații de la Iași un caracter șovin, de sprijinire a războiului imperialist. Dar masele de soldați ruși și muncitori români care li s-au alăturat au dat manifestației de 1 Mai de la Iași un caracter internaționalist. Au participat la demonstrație 15 000 de soldați ruși. Autoritățile și legile burghezo-moșierești interziceau demonstrațiile de stradă și orice manifestare împotriva războiului imperialist. Fără să țină scama de legile în vigoare, numeroși muncitori români s-au alăturat demonstrației soldaților ruși. Numeroși cetățeni ovaționau pe demonstrații de la ferestre și balcoane și de pe trotuare. Manifestanții purtau pancarte cu lozinci scrise românește și rusește: «Trăiască Internaționala!»; «Trăiască frăția între popoare!»; «Pace fără anexiuni și contribuțiuni!»; «Această din urmă lozincă a trezit în special indignarea presei burgheze².

Soldații ruși și muncitorii români au eliberat cu de la sine putere pe militanții socialiști arestați la Iași. Manifestanții au pus stăpânire pe străzile orașului. «Autoritățile — se arată într-un manifest ilegal — își pierduseră cumpătul și intraseră ca în pământ». Sfătuit de ministrul Rusiei, generalul țarist Mosolov, regele și familia sa au părăsit Iași. Soldații ruși și cetățenii români se perindau în fața mașinii în care se aflau deținuții eliberați, le strîngeau mîinile, îi felicitau. Vorbitorii români care au luat cuvîntul la miting au chemat masele la luptă pentru instaurarea republicii și exproprierea moșilor³. Această chemare deschisă la înfăptuirea unor transformări burghezo-democratice pe cale revoluționară dădea expresie dezvoltării procesului de clarificare ideologică a elementelor revoluționare. Totuși, cei care au luat cuvîntul la miting nu au arătat că singura cale de luptă pentru instaurarea republicii era insurecția armată; ei nu au arătat că instaurarea republicii era necesară, dar insuficientă pentru a pune capăt războiului imperialist.

¹ Pentru descrierea manifestației din 1 Mai 1917, din Iași am folosit un manifest ilegal din mai 1917 (Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații, magazia 18, lada 40, dosar 2, p. 175); un raport al Biroului de informații român (Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații, magazia 18, lada 35, dosar 19, p. 21); Manuserisul Mosolov, p. 157—158; un memoriu anonim, din fondul neinventariat al Arhivelor statului Iași; ziarele ieșene «Evenimentul» din 2.V.1917 și «Momentul» din 5 și 6.V.1918, precum și relatările orale ale unor martori oculari.

² Vezi «Evenimentul» din 2.V.1917.

³ Într-un manifest ilegal editat de grupurile revoluționare române în mai 1917 se spunea: «Evenimentele petrecute la Iași la 18 aprilie (1 Mai stil nou—n.n.) vor rămîne unice în istoria poporului român. Cenzura și presa le-a trecut sub tăcere. Dar degeaba nădăjduiește oligarhia că va întinde asupra lor vălul uitării. În ziua aceea — 1 Mai stil nou — 15 000 de soldați și ofițeri ruși din armata revoluționară de peste Prut, după ce au prăznuit la Socola Sărbătoarea Internațională a proletariatului, s-au îndreptat spre oraș într-o măreață procesiune... Uriașa manifestație... cu placarde și steguri roșii care pe lângă inscripții rusești, avea și inscripții românești: Trăiască libertatea! Trăiască internaționala! Trăiască Republica Federativă! Trăiască frăția între popoare! a înaintat în cîntece revoluționare pînă în Piața Unirii unde a avut loc o mare adunare și s-au rostit cuvîntări importante... între altele: «...» forme sub influența evenimen-

Însemnătatea demonstrației de la Iași consta nu atât în lozinci, cât în formele de luptă adoptate de mase. În plin război imperialist, masele au trecut peste legalitatea burgheză, au demonstrat pentru pace și fără să țină seama de autorități au înfăptuit cu de la sine putere măsuri revoluționare (eliberarea areștaților). Marea însemnătate a demonstrației de 1 Mai 1917 consta în aceea că a reprezentat semnalul unor puternice acțiuni revoluționare, în cursul cărora masele au abandonat calea legalismului cu orice preț, predicată de decenii de-a rîndul de liderii social-democrați. Evenimentele de la 1 Mai 1917 din Iași «au un vădit caracter revoluționar și au pentru aceasta o deosebită însemnătate», — se arată într-un manifest ilegal din mai 1917. «O dată cu ele despotica „legalitate” a oligarhiei a fost sfărîmată. Zăgazurile care închideau drumul democrației dornice de luptă au fost doborîte. Prin spărtura făcută, șuvoiul revoluționar va putea răzbi în sffrșit»¹.

Într-adevăr, demonstrația de la 1 Mai 1917 a avut un puternic răsunset în masele populare. Muncitorii își manifestau dorința de a lupta alături de soldații ruși pentru a pune capăt războiului imperialist și mizeriei. Mulți muncitori, inclusiv cei din întreprinderile militare, se declarau gata să facă o revoluție împotriva războiului imperialist și a mizeriei².

Muncitorii din atelierele C.F.R. din Iași care au luat parte la demonstrația din 1 Mai, au inițiat o acțiune pentru sporirea salariilor și reducerea orelor de lucru³. La 6 mai (23 aprilie), cu prilejul unei noi manifestații a trupelor ruse, muncitorii de la C.F.R., Arsenal și unele întreprinderi particulare au încetat lucrul pentru o zi⁴.

«Ofițerii ruși din localitate — se arată în rapoartele Siguranței — se tem ca duminică 23 aprilie (8 mai) să nu aibă loc o mișcare revoluționară provocată de soldații lor în colaborare cu socialiștii din oraș. Asemenea s-au văzut mai mulți lucrători civili umblind prin oraș cu cocarde roșii în piept»⁵.

De frica acestei noi manifestații a muncitorilor români și a soldaților ruși, familia regală a părăsit Iașul, refugiindu-se la statul major al generalului Averescu, sub paza ofițerilor⁶. Trupele române din Iași au fost consemnate

telor din Petrograd. Era cu neputință ca România să rămână cu ticălosul ei regim electoral și agrar, cînd alături de ea a triumfat Republica federativă rusă, care acorda drepturi politice nu numai bărbaților fără deosebire de neam și religie, dar și femeilor. Poporul român are datoria să ducă pînă la capăt această operă, făcînd să triumfe în România regimul republican. După aceasta un ofițer rus s-a adresat în franțuzește soldaților și publicului românesc. În tot timpul manifestațiilor și a neuitatelor fapte autoritățile își pierduseră cumpătul și intrașeră ca în pămînt. Mii de cetățeni ieșiri pe străzi, pe piețe, la ferestre, la balcoane, au salutat cu entuziasm pe tot parcursul pe eliberatori, steagurile roșii și pe eliberați...» (Arhiva M.F.A.D.C. fondul serviciului de informații, magazia 18, lada 40, dosar 2, p. 175).

¹ *Ibidem*.

² Iată câteva extrase din rapoartele agenților Siguranței cu privire la ecoul manifestației de la 1 Mai din Iași: «O parte din lucrători... zic că prin gestul rușilor se va apropia pacea atît de așteptată». (Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații, magazia 18, lada 40, dosar 1, p. 30). «Am aflat de la un lucrător de la Arsenalul armatei că lucrătorii se vor asocia imediat cu ceilalți dacă va fi o revoluție, căci ei sînt sătui de război și de mizeria pe care o îndură» (*ibid.* p. 117). Muncitorii cefești spunea că «rușii vor face o nouă manifestație în favoarea păcii, fiind sătui de război... Noi vom trebui să luăm parte la aceste mișcări și să încheiem și noi pace cu Germania, pentru a pune capăt nenorocirilor suferite numai de pe urma războiului» (*ibid.*, p. 147).

³ *Ibidem*, p. 126.

⁴ *Ibidem*, p. 169 bis.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Manuscris Mosolov, p. www.dacoromanica.ro

în cazărmi, spre marea nemulțumire a soldaților¹. Demonstrația din 1 Mai 1917 a dat un nou impuls activității revoluționare ilegale.

În Moldova, din cauza teroarei guvernamentale, activitatea grupurilor ilegale și editarea literaturii ilegale întâmpina mari greutăți. Existau însă condiții extrem de favorabile pentru ca activitatea ilegală din Moldova să fie îndrumată din Odesa. Rusia era încă de atunci țara cea mai liberă din lume (pentru revoluționari). Din Odesa plecau zilnic spre Moldova numeroase trenuri și vapoare militare, iar soldații revoluționari ruși asigurau călătoria militanților revoluționari și transportul literaturii ilegale. În sfârșit, la Odesa și sudul Rusiei au fost evacuate unele întreprinderi și unități militare care, influențate direct de revoluția rusă, constituiau un sprijin pentru activitatea revoluționară. Din toate aceste motive, un grup de militanți revoluționari din Moldova s-a refugiat în Ucraina pentru a scăpa de urmărirea autorităților române și a tipări literatură ilegală. Ei s-au stabilit la Odesa, unde au format «Comitetul de acțiune social-democrat român»². Comitetul de acțiune social-democrat român și-a propus să reorganizeze activitatea P.S.D.M.R. pe baze noi. Ridicându-se împotriva social-democraților de dreapta din Iași (I. Sion, Ghelerter) care refuzaseră să sprijine organizarea acțiunilor de 1 Mai și care se împotriveau oricărei munci ilegale, C.A.S.D. a organizat o vie agitație ilegală în rândurile muncitorilor, țăranilor și soldaților români. Documente publicate ulterior de guvernul sovietic au arătat că guvernul român a cerut guvernului provizoriu rus să pună capăt activității grupurilor revoluționare române refugiate în Rusia. Bolșevicii din rândurile trupelor ruse din Moldova cereau Sovietului frontului român să sprijine activitatea Comitetului de acțiune social-democrat român. Conciliatorii care domneau Sovietul frontului român n-au îndrăznit să se desolidarizeze în mod fățiș de C.A.S.D.R. dar au cerut conducătorilor lui veniți în Moldova pentru organizarea muncii ilegale, să părăsească țara și să se stabilească la Ungheni, în Basarabia, la granița cu România; ulterior, un delegat al conciliatorilor din Sovietul frontului român a cerut militanților C.A.S.D.R. din Ungheni să se depărteze de granița ruso-română și să părăsească Basarabia, spunându-le că în caz contrar va fi «obligat» să-i predea guvernului român. Grupurile revoluționare române refugiate la Odesa au primit însă ajutorul bolșevicilor și al soldaților ruși cu stare de spirit bolșevică, care îi ajutau să transporte literatura ilegală în Moldova și le dădeau sfaturi practice pentru organizarea muncii ilegale³.

Din primele zile ale lunii mai 1917, militanții revoluționari români tipăreau la Chișinău manifeste revoluționare pentru a fi răspândite în mod ilegal

¹ «Toți militarii români aflați în garnizoana Iași sînt indignați că pentru ziua de mîine sînt consemnați în cazărmi ca ocazia serbării de mîine <6 mai> a rușilor» (Arhiva M.F.A. D.C., fondul serviciului de informațiuni, magazia 18, lada 40, dosar 1, p. 35).

² Presa și istoriografia burgheză calomniau în fel și chip pe emigranții revoluționari din Odesa, pe care îi acuza de «dezertarea în Rusia». Adevărații dezertori în Rusia erau însă protejații guvernului, care au fugit în Rusia pentru a scăpa de «neplăcerile» războiului și a-și vedea în liniște de «afaceri». «Evacuările făcute oficial de guvernul român, sau cele făcute din proprie inițiativă, creaseră în orașele din sudul Rusiei o adevărată și importantă colonie română. Erau acolo parlamentari, înalți funcționari și magistrați, membri ai diferitelor comisii de aprovizionare și colaborări cu autoritățile ruse, ofițeri superiori, gărzii militare, refugiați ardeleni... Marile bănci românești aveau aici sucursale iar unii comercianți din țară deschisese întreprinderi comerciale care mergeau bine» (C. Chirișescu, *op. cit.*, p. 54).

³ După relatările tovarășului M. Gh. Bujor, Membru al Comitetului de Acțiune social-democrat român.

în Moldova¹. Comitetul de acțiune social-democrat a tipărit un manifest ilegal² în care demasca clasa stăpînitoare care purta răspunderea dezastrelor și înfrîngerilor aduse Romîniei de războiul imperialist. Manifestul înfiera cîștigurile de război de sute de milioane de lei obținute de marii afaceriști cu prețul suferințelor fără număr ale maselor. Manifestul demasca caracterul demagogic al reformelor promise de clasele stăpînitoare, de frica întinderii revoluției din Rusia în Romînia. Oglindind faptul că militanții mișcării muncitorești începuseră să se apropie de înțelegerea lozincii bolșevice a transformării războiului imperialist în război civil, Comitetul de acțiune social-democrat a lansat în mod deschis chemarea la înfăptuirea revoluției democratice. « Același triumf al proletariatului va aduce libertatea și o viață nouă romînilor din regat, ca și celor din Transilvania. A sosit vremea ca poporul romîn, făcînd propria lui revoluție, să se libereze de oligarhie și monarhism... Fiți toți, muncitori, țărani, soldați, ofițeri și cetățeni, fără deosebire de neam sau de convingeri politice, fiți la înălțimea misiunii pe care istoria ne-o așază pe umeri... Sus inimile romîni! Adunați-vă sub steagul revoluției mîntuitoare! Jos oligarhia! Trăiască Republica!»³. Chemarea la revoluția burghezodemocratică reprezenta un prim pas al mișcării muncitorești din țara noastră pe calea rupturii cu oportunistul, pe calea însușirii lozincii revoluționare a transformării războiului imperialist în război civil împotriva regimului burghezomoșieresc. Chemarea adresată maselor de a participa la revoluție sub steagul proletariatului și al partidului social-democrat reprezenta un pas pe calea rupturii cu teoria oportunistă asupra hegemoniei burgheziei în lupta pentru desăvîrșirea revoluției burghezodemocratice. Chemarea adresată țărănimii de a participa alături de muncitorime la lupta pentru instaurarea unei republici democratice, reprezenta, de asemenea, începutul rupturii cu « teoria » oportunistă asupra caracterului reacționar al țărănimii. Celelalte manifeste ilegale — editate în iunie — iulie 1917 — de comitetul de acțiune social-democrat aveau un conținut ideologic mai mult sau mai puțin asemănător. Manifestul cu privire la demonstrația de 1 Mai din Iași sublinia necesitatea adoptării unei tactici revoluționare care să sfarme « despotica legalitate a oligarhiei ». Manifestul chema muncitorimea și țărănimea să lupte pe cale revoluționară pentru o republică democratică, după pilda popoarelor Rusiei. După ce sublinia caracterul « vădit revoluționar » al evenimentelor din mai, manifestul scria : « Poporul romîn are datoria să ducă pînă la capăt această operă începută în Rusia, făcînd să triumfe și în Romînia regimul republican... Ne adresăm, de aceea, tuturor straturilor sociale din țară, proletariatului conștient din a cărui avangardă fac parte cei refugiați (în Rusia — *n.n.*), țărănilor, soldaților, ofițerilor, tuturor acelorora care au ajuns la concluzia că în Romînia totul trebuie schimbat și le spunem : « Folosiți-vă de calea deschisă la 18 aprilie (1 Mai, stil nou — *n.n.*) după cum înțelege să se folosească partidul social-democrat. Adunați-vă sub steagurile eliberatoare. Luați pildă de la aliații noștri ruși »⁴.

Un alt manifest din iulie 1917 al Comitetului de acțiune social-democrat demasca țelurile antipopulare ale războiului imperialist prin care burghezia

¹ Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații, magazia 18, lada 40, dosar 1, p.48.

² Cea mai mare parte a acestui manifest a fost publicat în *Documente din istoria P.C.R., 1917—1922*, București, p. 16—20. Manifestul original se află în Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații, magazia 18, lada 40, dosar A., p.151, 183, 225.

³ *Documente din istoria P.C.R., 1917—1922*, p. 20.

⁴ Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații, magazia 18, lada 40, dosar 2, p. 175.

urmărea nu satisfacerea revendicărilor naționale, ci consolidarea dominației sale și sugrumarea mișcării muncitorești. Manifestul arăta că, în ciuda legilor burghezo-moșierești, militanții revoluționari au luat drumul exilului în Rusia, pentru a se feri de presiunile autorităților și a putea activa în slujba intereselor poporului. Manifestul chema proletariatul internațional — și în special proletariatul rus — să sprijine lupta mișcării muncitorești din România. Manifestul se încheia cu o chemare care se apropia de lozinca transformării războiului imperialist în război civil; manifestul îndemna cetățenii să vină în rândurile partidului social-democrat « pentru lupta cea mare, pentru războiul cel adevărat, contra oligarhiei române și salvarea poporului român »¹.

Ziarul « Lupta », editat la Odesa începând din septembrie și răspândit în mod ilegal în Moldova de Comitetul de acțiune social-democrat demasca țelurile imperialiste ale guvernului român și politica sa antipopulară.

Activitatea ilegală a grupurilor revoluționare a ascuțit lupta ideologică și politică din mișcarea muncitorească. Grupul de conducători oportuniști din Iași, în frunte cu I. Sion și Ghelerter etc. au dezaprobat activitatea și manifestele grupurilor ilegale; la cererea fostului socialist Morțun, ei au adresat guvernului o scrisoare prin care se desolidarizau în mod public de grupurile ilegale, declarând că activitatea lor « nu cadrează nici cu tactica trecută, nici cu cea de acum a social-democrației române ». Scrisoarea prin care se desolidarizau de activitatea ilegală a fost publicată de guvern în presa liberală pentru a dezorienta muncitorimea². Grupurile ilegale au condamnat atitudinea social-democraților de dreapta, care prin scrisoarea publicată în presă au trecut la sprijinirea deschisă a guvernului³.

Grupurile revoluționare din Moldova s-au apropiat astfel de lozinca leninistă a transformării războiului imperialist în război civil, lansând lozinca înfăptuirii *revoluției burghezo-democratice* și organizând *agitația ilegală* împotriva războiului imperialist. Dar grupurile revoluționare erau lipsite de călăve ideologică și nu se puteau elibera de la o zi la alta de sub influența ideilor reformiste și a mediului social-democrat oportunist; mai ales în conducerea sovietelor soldaților ruși din Moldova au dominat un timp conciliatorii. Pe de altă parte, în rândurile grupurilor revoluționare refugiate în Rusia, au pătruns unele elemente străine de clasa muncitoare camuflate în revoluționari. Grupurile revoluționare din Moldova nu au putut aprofunda pînă la capăt lozincile revoluționare. Grupurile revoluționare nu arătau că înfăptuirea revoluției burghezo-democratice era posibilă în acel timp numai pe calea luptei înarmate a insurecției. Unii membri ai grupurilor ilegale se pronunțau încă înaintea revoluției din Octombrie pentru organizarea unor « batalioane revoluționare » române care să contribuie la lupta împotriva regimului burghezo-moșieresc. Dar, materialele editate pînă la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie de Comitetul de acțiune social-democrat deși subliniau necesitatea revo-

¹ Arhiva centrală a Institutului de Istorie a Partidului, dosar 21 015, fila 88.

² « Mișcarea » din 8.VII.1917.

³ Opoziția dintre atitudinea muncitorilor revoluționari și a oportuniștilor din conducerea mișcării muncitorești se oglindea și în rapoartele agenților informatori; « Lucrătorii socialiști — se arată într-un astfel de raport — văd cu o vie satisfacție manifestările rușilor. . . Capii socialiști au o atitudine indiferentă, așteptînd ca gestul rușilor să ia o proporție mai mare, temîndu-se pentru moment, mîrginind discuțiile numai între ei, nefăcînd nici o prop agandă. (Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații, magazia 18, lada 40, dosar 1, p. 30). Pe cînd muncitorii își manifestau entuziasmul față de acțiunile revoluționare ale soldaților ruși, liderii oportuniști continuau să împună opoziția față de orice activitate ilegală.

luții democratice, nu vorbeau nimic despre lupta înarmată, ba chiar, uneori *se ridicau împotriva luptei revoluționare cu arma în mână, împotriva insurecției armate, deși insurecția armată era absolut necesară în acea vreme*¹.

Grupurile revoluționare din România nu înțelegeau că înfăptuirea revoluției burghezo-democratice era *insuficientă* pentru a schimba caracterul imperialist al războiului, pentru a pune capăt războiului imperialist și a făuri o pace democratică. Grupurile ilegale din Moldova considerau că într-o țară înapoiată din punct de vedere industrial, trecerea neîntreruptă de la revoluția burghezo-democratică la revoluția socialistă este imposibilă².

Din toate aceste motive, materialele ilegale se mărgineau să vorbească despre necesitatea revoluției burghezo-democratice, fără a vorbi despre trecerea ulterioară la revoluția socialistă. Grupurile revoluționare considerau că înfăptuirea revoluției democratice va transforma războiul imperialist dus de guvernul român într-un război just, pentru eliberarea teritoriului ocupat și a Transilvaniei. Un manifest din vara anului 1917 al Comitetului de acțiune social-democrat român sublinia în mod just necesitatea revoluției democratice, dar, proclamă că «răsturnarea țarismului român este primul pas pe care trebuie să-l facem pentru reformarea României, pentru apărarea ei teritorială, pentru reîntregirea ei, pentru progresul ei democratic»³. Manifestul Comitetului de acțiune social-democrat vorbea numai despre sarcinile cu caracter burghezo-democratic ale revoluției, fără a vorbi nimic despre trecerea mai departe la revoluția socialistă. Manifestul susținea că transformările democratice sînt necesare pentru «apărarea teritorială și reîntregirea țării». Or, în condițiile în care prin mii și mii de canale clasele exploatare infiltrau maselor ideea că apărarea țării și reîntregirea sînt posibile numai prin războiul împotriva Puterilor centrale, manifestul Comitetului de acțiune social-democrat nu putea fi înțeles decît în sensul că înfăptuirea revoluției democratice va da războiului imperialist un caracter just. De altfel, manifestul Comitetului de acțiune social-democrat cerea răsturnarea «oligarhiei» pe motivul că aceasta nu putea asigura nici cucerirea victoriei, nici colaborarea cu guvernele «democratice» ale Antantei — și în special cu guvernul revoluționar al Rusiei —, ceea ce lăsa să se înțeleagă că victoria și războiul însuși erau necesare și juste. «Această oligarhie nevrednică și decăzută — se spunea în manifest — nu poate da țării victoria. Ea nu mai poate face nici o sforțare creatoare și nu mai poate lucra cu guvernele democratice ale țărilor aliate și cu atît mai puțin cu guvernul revoluționar al Rusiei ... Ea nu apără, ci compromite interesele prezente și viitoare ale țării. În lături dar cu pleava aceasta»⁴. Iluziile cu privire la însemnătatea alianței cu guvernele «democratice» aliate — inclusiv guvernul provizoriu rus — erau indisolubil legate de iluzia grupurilor revoluționare că desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice este suficientă pentru a transforma războiul imperialist într-un război eliberator.

¹ Vezi «Lupta» (Odesa) din 5.XI.1917.

² «Forțele economice și sociale ale Rusiei — seria în octombrie 1917 organul acestor grupuri — n-au ajuns încă la maximum de dezvoltare care ar face posibil regimul socialist. Democrația revoluționară nu urmărește să introducă în Rusia o formă economică socială nouă» («Lupta» din 11.X.1917). Dacă grupurile ilegale considerau că trecerea neîntreruptă de la revoluția burghezo-democratică la revoluția socialistă era imposibilă în Rusia, cu atît mai mult păstrasera convingerea că această trecere era imposibilă în România.

³ Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații, magazia 18, lada 40, dosar 2. Vezi și *Documente din istoria P.C.R., 1917—1922*, documentul nr. 3.

⁴ *Ibidem*.

Grupurile ilegale își exprimau în mod clar părerea că a doua revoluție burghezo-democratică din Rusia a schimbat în mod radical caracterul războiului : « Guvernul din Petrograd — scria ziarul « Lupta » — a produs în politica internațională o adevărată revoluție, revizuind scopurile de război ale Rusiei, renunțând în mod solemn la orice idee de cucerire, lansînd acea lapidară formulă democratică și antiimperialistă, pace fără anexiuni și contribuțiuni ¹. Se vede în mod limpede că grupurile ilegale considerau că revoluția burghezo-democratică va « revizui » scopurile războiului, va transforma războiul imperialist într-un război just ². Lipsite de călire ideologică, influențate încă de centrism, grupurile revoluționare romîne considerau că în Rusia există un curent unic al democrației revoluționare. Grupurile revoluționare romîne nu au izbutit să deosebească poziția revoluționară a bolșevicilor de poziția defensistă a socialiștilor revoluționari și a eserilor ³. Din cauza insuficienței înarmării ideologice grupurile revoluționare din România, în entuziasmul lor față de a doua revoluție rusă, considerau că este o datorie a lor să păstreze « solidaritatea cu partidele socialiste » care pînă la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie dominau guvernul « Rusiei revoluționare » și care pînă în noiembrie-decembrie 1917 dețineau majoritatea în sovietele soldaților ruși din Moldova. Pînă la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, Comitetul de acțiune social democrat romîn a păstrat o atitudine de încredere față de guvernul provizoriu rus.

¹ « Lupta » din 8.X.1917. Într-un manifest ilegal, care protesta contra asasinării lui Max Wechsler, Comitetul de acțiune social-democrat spunea că « a trebuit să vie actualul război de eliberare a celor asupriți, de dreptate, de civilizație, pentru ca Max Wechsler să cadă victima convingerilor sale » (Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații, magazia 18, lada 4, dosar 13, p. 11). Această afirmație se explică nu numai prin intenția de a sublinia absurditatea și gravitatea crimei comise de guvernul burghezo-moșieresc dar și prin iluzia că în urma revoluției rusc din februarie, războiul contra Puterilor centrale, în alianță cu guvernul « revoluționar » rus, a căpătat un caracter eliberator. Greșelile și confuziile grupurilor ilegale din România erau asemănătoare cu greșelile social-democraților de stînga din alte țări. Roza Luxemburg, de pildă, susținea în 1916 că proletariatul german trebuia să transforme războiul imperialist dus de burghezia germană într-un război național « sub lozincă a marii republici germane unite ». Schema propusă de Roza Luxemburg vine de la ideea împărtășită și de grupurile revoluționare romîne — că instaurarea republicii democratice poate schimba caracterul imperialist al războiului (vezi Roza Luxemburg, *Ausgewählte Reden und Schriften*, Berlin 1955, p. 351 și V. I. Lenin, *Opere*, vol. 22, Ed. P.M.R., 1952, p. 308—311). Lenin aprecia că deși schema preconizată de R. Luxemburg aduce apă la moara social-șovinismului, Junius (pseudonimul Rozei Luxemburg) este hotărît împotriva războiului imperialist și hotărît pentru tactica revoluționară: nici jubilarea domnilor Plehanovi în legătură cu defensismul lui Junius « nu va înlătura acest fapt » (V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 312). Lenin sublinia că greșeala Rozei Luxemburg provenea din aceea că « nu s-a descotorosit complet de „mediul” social democraților germani, chiar și al celor de stînga, care se tem să rostească pînă la capăt lozincile revoluționare » (*ibid.*).

Multe din ideile greșite și confuze ale grupurilor social-democrate de stînga din România, care nu se eliberaseră complet de sub influența ideilor oportuniste aduceau apa la moară șovinismului și defensismului. Rămîne totuși un fapt că aceste grupuri se pronunțau împotriva războiului imperialist și că aplicau în practică o tactică revoluționară, desfășurînd o agitație ilegală îndreptată împotriva războiului imperialist, pentru pregătirea revoluției burghezo-democratice.

² Crezînd în mod sincer în țelurile democratice ale guvernului provizoriu rus, grupurile revoluționare romîne refugiate în Rusia au participat la discutarea « programului de pace » elaborat de C.E.C. conciliator al Șovietelor, cu scopul de a îmbrăca în fraze democratice scopurile imperialiste ale războiului.

³ Lipsa unei orientări clare față de diferitele curente din mișcarea muncitorească internațională a determinat grupurile revoluționare romîne refugiate în Rusia să trimeată reprezentanți la conferința de la Stockholm convocată de oportuniști (Vezi « Lupta » din 27.IX.1917).

Deși grupurile revoluționare din Moldova nu vedeau în mod limpede calea de ieșire din războiul imperialist, deși ele considerau că o revoluție de tipul revoluției ruse din februarie — adică o revoluție burghezo-democratică — era suficientă atunci pentru ieșirea din războiul imperialist (sau pentru transformarea războiului imperialist într-un război just), rămâne totuși un fapt că grupurile revoluționare s-au ridicat cu hotărâre împotriva oportuniștilor legaliști care sprijineau războiul imperialist, s-au pronunțat împotriva războiului imperialist, au desfășurat o curajoasă activitate ilegală, demascând caracterul imperialist al războiului, chemând masele să lupte pentru desăvârșirea revoluției burghezo-democratice. Când experiența revoluției ruse a arătat că trecerea de la revoluția burghezo-democratică la revoluția socialistă este posibilă și că această trecere era absolut necesară pentru ieșirea din războiul imperialist, grupurile revoluționare din Moldova au tras imediat concluziile necesare. Literalmente din primele zile ale Marii Revoluții Socialiste din Octombrie Comitetul de acțiune social-democrat român a salutat cu entuziasm Puterea Sovietică și a chemat masele să apere tînărul stat sovietic. Comitetul de acțiune social-democrat și grupurile revoluționare care au activat în Moldova în martie-octombrie 1917 s-au transformat mai târziu în grupuri comuniste. Activitatea desfășurată în grupurile revoluționare în Moldova în perioada martie-octombrie 1917, cu toate lipsurile ei, a contribuit astfel la accelerarea procesului de clarificare ideologică în rîndurile mișcării muncitorești.

★

Grupurile ilegale, în ciuda confuziei ideologice, au desfășurat de fapt o activitate revoluționară antiimperialistă ; Comitetul de acțiune social-democrat a organizat în sindicat și în partid pe muncitorii întreprinderilor românești evacuate în Rusia.¹ Muncitorii acestor întreprinderi au format principala bază de masă din Rusia a emigraților revoluționari. Pe de altă parte, Comitetul de acțiune social-democrat a dus o muncă intensă de agitație și organizare în rîndurile răniților români evacuați în spitalele din Ucraina și în rîndurile nesupușilor la serviciu militar refugiați în Rusia ; aceștia au sprijinit activitatea Comitetului de acțiune social-democrat în special în rîndurile armatei.

Comitetul de acțiune social-democrat avea legături cu grupuri revoluționare din Moldova. Membri ai comitetului de acțiune social-democrat și curieri speciali asigurau legătura între revoluționarii români din Rusia și cei din Moldova.² Grupurile revoluționare române au cerut și au obținut sprijinul soldaților revoluționari ruși care puteau evita mai ușor măsurile represive ale autorităților române. Soldații revoluționari ruși transmiteau manifestele revoluționare unor muncitori, țărani și soldați români, care la rîndul lor

¹ Șantierele navale Fernic din Galați, de pildă, au fost evacuate în mai 1917 la Odesa. În iunie, muncitorii de la Fernic au făcut un memoriu prin care cereau mărirea salariilor. Revendicările lor nefiind satisfăcute, muncitorii de la Fernic au declarat grevă. În cursul grevei, sfătuiți și de muncitorii ruși, ei s-au organizat în sindicat. O mare parte a lor a intrat în secțiunea P.S.D. român, organizată la Odesa de Comitetul de acțiune social-democrat român (Arhiva M.F.A.D.C., fondul comandamentului militar Chișinău, magazia 2, dosar 112).

² După relatările unor vechi militanți ai mișcării muncitorești. Vezi și Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații.

le transmiteau mai departe.¹ Uneori agitatorii revoluționari români îmbrăcau uniforma rusă pentru a nu fi arestați.²

Rapoartele Siguranței reflectă activitatea intensă desfășurată de grupurile revoluționare din Moldova. În vara anului 1917, comandamentul militar al orașului Iași informa Serviciul de siguranță al marelui cartier general că «agenții oficiali ai Siguranței au prins în strada I.C.Brătianu astfel de manifeste <revoluționare> la un grup de lucrători de la Arsenal»³. Cîteva zile mai tîrziu, Comandamentul militar al orașului Iași cerea Ministerului de Război să mărească efectivul garnizoanei Iași pentru că «să împrăștie noaptea, mai ales în oraș, manifeste și apeluri»⁴.

În numeroase rînduri soldații revoluționari ruși, împreună cu muncitorii, soldații și țărani români au eliberat militanți revoluționari români⁵. Astfel, soldații ruși și muncitorii români au eliberat un muncitor român, arestat în timp ce împrăștia manifeste într-un tren de pe linia Pașcani-Iași⁶. De asemenea au eliberat în iulie pe potemkiniștii deținuți în închisoarea din Galați⁷. Soldații ruși au împiedicat arestarea sub diverse pretexte a muncitorilor români care lucrau la atelierele militare ruse din Bacău⁸. Soldații ruși și muncitorii români au răspîdit în traducere romînească primul apel al Sovietului deputaților și soldaților⁹. Acest apel, deși aluneca pe poziția sprijinirii «războiului pînă la capăt», contribuia totuși la ridicarea maselor împotriva războiului imperialist. Apelul Sovietului din Petrograd a ajuns cunoscut nu numai în Rusia, ci cu ajutorul soldaților ruși și în România.

Agitația revoluționară a grupurilor ilegale, exemplul soldaților revoluționari ruși, a dat avînt luptelor revoluționare. Au avut loc greve, ca de pildă la fabrica «Biruînța» din Iași în septembrie 1917; după unele informații, conducătorul acestei greve a fost unul dintre potemkiniștii stabiliți în România¹⁰.

S-au desfășurat puternice demonstrații împotriva teroarei dezlănțuite de guvernul burghezo-moșieresc. Guvernul a ordonat să fie ucis Max Wechsler, unul din conducătorii organizației social-democrate din Iași, care a participat în mod activ la pregătirea demonstrației de 1 Mai 1917 din Iași și care a luat cuvîntul la miting, în ciuda avertismentului prealabil al poliției¹¹. Sub pretext-

¹ Nenumărate rapoarte primite de marele stat major vorbeau despre ajutorul dat de soldații ruși la răspîndirea manifestelor ilegale tipărite de grupurile revoluționare în mai-octombrie 1917 (Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații magazia 18, lada 40, dosar 2, p. 92—93; 115; 140—142; 163; 167—168; 171—173; 181; 209; 215; 234; 270; dosar 8, p. 2; 15; 104).

² În 7 octombrie Biroul informațiilor din marele cartier general român a trimis lui Șcerbacev un memoriu în care arăta că «indivizi îmbrăcați în uniforme ruse răspîdesc manifeste revoluționare romîne tipărite la Odesa și Chișinău», *loc. cit.*, p. 30).

³ Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații, magazia 18, lada 40, dosar 2, p. 219.

⁴ *Loc. cit.*, p. 220.

⁵ Sovietul garnizoanei ruse din Ungheni împiedica arestarea socialiștilor români descoperiți de autorități în timp ce treceau granița spre Rusia (Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații, magazia 18, lada 132, dosar 9, partea a V-a, p. 55).

⁶ Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații, magazia 18, lada 40, dosar 2, p. 181.

⁷ *Loc. cit.*, p. 134.

⁸ *Loc. cit.*, p. 85.

⁹ *Loc. cit.*, p. 173, 209, 223.

¹⁰ Arhivele statului Iași, fondul neinventariat, Consiliul de război al Corpului IV armată, dosar 6/1918.

¹¹ Documente despre urmărirea și asasinarea lui Max Wechsler se găsesc în Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații, magazia 18, lada 40, dosar 1, p. 33, dosar 8, p. 2. Vezi și «Socialismul» din www.dacoromanica.ro

tul unei încercări de evadare, Max Wechsler a fost împușcat de locotenentul Romalo, fiul medicului Palatului și prietenul personal al prințului Carol. În curtea fabricii Letea au fost împușcați alți șapte militanți ai mișcării muncitorești ¹.

Atît Comitetul de acțiune social-democrat, cît și sovietele ruse din Moldova au editat manifeste ilegale, în care protestau contra acestor crime. Au avut loc numeroase manifestații comune prin care soldații ruși și populația romînească cereau desființarea pedepsei cu moartea ².

Agitația revoluționară a grupurilor ilegale și exemplul soldaților ruși a pus în mișcare și pe țărani din Moldova. Țăranii au început să refuze să lucreze pe moșii și să execute transporturile și diferitele corvezi pentru armată și au început să se împotrivescă rechizițiilor. În 30 mai, bărbați și femei din satul Doamna înglobat azi orașului Piatra-Neamț au sărit cu topoare și furci împotriva jandarmilor care voiau să scoată populația să lucreze la pădurea unui moșier ³. La Ruginoasa un jandarm venit să scoată fetele să încarce recolta unui moșier este stropit de femei cu apă clocotită și alungat ⁴. În septembrie 1917, țărani care lucrau pe moșia Țigănași primeau drept hrană mămăligă și castraveți murați; la un moment dat, arendașul suprimă mămăliga, dînd numai un castravete murat la trei oameni drept... hrană. Revoltați, țărani au refuzat să mai iasă la lucru pe moșie ⁵. În august - septembrie locuitorii din satele din jurul moșiei Onești (raionul Hîrlău, reg. Iași) inclusiv 600 de locuitori din comuna Șipote au încetat de a mai lucra moșia ⁶. În august-octombrie 1917 țărani din comunele Holboca și Sculeni (raionul Iași), Bădeni (raionul Hîrlău, reg. Iași) au încetat de a mai lucra pe moșii, respingînd încercările jandarmilor de a-i scoate la muncă cu forța ⁷. În satul Jigălia (raion Murgeni, reg. Iași) soldații veniți în concediu îndemnu țărani să nu lucreze pe moșii și să nu execute transporturile pentru armată ⁸.

În județul Dorohoi — raporta comandantul militar al județului — în urma agitației desfășurate de soldații revoluționari ruși « puținii oameni rămași la vetrele lor nici nu vor să iese la lucru » ⁹.

Toate aceste cazuri nu erau izolate, ci reflectau o stare de spirit generală la sate. În 1918, ministrul Agriculturii Garoflid a arătat că în campania agricolă a anului precedent, țărani au refuzat să prășească porumbul și să secere

¹ Un manifest ilegal al Comitetului de acțiune social-democrat, adresîndu-se guvernanților le spunea: « Ați ucis nevinovați pentru ideile lor socialiste, ați ucis la Letea — și nu avem în vedere pe spioni, ci după informațiile tovarășilor ruși, pe șapte socialiști » (Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații magazia 18, lada 40, dosar 18, p. 11). Manifeste romînești prin care trupele ruse protestau contra asasinării socialiștilor romîni se găsesc în Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații magazia, 18, lada 40, dosar 2.

² Răspîndiri de manifeste și mitinguri de protest împotriva pedepsei cu moartea au mai avut loc la Roman (19 iunie), Bacău, (27 iunie), Tg.-Ocna (16 iulie), Bicz (22 iulie), Piatra-Neamț (25 iulie), Slănic (2 august). Agitatori ruși și romîni împărțeau manifeste contra pedepsei cu moartea în gări (Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului informații, magazia 18, dosar 2, p. 92—93; 115; 163; 167—168; 171; 209; 214; 226; 245; 246—270); N. Iorga, *Memorii*, vol. I, p. 39—40.

³ Arh. statului Iași, fondul tribunalului militar, transport 1883, anul 1918, dosar 6087.

⁴ *Loc. cit.*, dosar 5524.

⁵ Arhiva M.F.A.D.C., depozitul regional; Birlad, fondul companiei de jandarmi Iași, remiza 2, lada 1, dosar 13.

⁶ *Loc. cit.*, p. 7—8.

⁷ *Loc. cit.*, p. 11; vezi și frontul Corpului IV armată, lada 90, dosar 8553.

⁸ Arhiva M.F.A.D.C., fondul Comandamentului militar Chișinău, magazia 2, dosar 47.

⁹ Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații, magazia 18, lada 132, dosar 24, p. 407.

grîul moșierilor și că numai folosind munca soldaților au izbutit moșierii să-și adune recolta de grîu¹.

Țăranii moldoveni au început să se adreseze soldaților ruși, cerîndu-le ajutor împotriva jandarmilor care veneau să-i scoată cu forța pe moșii. În comuna Suharău (raionul Darabani, reg. Suceava), de pildă, la 31 octombrie 1917, jandarmii au încercat să scoată locuitorii la strîns cartofi pe moșie. Un locuitor s-a împotrivit și jandarmii l-au amenințat cu moartea. Țăranul, arăta un raport al jandarmilor, « ducîndu-se în casă, au scos ruși din casă, care erau cantonați în casă, spunîndu-le a sări la noi < la jandarmi > că sintem hoți și prădăm lumea »².

În urma îndemnului țăranului cu pricina, locuitorii Suharăului au refuzat să mai îndeplinească orice muncă pentru moșieri și orice ordin al jandarmilor³. De altfel, în întreg județul Dorohoi, așa cum arăta comandantul militar al județului, în octombrie 1917, soldații ruși împiedicau pe jandarmi să scoată țăranii la muncă forțată pe moșii și la corvezi⁴. Țăranii se ridicau împotriva monarhiei. În județul Roman, raporta Inspectoratul general al jandarmeriei — soldații ruși luau apărarea țăranilor care nu voiau să lucreze pe moșii; țăranii din acel județ spuneau că « vor să fie ca la ei < la ruși > toți una și că nu ne mai trebuie rege »⁵. Oponerea țăranilor romîni ajutați de soldații ruși împotriva jandarmilor care veneau să-i scoată la muncă pe moșii sau la corvezi militare, a ajuns un fenomen general. În iulie 1917, marele cartier general romîn informa comandantul trupelor ruse de pe frontul romîn, că « ni se semnaleză că în cea mai mare parte a județelor Romîniei, în care sînt cantonate trupe ruse, autoritățile romîne civile și militare se găsesc în imposibilitate de a-și face datoria și de a executa ordinele primite pentru rechiziții, pentru muncile agricole ce trebuiesc făcute sau pentru menținerea ordinii publice, din cauza imixtiunii soldaților ruși, mai ales... lucrători »⁶. Țăranii romîni găseau deci în soldații ruși un sprijin în lupta împotriva moșierilor.

Frământările din spatele frontului s-au resimțit și în armată. În mod spontan muncitorii făceau agitație împotriva războiului în rîndul soldaților⁷. Reformiștii se ridicau cu deosebită vehemență împotriva muncii antiimperialiste în armată. Grupurile revoluționare au rupt cu această practică oportunistă. Grupurile revoluționare ilegale din care făceau parte și soldați răspîndeau numeroase manifeste revoluționare în rîndurile armatei romîne⁸. Aceste

¹ « Renașterea » din 8. VII. 1918.

² Arhivele statului, Iași, fondul Tribunalului militar, transport 1883, anul 1918, dosar 3968

³ « Din cauza acestui delegat (care a cerut ajutorul soldaților ruși) se plîngeau jandarmii: toți locuitorii se opun și nu mai voiesc a ieși la datorie și la ordinele venite de la șefii noștri » (*loc. cit.*).

⁴ Arhiva M.F.A.D.C., fondul Serviciului de informații, magazia 18, lada 132, dosar 24, p. 407.

⁵ *Loc. cit.*, lada 40, dosar 2, p. 226.

⁶ *Loc. cit.*, p. 113.

⁷ Vezi Arhivele statului — Iași, fondul trib. militar an 1918, transport, 1883, dos. 1415.

⁸ În iunie 1917, un sergent din batalionul 1 etape a fost arestat pentru că distribuia manifeste revoluționare camarazilor săi. (Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații magazia 18, lada 40, dosar 2, p. 148). Un sublocotenent raporta că venind «dinspre Iași» pe jos în ziua de 9 iulie seara fără ca să fi fost la Iași m-a ajuns după urmă o căruță în care era un soldat romîn care puțin mai înainte de a ajunge în dreptul meu a strigat . . . „Poftiți d-le sublocotenent un jurnal“. Fără însă ca să oprească căruța, iar după ce a aruncat jurnalul a mînat mai departe așa că se depărtase bine cînd eu am observat că nu erau jurnale, ci erau manifeste » (*loc. cit.*, p. 222). În iulie 1917, soldați romîni și ruși răspîndeau manifeste revoluționare pe linia Buhuși-Piatra Neamț.

manifeste se bucurau de o mare prețuire din partea soldaților. Soldații transmiteau manifestele revoluționare din regiment în regiment, dar cu condiția de a le fi înapoiate. Comandantul regimentului 4 artilerie de pildă raporta (în iulie 1917) comandamentului diviziei a II-a că a fost descoperit la un grup de soldați un manifest ilegal al Comitetului de acțiune social-democrat — manifest care spun le-a fost împrumutat de soldații din regimentul Wilcea nr. 2 p.s. spre a-l citi și înapoia » (sublinierea aparține comandantului diviziei a II-a). Comandantul diviziei, la rîndul său, era obligat să constate că « asemenea rele sociale < manifeste > a început să se răspîndească printre populație și în special printre soldați care sînt sprijinul și stîlpul neclintit al țării noastre »¹. În regimentul 9 infanterie un potemkinist a organizat un grup de soldați cărora le citea cărți revoluționare².

Soldații ruși sprijineau agitația revoluționară în armată. Ei distribuiau soldaților romîni manifestele revoluționare ale grupurilor ilegale, iar cei care știau romînește se străduiau să lămurească soldaților romîni adevăratele țeluri ale războiului imperialist și căile de luptă împotriva lui³. Agitația revoluționară desfășurată de grupurile ilegale și de soldații ruși a contribuit la creșterea frămîntărilor revoluționare din armată. Soldații omorau cu grenade pe jandarmii care mînau populația satelor la muncă pe moșii⁴. Ei au început să se ridice împotriva ofițerilor care încercau să aplice pedeapsa cu bătaia⁵. Soldații vorbeau pe față că « războiul cred ei < soldații romîni > l-au făcut boierii, ca să aibă bani »⁶. În octombrie 1917, echipajele vaselor romînești — civile și militare — refugiate la Odesa, fără a ține seama de împotrivirea comandanților au arborat pavilionul roșu în semn de solidaritate cu revoluția rusă⁷.

¹ Arhiva M.F.A.D.C., fondul Serviciului de informații, magazia 18, lada 132, dosar 29, p. 362.

² *Loc. cit.* lada 40, dosar 8, p. 39—43.

³ Iată cîteva extrase din rapoartele primite de serviciul de informații al marelui cartier general romîn în mai-iulie 1917: « Soldații ruși care știu romînește pe străzi și în piețe, îndeamnă soldații romîni să nu mai lupte și să nu mai asculte de ofițerii lor. Se spune să urmeze exemplul dat de ei și să nu mai lupte pentru că pămîntul nu le vor da boierii niciodată și mai bine să și-l ia singuri » (Arhiva M.F.A.D.C., fondul Serviciului de informații, magazia 18, lada 40, dos. 1, p. 70. Nota informativă din iulie 1917). « Soldații ruși care se strîng și staționează prin diferite piețe fac propagandă revoluționară printre soldații noștri. Astfel un soldat rus spunea unui romîn din reg. 54 infanterie referitor la mișcarea rușilor că și ai noștri trebuie să lupte pentru cîștigarea drepturilor dacă nu voiesc ca după pace să îndure o mizerie mai mare ca cea prezentă rămînînd tot robi » (*loc. cit.* p. 76). La Vaslui automobilisții ruși socialiști fac intensă propagandă între soldații romîni (*loc. cit.*, p. 128). Soldații ruși de la gara Socola Iași împrăștia manifestele Comitetului de acțiune social-democrat la militari și civili (*loc. cit.*, p. 115). Soldații romîni din Piatra-Neamț aveau manifeste ale C.A.S.D. primite de la soldații ruși (*loc. cit.*, p. 140). Pentru a cunoaște atmosfera din vremurile acelea de frămîntări este interesant următorul raport din 21 iunie 1917 al unui ofițer: « În ziua de 15 iunie, pe cînd mă aflam pe cîmpul de exercițiu al reg. 19 infanterie < tabăra Iași > împreună cu vreo 10 gradați ai companiei, a venit un rus cam de vreo 40 de ani, în uniformă de soldat. Se așează lîngă noi, pune jos o batistă cu cîteva pachete de tutun rusesc. Intră în vorbă cu noi. Nu mă poate distinge că sînt ofițer pentru că noi în timpul exercițiilor purtăm capelă soldățească. În loc să ne vîndă tutun, începe să vorbească de politică, că ei nu fac război, căci nu mai au pentru ce lupta. La întrebarea noastră: dar pe noi, cui ne lăsați? El ne răspunde: Faceți și voi ca noi, pace și răspublică. Nu vedeți că voi luptați pentru boierii? » (Arhivele statului București, fondul Ministerului de Interne, an. 1917, dosar 47 neinventariat).

⁴ N. Iorga, *Memorii*, vol. I., p. 151—152.

⁵ *Ibidem*, p. 151.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Arhiva M.F.A.D.C., fondul Direcției marinei, magazia 3, dosar 444.

După revoluția rusă din februarie, dezertarea și nesupunerea față de serviciul militar a luat proporții de masă. Ororile războiului, tratamentul înjositor, bătăile și insultele, foametea din armată, nevoile celor de acasă împingeau soldații la dezertare care reprezenta o formă spontană de protest împotriva războiului imperialist. O parte a dezertorilor se uneau în detașamente de partizani, care se ascundeau în păduri¹. Numeroși dezertori români s-au refugiat în delta Dunării. Majoritatea dezertorilor români refugiați în deltă, pentru a scăpa de urmărirea autorităților române, au intrat în legătură cu ostașii ruși și au îmbrăcat uniforma militară rusă².

În afară de aceasta, a luat proporții de masă dezertarea soldaților români în Rusia. Soldații români se refugiau în Rusia nu numai pentru a scăpa de urmărirea autorităților române, dar și pentru că erau atrași de viața mai liberă care începuse în această țară după răsturnarea țarismului. Încă în aprilie 1917, Siguranța statului major român semnală că în județele Vaslui, Fălciu, Iași, Covurlui tinerii de 16—18 ani fug în Rusia pentru a scăpa de serviciul militar³. Detașamente de dezertori români treceau Dunărea în Rusia sub protecția soldaților ruși care-i apărau contra jandarmilor și grănicerilor. Un astfel de grup arestat la Pardina (delta Dunării) a fost eliberat de soldații ruși⁴. În memoriul adresat în iulie 1917 generalului Șcerbacev, comandamentul român arată că «în cea mai mare parte, dezertorii români nu pot fi urmăriți din cauza protecției care le-o acordă militarii ruși, care îi iau în serviciul lor sau îi trec peste graniță în Rusia, împrumutându-le uniforma rusă»⁵. În 22 (9) septembrie 1917, un referat al Biroului de informații român arată că în Moldova, și în special la Iași, existau numeroase grupuri formate din soldați ruși și români, care organizau trecerea dezertorilor români în Rusia⁶. Sovietele garnizoanelor ruse din localitățile de pe malul Prutului împiedicau arestarea dezertorilor români prinși la locurile de trecere⁷. Dezertarea nu reprezenta un mijloc eficace de luptă pentru o pace democratică, deși crea unele premise favorabile pentru aceasta. Dezertarea reprezenta o formă de luptă *spontană, neorganizată* împotriva războiului imperialist.

În teritoriul ocupat, autoritățile române lăsate de guvernul român au conlucrat cu autoritățile de ocupație în vederea reprimării luptelor populare⁸. Se știe că în momentul retragerii trupelor de ocupație germane, în Muntenia și Oltenia au avut loc mișcări țărănești: țărani au ocupat unele moșii și au împărțit cerealele și vitele moșierilor, au devastat

¹ În octombrie 1917, Inspectoratul general al jandarmeriei raporta Statului major că nu dispune de forțele necesare pentru a distruge «soldații dezertori organizați în bande» care «se găsesc ascunși, mai ales în păduri». (Arhiva M.F.A.D.R. Birlad, fondul cercului teritorial Covurlui, remiza 1, camera 4, lada 32, dosar 4485).

² Arhiva M.F.A.D.C., fondul Serviciului de informații, magazia 18, lada 40, dosar 2, p. 156.

³ *Loc. cit.*

⁴ *Loc. cit.*, lada 132, dosar 24, p. 60.

⁵ *Loc. cit.*, p. 113.

⁶ *Loc. cit.*, dosar 6, p. 21 și dosar 24, p. 11.

⁷ *Loc. cit.*, lada 40, dosar 9, partea a VI-a, p. 54.

⁸ Guvernul Brătianu a lăsat pe teritoriul ocupat o parte din poliție și jandarmerie pentru a colabora cu cotropitorii la menținerea ordinii. O broșură oficială editată în 1920 arată că «după retragerea armatelor române din ordinele guvernului, organele administrative și polițienești au rămas la posturile lor pentru a menține liniștea și ordinea chiar sub ocupațiunea dușmană» (E. C. Decusară, *România sub ocupație germană*, București, 1920, p. 35). În fruntea autorităților rămase în teritoriul ocupat, guvernul Brătianu l-a lăsat pe marele latifundiar Lupu Costaki, girant al Ministerului de Interne.

conacele ¹. Autoritățile de ocupație germane, venind în sprijinul moșierilor au înăbușit mișcarea țărănească ². Grevele au fost interzise sub sancțiuni grele.

Revoluția rusă din februarie a dat impuls și luptelor revoluționare din teritoriul ocupat. La București «vestea revoluției ruse din februarie a stîrnit entuziasm, Dezbateri izbucneau între tovarăși cu privire la soarta viitoare a revoluției ruse. Micul nostru cerc <este vorba despre grupul de militanți ai P.S.D., condus de Alecu Constantinescu> a înviaț ³».

Grupul de militanți ai mișcării muncitorești, care acționa la București în semilegalitate a luat legătură cu soldații socialiști din trupele de ocupație și prin intermediul lor au intrat în contact cu grupuri social-democrate din Germania și Bulgaria. Dar mai ales, grupul din București căuta să intre în legătură cu mișcarea revoluționară din Rusia. Acest grup, datorită legăturilor pe care le avea cu unele grupuri social-democrate din Germania și Bulgaria, a obținut posibilitatea de a trimite doi delegați la Conferința Socialistă Internațională de la Stockholm. Conferința de la Stockholm a fost organizată, după cum se știe, de social-șoviniștii germani, iar hotărârile ei au avut un caracter profund oportunist. Dar delegații din București au plecat la Stockholm pentru a se informa asupra situației din Rusia. Acolo ei s-au întâlnit cu reprezentanți ai organizației revoluționarilor romîni din Odesa ⁴. Ei s-au informat reciproc asupra situației «în vederea schimbării tacticii și a posibilității unei ieșiri revoluționare a maselor de muncitori și țărani» ⁵.

La București, foști militanți ai mișcării muncitorești care în timpul războiului au pierdut legătura cu conducerea centrală a mișcării, formează din proprie inițiativă «cercuri intime de studiu» care funcționau în mod ilegal și care se străduiau să studieze marxismul ⁶. Înainte de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie grupurile revoluționare din teritoriul ocupat nu au izbutit să-și însușească pînă la capăt lozinca transformării războiului imperialist în războiul civil. Ele au constituit însă nucleul din care s-a dezvoltat — după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie — grupurile comuniste din teritoriul

¹ După retragerea trupelor romîne în 1916 «conacele părăsite ale moșiilor, casele golite de stăpînii fugiți, instalațiile bogate sau gospodăriile înstărite devin prada mulțimilor». (C. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea Romîniei*, București, 1927, vol. III, p. 135). Intr-un stil mai puțin patetic, prefectul județului Ialomița raporta girantului Ministerului de interne, în iulie 1917 că «județul a avut de suferit în urma prădăciunilor locuitorilor fie și frunțași, care au profitat de răstimpul de anarhie pentru a nu cruța nici avutul agricultorului mare vecin, nici chiar avutul unuia altuia. Actele de vandalism nu numai asupra cerealelor, dar și asupra ușilor, ferestrelor, mobilierului din conacele proprietarilor . . . Din toate devastările de care județul a avut a suferi cele mai dureroase din punct de vedere moral sînt după socotința mea umilă, cele pricinuite de locuitorii romîni. Atitudinea acestora în răstimpul de anarhie de la retragerea trupelor romîne pînă la așezarea autorităților germane a dovedit încă o dată lipsa totală a conștiinței de solidaritate între clasele sociale» (Arhiva Muzeului de Istoria Partidului, dosar 410, p. 3. Arhiva Muzeului de Istorie a Partidului a fost predată la Arhivele statului București).

² Raportul mai sus citat al prefectului de Ialomița arată că «față cu aceste prădăciuni (ale țăranilor împotriva moșierilor) atitudinea autorităților germane apare în altă lumină. De la sosirea acestor autorități în județ liniștea și ordinea politică au fost din nou asigurate» (*loc. cit.*). Uniunea sindicatelor agricole, organizație a marilor moșieri, a cerut în aprilie autorităților germane să pedepsească pe țăranii care atacaseră conacele moșierești. V. Drăghiceanu, *707 zile sub cultura pumnului german*, București, 1920, p. 80.

³ *Die sozialistische Bewegung in Rumänien*, în «Die Kommunistische Internationale», 1919, nr. 7—8, p. 82.

⁴ În primele luni ale ocupației germane un grup de militanți ai P.S.D., din București, țineau ședințe în clubul organizației fără a fi împiedicați de autoritățile de ocupație.

⁵ *Sozialistische Bewegung in Rumänien*, p. 82, «Lupta», din 10. IX. 1917.

⁶ Gh. Marin, *Crimpeie din viață*, Tiraspol-Balta, 1934.

ocupat. Grupurile revoluționare au organizat încă din martie manifestații de masă împotriva războiului imperialist. La 26 martie 3 000 de femei muncitoare demonstrează în fața locuinței prefectului poliției și în fața locuinței lui Marghiloman, cerând pâine și pace¹. « Orașul ocupat militărește — nota un memorialist în 26 (13) martie 1917. Patrurile păzesc răspîntiile stradelor. Ulanii trec feroși gata de șarjă... Le e teamă de revolta... femeilor care fac o strașnică manifestație la poliție și primărie. Aruncă cu noroi în soldați, cer pâine și pace »².

Imediat după această manifestație, grupul militanților revoluționari ai P.S.D. din București au răspîndit un manifest ilegal « care vorbea de revoluția rusă și cerea încheierea imediată a păcii ». În urma acestor acțiuni autoritățile militare germane au mărit un timp cantitatea de pâine distribuită populației, dar au interzis ședințele organizațiilor muncitorești. Militanți socialiști din București trec la reorganizarea pe baze ilegale a sindicatelor. Din inițiativa unor conducători ai sindicatului tîmplarilor, în frunte cu I. C. Frimu, se țin în București ședințe conspirative ale muncitorilor din diverse sindicate. O dare de seamă a Comitetului sindicatului tîmplarilor arată că în 1917 « ocupațiunea militară germană interzice orice întrunire și aresta tovarășii. Totuși ne întruneam Dumineca cu muncitorii conștienți din diferite bresle, care nu se temeau de prigoniri »³.

În plină ocupație germană, în februarie-octombrie 1917, au loc unele greve iar organizatorii lor sînt arestați. În aprilie-octombrie 1917, poliția militară germană din București a aplicat pedepse pentru 32 de cazuri de refuz de lucru, din care o mare parte au fost desigur cazuri de grevă⁴. În « Calendarul muncii » din 1920 se semnaleză de pildă că în septembrie militanți socialiști au fost « arestați de nemți pentru îndemn la grevă ».

★

Revoluția rusă din februarie și creșterea luptelor revoluționare ale muncitorimii și țărănimii au pus în mișcare și pături ale micii burghezii. Astfel la Iași au fost răspîndite în iulie 1917 manifeste ilegale iscălite « Comitetul celor 10 000 format numai din romîni, nu din spioni ». Aceste manifeste se ridicau împotriva planurilor « politicienilor și cavalerilor de industrie » de a evacua armata în Rusia, în vederea refacerii ei și a continuării războiului. Manifestele cereau « să se înțeleagă odată pentru totdeauna că n-am avut ce căuta în acest război de supremație economică între Germania și Anglia »⁵.

La redacțiile ziarelor — de pildă « Neamul Romînesc » — veneau scrisori ale intelectualilor care exprimau dorința de a se instaura republica, de a se naționaliza pămîntul⁶. S-au accentuat fricțiunile și divergențele în rîndurile grupărilor burghezo-moșierești.

În aprilie 1917, un grup de deputați anunța cu mare vîlvă, organizarea « Partidului muncii » care-și propunea să atragă masele printr-o propagandă demagogică. În acest partid au fost atrași și unii intelectuali cinstiți, dor-

¹ Marghiloman, *Note politice*, București, 1927, vol. II, p. 473—475. « Socialismul » din 26.IX.1918, *Sozialistische Bewegung in Rumänien*, p. 85.

² V. Drăghiceanu, *707 zile sub cultura pumnului german*, București, 1920, p. 68—69.

³ « Socialismul » din 28.II.1919.

⁴ O. Decusară, *op. cit.*, p. 50.

⁵ Arhiva M.F.A.D.C., fondul serviciului de informații, magazia 18, lada 132, dosar 29, p. 117.

⁶ Bibl. Acad. R.P.R., fondul...

nici să contribuie la îmbunătățirea soartei maselor largi dar care au fost înșelați de politicienii demagogi.

Clasele dominante erau tot mai mult obligate să recurgă la noi metode de guvernare. Ca urmare a acțiunilor comune ale oamenilor muncii români și ale soldaților ruși, aparatul de represiune nu mai putea funcționa cu aceeași eficacitate ca înainte de război. Deși în februarie-octombrie 1917 guvernul român a ordonat împruscarea unor militanți ai mișcării muncitorești, el nu a putut pune capăt demonstrațiilor și mișcărilor muncitorești și țărănești. Așa cum s-a arătat — în unele momente — autoritățile burghezo-moșieresti și familia regală au fost obligate să părăsească Iași de frica acțiunilor revoluționare de masă pe care nu le puteau împiedica. În numeroase sate jandarmii au fost reduși la neputință și alungați. Masele, cu ajutorul soldaților ruși, eliberau din închisoare pe deținuții revoluționari. Spiritul revoluționar a pătruns și în armată, subminând acest bastion al regimului burghezo-moșieresc. Nemai-putând să se bazeze pe reprimarea maselor, burghezia și moșierimea erau silită să caute noi metode pentru a păstra puterea politică.

Clasele dominante se temeau în primul rând, că revoluția rusă din februarie va înfăptui alianța cu țărănimea, conducând-o la o revoluție victorioasă¹.

Burghezia se străduia să izoleze proletariatul de țărănime, să reducă țărănimea — inclusiv țărani îmbrăcați în uniforme militare — la rolul de rezervă a claselor exploatare; pe de altă parte, burghezia se străduia să convingă soldații — în marea lor majoritate țărani — că războiul imperialist avea un caracter just pentru a-i determina astfel să lupte cu maximum de eroism și spirit de sacrificiu pentru o cauză care le era străină. Burghezia și moșierimea se străduiau să abată soldații români de la lupta revoluționară, se străduiau să-i împiedice de a urma exemplul soldaților revoluționari ruși, alături de care ei luptau cot la cot. În legătură cu aceasta, în martie 1917, în primele săptămâni după revoluția burghezo-democratică din Rusia, regele Ferdinand lansează un manifest în care promite soldaților că după obținerea victoriei în războiul imperialist guvernul va înfăptui o reformă agrară și electorală. Demonstrația revoluționară din 1 Mai din Iași a determinat guvernul să facă maselor promisiuni demagogice pentru a le abate de la noi acțiuni revoluționare. La 6 mai (23 aprilie) în timp ce se pregătea să fugă din Iași de frica noii manifestații anunțate pentru acea zi, Ferdinand l-a trimis în grabă pe Barbu Știrbei la Iorga să-i ceară acestuia să redacteze un nou « manifest regal », care să fâgăduiască soldaților pământ și vot. Ferdinand s-a refugiat la statul major al generalului Averescu și acolo a dat publicității manifestul redactat de Iorga, prin care promitea din nou efectuarea reformei agrare și electorale².

În vara anului 1917, în timp ce în Moldova aveau loc puternice acțiuni revoluționare, iar guvernul pregătea o ofensivă pe front, parlamentul a revizuit constituția, introducând clauze care prevedeau introducerea votului universal și exproprierea a 2 000 000 ha din pământurile marii proprietăți. Aplicarea acestor reforme urma să se efectueze după terminarea războiului, astfel că reformele votate de parlament reprezentau abia un prim pas pe calea legiferării promisiunilor burgheziei. Se știe că în 1913 liberalii au fâgăduit exproprierea a 700—800 000 ha din pământul moșiilor particulare și dreptul de vot

¹ La 23 martie ministrul de interne a trimis o circulară tuturor prefectilor de poliție din Moldova, atrăgându-le atenția asupra pericolului mișcărilor sociale sub influența revoluției ruse. Circulara se află în fondul neinventariat de la Arhivele statului — Iași.

² N. Iorga, *O viață de om*, București 1934, vol. III: p. 272—275.

pentru știutorii de carte ¹. Aceste reforme au rămas nelegiferate aproape patru ani, iar liberalii își făcuseră cunoscută la un moment dat intenția de a le amîna și mai mult. Cum se explică faptul că în vara anului 1917 partidele burghezo-moșierești au acceptat să facă *primul* pas pe calea legiferării reformelor promise în 1913 și să sporească făgăduielile făcute maselor?

Motivele care au împins cercurile guvernamentale să-și sporească promisiunile au fost în mod clar arătate în 1917 în parlament cu prilejul discutării reformelor. « Fără de marele eveniment rusesc nici prin gînd nu ne-ar fi trecut de reforme acum » — declara Nicolae Lupu ². Constantin Mille, arătînd că punerea reformei agrare la ordinea zilei se datorește revoluției ruse, spunea « era imposibil ca Dvs. să nu ziceți că contagiunea se poate întinde și la noi, care sîntem vecini cu Rusia, care avem armatele ruse luptînd pe frontul nostru, luptînd alături de soldații noștri » ³.

Alt deputat explica colegilor săi că « ori, o asemenea reformă, ori revoluție, între ele trebuie să alegem azi, aceasta s-o știm toți, aceasta trebuie s-o știe și țara » ⁴. Un alt deputat cerea camerei să voteze reformele pentru că « revoluția urma să izbucnească acum cîteva zile ».

Deputații arătau de asemenea că nu se mai poate cere țaranilor să sprijine războiul, dacă nu li se dă pămînt. Toate aceste declarații arată cît de puternică era spaima cercurilor conducătoare. Clasele exploatoare nu se mai simțeau în stare să-și mențină dominația pe baza vechilor metode de guvernare.

Pe de altă parte, un grup restrîns de mari latifundiați « germanofili » strînși în jurul lui P. P. Carp, făceau agitație pentru schimbarea dinastiei: ei considerau că întronarea unei noi dinastii va constitui un bun prilej pentru anularea promisiunilor cu privire la reforme făcute de Ferdinand și pentru introducerea unei constituții și mai reacționare decît cea, din 1866 ⁵. Agitația de paradă pentru o nouă dinastie, dusă un timp de politicienii « germanofili » din jurul lui Carp, compromitea și mai mult monarhia, ușura creșterea luptelor populare.

Faptele amintite pînă aici arată că în țara noastră, în urma războiului imperialist și a revoluției ruse din februarie, au început să apară și să se dezvoltă simptomele unei situații revoluționare. Lenin a arătat că simptomele unei situații revoluționare sînt: 1) criza politicii claselor exploatoare, neputința lor de a-și menține dominația într-o formă neschimbată; 2) o creștere în proporții neobișnuite a sărăciei și mizeriei claselor asuprite; 3) o însemnată creștere, în virtutea cauzelor menționate, a spiritului combativ al maselor, a luptelor spontane ale maselor.

Fenomenele care caracterizează o situație revoluționară sînt fenomene obiective, independente de voința unor anumite clase. Revoluția poate avea loc numai atunci cînd există și anumite condiții subiective, numai atunci cînd clasa revoluționară este suficient de organizată și conștientă pentru a folosi situația revoluționară obiectivă.

Fenomenele caracteristice unei situații revoluționare izvorăsc din ascuțirea la maximum a contradicției dintre relațiile de producție și caracterul forțelor de producție. Ascuțirea la maximum a acestei contradicții este aceea

¹ « Democrația » din 15.V.1915, p. 243, și din 15. VII.1914, p. 292.

² Dezbaterile Adunării Deputaților din 27.VII.1917, p. 363.

³ *Ibidem* 24.VII.1917, p. 207.

⁴ *Ibidem*, 5.VII.1917, p. 262.

⁵ Vezi Marghiloman, *Notițe*, p. 129.

care pune clasele exploatoare în imposibilitatea de a asigura cu vechile metode de guvernare menținerea relațiilor de producție anacronice. Ascuțirea la maximum a contradicției dintre forțele de producție și relațiile de producție este aceea care duce la înăsprirea mizeriei maselor. Ascuțirea la maximum a contradicției între forțele de producție și relațiile de producție, cu urmările nefaste pe care le are în viața poporului, obligă masele « să-și caute scăpare » în propriile lor forțe, împingându-le să acționeze independent pe arena istoriei. Situația revoluționară se caracterizează prin avântul luptelor spontane ale maselor. Luptele spontane reprezintă *latura obiectivă* a mișcării muncitorești¹. Premisele obiective care caracterizează o situație revoluționară nu apar dintr-odată, ci se maturizează în decursul unui anumit interval de timp. La baza primului război mondial imperialist ca și la baza tuturor războaielor imperialiste, a stat contradicția dintre forțele de producție și relațiile de producție « conflictul fundamental dintre actualele forțe de producție pe de o parte și cadrul național-imperialist al dezvoltării lor și formele capitaliste de apropiere pe de altă parte »². În timpul războiului imperialist ascuțirea la maximum a contradicțiilor dintre forțele de producție și relațiile de producție capitaliste a determinat și în România apariția primelor simptome ale apropierii unei situații revoluționare. După revoluția rusă din februarie, dezvoltarea acestor simptome a fost accelerată.

Guvernul « național » format din coalizarea partidelor liberal și conservator-naționalist se mai menținea la putere și mai păstra o aparență de stabilitate. Dar reformele făgăduite de clasele exploatoare, apariția unor grupări demagogice ca partidul muncii, vorbăria antidinastică a unor grupări burghezo-moșierești arătau că clasele dominante nu mai puteau governa cu vechile metode și anunțau începutul crizei politice a regimului burghezo-moșieresc.

În primul an de război, ruina economică nu s-a manifestat încă în toată amploarea ei. În Moldova mai soseau diverse materiale și provizii din Rusia. Suprafața însămînțată în teritoriul ocupat depășea chiar nivelul antebelic. Dar ca urmare a consumului pentru armată, a jafului german, a speculei exercitate de capitaliști și moșieri, a măsurilor de constrângere extraeconomică (militarizarea întreprinderilor, introducerea prin lege a obligativității muncii țăranilor pe moșii etc.) mizeria economică a maselor a atins proporții neobișnuite în timp de pace, fără a mai vorbi de celelalte nenorociri aduse de război.

Pînă în noiembrie-decembrie avîntul revoluționar și în special astfel de forme de luptă ca: grevele, fraternizarea pe front, răscoalele, nu a luat încă amploarea atinsă după revoluția *proletară* din Rusia. Dar după revoluția rusă din februarie începuse de acum să crească lupta spontană a maselor care, în ciuda cumplicitei terori guvernamentale, sfărîmău legalitatea burgheză, ridicîndu-se împotriva regimului burghezo-moșieresc. Aceste fapte arată că în cursul războiului imperialist și al revoluției ruse din februarie au început să se dezvolte în România simptomele unei situații revoluționare. Pînă la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, aceste simptome nu erau pe deplin maturizate, nu erau pe deplin dezvoltate. Despre o situație revoluționară pe deplin coaptă și dezvoltată putem vorbi numai după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Dar această situație revoluționară nu a apărut și nu poate apare, dintr-odată, în mod brusc. Premisele situației revoluționare de *după* Marea

¹ I. V. Stalin, *Opere*, vol. 5, Ed. P.M.R., 1950, p. 169.

² *Ibidem*, p. 113.

Revoluție Socialistă din Octombrie au fost pregătite și au început să apară într-o formă nematurizată, nedezvoltată *înaintea* acestei revoluții.

Apariția și dezvoltarea germenilor situației revoluționare a fost determinată de contradicțiile interne din România și a fost accelerată sub influența revoluției ruse din februarie. Aceste simptome ale situației revoluționare, nematurizate pe deplin înaintea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie au constituit terenul pe care, după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, a putut apare în România o situație revoluționară pe deplin dezvoltată.

ВЛИЯНИЕ ФЕВРАЛЬСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ 1917 ГОДА В РУМЫНИИ

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

Победа буржуазно-демократической революции в феврале 1917 г. в России ускорила развитие некоторых процессов, возникших в Румынии на основе противоречий, свойственных буржуазно-демократическому режиму в этой стране. Накануне империалистической войны в Румынии появились уже наивысшие формы монополистического капитала, сплетавшиеся с докапиталистическими отношениями, в особенности с полуфеодальными отношениями, господствовавшими в земледелии. Вступление Румынии в империалистическую войну обострило внутренние противоречия в стране. Накануне Февральской революции Румыния стояла лицом к лицу с революцией, которая должна была развернуться при гегемонии пролетариата, если бы даже в начале она носила буржуазно-демократический характер. Доведение до конца буржуазно-демократической революции создало бы условия для непосредственного перехода к социалистической революции.

Влияние Февральской революции в Румынии было усилено присутствием свыше 1 000 000 русских солдат в Молдове.

Румынское буржуазно-помещичье правительство поддержало контрреволюционные действия, предпринятые царскими генералами против русских солдат-революционеров в Молдове. Однако, народные массы Молдовы принимали участие в революционных действиях наравне с русскими солдатами. Происходили мощные революционные демонстрации русских солдат и румынских рабочих, солдат и крестьян, во время которых были освобождены арестованные социалистические деятели (1 мая 1917 г. и т. д.).

Революционные деятели рабочего движения организовали в Молдове подпольные группы. Некоторые революционные деятели Молдовы бежали в Россию, где они организовали печатание революционных манифестов и газет, которые, с помощью русских солдат, переправлялись в Молдову и распространялись затем среди румынского населения.

Подпольные революционные группы Молдовы были близки к овладению ленинским лозунгом превращения империалистической войны в гражданскую. Восставая против оппортунистов, поддерживающих правительство, подпольные группы призывали массы к борьбе за проведение бури узно-демократической революции, за установление республики и за экспроприацию поместий. Революционные группы развили усиленную подпольную деятельность с целью разоблачения империалистиче-

ского характера войны, которую вело румынское буржуазно-помещичье правительство. Хотя подпольным группам не удалось овладеть до конца лозунгом превращения империалистической войны в гражданскую, хотя они не указывали, что буржуазно-демократическая революция может победить лишь путем вооруженного восстания, хотя они стояли на той точке зрения, что буржуазно-демократическая революция превратит империалистическую войну в войну справедливую и считали невозможным немедленное перерастание буржуазно-демократической революции в социалистическую, все же их деятельность носила революционный, антиимпериалистический, фактически интернациональный характер.

Неизданные документы, использованные в статье, указывают на то, что под непосредственным влиянием примера русских солдат и революционной агитации подпольных групп в феврале-октябре 1917 г. происходили демонстрации, стачки и революционные выступления рабочих. Массовый характер принял отказ крестьян-молдован обрабатывать помещичью землю и выполнять наряды и реквизиции для армии; происходили восстания. Крестьяне стали подниматься против монархии. По просьбе румынских крестьян, русские солдаты-революционеры защищали их от румынских жандармов и властей. Подпольные группы развивали живую революционную, антиимпериалистическую деятельность в армии. Русские солдаты оказывали свою помощь в распространении среди румынских солдат манифестов, изданных подпольными группами. Массовый характер приняло дезертирство румынских солдат в Россию.

Под влиянием Февральской революции образовались подпольные революционные группы и на территории, занятой войсками центральных держав. Происходили демонстрации «за хлеб и мир» и стачки.

Для того чтобы остановить влияние Февральской революции на Румынию, чтобы отвлечь массы от революционной борьбы и, в особенности, изолировать пролетариат от крестьянства, румынский парламент сделал первые шаги по пути проведения в законодательном порядке аграрной и избирательной реформ, носивших демагогический характер.

После Февральской революции в Румынии стали появляться зачатки революционного движения. Однако вполне сформировавшееся революционное движение создано в Румынии лишь после победы пролетарской революции в России.

LE RETENTISSEMENT EN ROUMANIE DE LA RÉVOLUTION RUSSE DE FÉVRIER 1917

(RÉSUMÉ)

La victoire de la révolution bourgeoise-démocratique de février 1917, en Russie, a accéléré le développement de certains processus qu'on a pu signaler dans notre pays, processus fondés sur les contradictions propres au régime des bourgeois et grands propriétaires fonciers de Roumanie. A la veille de la guerre impérialiste, les formes les plus avancées du capitalisme monopoliste avaient déjà paru en Roumanie, à côté des phénomènes semi-féodaux qui dominaient en agriculture. L'entrée de la Roumanie dans la guerre impérialiste a avivé les contradictions intérieures dans le pays. A la veille de la révo-

lution de février, la Roumanie se trouvait, elle aussi, devant la révolution qui devait se dérouler sous l'hégémonie du prolétariat, même si, au début, elle devait avoir un caractère bourgeois-démocratique. La révolution bourgeoise-démocratique une fois accomplie, devait créer les conditions de la transition ininterrompue vers la révolution socialiste.

Le retentissement en Roumanie de la révolution de février a été facilité par la présence en Moldavie de plus d'un million de soldats russes.

Le gouvernement roumain des bourgeois et grands propriétaires fonciers soutenait les actions contre-révolutionnaires organisées en Moldavie par les généraux tzaristes contre les soldats révolutionnaires russes. Cependant les masses populaires de Moldavie participaient à des actions révolutionnaires à côté des soldats russes. De puissantes démonstrations révolutionnaires des soldats russes et des ouvriers, des soldats et des paysans roumains eurent lieu, au cours desquelles les militants socialistes, arrêtés par le gouvernement roumain, furent mis en liberté (1er mai 1917, etc.).

En Moldavie, les militants révolutionnaires du mouvement ouvrier avaient organisé des groupements illégaux. Quelques militants révolutionnaires de Moldavie se réfugièrent en Russie, où ils organisèrent l'impression de manifestes et de journaux révolutionnaires qui étaient par la suite transportés en Moldavie à l'aide des soldats russes, puis répandus parmi la population roumaine.

Les groupements révolutionnaires de Moldavie adoptèrent le mot d'ordre léniniste de transformation de la guerre impérialiste en guerre civile. Tout en s'opposant aux opportunistes qui soutenaient le gouvernement, ces groupements illégaux incitaient les masses à la lutte pour la réalisation de la révolution bourgeoise-démocratique, pour l'instauration de la république et l'expropriation des grandes propriétés terriennes. Les groupements révolutionnaires déployèrent une activité illégale intense dans le but de dévoiler le caractère impérialiste de la guerre menée par le gouvernement des bourgeois et grands propriétaires fonciers. Bien que ces groupements n'aient pas réussi à s'approprier complètement le mot d'ordre de transformation de la guerre impérialiste en guerre civile, bien qu'ils n'aient pas démontré que la révolution bourgeoise-démocratique ne pouvait vaincre que par une insurrection armée, bien que, enfin, ils aient considéré que la révolution bourgeoise-démocratique transformerait la guerre impérialiste en une guerre juste, en considérant impossible le passage immédiat de la révolution bourgeoise-démocratique à la révolution socialiste, leur activité a eu, en fait, un caractère nettement révolutionnaire, anti-impérialiste et internationaliste.

Les documents inédits, utilisés pour cet article, démontrent qu'en février-octobre 1917, des démonstrations, des grèves et des actions revendicatives des ouvriers eurent lieu sous l'influence de l'exemple direct des soldats russes et de l'agitation révolutionnaire des groupements illégaux. Le refus des paysans moldaves de travailler la terre des grands propriétaires, d'exécuter les corvées et les réquisitions pour l'armée, prirent un caractère de mouvements de masses; des soulèvements eurent lieu. Les paysans commencèrent à s'élever contre la monarchie. Sur leur demande, les paysans roumains étaient défendus par les soldats révolutionnaires contre les gendarmes et les autorités roumaines. Les groupements illégaux déployèrent dans l'armée une vive activité révolutionnaire, anti-impérialiste. Les soldats russes contribuaient à la distribution parmi les soldats roumains des manifestes rédigés par les groupements illégaux. Les désertions de soldats roumains en Russie se produisaient en masse. Sous l'influence de la révolution de février, des groupements révolutionnaires illégaux

se constituèrent également en territoire occupé par les puissances centrales. Des grèves aussi bien que des démonstrations exigeant « du pain et la paix » se produisirent.

Le Parlement roumain dut faire les premiers pas en ce qui concerne la législation de certaines réformes démagogiques, agraires et électorales, afin d'endiguer l'influence de la révolution de février en Roumanie, de détourner les masses de la lutte révolutionnaire et, tout spécialement, afin d'isoler le prolétariat des masses paysannes.

La révolution de février a jeté, en Roumanie, les germes d'un état révolutionnaire.

C'est la victoire de la révolution prolétarienne en Russie qui créa, dans notre pays, un état prérévolutionnaire bien défini.

ACTIVITATEA LUI N. BĂLCESCU PENTRU PREGĂTIREA DEZLĂNȚUIRII REVOLUȚIEI DIN 1848 *

DE

GH. GEORGESCU-BUZĂU

Cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la moartea lui N. Bălcescu, a fost evocată pentru prima oară într-un cadru academic comemorativ această mare figură de luptător al poporului român.

În comunicările ținute în cadrul Secției de științe istorice și filozofice a Academiei R.P.R.¹, au fost scoase în relief meritele celui mai reprezentativ dintre conducătorii luptei revoluționare a poporului nostru din anul 1848.

La aceste merite, noi vom adăuga, prin studiul de față, încă unul, și anume rolul lui N. Bălcescu în pregătirea revoluției din 1848, rol care până acum i s-a atribuit mai mult prin deducție.

Acest rol este relevat de niște « note » mai târzii, scrise, după cum se precizează de cel ce le-a însemnat, « sub dictarea lui N. Bălcescu » și în care sînt reconstituite « evenimentele care au precedat revoluția din 1848 »².

După grafie, notele, așternute pe cinci foi, au fost scrise de I. Ghica și datate 1852, de unde ipoteza că i-au fost dictate de Bălcescu la Constantinopol, unde acesta s-a oprit în drumul său către țară în primăvara anului 1852, fie la ducere, fie, mai probabil, la întoarcere, după ce i-a fost refuzată intrarea în țară.

Dictarea a fost probabil impusă de starea în care se găsea Bălcescu, căci boala, care ajunsese aproape să-i stingă ultima licărire de viață, îl transformase într-un « schelet ce-și caută mormîntul », cum își amintește V. Alecsandri, cel ce l-a întîlnit și văzut la Galați, la venire. Și după aceea, Bălcescu, cel aproape sfîrșit, va avea momente cînd nu va mai putea scrie.

Așa se explică, credem, și faptul că dictarea notelor a fost întreruptă.

Este de presupus că din aceeași cauză, I. Ghica, prevăzînd sfîrșitul apropiat și inevitabil al lui Bălcescu, va fi ținut să consemneze în aceste note pentru posteritate rolul determinant pe care acesta, alături de care el s-a aflat

* Comunicare ținută în cadrul sesiunii Academiei R.P.R. din iunie 1955.

¹ *Studii și referate despre N. Bălcescu*, Ed. Acad. R.P.R., București, 1953, vol. I, 226 pag.

² Bibl. Acad. R.P.R., Mss. și doc., fondul I. Ghica, doc. IV.

în revoluția din 1848 din Țara Românească, l-a avut și în perioada dinainte de izbucnirea revoluției, cum l-a avut și în desfășurarea ei.

Acest rol, după cum se știe, a fost cu totul ignorat de către cercetătorii burghezi ai vieții lui N. Bălcescu și ai istoriei noastre în general, fiind atribuit în mod sistematic fraților Brătieni, lui C. A. Rosetti sau Ion Eliade Rădulescu, împăcându-i mărinimos când pe unii, când pe alții, cu această mistificare. De pildă, N. Iorga afirmă: « revoluția din februarie (de la Paris) grăbi întoarcerea în Muntenia a studenților români, frații Dimitrie și Ioan Brătianu, Constantin A. Rosetti și alții ». Așadar, nu numai că numele lui Bălcescu nu apare în fruntea acestora, dar nici măcar nu este menționat, fiind probabil cuprins în formula « și alții ». Această afirmație a fost pusă în circulație prin lucrarea sa *Histoire des Roumains et de leur civilisation*, publicată la Paris în anul 1920 și concepută ca o lucrare de circulație internațională.

Mistificarea a fost apoi « eternizată » în Dicționarul enciclopedic Cartea Românească de A. Candrea și Gh. Adamescu. Astfel, la schița biografică a lui I. C. Brătianu citim: « Întorcându-se în țară (de la Paris) (acesta) organizează cu o sumă de tineri și cu câțiva mai vîrstnici revoluția din 1848 . . . » (partea II, p. 1541, coloana I).

Fratelui acestuia, D. Brătianu, i se atribuie un rol asemănător, afirmându-se că la 1848 a venit în țară de la Paris « spre a organiza și aici o mișcare ca în Franța » (partea II, p. 1540, coloana I).

În același timp, rolul lui Bălcescu este estompat în formula « unul din conducătorii revoluției din 1848 » (partea II, p. 1518, coloana II).

Iată de ce, cu atât mai mult, « notele » acestea au fost lăsate să zacă în uitare pînă acum, când, în sfîrșit, ele sînt scoase la lumina istoriei.

De aici aflăm că Bălcescu a luat inițiativa dezlănțuirii revoluției în țară, « îndată după revoluția Vienei » (13 martie 1848). El fusese preocupat de această inițiativă încă din zilele revoluției din februarie de la Paris, la care a participat. Proiectînd întoarcerea în țară pentru a pune la cale izbucnirea revoluției și aici, el i-a scris atunci lui Vasile Alecsandri: « Peste puțin ne vom vedea în țeară »¹.

Îndată ce revoluția a încins Europa ca un brîu de foc ajungînd pînă la Viena, Bălcescu a considerat că a sosit momentul pentru a organiza izbucnirea revoluției în țara sa. Atunci a prevăzut că revoluția se va propaga în întregul imperiu habsburgic și deci și în Transilvania, astfel că urma ca vîlvătaia să treacă și dincoace de Carpați și să cuprindă și principatele.

În acest scop, el a convocat « la dînsul » — în « Rue de l'Université, 94 »² — o adunare, la care se precizează că au participat « toți moldo-românii » aflați în Paris, « afară de frații Brătieni »³, ceea ce arată că încă de pe atunci aceștia adoptaseră o poziție separată.

Adunarea s-a ținut în seara zilei de 20 martie 1848 și la ea au participat: N. Bălcescu, Alecu Golescu-Negru, D. Bolintineanu și C. Mavrodin dintre munteni, iar dintre moldoveni: Iancu Alecsandri, V. Mălinescu, I. Leca, Toader Rășcanu și Curie (Ion T. Curius)⁴.

¹ N. Bălcescu, *Opere*, E.S.P.L.A., 1952, p. 232.

² Stradă de pe malul stîng al Senei, paralelă cu Quai d'Orsay; începe din Champ de Mars și traversează bulevardul Saint Germain.

³ Dumitru și Ion.

⁴ Participanții sînt menționați într-o notă marginală. Activitatea emigranților munteni dinainte de 1848 ne este mai cunoscută, în afară de aceea a lui C. Mavrodin. Despre activitatea din aceeași perioadă a emigranților moldoveni avem numai cîteva știri disparate.

La această adunare s-a hotărît « a se face o mișcare » și s-a făcut și « un program » care era, se spune, « asemănător » cu proclamația ce s-a întocmit apoi « în iunie », adică cu proclamația de la Islaz. Se dă amănuntul important că se deosebea numai prin « chestiunea proprietății », deși se adaugă că în această privință s-a hotărît « în unanimitate » de către toți moldo-rominii prezenți ca împrăștierea țăranilor să se facă « cu despăgubire », așa cum această reformă va fi formulată și în proclamația de la Islaz¹. Încinăm a presupune că « deosebirea » dintre programul inițial necunoscut, fixat la această adunare, și proclamația de la Islaz constă în întîietatea ce i se va fi dat acestei probleme în programul inițial, conform importanței ce știm că Bălcescu a acordat acestei reforme și înainte de revoluție, ca și în cadrul ei².

Într-o a doua ședință, s-a hotărît ca să plece cu toții și să intre în țară pentru a da semnalul de început al revoluției. Bălcescu, fiind sigur de concursul pe care Tell, « unul dintre cei mai principali membri » ai societății « Frăția », i-l va da, trecînd cu armata de partea revoluției, de partea poporului, a propus ca toți, atît moldovenii, cît și muntenii, să se adune în Muntenia ca să înceapă revoluția de aici, pentru ca, o dată aceasta dezlănțuită în Muntenia, să treacă cu toții în Moldova ca s-o extindă și acolo.

Moldovenii au fost însă de părere ca mișcarea să fie simultană și ca, în acest scop, « fiecare să meargă în principatul lui », propunere care a fost adoptată.

După luarea acestei hotărîri, Bălcescu a plecat spre țară, împreună cu Alecu Goleșcu-Negru, fiind urmați în decurs de cîteva zile de către toți românii aflați la Paris, chiar și de către « tinerii » care nu luaseră parte la adunare.

Plecarea lui Bălcescu se spune că a avut loc chiar în ziua de 20 martie, probabil numaidecît după adunarea ținută la el³. Reiese de aici că Bălcescu n-a reflectat deocamdată la nici o intervenție pe lîngă guvernul francez sau pe lîngă Lamartine, în vederea obținerii unui sprijin diplomatic sau militar.

Trecînd prin Germania, Bălcescu a întîlnit la Colonia pe Adam Czartoryski, capul emigrației polone, pe care îl cunoștea de la Paris⁴. Acesta se

Astfel știm că în toamna anului 1846 s-a trimis un « escadron de cavalerie » în satul unde se retrăsese Toader Rășcanu, pentru a-l prinde și a-l judeca probabil pentru vreo acțiune îndreptată împotriva domnitorului Mihail Sturdza. El a fost scăpat de Vasile Mălinescu, aflat tot acolo, și care, la rîndul său, va fi învinuit « pentru împotrivirea ce au arătat cătră miliția rînduită . . . și slobozirea de arme asupra puterii oștenești ». Expulzat din țară, în Austria, și anume în Bucovina (« Gazeta Transilvaniei », X, 1847, p. 77—78), Vasile Mălinescu se va opri apoi la Paris. Toader Rășcanu este arătat în anul următor ca fiind în capul unei noi mișcări (I. C. Filitti, *Domniile romine sub Reg. Org.*, p. 553), pentru ca în martie 1848 să se aple la Paris. Numele lui Vasile Mălinescu, Toader Rășcanu și I. Leca vor figura, alături de acelea ale lui Scarlat B. Vîrnav, Costache Negri și Costache Negruzzi, în circularile adresate de beizadea Dimitrie Sturdza, hatmanul Moldovei, către « comandanții trecătoarelor » de la marginea Moldovei, către isprăvnicile ținuturilor sau către comandantul garnizoanei Galați, începînd de la 29 martie 1848, imediat după înăbușirea mișcării de la Iași, și repetîndu-se pînă la 12 aprilie 1848, în sensul ca să se mărească vigilența, pentru ca aceștia, toți emigrați, să nu pătrundă în Moldova, fiind considerați ca elemente primejdioase pentru liniștea viitoare a obșăduirii (*Anul 1848 în Principatele Romine*, I, p. 182, 247, 251, 304).

¹ I. Ghica afirmă că « înainte chiar de luna lui martie 1848, Nicu Bălcescu a fost însărcinat de comitet (comitetul Frăției) a redacta proclamația revoluționară ». Denaturează însă realitatea, localizînd la București și anume « acasă la Niculache Goleșcu » redactarea acestei prime proclamații (Ion Ghica, *Scrieri*, Ed. Petre V. Haneș, vol. III, p. 396).

² Gh. Georgescu-Buzău, *Aspectul agrar al revoluției din 1848 în Țara Rominească*, Ed. de stat, București, 1948, 239 p.

³ Data aproximativă a plecării reiese și dintr-o scrisoare din 14.II.1849 a lui Bălcescu către A. G. Goleșcu (P. P. Panaitescu, *Contribuții la o biografie a lui N. Bălcescu*).

⁴ P. P. Panaitescu, *Emigrația polonă și revoluția romină de la 1848*, București, 1929, p. 8.

îndrepta spre Berlin, pentru a obține sprijinul Prusiei în vederea dezlănțuirii unei revoluții în Polonia. Au mers în același tren, iar la Hanovra au discutat asupra « combinării » revoluției din principate cu revoluția din Polonia. Bălcescu și-a exprimat convingerea că « în principate mișcarea este sigură și gata », dar că lipsesc pentru aceasta armele și ofițerii, pentru care au făcut apel la « lehi ». Czartoryski, deși avea și el nevoie, pentru revoluția din Polonia, de ofițeri și generali, i-a făgăduit totuși că-i va trimite « un număr destoinic » pentru organizarea oștirii. Pentru nevoia de arme, a recurs la Lamartine, cărui i-a scris chiar atunci, cerindu-i 20 000 de puști, care urmau să fie plătite de țară după izbucnirea revoluției. « Combinarea » celor două revoluții: a românilor și a polonilor, urma să fie îndreptată împotriva țarismului, jandarmul reacțiunii din Europa la mijlocul secolului al XIX-lea, cum l-a caracterizat Marx ¹.

Czartoryski, în miopia sa, nu vedea că și imperiul otoman prezenta aceeași primejdie pentru o viitoare revoluție a poporului român, subjugat de patru veacuri. Dimpotrivă, îi plăcea să creadă că turcii vor considera revoluția românilor ca fiind « favorabilă » imperiului otoman și nu numai că nu vor interveni împotriva ei pentru a o înăbuși, ci chiar vor sprijini-o.

Din « note » nu reiese că Bălcescu n-ar fi fost de acord cu această părere a lui Czartoryski, dar se știe că el a văzut în imperiul otoman pe « veșnicul dușman » al poporului nostru ², pe care l-a îndemnat prin scrierile și faptele sale să lupte și pentru scuturarea jugului turcesc multisecular.

Revoluția în Polonia n-avea să izbucnească, datorită printre altele și faptului că « prințul » Czartoryski nu era exponentul democraților poloni, care îi erau chiar « adversari » ³, ci șeful partidului regalist-conservator. Așadar, căuta să canalizeze revoluția în interesul nobilimii polone.

Înțelegerea de la Hanovra dintre el și Bălcescu a avut însă unele urmări, constând fie în trimiterea unui ofițer superior (colonelul Zablocki) pentru a colabora în calitate de consilier militar la organizarea unei armate populare muntene ⁴, pusă în slujba revoluției, fie în sprijinirea pe plan diplomatic, pe lângă imperiul otoman, a revoluției din 1848 din Țara Românească, în sensul de a-i neutraliza pe turci să nu intervină pentru înăbușirea ei, misiune încredințată lui Mihail C. Czajkowski, agentul emigrației polone la Constantinopol, care însă avea să-și retragă în curând acest sprijin ⁵.

Legăturile românilor cu polonii, la baza cărora a stat convorbirea de la Hanovra dintre Bălcescu și Czartoryski, vor continua cu unele fluctuații și după înăbușirea revoluției din 1848 ⁶.

Cunoscută pînă acum numai vag, această inițiativă a lui Bălcescu, alături pe ideea « unirii în luptă a popoarelor » ⁷, reiese mult mai bine conturată din aceste note, de unde aflăm în plus că el a pus în practică această idee încă înainte de revoluția din 1848, ca o necesitate pentru reușita acesteia, pentru ca apoi, după înăbușirea revoluției, să desfășoare o activitate asemănătoare, mai intensă după cum se știe.

¹ Mihail Roller, *Despre Nicolae Bălcescu. În Studii și referate despre N. Bălcescu*, Ed. Acad. R.P.R., București, 1953, vol. I, p. 165.

² N. Bălcescu, *Istoria Românilor sub Mihai Viteazul*, în *Opere*, Ed. Acad. R.P.R., București, 1953, vol. II, p. 85.

³ P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 12 și 102.

⁴ *Ibidem*, p. 8—9.

⁵ *Ibidem*, p. 12—15.

⁶ *Ibidem*, p. 15—24.

⁷ Mihail Roller, *op. cit.*, p. 166.

Înțelegerea de la Hanovra pare să se fi stabilit înainte de 29 martie 1848, când știm din altă parte că a plecat de acolo¹, îndreptându-se spre Magdeburg, unde s-a despărțit de Czartoryski, trecînd apoi la Dresda și Leipzig pentru a ajunge la Viena. Aici, a expediat prin ambasada franceză și prin principesa Martelica Czartoryski, nepoata lui Adam Czartoryski, scrisorile acestuia către Lamartine, precum și o scrisoare a lui Arăpîlă, prin care acesta recomanda lui Lamartine să numească consul la București pe Desprez, «ca un om care scrisese asupra Principatelor și se părea devotat cauzei romînilor»².

După o ședere de trei zile în Viena, Bălcescu și Arăpîlă au plecat cu vaporul pe Dunăre spre Orșova. În Banat, pe unde au trecut, «se vorbea... de revoluție în București și în țară». Tot așa, și la Turnu-Severin au aflat de la însuși cîrmuitorul județului, Vlădoianu, că «revoluția trebuie să fi izbucnit în București», pentru că «duhurile erau foarte agitate». Chiar ispravnicul și ofițerii, se scrie mai departe în «note», «vorbeau foarte slobod și înfoc» și că «erau siguri de izbînda revoluției». Erau, desigur, elemente ale burgheziei. Apoi, ajungînd la Craiova, fără ca «notele» să dea amănunte asupra itinerarului urmat de la Turnu-Severin la Craiova, «toți îi asigurară că revoluția era sigură». Țăranii de peste Olt, asupra cărora atenția lui Bălcescu va fi fost concentrată îndeosebi, «ziceau că mai au o lună».

Bălcescu s-a putut convinge, așadar, că țara este agitată și deci coaptă pentru dezlănțuirea revoluției.

În «note» se arată mai departe cum Bălcescu, continuîndu-și drumul spre București, a luat legătura cu acele elemente din rîndurile ofițerimii, cunoscute ca devotate cauzei revoluției, pentru a le da semnalul de a fi gata să treacă de partea revoluției cu «roatele» de sub comanda lor³.

În acest scop, s-a îndreptat spre Caracal pentru a-l întîlni pe Magheru, care avea «reputația de pandur vechiu», fiind atunci ispravnic al județului Romanați și inspector general al dorobanților din cele cinci districte oltene⁴, dar nu l-a găsit acolo. A doua zi, s-a dus la Islaz «să vadă» pe maiorul N. Pleșoianu, comandantul «roatei» de acolo, dar nici acesta nu se afla în garnizoană, ci era dus la Turnu, de unde a fost chemat de Bălcescu printr-o scrisoare. Cînd a sosit a doua zi, Bălcescu i-a comunicat «hotărîrea» pentru care venise, arătîndu-i totodată că «pretutîndeni în țeară au găsit duhurile aprinse». Aducîndu-i aminte acestuia de «îndatoririle și făgăduielile de mai înainte», făcute probabil în cadrul ședințelor societății «Frăția», Bălcescu îl încuraja că «chiar singur de va porni cu roata lui spre Craiova, scoală toată țeara în picioare».

Pleșoianu i-a răspuns că păstrează «aceleași sentimente», că «este gata», că are «încrederea soldaților», dar că mai întîi trebuie să ia înțelegere și cu maiorul Christian Tell, «căci se cuvine ca și el să fie asociat la o asemenea faptă». Bălcescu și Goleșcu-Arăpîlă i-au răspuns că și ei sînt de aceeași părere, că «nu se îndoiesc» de Tell, dar «înainte de toate, el, Pleșoianu, să

¹ Anul 1848 în Principatele Romîne, I, p. 347.

² A vizitat Țara Romînească în anul 1847 și la întoarcerea în Franța a scris în «Revue des Deux Mondes», nr. 1, din ian. 1848, un articol intitulat «La Moldo-Valachie et le mouvement roumain», care a apărut și în extras.

³ Această fază îi este cunoscută, însă vag, și unuia dintre colaboratorii mai apropiați ai lui Bălcescu (*Biografia domnului Alex. Criștofi*, Craiova, 1897, p. 11).

⁴ N. B. Locusteanu, *Amintiri din trecut*, Craiova, 1896, p. 57.

sc ție gata ». Se mai dă amănuntul că chiar în ziua aceea, în urma îndemnului primit, Pleșoianu a început să facă propagandă printre soldați, « aruncându-le vorbe împotriva ciocoilor ».

După aceea, « a doua zi », Bălcescu și Golescu s-au îmbarcat pe un vapor pentru a merge la Giurgiu, unde se afla Tell. Acesta fusese probabil anunțat, căci seara, când vaporul a sosit acolo, i-a așteptat « pe mal » și, la coborîre, a sărit bucuros în întâmpinarea lor, îmbrățișându-i. Și-au dat apoi întâlnire cu Tell pentru a doua zi, « pe cîmp ». Aici i-au comunicat « hotărîrea de a face *cît mai în grabă* o revoluție », « programul hotărît la Paris », precum și cele ce discutaseră cu Pleșoianu. Planul de acțiune propus a fost conceput printr-o lovitură dublă, simultană, și anume: Tell să pornească cu batalionul de sub comanda sa spre București, în timp ce Pleșoianu urma să se îndrepte cu « roata » sa de soldați spre Craiova. I-au mai dat asigurări că « mișcarea nu poate să nu izbutească », ținînd seama de « aprinderea în care se află țeara și cele ce să zic despre starea duhurilor în București ». A doua variantă a planului a fost aceea ca Tell să meargă la Pleșoianu, să ia comanda « roatei » de la Islaz și « să pornească de acolo spre Craiova ». Ocuparea capitalei Olteniei îl va face pe Tell « stăpîn peste cinci județe de peste Olt », prevedea Bălcescu, iar pe de altă parte aceasta « va provoca o mișcare în București ». Maiorul Tell a răspuns că nu poate dispune de batalionul său, deoarece este « împrăștiat » și, în plus, pentru că este « rău văzut » de căpitania în subordine, devotați domnitorului Gheorghe Bibescu. S-a declarat însă de acord cu cea de-a doua variantă: « d-a lua comanda roatei Pleșoianului ». În același timp, și-a luat sarcina să atragă și pe Magheru, « care îi este prieten », în care scop « va porni îndată » să-l întâlnească, atît pe el, cît și pe Pleșoianu. Totodată, Tell le-a dat sugestia ca ei la București să constituie baza organizatorică a revoluției, în sensul de a căuta « să unească într-o coaliție toate partidele » pentru mișcare. Le-a recomandat îndeosebi « a împăca pe Eliad cu tinerimea ».

La această recomandare, Bălcescu a avut probabil de făcut rezerve, căci l-a întrebat pe Tell « care este opinia lui » despre Eliade. N-avea nici Tell o părere mai bună despre acesta, căci i-a răspuns că « crede că este un porc de ciine » și că « s-a făcut agitator de cîteva zile », dar că este « popular » și că « poate fi de folos », în acțiunea de dezlănțuire a revoluției. Tell a sczisat foarte bine și o altă caracteristică a lui Eliade și anume că acesta se va simți măgulit de o astfel de propunere, nădăjduind că « aruncîndu-se în revoluție, va juca o rolă ca a lui Lamartine » în cadrul revoluției din Franța, ceea ce viitorul apropiat avea să confirme. Fără ca să condiționeze participarea sa de aceea a lui Eliade, Tell a făgăduit că « el tot este gata a face mișcare chiar și singur », dar că pentru aceasta era nevoie de « ceva bani », care trebuiau să-i fie puși la dispoziție ¹.

După stabilirea acestui plan, Bălcescu și Arăpilă și-au continuat drumul spre ultima țintă a călătoriei lor: București. Aici au sosit în primele zile ale lunii aprilie, după cum aflăm din *Notele intime* ale lui C. A. Rosetti, care notează la această dată: « Mai deunăzi sosiră Bălcescu și Golescu Negru », adăugînd: « și veniră (și) Brătienii » ², de unde deducem că aceștia i-au urmat la cîteva zile.

¹ Ion Ghica își va atribui apoi lui misiunea de a fi mers la Tell la Giurgiu « ca să fixăm ziua ridicării » (I. Ghica, *Scrisori*, Ed. P. V. Haneș, III, 397).

² C. A. Rosetti, *Note intime*. În *Lui C. A. Rosetti (1816—1916)*, vol. comemorativ, 1916, p. 163.

Referindu-se la sosirea lui Bălcescu, Axente Sever scria din București lui Simion Bărnuțiu la 6 aprilie (st. v.) 1848: « Un tânăr Bălcescu — Red. Mag. Ist. — veni nu de mult din Paris și aduse mai multe extrase din « Revue des Deux Mondes »; le împarte pe la mai mulți... »¹.

Primul contact pe care Bălcescu l-a avut în București a fost cu Ion Ghica, C. A. Rosetti și N. Crețulescu, care i s-au arătat « dispuși la mișcare », spre deosebire de frații Golești. Aceștia, se precizează în « notele dictate », « nu să mai uneau la mișcare ca în zilele dintii », deoarece domnitorul Gheorghe Bibescu « băgase intrigă » și făcuse pe Ștefan Golescu « să creadă că el, Bibescu, va face revoluția de care avea trebuință țeara ». E probabil o aluzie la unele reforme de ultimă oră la care domnitorul reflectase pentru a preveni izbucnirea revoluției, devenită iminentă. Precizarea referitoare la poziția schimbătoare a fraților Golești anticipează zig-zagul pe care ei îl vor urma în timpul revoluției.

Se dau apoi amănunte în legătură cu poziția pe care a avut-o Eliade la prima întrevvedere cu Alecu Golescu-Negru, trimis la el de Bălcescu, deoarece acesta era bolnav. Arăpila i-a comunicat hotărîrea și propunerea lui Tell, « precum și programul ». De pe acum însă, Eliade și-a dat în vileag poziția echivocă față de revoluție, căci s-a pronunțat că « cu toate că intra în idea de a face revoluție, dar nu poate prîmi ideea proprietății, nevoind să ia moșiile oamenilor », prin « oameni » Eliade înțelegînd firește pe boieri, ale căror interese le apăra de pe acum. Cît privește participarea sa la revoluție, Eliade și-a limitat-o la o oarecare propagandă, pe care a făgăduit s-o facă printre tineret; după ce va avea « o catedră la școală », catedră pe care i-o promisese domnitorul Gheorghe Bibescu. Iată de ce Golescu s-a întors « foarte nemulțumit » de Eliade.

Poziția inițială a lui Eliade s-a conturat și mai mult, cu prilejul unei vizite pe care el a făcut-o după două zile lui Bălcescu. Acesta « s-a deznădăjduit despre el », rămînînd convins că Eliade era « un om fără idee și fără convicție revoluționară », după cum îl caracterizează în « notele dictate ». Reiese de aici că deocamdată Bălcescu n-a fost de acord cu colaborarea lui Eliade. El nu și-a dat seama că oportunitatea lui Eliade era caracteristică exponenților burgheziei liberale, despre care Lenin va scrie cîteva decenii mai tîrziu că « în virtutea intereselor ei radicale, caută să ajungă la o înțelegere cu puterea veche, ezită între revoluție și reacțiune, se teme de popor, se teme de dezvoltarea liberă a activității lui din toate punctele de vedere »².

« Liberalii — mai constată Lenin — ... se tem de revoluție, se tem de nișcarea maselor în stare să răstoarne monarhia și să distrugă puterea moșierilor »³. În « note » urmează după aceea o informație în legătură cu o adunare ținută « La Ruset » joi, ceea ce ar coincide cu data de 8 aprilie 1848⁴.

La această adunare au luat parte N. Bălcescu, Al. Golescu-Ărăpila, Ion Ghica, C. A. Rosetti și N. Crețulescu, de unde se poate trage o dată mai mult concluzia că nu fusese încă acceptată nici colaborarea lui Eliade și nici a vre-

¹ Silviu Dragomir, *Din corespondența dascălilor ardeleni în anul 1848. În Omagiu lui Ion Bîanu*, Buc., 1927, p. 164.

² V. I. Lenin, *Opere*, ediția a IV-a rusă, vol. XI, p. 38.

³ V. I. Lenin, *Despre Literatură*, Ed. P.M.R., 1949, p. 28.

⁴ Luînd în considerare reconstituirea cronologică ce s-a făcut în sensul că sărbătorile paștelui au căzut în anul 1848 în zilele de 11, 12 și 13 aprilie (G. Zane, *Note și materiale (cu privire la) Proclamația de la 1848*, în: *N. Bălcescu, Opere*, ediție critică ... I, partea a II-a, p. 273).

nuia din frații Golești, a căror prezență a fost evitată. S-a hotărît asupra procurării fondurilor și a trimiterii lor acolo unde era nevoie. Bani au fost împrumutați de la Alecu Golescu-Albu, mai precis nu din fondul personal al acestuia, ci din banii pe care îi strânsese pentru « Societatea studenților români de la Paris »¹. Împrumutul s-a făcut « în cheazășia » lui Al. Golescu-Negru și Ion Ghica. Pentru trimiterea banilor la Giurgiu, lui Tell, a fost desemnat Alecu Golescu-Arăpila. Totodată, Bălcescu și Ion Ghica au fost desemnați să meargă la Islaz « să-i împreune » pe Tell și Pleșoianu. Până la urmă însă, « alții au cerut » « să se mai amîne mișcarea ca să vedem cum merg lucrurile Europei ». Astfel, Alecu Golescu care trebuia să pornească « îndată » la Giurgiu, fiind așteptat « cu trăsura înhămată » de Caracaș, judecător la tribunalul Giurgiu, și-a amînat plecarea pînă « a doua zi », vineri, 9 aprilie, cînd aflăm că s-a ținut a doua adunare, « la amiazi », tot « la Ruset ». La această adunare au participat și frații Brătieni, sosiți atunci de la Paris. Participarea acestora a fost recomandată de C. A. Rosetti, care « a propus să se priimească în sfat ». Deși personal Bălcescu și Golescu « nu erau bine cu dînșii » — se precizează în « note » — au primit totuși ca cei doi frați Brătieni să intre în sfat.

Această adunare s-a limitat numai la atît, hotărîndu-se ca ea să continue printr-o alta, convocată pentru seara aceleiași zile la Alecu Golescu și la care urma să se hotărască « dacă mișcarea trebuia făcută în ziua de Paște », adică a treia zi, 11 aprilie 1848.

Din detaliile respective care se dau în « notele dictate » de Bălcescu, aflăm că Ion Brătianu s-a opus izbucnirii imediate a revoluției, condiționînd-o pe de o parte de sosirea ajutorului promis de Lamartine, cu care frații Brătieni avuseseră o convorbire la plecarea lor din Paris, iar pe de alta de « un ajutor în oameni din Transilvania ». « Brătianu — e vorba de Ion — avea ideea d-a recruta oameni în Transilvania și d-a intra pe la munți », spre deosebire de Bălcescu care se bizuia pe forțele locale, gata de a porni imediat iureșul revoluționar, așa după cum se convinsese pe tot cursul drumului de la Turnu-Severin pînă la București. Bălcescu va mai fi apreciat că de forțele din Transilvania se simțea nevoie acolo, pentru reușita revoluției de peste munți. « Discuția s-a făcut vie între Bălcescu și Brătianu [Ion] — se dă în vileag în note — acesta din urmă împotrivindu-se la mișcarea prin miliție [armată], zicînd că ar fi o mișcare pretoriană ».

Rămînem cu convingerea că Ion Brătianu a recurs la aceste pretexte, pentru a face să eșueze izbucnirea revoluției din Țara Romînească. Dacă el n-a izbutit s-o evite cu totul, deocamdată a întîrziat-o, pentru a izbucni peste două luni.

Iată de ce, la această ședință din seara zilei de 9 aprilie 1848, « au ajuns lucrurile la expresii neplăcute și ne-am despărțit seara cam picați unii pe alții », după cum își amintește Bălcescu, cu amărăciune, în « notele » pe care le-a dictat peste patru ani.

Această adunare s-a dizolvat fără să se fi fixat vreo alta, deoarece în « note » se spune numai că « atunci ne-am despărțit ». Ion sau « Iancu » Brătianu s-a dus la Pitești, « Alecu Golescu s-a dus la țară la dînsul », iar N. Crețulescu a plecat la Paris².

¹ La sfîrșitul anului 1848, acest fond însuma un dividend de 14 279,20 lei (*Anul 1848 în Principatele Romîne*, I, p. 87—88).

² I. Ghica afirmă că, totuși, el s-a deplasat atunci la Giurgiu, unde a luat legătura cu Tell pentru a fi gata să concentreze batalionul său la Islaz în vederea izbucnirii revoluției în ziua de Paști. Confundă probabil această inițiativă a sa cu o alta de mai tîrziu, căci

Numai Nicolae Bălcescu și-a continuat activitatea revoluționară, dar de astă dată plănuid să mute cîmpul de acțiune în Transilvania, unde se arăta- seră primele simptome ale dezbinării revoluției romîne de revoluția maghiară. Adept încă de pe acum al « combinării » celor două revoluții într-o luptă comună, așa cum militase de curînd și pentru « combinarea » revoluției romînilor cu aceea a polonilor, Bălcescu a căutat să profite de răgazul survenit, luînd hotărîrea de a porni spre Transilvania. El a cerut un pașaport pentru a merge să participe la adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848, dar vornicul din lăuntru Alecu Villara « i l-a refuzat ». « Întrebîndu-să cuvîntul pentru care refuză pașaportul, a răspuns că fiindcă așa voiește și o face fiindcă este tare »; « faceți și Dvs. cîm veți voi cînd veți fi tari », așa își amintește Bălcescu că s-a pronunțat atunci față de el vornicul Alecu Villara, adăugînd: « Cînd s-a făcut revoluția, Villara și-a adus aminte această vorbă, zicînd că a zis într-un ceas rău ».

Dar dacă n-a izbutit să plece, Bălcescu nu a rămas totuși pasiv față de problema « combinării » celor două revoluții: maghiară și romînă, problemă din ce în ce mai actuală și tot atît de acută.

În acest scop, el a recurs la concursul transilvănenilor aflați în București: Constantin Roman, Axente Sever și August Treboniu Laurian, pe care, după ce și acestora guvernul le-a refuzat pașapoarte pentru Transilvania, i-a sfătuit « să meargă într-ascuns ». Nu numai atît, dar le-a recomandat și linia de urmat, « purtarea politică », pentru a folosi expresia din « note ». În instrucțiunile redactate și care au fost încredințate lui Laurian, se prescria « să nu rupă cu ungurii, fiind însă pentru drepturile romînilor și să caute a aduce pe unguri să înțeleagă că în unirea lor cu romîni este salvarea amîndorura naționalităților ».

Așadar, încă de pe atunci, iar nu numai după neizbutitul 1848 din Țara Romînească, cum se știa pînă acum, Bălcescu a avut privirea ațintită asupra celor două revoluții amenințate de dezbinare, militînd pentru unirea lor. La baza activității sale revoluționare din anul 1848, a stat, de la început, principiul unirii revoluțiilor popoarelor vecine, pentru atingerea scopului final.

Pentru perioada care a urmat după încercarea lui Bălcescu de a se deplasa în Transilvania și care a precedat izbucnirea revoluției la 9 iunie, « notele » nu ne mai dau decît o singură informație, după care dictarea lor a fost întreruptă.

Această ultimă informație se referă la « întristarea » fraților Golești și îndeosebi a lui Ștefan Goleșcu, de a se fi văzut lăsați « pe dinafară » de « prietenii » lor, alică de grupul Bălcescu, ceea ce confirmă o dată mai mult că colaborarea îndoielnică a acestora fusese pînă acum evitată, ca și aceea asemănătoare a lui Eliade. În vederea acestei colaborări, Ștefan Goleșcu a avut o explicație, o « talmăcire », cu « prietenii lui », cînd aceștia i-au declarat că nu-l vor primi « în ideile lor », decît « cînd [el] își va pierde iluziile ce are asupra Bibescului », de care se știa că este apropiat. Rezerva lui Bălcescu față de colaborarea fraților Golești s-a dovedit a fi întemeiată, căci și în urma acestei explicații, Ștefan Goleșcu a mărturisit că « nu se putea despărți de Bibescu ». Nu numai că nu s-a despărțit de Bibescu vodă, dar Ștefan Goleșcu s-a dus după aceea la domn și se pare că l-a prevenit despre planul revoluționar al lui Bălcescu. În « note » se spune că Ștefan Goleșcu i-a vorbit lui Bibescu vodă despre « îmbunătățirea stării țărănilor », desigur în scopul de a încerca o anestezie a suflului

revoluționar al acestora și a-i abate de la revoluție, izolându-i astfel de aceia ce aveau să le devină conducători.

Nu aflăm din «note» cum concepea Ștefan Golescu această «îmbunătățire» a stării țăranilor, dar deducem că trebuie să fi fost foarte limitată, deoarece a fost aplicată chiar atunci de frații Golești pe moșia lor de la Golești, în sensul că «strângînd pe locuitorii, au și făcut o tocmeală în bani cu țeranii», adică nu dezrobîndu-i și improprietărîndu-i, ci arendîndu-le pămîntul.

Au procedat astfel în urma sugestiei pe care le-a dat-o însuși domnitorul Gheorghe Bibescu, de unde deducem că acesta prefera inițiativele individuale, personale, în acest sens, ale unor boieri, în locul unei reforme elaborată de către domnie.

Acest paleativ era, după cum se știe, departe de a da satisfacție țăranimii, așa cum concepea Bălcescu această reformă și așa cum se ceruse chiar în aprilie 1848, printr-o petiție anonimă adresată lui Bibescu vodă, în fruntea căreia era înscrisă, la punctul 1, «desființarea clăcii și slobozirea țăranului», iar la punctul 2, «improprietărîrea sătenilor»¹ (nu se face nici o aluzie la despăgubire).

«Notele», întrerupte aici, ne-au dat totuși posibilitatea să reconstituim activitatea asiduă desfășurată de N. Bălcescu pentru pregătirea revoluției din 1848 de la noi, în intervalul dintre participarea sa la revoluția din februarie de la Paris și ajunul adunării de la Blaj din 3/15 mai 1848.

Această primă fază a activității sale din perioada premergătoare izbucnirii revoluției din Țara Românească a fost aproape cu totul necunoscută. Unii cercetători ai vieții lui Bălcescu au înclinat a limita această activitate la faza a doua, care a urmat după amînarea planului lui Bălcescu pentru izbucnirea revoluției în ziua de Paști (11 aprilie 1848)², amînare provocată, după cum s-a văzut, de către «alții», între care și I. C. Brătianu, fapt neștiut pînă acum. În această a doua fază, s-a stabilit, după cum știm, colaborarea cu Eliade prin mijlocirea lui Christian Tell, și cu frații Golești: Ștefan, Niculae, Alecu (Albu) și Radu, și s-a redactat proclamația, care avea să fie tipărită după ce aceștia au denaturat conținutul ei inițial revoluționar, în complicitate cu frații Golești, dacă luăm în considerare — și n-avem nici un motiv să le respingem — afirmațiile acelui prozelit al lui Eliade, care a fost N. B. Locusteanu³.

În concluzie observăm:

1. N. Bălcescu a inițiat izbucnirea revoluției din 1848, atît în Țara Românească, cît și în Moldova, ținînd în acest scop la 20 martie 1848 la Paris, «la dînsul», o adunare la care au participat emiganții moldoveni și munteni, dintre aceștia din urmă eschivîndu-se frații Brătieni.

2. La acea adunare, s-a redactat un program revoluționar comun, care este primul program al revoluției, dar al cărui text nu ne este cunoscut⁴.

¹ I. C. Filitti, *Domniile romîne sub Reg. Org. . . .*, p. 418—419.

² P. P. Panaitescu, *Contribuții la o biografie a lui N. Bălcescu*, Buc., 1924, p. 71—72; G. Zane, *Note și materiale (cu privire la Proclamația de la 1848)*. În N. Bălcescu, *Opere*, ediție critică . . . , I, partea a II-a, p. 273—274.

³ I. Heliade Rădulescu, *Scrisori din exil*, cu note de N. B. Locusteanu, Buc., 1891, p. 718—719.

⁴ Tell, chemînd la el la Giurgiu pe un oarecare Rucăreanu de la Rucăr, probabil un apropiat al său, pentru a-l atrage de partea revoluției, îndemnîndu-l «să vie la București cînd te voi anunța, cu vreo două, trei sute de munteni de-ai tăi, armați», acesta i-ar fi cerut să-l lămurească «care v' este programa». Tell i-ar fi răspuns: «Programa noastră este scurtă; n-are decît patru articole: 1. Rădicarea gloatelor; 2. Împărțirea pămîntului ... după care a fost întrerupt de acord cu acest program»

3. Bălcescu a urmărit cu febrilitate punerea în aplicare a hotărîrii luate la Paris, pornind în grabă spre țară, unde a sosit în primele zile ale lunii aprilie 1848. În acest drum, Bălcescu a stabilit colaborarea cu revoluția polonă, plănuită de emigrația polonă.

4. Pășind pe pămîntul patriei la Turnu-Severin, Bălcescu constată că în țară exista o stare de spirit prielnică pentru aruncarea de îndată a scînteii revoluției. Această stare este confirmată și de alte știri. Astfel, într-o scrisoare din 22 martie 1848, trimisă din București de către Const. Cantacuzino conțelului Kiselef, fostul președinte plenipotențiar al celor două principate între 1829—1834, iar acum ministru al domeniilor la curtea țaristă, marele boier valah — viitorul caimacam de după 13 septembrie — se arată îngrijorat, vorbind de « primejdia » situației actuale, care este « foarte gravă », de o iminentă « dezordine socială ». De aceea lui Const. Cantacuzino îi place să speră că ministrul țarist și chiar cabinetul imperial « nu sînt de loc indiferenți față de soarta noastră » și că vor da dispoziții pentru salvarea situației ¹.

Tot pe atunci își arată aceeași îngrijorare față de Kiselef însuși domnitorul Gheorghe Bibescu, trimițîndu-i două scrisori. În răspunsul său din 24 martie 1848, Kiselef îl consolează pe domnitor scriîndu-i: « Nădăjduiesc că acest troian ce trece peste Europa și care mai tîrziu sau mai de vreme își va avea reacțiunea sa, nu se va atinge de frumoasa-vă țară și că supravegherea voastră, principe, o va feri de amețeala ce a cuprins pe vecinii noștri » ².

Curînd după aceea, Gheorghe Bibescu a trimis lui Kiselef o nouă scrisoare, mai alarmantă pare-se, căci de astă dată acesta, în răspunsul său din 22 martie 1848, « se gîndește cu temere la turburările ce pot izbucni în frumoasa și buna Țara Romînească » și dă sfaturi domnitorului să ia măsuri de prevenire. Printre aceste măsuri, Kiselef crede că « lucrul de căpetenie... ar fi de a înlătura aceste dezordini de mai'nainte, depărtînd din centrul populațiunii pe oamenii care visează schimbări peste putință » sau pe « iscoditorii de turburări ». « Întemnițarea și trimiterea peste graniță ar fi... mijlocul cel mai sigur de apărare în contra proiectelor surpătoare », recomandă Kiselef în încheiere ³. Probabil că în urma unei alte scrisori a domnitorului, Kiselef a reflectat la trimiterea în ajutor a cîtorva regimente de cazaci, ceea ce Bibescu vodă a refuzat însă să primească ⁴.

Starea aceasta îl neliniștează și pe Kotzebue, consulul Rusiei la București, care-și arată îngrijorarea în următoarele cuvinte spuse lui Bibescu vodă cu prilejul unei recepții:

« E probabil că atît Măria ta, cît și eu nu vom mai minca în București ouăle de Paști » ⁵.

Bibescu vodă, într-o audiență pe care a avut-o la el I. Măiorescu, venit atunci la București, s-a plîns de « oameni care fierbea pre atunci și cocea ceva mișcări » ⁶.

În același timp, Axente Sever scria din București lui Simion Bărnuțiu: « Se aude că oltenii — aici e puterea romînilor — ar fi umblînd cu căciula

(N. B. Locusteanu, *Note, la I. Heliade-Rădulescu, Scrisori din exil...*, București, 1891, p. 715, 716). Este singura aluzie vagă pe care o cunoaștem cu privire la acest program.

¹ Arhiva Muzeului romino-rus.

² Gh. Bibescu, *Domnia lui Bibescu*, Buc., 1894, I, p. 317.

³ *Ibidem*, I, p. 320—322.

⁴ Filitti, *Domniile romîne sub Reg. Org.*, p. 423; Gh. Bibescu, *op. cit.*, II, p. 358—359.

⁵ *Anul 1848 în Principatele Romîne*, I, p. 170.

⁶ S. Dragomir, *Din corespondența dascălilor ardeleni în anul 1848. În Omagiu lui I. Bianu*, Buc., 1927, p. 163.

într-o ureche și ar fi zicînd că acum a venit timpul lor; o să le arate ei preste o lună la ciocoi!»¹.

5. Convins de această stare vulcanică, Bălcescu începe să ia toate măsurile pentru dezlănțuirea revoluției, asigurîndu-se și de participarea unor elemente progresiste din cadrele ofițerimii, ca Magheru, Pleșoianu, Tell, care urmau să treacă cu ostașii de partea revoluției. Planul care trebuia urmat de aceștia a fost elaborat de Bălcescu. Este planul care-și va găsi aplicarea la 9 iunie 1848 la Islaz.

6. Sosit la București, Bălcescu a constituit inițial grupul de conducere politică a revoluției, refuzînd colaborarea atît a fraților Golești, cît și a lui Eliade, despre a căror poziție echivocă se convinsese încă de pe atunci.

7. La cele trei adunări, ținute în zilele de 8 și 9 aprilie 1848 din inițiativa lui N. Bălcescu, el a susținut cu hotărîre dezlănțuirea imediată a revoluției în ziua de Paști (11 aprilie 1848), bizuindu-se pe acea forță internă a cărei putere știa că constituie cheazășia izbînzii: poporul.

8. Admiși la ultimele două adunări, frații Brătieni și mai cu seamă I. C. Brătianu s-au opus izbucnirii imediate a revoluției, condiționînd-o de factori dinafară, ceea ce a dus la eșuarea deocamdată a planului lui Bălcescu. Astfel se face acum deplină lumină asupra cauzelor care au dus la amînarea revoluției din Țara Romînească, după cum se explică, o dată mai mult, poziția adversă pe care I. C. Brătianu va adopta-o față de Bălcescu și după aceea².

9. Amînarea revoluției din Țara Romînească pe de o parte, iar pe de alta izbucnirea prematură a mișcării din Moldova, în afara planului inițiat de Bălcescu, au schimbat cu totul perspectiva în care el le viziona reușita.

10. Aceeași viziune luminoasă a avut Bălcescu încă de pe atunci cu privire la izbînda revoluției din 1848 din Transilvania, încercînd să meargă la adunarea din 3/15 mai 1848 pentru a uni revoluția romînă cu revoluția maghiară.

Concluzia generală care se desprinde din aceste «note» este că marele democrat revoluționar N. Bălcescu s-a aflat pe aceeași poziție principială și în perioada de pregătire a revoluției, ca și după izbucnirea ei, și că a avut un rol tot atît de activ și înainte de 9 iunie 1848.

Cu toate că rolul său a fost atît de important în această pregătire, nu va revendica pentru sine nici o rază de glorie, mărturisind că «revoluția din iunie n-a fost inventată, nici fabricată, nici de mine, nici de voi, nici de domnul Eliade, nici de nici un alt revoluționar. Ea nu-i decît dezvoltarea acelei mișcări continue și providențiale începută chiar de la origine, atît în societatea noastră, cît și în toate celelalte societăți. Ea provine mai ales direct din revoluția de la 1821», cum va scrie la 4 martie 1850 lui Al. Goleșcu-Albu³.

Tot el mai scrie aici: «Misiunea unui guvern revoluționar e foarte simplă: să propage și să înarmeze revoluția, iată datoria lui. Să toarne adică în suflul poporului convingeri revoluționare și apoi să-i pună arma în mîini și să-i spună: acum cînd ai o credință, fii gata să mori pentru ea»⁴.

Este marele merit al lui N. Bălcescu, pe care el însă nu l-a pretins niciodată. Sint edificatoare în această privință următoarele rînduri dintr-o scrisoare tîrzie — datată 25 octombrie 1886 — a lui Ion Ghica către V. Alecsandri:

¹ S. Dragomir, *op. cit.*, p. 164.

² I. Ghica trece complet sub tăcere rolul negativ al fraților Brătieni în această împrejurare, explicînd amînarea printr-o recomandare ce a venit din partea lui Lamartine în acest sens (I. Ghica, *Scriseri*, Ed. P. V. Haneș, III, p. 399).

³ N. Bălcescu, *Opere*, E.S.P.L.A., 1952, p. 247.

⁴ *Ibidem*.

« Am auzit și am văzut pe mai mulți atribuindu-și lor, numai lor, tot meritul revoluțiunii de la 1848 și mi-am zis adesea: căci nu trăiește Nicu Bălcescu ca să le spună cu pana lui cea ageră, în stilul său cel pătrunzător, că deșteptarea de la 1848 nu a fost opera unui singur om, nici a unui grup sau a unui partid, ci a fost opera simțului național (I. Ghica ignorează simțul social — G.G.) al României întregi, a fost rezultatul lucrării a trei generațiuni; le-ar spune că acea mare revoluțiune nu putea fi oprită de nimeni și că ea s-ar fi făcut chiar în lipsa fiecăruia dintr-acei care au ori au avut cutezanța a-i revendica paternitatea. Cugetătorul și organizatorul a fost națiunea »¹. . . adică poporul.

ANEXA

*Copie după « Notele scrise sub dictarea lui N. Bălcescu . . . »
1852. Notes écrites sous la dictée de N. Balcesco sur les événements qui
ont précédé la révolution de 1848, nr. 75 **

În Paris, aceleași simțiri revoluționare și aceeași acțiune între rumâni(i) călători și studenți, fără însă vreo înțelegere prealabilă cu revoluționari[i] din București.

Îndată după revoluția Vieni[i], Bălcescu convocă la dînsul o adunare în Paris, Rue de L'Université, 94. Toți Moldo-români[i], afară de frații Brătieni², să adunare la 20 martie seara. Acolo s-a hotărît în cea d'întîiu adunare a se face o mișcare; s-a făcut un program potrivit proclamați(e)i ce s-a făcut pe urmă în iunie; acest program, afară de chestiunea proprietății, era același de la 1840. În pricina proprietății, s-a hotărît în unanimitate de toți moldo-români(i) prin împrumutarea țeranului cu despăgubire. Într-al doilea [sic] seanță, s-a hotărît ca toți să plece ca să intre în țeară. Bălcescu, în puterea societății fracilor³, în care Tel era unul dintre cei mai principali membri, sigur prin urmare a avea o putere armată, a propus ca toți, atît moldoveni[i], cît și rumâni[i] (munteni) să se adune în Valahia ca să înceapă mișcarea de acolo și să treacă iarăși împreună în Moldova. Moldoveni(i) a(u) fost de părere ca mișcarea să fie simultană și ca fiecare să meargă în principatu(l) lui.

La 20 martie, Bălcescu a plecat din Paris cu Alecu Golescu-Negru și toți rumâni(i) au urmat în puține zile, urmînd chiar și tinerii cîți nu luase (sic) parte la adunare, bănuind scopul plăcării(i).

Trecînd pînă Germania, la Colonia, era toată lumea în picioare pentru primirea principului Czartorinski⁴, care trecea la Berlin, unde fusese chemat de craiu și de neam pentru înțelegerea pentru casu de resbel cu Rusia. (Pretutindeni era salutat ca craiu al Poloniei)⁵.

A doua zi, Bălcescu și Golescu au pornit într-un tren cu principiu Czartorinski, care la fircare stație era primit cu entuziasm de populație și de deputații care-l saluta (sic) ca craiu al Poloniei. Bălcescu cunoștea pe P(rințul) Czartorinski, care era foarte bun prieten cu De Lamartin⁶, care de curînd numise pe generalul Aupick ambasador la Constantinopol, trimițîndu-l și cu instrucții de la contele Zamoiski⁷. După masă, Bălcescu, înțelegîndu-se cu

¹ I. Ghica, *Scrieri*, Buc., 1914, vol. III, p. 405.

* Biblioteca Academiei R.P.R., Serv. mss. și doc., fondul I. Ghica, doc. IV.

² Dumitru și I. C. Brătianu.

³ Societatea « Frăția ».

⁴ Adam Czartoryski, capul emigrației polone.

⁵ Text tăiat în manuscris.

⁶ Lamartine.

⁷ Nepot al prințului Czartoryski și agent al emigrației polone la Turin.

Czartorinski ȝ-au dat rendez-vous la Hanovre. Acolo, seara, era generalul Czanowski ¹, contele Biczeanowski ² și alți lehi. Acolo, Czartorinski le-a spus că se apropie și el de Polonia ca să facă o mișcare, sprijinit de Prusia și că trebuie mișcările combinate. I s-a zis că în Principate mișcarea este sigură și gata împotriva Rusiei, dar că li lipsesc arme și ofițeri și că trebuie să li (se) procure de lehi. D. Czartorinski a răspuns că ofițeri(i) și generari(ți) sînt foarte căutați, dar cu toate acestea s-a îndatorat să procure un număr destoinic ca să poată organiza oștirea. Cît pentru arme, a scris lui De Lamartine pentru 20 de mii puscii care să vor plăti de țeară, după izbucnirea revoluției. Cît pentru Turcia, deși mișcarea rumînilor fiindu-le favorabilă, dar nu vor îndreznii să o susție la început, ci vor face o tabără la Ruscuc, dar mai pe urmă, văzînd că rumîni lucrează serios, nu numai nu-i va contraria, dar îi va sprijini și a dat scrisori de recomandăție pentru agenții lui Potocki ³ în Galiția și Czaika ⁴ la Constantinopol.

La Magdeburg, Bălcescu și Golescu s-au despărțit de Czartorinski și, pe la Dresda și Leipsik ⁵ s-au dus la Viena. La Viena, au espedit prin ambasada franceză și princessa Martelica Czartorinski, nepoata princepelui, scrisorile lui Czartorinski către Lamartine, împreună cu o scrisoare din partea lui Arăpila. Într-aceea scrisoare, Golescu recomanda lui De Lamartine pe Desprez pentru consulatu de București, ca un om care scrisese asupra Principatelor și se părea devotat cauzii Rumînilor.

Peste trei zile, a plecat la Viena cu vaporu(l) după malu(l) drept, ca să meargă pe uscat de la Orșova;

În Banat, se vorbea de intrarea muscalilor în țară, de revoluția în București și în țară. La Turnu Severinului, Vlădăianu, cîrmuitoru(l) județului, le spunea că revoluția trebuie să fi izbucnit în București, pentru că duhurile erau foarte agitate. Ispravnicu(l), precum și ofițeri(i) miliți(e)i vorbeau foarte slobod și infocat; erau siguri de izbînda revoluției.

Ajungînd la Craiova, toți îi asigurară că revoluția era sigură și țerani(i) piste Olt ziceau că mai au o lună. Văzînd că țara este agitată, trecînd pe la Caracal, unde nu au putut întîlni pe Magheru, care avea reputația de pandur vechi, a doua zi s-au dus la Islaz să vadă pe Pleșoianu care se afla acolo în garnizoană, Pleșoianu care să afla la Turnu, priimînd scrisoarea Bălcescului, a venit a doua zi. Hotărîrea pentru care veneau în țeară comunicată Pleșoianului și arătîndu-i că pretutîndenii în țeară au găsit duhurile aprinse și aducîndu-i aminte de îndatoririle și făgăduielile luate de mai'nainte (că) chiar singur de va porni cu roata lui spre Craiova, scoală toată țeara în picioare. Pleșoianu răspunde că păstrează aceleași sentimente și că este gata și că are încrederea soldaților, dar că voește mai întîiu să fie înțelegere cu Tel, căci să cuvîne ca și el să fie asociat la o asemenea faptă. Bălcescu și Golescu răspunde că și ei o doresc și că nu se îndoesc de Tel, dar, înainte de toate, el Pleșoianu să se fie gata. Chiar în zioa aceea, Pleșoianu începu a face propagandă soldaților, aruncîndu-le vorbe împotriva ciocoilor.

A doua zi, Bălcescu și Golescu se imbarcară pe vaporul care trecea la Giurgiu și scara ajunseră în Giurgiu, unde Tel, care să afla pe mal, sări [și] îi îmbrățișă. A doua zi de dimineață își deteră rendez-vous cu Tel pe cîmp, unde îi comunicară hotărîrea de a face cît mai în grabă o revoluție, programul hotărît în Paris și cele ce s-au vorbit cu Pleșoianu. Îi spuseră că părerea lor este că, dacă el poate dispune de batalionu(l) ce comanda, să pornească spre București, în vreme ce Pleșoianu va porni cu roata lui spre Craiova și după aprinderea în care se află țeara și cele ce să zic despre starea duhurilor în București, mișcarea nu poate să nu izbutească; iar de nu, să meargă la Pleșoianu să se puc în capul roatei lui și să pornească spre Craiova, sigur că ocupația acestui oraș îl va face stăpîn peste cinci județe de piste Olt

¹ General polon în emigrație.

² Bystranowski (Biberstein), agent al emigrației polone la Pesta.

³ Contele Alfred Potocki din Galiția.

⁴ Mihail Czajkowski, agent al emigrației polone la Poartă.

⁵ Leipzig.

bila un revoluționar. În Paris, acolo, lucruri revoluționare
 discursuri în Paris și acțiunile, sub semnul călătoriei
 și Năstăscu, sau (și) studiat, fără să se înțeleagă punctul
 de vedere al lui Năstăscu. Tindată după revoluția din 1848
 la începutul și apoi revin la Târnova, adunare în
 preajma lui unchi
 în 1861 Paris sau de Universități de tot
 studiorumăni, apoi de fețe. Dintr-
 se adunare la 20 martie în oraș
 și a lăsat în viață "statutul de
 la face auzitoare, și a făcut un program
 folosită proclamată și în formă pe
 urină în mare, astfel programul apoi
 de chestionarea proprietății era auzită
 de la 1860 în formă proprietății
 și lăsat în universitate de tot
 studiorumăni prin înfrățirea
 keramului și desfructuibile. În alături
 din demnitate și a lăsat în tot și flori
 ca să intre în țară. Național în puterea
 societății facile în care tot era un
 dintre cei mai principali membri
 de grup și revin a avea o parte
 asemănătoare și se pare că tot.

Prima pagină din notele scrise de Ion Ghica în anul 1852, după dictarea lui N. Bălcescu, despre «evenimentele care au precedat revoluția din 1848».

și va provoca o mișcare în București. Tell spuse că nu poate dispune de batalionul(l) lui, fiind împrăsciat și rău văzut de căpitani, dar că se unesce cu părerea din urmă d-a lua comanda roatei Pleșoianului. El zise că nădăjduesce să poată trage pe Magheru, care îi este prieten și că pentru aceea va porni îndată ca să întâlnească pe Magheru și pe Pleșoianu, iar lor le zise că, mergând la București, să caute să unească într-o coaliție toate partidele pentru mișcare, și mai ales a împăca pe Eliad cu tinerimea; îl întreabă Bălcescu care este opinia lui de Eliad; răspuse că îl crede că este un *por(c) de cine*¹, dar că s-a făcut agitator de câteva zile, că este popular și că poate fi de folos și că va fi măgulit de nădejdea că aruncându-se în revoluție, va juca o rolă ca a lui Lamartine. Tell însă au zis că, chiar neizbutind a uni pe Eliad cu tinerimea, el tot este gata a face o mișcare chiar și singur, sfătuindu-i să închipuiască de ceva bani.

Ajungând la București, au găsit pe Ion Ghica, pe Ruset², pe N. Crețulescu dispuși la mișcare. Goleșcii nu să mai une(u) la mișcare ca în zilele dintîiu. Bibescu băgase intrigă și făcuse pe Ștefan Goleșcu să creadă că el Bibescu va face revoluția de care avea trebuintă țara.

Bălcescu fiind bolnav, Al. Goleșcu s-a dus singur la Eliad, comunicându-i cele zise de Tell, precum și programul(l). Goleșcu s-a întors foarte nemulțumit de Eliad, carele cu toate că intra în ideea de a face revoluție, dar nu poate primi ideea proprietăți(i), nevoind să ia moșiile oamenilor³ și că nădăjduiește să aibă o catedră la școală, pe care i-a făgăduit-o Bibescu și că atunci va putea face propagandă. După două zile, a mers să vadă pe Bălcescul, dar un om fără idee și fără convicție revoluționară; Bălcescu s-a desnădăjduit despre (el). Joi ne-am adunat la Ruset, Al. Goleșcu, Ruset, N. Crețulescu, Ghica și Bălcescu. Acolo s-a hotărît ca Alecu Goleșcu și acesta să pornească la Giurgiu să ducă bani lui Tell, în vreme ce pe d-altă parte, Ghica și Bălcescu să meargă să-i împreune la Islaz. Bani s-au luat în cheazășia lui Al. Goleșcu-Negru și Ghica de la Alecu Goleșcu-Albu, bani pe care îi strînsese pentru Societatea Studenților Romîni⁴. Părerile fură împărțite, unii vorîră ca Alecu Goleșcu să pornească îndată. Caracaș, judecător la tribunalul Giurgului îl aștepta cu trăsura înhămată; alții cereau să se mai amîne mișcarea, ca să vedem cum merg lucrurile Europii[i].

A doua zi Vineri, la altă adunare, la amiază, ne adunarăm însăși la Ruset, unde sosiră și frații Brătieni, viind de la Paris și care avuseseră convorbiri cu Lamartine. Ruset a propus să se priimească în sfat și, deși personal Bălcescu și Goleșcu nu erau bine cu dînșii, dar au priimit a intra în sfat, cunoscînd sentimentele lor patriotice.

Atunci, hotărîrăm să ne adunăm seara la Alecu Goleșcu ca să hotărîm dacă mișcarea trebuie făcută în ziua de Paște. Brătianu avea idee d-a recruta oameni în Transilvania și d-a intra pe la munți. Discuția s-a făcut vie între Bălcescu și Brătianu, acest(a) din urmă împotrivindu-se la mișcarea prin miliție, zicînd că ar fi o mișcare pretoriană și a ajuns lucrul la expresii neplăcute și ne-am despărțit seara cam picații unii pe alții. Atunci ne-am despărțit: Brătianu Tache plecînd să asiste la Blaj ca să fie la adunarea de la 15 mai, Iancu Brătianu la Pitești, Alecu Goleșcu la țeară la dînsu(l) și Crezulescu la Paris.

Bălcescu a cerut și el un pașaport ca să meargă la Blaj, dar Villara, vornicul dinăuntru, i l-a refuzat. Întrebîndu-să cuvîntul pentru care refuză pașaportul, a răspuns că fiindcă așa voește și o face fiindcă este tare: «faceți și dumneavoastră cum oți voi cînd veți fi tari!» Cînd s-a făcut revoluția, Villara și-a adus aminte această vorbă, zicînd că a zis-o într-un ceas rău. Guvernu refuză pașaportul(l) la toți pentru Transilvania, chiar transilvanilor. Roman⁵,

¹ Subliniat în original și adăugat un (sic).

² C. A. Rosetti.

³ Boierilor.

⁴ Înființată la Paris în anul 1846.

⁵ Const. Roman.

Axentie¹ și Laurianu² au venit să ceară povața la Ghica și la Bălcescu și s-au sfătuit să meargă printr-ascuns. Cît pentru purtarea politică, Ghica și Bălcescu au redijaț instrucții lui Laurian, în care îi prescrie să nu rupă cu ungurii, fiind însă pentru drepturile romînilor și să caute a aduce pe unguri să înțeleagă că, în unirea lor cu rumîni(i), este salvarea amîndorora naționalităților de către nemți și de către slavi, fiindcă ar fi puternici împotriva celor dintii și ar împărți în două pe slavi, oprindu-i d-a se uni.

În vremea aceasta, Ștefan Golescu cu Alecu Albu și cu Niculache, deși întristați văzînd pe prietenii lor lăsîndu-i pe dinafară, dar nu se putea despărți de Bibescu, după talmăcirea ce a avut cu prieteni(i) lui, care i-au declarat că lucrează fără dînsul și că-i va priimi în ideile lor, cînd își va pierde iluziile ce are asupra Bibescului; atunci, Ștefan s-a dus la Vodă și i-a vorbit de îmbunătățirea stării țaranilor, care i-a răspuns că se poate duce să facă orice îmbunătățire. Întemeiat pe acest cuvînt, s-au dus toți frații la Golești, unde strîngînd pe locuitori au și făcut o tocmeală în bani cu țerani(i).

(Notele se întrerup aici)

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ Н. БЭЛЧЕСКУ ПО ПОДГОТОВКЕ РЕВОЛЮЦИИ 1848 ГОДА

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

Из документа «Заметки, написанные под диктовку Н. Бэлческу о событиях, предшествовавших революции 1848 года», заметок, написанных И. Гикой в 1852 году и находящихся в Отделе рукописей и документов библиотеки Академии РНР, выявляется решающая роль, которую сыграл Бэлческу в подготовке революции 1848 года в Румынии в период между 20 марта и 11 апреля 1848 года.

Эту роль, приписываемую ему больше по дедукции, можно теперь восстановить почти день за днем, шаг за шагом.

Из этих заметок видно, что инициативу вызвать революцию взял на себя именно Бэлческу еще с 20 марта 1848 года во время своего пребывания в Париже и что с этой целью он тогда же выехал в Румынию.

Прибыв в Румынию в первых числах апреля и убедившись, что в народе состояние умов благоприятно, для того чтобы заронить революционную искру, Бэлческу принимает все необходимые меры. В первую очередь он заручается участием некоторых передовых элементов из офицерских кадров как Магера, Плешояну и Телль, которые в армии должны были перейти на сторону революции. План, которому они должны были следовать, был выработан Бэлческу.

По прибытии в Бухарест, Бэлческу сначала организовал группу политического руководства революцией, отклонив сотрудничество как братьев Голеску, так и Эляда, в сомнительности позиций коих он убедился уже в то время.

На трех собраниях, состоявшихся 8 и 9 апреля 1848 года также по его инициативе, Бэлческу решительно настаивал на том, чтобы революция была начата немедленно, в первый день пасхи (11 апреля 1848 года), основываясь на той внутренней силе, которая, как он знал, является

¹ Axente Sever.

² August Treboniu Laurian.

залогом победы. Но его план наткнулся на оппозицию со стороны других участников этого заседания и, в особенности, со стороны братьев Думитру и И. К. Брэтиану. Они воспротивились тому, чтобы революция была начата немедленно, сообразуясь с внешними факторами (помощью, обещанной Ламартином), что привело к временному провалу плана Бэлческу,

Таким образом, теперь пролит полный свет на причины, вызвавшие оттяжку революции, вспыхнувшей 9 июня 1848 года.

Из этих же «заметок» явствует, что Бэлческу тогда же ратовал за слияние революции румынского народа с революциями соседних народов, а также за объединение революции трансильванских румын с венгерской революцией. Следовательно, он занимал те же принципиальные позиции как в период подготовки революции, так и после того, как она вспыхнула; такую же активную роль он играл и до 1848 года.

Таким образом, вполне рассеивается мистификация буржуазной историографии, приписывавшей эту роль братьям Брэтиану, К. А. Росетти и Иону Элиадэ Рэдулеску.

L'ACTIVITÉ DE N. BĂLCESCU EN VUE DE PRÉPARER LE DÉCLENCHÉMENT DE LA RÉVOLUTION DE 1848

(RÉSUMÉ)

Le rôle déterminant que Bălcescu a joué dans l'œuvre de préparation de la révolution de 1848 en Valachie, et surtout au cours de la période allant du 21 mars au 11 avril 1848, ressort clairement des « Notes écrites sous la dictée de N. Bălcescu sur les événements qui ont précédé la révolution de 1848 », rédigées par Ion Ghica en 1852 et se trouvant à la Section des Manuscrits et Documents de la Bibliothèque de l'Académie de la République Populaire Roumaine.

Ce rôle, qui lui était attribué plutôt par déduction, peut être reconstitué à présent presque jour pour jour et pas à pas.

De la lecture de ces notes, nous apprenons que Bălcescu fut le promoteur du déclenchement de la révolution dès le 20 mars 1848, alors qu'il était encore à Paris, et que c'est dans ce but qu'il partit aussitôt pour son pays.

Arrivé les premiers jours d'avril et ayant acquis la conviction que le peuple avait un état d'esprit prêt à s'enflammer à l'étincelle de la révolution, Bălcescu prend toutes les mesures nécessaires à cet effet. Tout d'abord il s'assure la participation de certains éléments progressistes des cadres de l'armée, tels Magheru, Pleșoianu, Tell, qui devaient passer à la révolution. Le plan que ces derniers devaient suivre est élaboré par Bălcescu.

Après son arrivée à Bucarest, Bălcescu forme tout d'abord le groupement de direction politique de la révolution et refuse la collaboration des frères Golescu aussi bien que d'Éliade, convaincu, dès ce temps-là, de leur attitude équivoque.

Aux assemblées du 8 et 9 avril 1848, convoquées toujours à son initiative, Bălcescu soutient avec fermeté le déclenchement immédiat de la révolution pour le jour de Pâques (le 11 avril 1848), s'appuyant sur les forces intérieures

du pays, dont l'importance constituait, il le savait bien, la garantie de la victoire. Son plan se heurte cependant à l'opposition de certains autres participants aux assemblées mentionnées et surtout à celle des frères Dumitru et I. C. Brătianu. Ceux-ci s'opposent au déclenchement immédiat de la révolution, en faisant dépendre cette dernière de facteurs étrangers (notamment de l'aide promise par Lamartine), ce qui conduit à l'échec momentané du plan de Bălcescu.

Ainsi, lumière est faite sur les causes de l'ajournement de la révolution jusqu'au 9 juin 1848.

De ces mêmes « notes », il ressort clairement que Bălcescu militait, dès ce temps-là, pour conjoindre la révolution de notre peuple à celles des peuples voisins, ainsi qu'en vue d'unifier la révolution des Roumains de Transylvanie et la révolution hongroise. De ce fait, il s'est trouvé dans la même position de principe à la période de préparation de la révolution aussi bien qu'à celle qui suivit son déclenchement. Il a joué, dès avant 1848, un rôle tout aussi actif que par la suite.

C'est ainsi que la mystification de l'historiographie bourgeoise, qui a attribué le rôle dont il s'agit aux frères Brătianu, à C. A. Rosetti ou bien à Ion Eliade Rădulescu, est réduite à néant.

LUPTĂTORUL REVOLUȚIONAR EFTIMIE MURGU

DE

V. CHERESTEȘIU

Împlinindu-se în decembrie 1955 un veac și jumătate de la nașterea lui Eftimie Murgu, în toată țara s-a sărbătorit, prin conferințe ținute în orașele mai mari, prin articole în presă, aniversarea acestui luptător revoluționar, uitat și nedreptățit de către istoriografia naționalistă. I s-a făcut dreptate înflăcăratului patriot, care și-a iubit poporul cu atita ardoare și care rînd pe rînd, din dragoste pentru popor și libertate, a fost rob în Țara Românească, în Ungaria și în Austria absolutistă.

Cînd ieșise, după patru ani de temniță, din închisoarea absolutismului habsburgic, conducătorii burgheziei romîne din Transilvania, care își căutau ascensiunea prin afirmări zgomotoase de credință către împărat, l-au izolat pe acest rebel împotriva « prea bunului și prea iubitului împărat » de la care o parte a burgheziei romîne aștepta, și după marea decepție de după revoluția din 1848, « tot binele ». Totuși, pînă la moartea lui, toți contemporanii au păstrat stimă față de cel care fusese numit « apostolul și martirul neamului », și despre care Bariț scrisese că a fost un « caracter de bronz »¹.

Mai tîrziu, o parte din istoricii romîni, care s-au ocupat cu revoluția din 1848 din Transilvania, i-au făcut proces lui Murgu, pentru că el a mers cu unghurii și nu a căzut de acord cu comitetul național din Ardeal, condus de Bărnăț și Șaguna — ca să încadreze cu totul politica romînilor ardeleni, politicii imperiale a habsburgilor².

Se poate spune că generațiile din prima jumătate a veacului nostru, ale burgheziei romîne, au stat fără înțelegere față de frămîntările revoluționare lui Murgu, față de drumul parcurs de el. Il judecau din punct de vedere îngust naționalist, antiunguresc sau antisîrbesc. De fapt, Murgu a mers pe drumul revoluției, pe drumul solidarității popoarelor împotriva absolutismului feudal, pe drumul pe care mergeau cei mai buni fii ai poporului german, Marx și Engels, ai poporului polon, maghiar și rus.

¹ « Transilvania », 1870, p. 130—131.

² *Studii și documente privitoare la revoluția romînilor din Transilvania în anii 1848—49*, Cluj, 1946, vol. V, p. 342—365; N. Iorga, *Istoria romînilor din Ardeal și Ungaria*, București, 1915, p. 163.

Pe același drum, pe care a mers și marele Bălcescu, fostul lui elev, pe care Murgu îl numea cu atita gingașie: frățioare. A fost un drum greu, cu multe decepții, cu lupte înăuntrul taberei revoluționarilor. Guvernul și parlamentul ungar, în care rolul conducător îl avea nobilimea mijlocie maghiară — nobilime cu ocupații în mare parte burgheze, dar cu mentalitate feudală — n-a voit, decît prea tîrziu, să înțeleagă că și popoarele nemaghiare din Ungaria au dreptul la viață națională, la cultură națională, la viață politică proprie. Murgu, cu toate decepțiile, urmărit de bănuielile celor care îl considerau « prea român », nu s-a abătut de la linia luptei revoluționare. Avea încredere în forțele poporului, în democrație. Considera că de îndată ce drepturile cetățenești vor fi dobîndite, poporul își va făuri orînduicile și legile lui. Întrezărea o lume nouă, mai dreaptă. În care să se înscăuneze și să se garanteze drepturile poporului, în care să se respecte « sfințenia hotărîrilor populare ». Pentru această lume și-a jertfit toată viața.

★

Pentru a înțelege mai bine activitatea lui Eftimie Murgu, dăm cîteva date despre Banatul din preajma revoluției din 1848.

Banatul a ajuns, prin victoria austriacă asupra turcilor, la începutul veacului al XVIII-lea, sub Austria. Cea mai mare parte a pămîntului a trecut în posesia habsburgilor; s-au format mari domenii ale curții. În urma jafului turcesc populația s-a rărit foarte mult; s-au deschis larg porțile pentru imigrări de țărani. Sub Maria Tereza, în 1779, Banatul a fost încorporat Ungariei, în afară de teritoriile regimentelor grănicerești.

Cea mai mare parte a pămîntului bănățean era posesiune alodială (boierească), și numai o mică parte de pămînt era iobăgesc, după care țărani iobagi aveau să dea dijmă, să facă robote. În comitatul Caraș, pămîntul cultivabil alodial era de 690 mii jugăre, față de numai 174 mii jugăre pămînt iobăgesc¹. Urbariul, care fixa de o parte mărimea sesiunii iobăgești, de alta îndatoririle țăranilor iobagi față de « domni pămîntului », era redactat — scrie istoricul maghiar Acsády — de multe ori confuz, nehotărît, astfel încît dădea posibilitatea să se interpreteze în mod arbitrar. Această situație era dăunătoare pentru iobagi, deoarece justiția și administrația erau în mîinile proprietarilor de pămînt... care interpretau dispozițiile după interesele lor proprii². Acțiunea lui Murgu, în anii 1840—1845, se va îndrepta împotriva încălcărilor de lege ale proprietarilor, pentru apărarea drepturilor țăranimii năpăstuite.

O situație specială aveau teritoriile regimentelor de grăniceri. Ele aveau administrația proprie și nu erau supuse administrației statului ungar. Regimentul românesc cu sediul la Caransebeș cuprindea peste o sută de sate, cu aproape 80 de mii de locuitori. La oaste se luă tot al patrulea bărbat. Situația economică a țăranului era ceva mai bună decît cea din comitate.

O problemă acută a Banatului era problema națională, mai ales problema romîno-sîrbă. După statistica lui Fényes din 1845 în Banat erau 450 mii de romîni, 193 mii de germani, 138 mii de sîrbi și 115 mii de maghiari³. (În statistica aceasta, populația teritoriului regimentelor grănicerești nu era cuprinsă). În politica habsburgică, care se călăuzea după principiul « divide et impera »

¹ Palugyay Imre, *Magyerendszer hajdan és most*, Pesta, 1846, vol. III, p. 113—114.

² Acsády Ignác, *A magyar jobbágyság története*, Budapesta, 1950, ediția a IV-a, p. 299—300.

³ Fényes Elek, *Magyarország leírása*, Budapesta, 1851, II, p. 325—352.

(dezbină și stăpânește), intra și metoda de a acorda pentru unele popoare privilegii în dauna altora. Astfel, patentele împărătești puneau toată administrația bisericii ortodoxe și cea a școlilor ortodoxe din Banat sub tutela ierarhiei sârbești. Situația aceasta, în epoca începutului mișcărilor naționale, dădea prilej la lupte foarte pătimate între burghezia și intelectualii români și sârbi.

★

Eftimie Murgu s-a născut la 20 decembrie 1805 în satul Rudăria, de pe teritoriul regimentului grăniceresc român bănățean, care își avea centrul la Caransebeș. Satul Rudăria era pe atunci o comună mare grănicerească, cu peste 2 000 de locuitori, aproape toți români. Mai târziu, ținea de comitatul Caraș-Severin, plasa Bozovici.

Tatăl lui Eftimie se numea Simeon și era sublocotenent în regimentul grăniceresc numărul 13. Numele de fată al mamei sale era Sumbria Pungilă, de origine tot dintr-o comună grănicerească din vecinătate.

Eftimie Murgu și-a făcut primii ani de învățămînt, inclusiv și clasele de latină, probabil în școli germane; a învățat la perfecție limba germană — ceea ce este dovedit și de faptul că lucrarea sa despre originea românilor a scris-o în limba germană.

Merge apoi la liceul piariștilor din Seghedin, unde, în 1826, dă examenele cu un succes eminent. Aici urma învățămîntul în limba maghiară. E de remarcă că la acest liceu își făcuseră studiile viitorul ministru kossuthist și istoric Horváth Mihály și generalul revoluționar din 1848, Klapka György¹.

Trece apoi la Budapesta în 1826, unde rămîne pînă în anul 1834. Aici Murgu a studiat mai întîi filozofia, apoi dreptul. Un certificat dat de către primarul Pestei în anul 1840 arată că Eftimie Murgu ca student universitar a primit la început ajutor de la tatăl său, apoi și-a cîștigat existența dînd lecții particulare, fiind un bun student, cu purtare ordonată². În 1832—1834 Eftimie Murgu își face practica de avocat, fiind « jurat » (cancelist) la tabla regească, iar în 1834 își dă și doctoratul în drept.

Anii petrecuți ca elev de liceu la Seghedin și ca student, apoi ca jurat la tabla regească din Pesta, n-au rămas fără urină asupra formației intelectuale a lui Eftimie Murgu. Cele două orașe, Buda și Pesta, legate printr-un pod de vase, aveau împreună peste 100 mii de locuitori. Pesta era un centru important comercial, unde începea să se închege și o industrie oarecare. Universitatea avea circa o mie de studenți; cei mai mulți studiau filozofia. Tineretul universitar, alături de tinerii scriitori, jurnaliști, avocați, artiști, învățători, era în primele rînduri ale celor care voiau să dărîme vechiul edificiu absolutist feudal; ei luptau pentru ideile de libertate, egalitate și fraternitate. Între studenți erau și români; aceștia — scrie Bariș³ — « zbeuseră la academiile de drept sau la universitatea din Pesta, în spiritele lor, toate ideile revoluționare ale epocii ».

În rîndurile acestor tineri s-a găsit, desigur, și Eftimie Murgu — toată activitatea lui, de după anii de studiu, sînt o mărturie.

Înrolarea tinerilor români din Ungaria la lupta tineretului maghiar pentru reforme burgheze, pentru o Ungarie neatîrnată de Austria, la lupta împotriva

¹ G. Bogdan-Duică, *Eftimie Murgu*, București, 1937, p. 21.

² Országos Levéltár O. L. (Arhivele statului, Budapesta). Regnicolaris lt. Nádori titkos lt. 1840, nr. 57. Adresa primarului din Pesta, din 1840.

³ Gh. Bariș, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, Sibiu, 1890, vol. II, p. 526—27. Asupra studenților români din Pesta, vezi și Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 25; autorul înșiră numele a aproape 40 de studenți români.

regimului absolutist și de prigoană împotriva tuturor, care erau setoși de libertate, nu însemna nicidecum, precum a vrut să ne sugereze istoriografia naționalistă română, o renunțare la participarea activă în mișcarea națională română. Tinerii români, dornici de libertate, sînt în același timp cei mai zeloși luptători pentru drepturile poporului român asupra. La Buda erau mari tradiții naționale române; aici au petrecut și activat pe rînd Samuil Micu Clain, Gheorghe Șincai și Petru Maior. Aici a apărut în 1812 cartea lui Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, care a răscolit intelectualitatea română. În jurul acestei cărți se nasc discuții aprinse; iar după moartea lui Petru Maior, în 1821, doi tineri bănățeni, Bojincă și Murgu, apără teza despre originea românilor și despre continuitatea elementului roman în Dacia.

În 1823 apare la Halle o scriere cu titlul: *Erweis, dass die Walachen nicht römischer Abkunft sind* (Dovada că valahii nu sînt de origine romană). Pentru a răspîndi această teză și între români, un sîrb care semna cu inițialele S. T. (Sava Tököly) traduce cartea germană din Halle în romînește — într-o romînească specială creată de el, precum spune Murgu — și o tipărește în 1827 la Buda. Bojincă răspunde cărții din Halle în latinește, iar în 1830, tot în Buda, apare răspunsul lui Murgu, sub titlul: *Widerlegung der Abhandlung, welche unter dem Titel vorkommt: Erweis, dass die Walachen nicht römischer Abkunft sind. . . durch S. T. in Ofen 1827; und Beweis: dass die Walachen der Römer unbezweifelte Nachkömmlinge sind. . . Verfasst von E. Murgu, Ofen 1830*¹.

Tînărul autor (Murgu avea 25 de ani cînd i-a apărut cartea) a studiat toată literatura istorică accesibilă lui (citează 60 de cărți) în problema originii românilor, pentru a respinge afirmațiile dușmanilor pe care le socotea adînc jignitoare. Teoria formării poporului român în sudul Dunării și a imigrării ulterioare a romînilor în Ardeal și Banat — se spunea că romîni s-au fușat în Transilvania de-a lungul veacurilor, după ce aceste ținuturi erau locuite de maghiari și germani — a fost pusă în serviciul politicii de a respinge cerințele romînilor, de a avea și ei drepturi în Ardeal și Ungaria. Erudiții romîni care apărau teza continuității elementului român în Dacia apărau de fapt dreptul la viață a poporului român din Ardeal și Ungaria, drept care era contestat de către clasele privilegiate. Acești privilegiați se refereau la orice mișcare a romînilor, la textele legilor medievale, spunîndu-le valahilor disprețuiți că sînt numai tolerați și că li se poate oricînd arăta ușa. Eftimie Murgu, la fel ca și marii înaintași, Șincai și Maior, e pătruns de convingerea că luptă pentru un popor asupra, nedreptățit, batjocorit, care merită să aibă o altă soartă. Cartea lui e pătrunsă de pasiunea luptătorului pentru dreptate, e scrisă cu multă vervă; e vie, are argumente luate și din viața actuală. Astfel, citează poezii populare, pentru a dovedi latinitatea limbii romîne, dă note muzicale, pentru a arăta că motivele cîntecelor, doinelor, dansurilor noastre sînt originale romînești și nu sînt luate cu împrumut de la popoarele vecine. Murgu se dovedește un polemist de forță, care ironizează și spulberă argumentația adversarilor; se arată așa, cum l-a descris și Bariț: un om care se încredea foarte mult în puterile spiritului său².

Cartea lui Murgu a avut un răsunset puternic; a fost citită, și des citată și de către oameni învățați din străinătate — iar romîni o considerau ca o

¹ În traducere romînească: *Combaterea tratatului care se găsește cu titlul: Dovadă că valahii nu sînt de origine romană. . . de S. T. în Buda, 1827; și Dovadă că valahii sînt urmașii neîndoielnici ai romanilor. . . de E. Murgu, Buda, 1830.*

² « Transilvania », 1870, p. 130—131. Articolul e, nesemnlat, dar în sumarul revistei pe anul 1870 se spune: Dr. www.dacoromanica.ro a scris o biografie lui, de G. Bariț.

faptă națională, o carte scrisă pentru apărarea națiunii române¹. Eftimie Murgu e socotit de către contemporani ca un fruntaș al scrisului: așa și M. Kogălniceanu scria la 1854²: Noi am avut și avem încă publiciști: Eliade, Murgu . . . Bălcescu și alții.

Încă din anul 1832 Murgu nutrește gândul să treacă fie în Moldova, fie în Țara Românească, unde nădăjduia, așa precum scrie Bariț, că va putea face pentru români aceea ce-și propusese tare și virtos, cu toată ardoarea și devotamentul unui june³. Pe atunci — scrie tot Bariț în necrologul lui Murgu — mulți juni înfocați căutau a împinge națiunea românească cu toată rezeziunea pe calea culturii și libertății naționale.

Cu astfel de gânduri vine în 1834 Eftimie Murgu la Iași, unde încă înainte se stabilise un alt bănățean, Damaschin Bojincă, despre al cărui răspuns la dizertația din Halle vorbise foarte elogios Murgu în cartea sa *Widerlegung*. E numit profesor de filozofie și de drept natural la Academia Mihăileană din Iași. Murgu citește cel dintâi curs de filozofie, ținut în Moldova. Cursul lui Murgu desigur a fost viu, cu aplicații la stările de atunci din Moldova, lecțiile lui au făcut pe auditorii săi să se gîndească, să ia atitudine. Stăpînirea se alarmează: acest filozof bănățean răscolește lumea. Domnul Moldovei îl cheamă — povestește Bariț — pe Murgu la sine și îi spune: fîi măresc leafa, numai să te lași de filozofie și să nu mai vorbești nimic despre cutare lucruri⁴. Murgu nu acceptă, pentru el funcția de profesor nu însemna o sursă de existență, ci o misiune, un apostolat. În mai 1836 își dă demisia și trece la București. Cere catedra de filozofie; Eforia vrea să-l numească la altă catedră. Nu primește și ține prelegeri particulare de filozofie la care « curgea » junimea din București. Și Nicolae Bălcescu — povestește Tocilescu — rugă pe bănățeanul Murgu a-i face un curs de filozofie și acesta împlini cu bucurie dorința junelui⁵. Predă apoi la Colegiul Sf. Sava logica și dreptul roman, demisionează la sfîrșitul anului 1839.

La București, Murgu intră în legătură cu căminarul Dimitrie Filipescu, cu profesorul Vaillant, are dese întîlniri cu Bălcescu și cu alți revoluționari. Urzesc împreună planul unei răsturnări a guvernului, al instaurării republicii « România Nouă », pe baza principiilor de « slobozenie (libertate), de dreptul deopotrivă (egalitate) și virtute ». Complotul e descoperit și părtașii — în număr de 24 — sînt arestați. Comisia de anchetă, în raportul ei către domn, din decembrie 1840, arată că începătorii complotului au fost: căminarul Dimitrie Filipescu și profesorii Eftimie Murgu și Vaillant. Complotiștii se adunau cînd la Murgu, cînd la Filipescu. Scopul conspirației era: să răstoarne oblăduirea de azi și să înființeze o vremelnică oblăduire revoluționară și să dea țării o ocîrmuire republicană. Voiau să îmbunătățească soarta țăranilor, și discută mult problema cum să scape pe țăranii de sub jugul proprietarilor. Pentru a apăra republica « România Nouă », părtașii voiau să formeze o oștire revoluționară și să cîștige masele țărănești; Murgu se și oferise să « apostolească » prin țară. Se gîndeau și la un ajutor pe care-l vor da romînii din Transilvania patrioților din Țara Românească⁶.

¹ « Transilvania », 1870, p. 130—131.

² « România literară », 1854, p. 78.

³ « Transilvania », 1870, p. 130—131.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Grigore Tocilescu, *N. Bălcescu*, 1876, p. 28.

⁶ Ioan C. Filitti, *Tulburări revoluționare în Țara Românească*, București, 1912, p. 17, 20, 54—83.

Autoritățile austriace sînt avizate că între complotiști e și un sudit k.k. (chezaro-crăiesc). Agentul austriac din București îi impune lui Murgu arest la domiciliu și se hotărăște ca după expulzarea sa să fie trimis în Banat¹. La începutul anului 1841, generalul comandant din Banat, Auersperg, îi scrie palatinului (locțiitorului de rege) că îl ține pe Murgu sub supraveghere polițienească². Pare însă că autoritățile comitatului nu s-au mulțumit cu supravegherea acestui periculos conspirator împotriva «ordinii», ci l-au ținut în prevenție, căci abia în 1842 a fost pus în libertate.

Murgu se stabilește ca avocat la Lugoj. El, care la București complotase cu alți intelectuali pentru a întrona un regim de dreptate, libertate și egalitate, ajunge acum în contact cu masele. «Lua asupra-și purtarea cauzelor românești» — se spune în revista «Transilvania»³, și noi am adăuga, că și Murgu făcuse așa cum făcuse Horia, Caterina Varga, și cum făcuse după revoluție Avram Iancu. Din filozof, care lupta de la catedră, fiind mai tîrziu conspirator, devine un om de acțiune directă. Strînge plîngerile țărănimii, caută să descopere abuzurile, silniciile, furturile și jafurile proprietarilor de pămînturi, dregătorilor comitatelor, săvîrșite în dauna țăranilor obidiți. Are o vastă corespondență cu preoții și dascălii satelor care-i trimit rîcursuri (petiții) iscălite. Se întîlnește cu țărani, îi îmbărbătează, îi îndeamnă să nu se lase călcați în picioare. Face proteste împotriva silniciei ierarhiei sîrbești. Mișcarea al cărei propovăduitor, apostol, e Murgu, devine o mișcare de masă. Un învățător, Vasile Bojincă, îi scria lui Murgu: acum vrem și noi a fi în țara noastră⁴.

Un preot din Gavojdia, cu numele Ioan Blidar, îl trădează pe Murgu, nu pentru un blid de linte, ci pentru o medalie de aur, primită la propunerea nobilimii din comitatul Caraș, de la împărat⁵. Actele contemporane dovedesc că Murgu a fost deținut pentru că a agitat împotriva domnilor de pămînt. Murgu neavînd nici o avere, «existînd deci primejdia că ar putea să fugă», se ordonă întemnițarea lui la începutul anului 1845, la Lugoj. Al doilea vițișpan (subprefect) al comitatului Caraș, Jakabffy Kristof, raportează la începutul lunii aprilie, cancelariei palatinatului din Buda, că avocatul Murgu, care fusese expulzat din Valahia din cauză de incitare la răscoală, se găsește tot pentru vina de răscurare a poporului în închisoarea comitatului din Lugoj. Cere instrucțiuni. Cancelaria palatinatului îi răspunde la 27 aprilie 1845 că, deoarece vina acuzatului, conform încheierii tribunalului, constă în aceea că el a căutat să agite împotriva proprietarilor de pămînt, cauza e de competența tribunalului comitatului. Totodată, să se ia măsuri ca să se preîntîmpine eventualele mișcări neplăcute din partea aderenților acuzatului⁶.

Domnii comitatului îl consideră însă prea periculos pe Murgu, dacă rămîne pe teritoriul comitatului, fiind chiar în închisoare. Fac demersuri să fie dus la Pesta — sub motivul că el ar fi săvîrșit crima de trădare de țară, crima împotriva proprietății, siguranței de stat, împotriva legilor de bază ale țării. Astfel, se ordonă predarea lui Murgu procuraturii de stat și la 24 octombrie 1845

¹ O. L. Regnicolaris lt., Nádori titkos lt. 1840, nr. 57 (adresă către generalul Auersperg, din oct. 1840).

² *Ibidem*, 1841, nr. 13.

³ «Transilvania», 1877, nr. 16, p. 185, într-o notă introductivă la publicarea scrisorii lui Murgu către Bălcescu. Nota e scrisă, după toată probabilitatea, de Bariț.

⁴ G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 122—123.

⁵ Propunerea s-a făcut de către comitatul Caraș în adunarea din 22 aprilie 1846 (O. L. Nádori titkos lt. 1846, nr. 118 și 1847, nr. 21).

⁶ O. L. Nádori titkos lt., 1845, nr. 21.

e transportat în lanțuri la Pesta, luându-se măsuri deosebite de precauție, și deus în închisoarea nunită Neugebäude (Clădirea nouă)¹ (în această închisoare fuseseră închis și Kossuth). Nefericita lui mamă, Sumbria, ca văduvă de ofițer, se adresează împăratului: rezultatul e un schimb de adrese între diferitele autorități², iar Eftimie Murgu rămîne și mai departe în închisoare.

Despre acțiunea lui Murgu scrie și Papiu Ilarian, în istoria sa apărută în 1852: «Afară de renumitul doctor și avocat Eftimie Murgu, nu știm să fi format alții înainte de 1848 vreoa opoziție împotriva ungarismului. Singur Murgu se opuse pe la 1845»³.

Bineînțeles, Papiu interpretează și în cazul acesta evenimentele din preajma revoluției din punctul său de vedere naționalist. Murgu n-a acționat împotriva «ungurismului», ci împotriva domniei clasei privilegiate, împotriva asupririi poporului de către nobilii proprietari. Astfel a prezentat acțiunea lui Murgu și fostul comisar guvernial al Banatului, înainte vițișpan în comitatul Timiș, Vukovics. «Spre nenorocirea sa — scrie Vukovics — Murgu s-a lăsat răpit de zelul său, cu care voia să îmbunătățească soarta națiunii sale — pe un teren foarte periculos; în loc să se fi străduit să aplice diferențele în problemele bisericesti romino-sârbe și să fi lucrat la cultivarea limbii romîne, el s-a datad unor agitații în ce privește relațiile dintre proprietarii de pămînt și iobagi»⁴.

Unii istorici naționaliști din prima jumătate a veacului nostru au mers mai departe decît Papiu; motivul arestării lui Murgu îl văd nu numai în aceea că el se opuse «ungurismului», ci îi cred pe cuvînt pe vițișpanii și solgăbirăii comitatului Caraș, care raportaseră că acest periculos agitator împotriva proprietarilor ar fi săvîrșit și crima de «trădare de țară», că ar fi voit să dărîme Statul ungar (bineînțeles, statul bazat pe domnia privilegiaților), să dezmembreze Ungaria, cu un cuvînt modern: ar fi fost un agitator al irendentei romîne⁵. Acești istorici romîni nu văd că Murgu nu putea să agite în 1843—1844 pentru alipirea Banatului la Țara Romînească — la acea țară, ai cărei cîrmuitori înainte cu trei ani îl arestaseră și-l trimiseseră ca rob peste graniță. Pentru a se uni cu Țara Romînească, trebuia ca acea țară să devină ea însăși liberă și independentă, să se dărîme acolo vechile orînduiri feudale și să se înscăuneze libertatea și egalitatea, așa cum o concepea revoluționarul Murgu. Știa bine, ce luptă grea trebuia încă să se dea în țările romîne pentru liberarea lor. Era împotriva domniei, samavolniciei nobililor proprietari, îmbrățișase cauza poporului, era pentru principiul democratic ca romîni, care formau majoritatea în Banat, să se administreze ei înșiși, să aibă biserica și școala lor națională, independentă de ierarhia sârbească — principiile acestea au stat la baza luptei sale în 1848—1849 — dar nu putea fi învinuit de trădare de țară decît de reacționarii satrapi ai comitatelor, care își vedeau amenințată stăpînirea lor.

¹ O. L. Regnicolaris, lt., Nádori titkos lt., 1845, nr. 46.

² *Ibidem*, 1845, nr. 41.

³ Papiu Ilarianu, *Istoria rominilor din Dacia superioară*, Viena, 1852, vol. II, p. CXXIX.

⁴ Vukovics Sebő, *Emlékiratok*, 1894, p. 259—262. Aceeași informație o dă și Horváth Mihály, fost ministru al cultelor în guvernul kossuthist (*Magyarország függelenségi harcának története*, ediția a II-a, vol. I, p. 208—9) și istoricul Pesty Frigyes, (*A szörényi bánság története*, Budapesta, 1877, vol. I, p. 220).

⁵ Pină și în scrisoarea sa către ministrul Szemere din 1 iunie 1848, vițișpanul din Caraș, Jakabffy, scrie despre Murgu: și acum urmărește scopul să reunească poporul romin sub o singură coroană, să desfacă județele bănățene și marginea militară de patria maghiară (Deák, *Adatok az 1848 év eseményeihez Krassó vármegyében*, Lugoj, 1931, p. 76—78, citat în *Studii și documente...*, vol. V, p. 35).

Murgu a stat mai mult de trei ani la închisoare. S-au găsit scrisori, s-au audiat martori. Murgu n-a voit să declare nimic, pentru a nu implica și pe alții în proces. Spunea: e grănicer, teritoriul bănățean nu ține de comitat. Pretindea să fie eliberat, să se poată apăra pe picior liber. Era un protest împotriva justiției cu caracter nobiliar, împotriva legilor feudale. Și atitudinea aceasta era interpretată ca o violare a « constituției », a « legilor și orînduieilor țării ». De asemenea, acțiunea lui Murgu pentru « emanciparea romînilor » era considerată ca anti-statală¹. Tot ce primejduia domnia privilegiatilor era pentru domnii comitatelor « antistatal » și « anticonstituțional ».

C. A. Rosetti reușește în 20 august 1846 să pătrundă în închisoarea din Pesta, poate prin paznicul romîn, care ținea mult la Murgu. În *Note intime*, Rosetti descrie impresia ce i-a făcut fostul său profesor: « Ce frumos era! Părul și barba foarte lungi; ferestrele zidite și numai jos ochiuri de geam, ce păreau lăsate într-adins ca să-i arate de cîtă lumină este lipsit! »

Între cele 12 puncte ale proclamației din 15 martie 1848 din Pesta, este și revendicarea eliberării imediate a deținuților politici. În aceeași zi, Táncsics e și eliberat și purtat în triumf de către revoluționari. Murgu e încă uitat în închisoare — și abia în 8 aprilie, la intervenția tinerilor romîni, sprijiniți de colegii lor maghiari — se eliberează și Murgu, sosind între timp și aprobarea legală privind eliberarea deținuților politici.

Presa romînă ardeleană sărbătorește eliberarea lui Murgu, arătînd meritele acestui mare bărbat al romînilor. « Advocatul Murgu — scrie « Gazeta Transilvaniei » — care și în Țara Romînească a suferit tot pentru libertate, după ce scăpă în Banat, lucră cu nepregetul și cu focul său cunoscut în folosul și spre fericirea romînilor. Un talent ca al lui Murgu încearcă să șfarme dintr-o dată toate cătușele poporului său; el uita că, sub sistemul... lui Metternich, oricine cuteza a ridica glas asupra sistemului, asupra desfrîului aristocratic, asupra comitatului, sau asupra tribunalului domenal, îndată trecea de rebel ». Gazeta dă și amănuntul că Murgu fu eliberat la 8 aprilie la intervenția lui « Sigismund Pop, însoțit de mai mulți tineri romîni, ajutați fiind de un mare patriot maghiar, Nyáry Pál, notarul prim al orașului Pesta... »². « Organul luminării » descrie că în seara zilei de 8 aprilie tinerii romîni, urmați de mult popor, se duseră sub conducerea lui Nicolae Bojinca la cazarmă să-l elibereze pe Murgu. Murgu ieși afară, iar romînii strigau: « Trăiască Murgu, coroana romînilor! Trăiască libertatea! » « Căii de la căruță se desprinsă și tinerii, unguri-romîni, cu un mare triumf, cum la așa un bărbat strălucit se cuvine, îl traseră pînă la casa cetății (primărie)... Mii de oameni așteptau în piață pe Murgu ».

La sfîrșitul corespondenței se spune că Murgu resalută pe toți, se închină de sănătate d-lui Ț (Țipar) și tinerimii romîne. În notă, « Organul luminării » răspunde: tinerimea și bătrînimia romînă din Transilvania vă resalută dulce³. Și presa maghiară aduce știrea eliberării lui Murgu, vorbind de el cu simpatie.

Țipar îi scrisese lui Murgu încă din aprilie să vină în Ardeal și să prezideze adunarea de la Blaj. Și alți conducători ardeleni erau de părere că cel mai

¹ Locțiitorul vișșpanului Kis András scrie la 14 iulie 1846, scoțînd în evidență marile merite ale lui Blidar, despre Murgu: « Ideile lui, pline de fantezie, se îndreptau spre emanciparea naționalității romîne... ». O. L. Nádori tükos lt., 1846, nr. 118.

² « Gazeta de Transilvania », 1848, nr. 29 (8 aprilie, stil vechi).

³ « Organul luminării », nr. 48 (14/26 aprilie 1848).

indicat pentru a conduce adunarea românilor ardeleni ar fi Murgu¹. S-au emis multe păreri, pentru ce n-a acceptat Murgu și n-a venit cel puțin ca să ia legătură cu ardelenii, la Blaj². Motivul adevărat, credem, e foarte simplu: Murgu n-a putut să plece nici în Banat în cursul lunilor aprilie și mai, necum în Ardeal, fiind reținut la Pesta. De altfel, guvernatorul Ardealului niciodată n-ar fi dat permisiunea unor adunări române, decît numai sub președinția episcopilor pe care îi știa că o să caute să execute întocmai dispozițiile sale.

Murgu, îndată după luarea de contact cu guvernul ungar, s-a lovit de neîncrederea și bănuielile ministrului de interne, Szemere. Ministrul era informat de vechii dregători ai comitatelor, care aproape toți au rămas, și după revoluție, în funcție. În 28 mai Szemere îi scrie vițișpanului comitatului Timiș, lui Vukovics Sebő: « Murgu vrea să meargă în Banat. E un om visător și periculos » (« ábrándos és veszélyes ember »)³. Desigur, Murgu nu se mulțumea cu ceea ce Szemere voia să asigure românilor: folosirea limbii române în căminele și biserica lor. Și prea mult agitase Murgu și problema relațiilor dintre proprietar și țaran. La 1 iunie, același vițișpan Jakabffy, care contribuise în 1845 din plin la întemnițarea lui Murgu, îi scrie ministrului Szemere: « Poporul e încă liniștit... dar un singur apel al lui Murgu, transformat de fanatismul mulțimii în martir, va putea încinge în flăcări tot ținutul, strivindu-se tot ce nu e românesc »⁴. « Tot ce nu e românesc » — în comitatul Caraș erau mai ales moșierii și aparatul lor de asuprire și exploatare. Nobilimea îmbracă haina pompoasă națională, pentru a-și menține, sub altă formă, vechea stăpînire.

Bănățenii îl aclamă, așteaptă pe Murgu. La adunarea comitatului în 3 mai, Murgu e ales în fruntea comitetului permanent al comitatului, primind 917 voturi⁵.

În sfîrșit, la 31 mai, Szemere se învoiește ca Murgu să plece în Banat. Desigur, intervenise o înțelegere între cei doi oameni politici. Această înțelegere a format obiectul unei cercetări asidue în lucrarea *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—1849*⁶. Pornind de la teza neîntemeiată că Murgu ar fi agitat în 1843—1844 pentru dezlipirea Banatului de Ungaria, pentru unirea teritoriilor române sub o singură coroană, se afirmă în lucrarea amintită că Murgu în 1848 și-ar fi renegat acțiunea lui anterioară, înțelegîndu-se cu Szemere și atașîndu-se revoluției ungare. Istoriografia burgheză naționalistă n-a văzut că între lupta lui Murgu împotriva Ungariei iobăgiste și între atașarea lui la Ungaria revoluționară, care a șters iobăgia (la 11 aprilie, legea votată în martie, a și fost sancționată), a șters privilegiile feudale, a dat țării o constituție burgheză — nu e nici o contradicție, că actul

¹ Păcățian, *Cartea de aur*, vol. I, p. 268. Vezi și *Studii și documente . . .*, vol. V, p. 346: «Bărnuz, Țipar și Papiu au fost de acord din primul moment să-l invite (pe Murgu) și să-l facă președinte de pe Cîmpia Libertății».

² Așa, de exemplu, Traian Topliceanu (*Eftimie Murgu*, Timișoara, 1938, p. 72) scrie: «Ardelenii se manifestaseră pentru împărat. Murgu împotriva. Scopul era același... dar mijloacele au fost deosebite». Noi credem că explicația nu e justă. Murgu nu era omul care să nu fi încercat să abată pe ardeleni de la o politică despre care el era convins că e greșită. De altfel, în preajma adunării de la Blaj, o parte mare a intelectualilor români din Ardeal era gata să meargă cu revoluția ungară, în cazul în care se împlinesc unele condiții.

³ Deák, *Adatok . . .*, p. 55—57.

⁴ *Ibidem*, p. 75—78.

⁵ *Insemnările cronologice . . .* notate în «Ziarul domestic» al mănăstirii minorităților din Lugoj. Reprodus în Ioan Boroș, *Evenimentele revoluției din anii 1848—1849 desfășurate la Lugoj*, 1927, p. 7.

⁶ *Studii și documente . . .*, www.dacoromanica.ro 5.

acesta nu implică nici o renegare. Se poate spune chiar, cu drept cuvânt, că alăturarea lui Murgu la cauza revoluției ungare nu era decît o urmare firească a luptei sale anterioare.

Totuși, cu tot entuziasmul lui Murgu pentru cauza revoluției, pentru lupta împotriva absolutismului, bănuielile ministrului de interne față de « omul plin de fantezie », față de popularitatea prea mare a acestui om politic considerat apostol al neanului românesc, au făcut ca Szemere să-l rețină pe Murgu la Pesta. Între cei doi oameni politici au urmat tratative îndclungate; dacă ei se înțelegeau în ce privește problemele generale ale revoluției, în ce privește lupta împotriva forțelor reacționare, lupta pentru dobîndirea constituției, neatîrnării, instaurarea egalelor drepturi ale cetățenilor — îi despărțea, desigur, concepția asupra drepturilor naționalităților din Ungaria. Murgu voia o largă autonomie națională, administrativă, școlară și bisericească, iar ministrul Szemere nu consimțea decît să garanteze folosirea limbii materne în sînul familiei și bisericii. Nu cunoaștem detaliile acestor tratative; știm numai că în definitiv Murgu a plecat în Caraș, cu scopul să vorbească acolo pentru guvernul revoluționar ungar și să mobilizeze masele romîne pentru revoluție. Se apropiau alegerile și pentru Murgu nicidecum nu putea fi indiferent cine vor fi aleși în adunarea țării, care va da legile țării.

Murgu cunoștea bine îngrădirile conducătorilor revoluției ungare, își dădea seama, mai ales după convorbirile cu Szemere, de politica lor greșită, în problema naționalităților, dar avea încredere în revoluție, în forța maselor populare, avea convingerea că reprezentanții poporului, aleși în alegeri libere, vor impune o politică justă¹. Nu aștepta nicidecum îmbunătățirea sortii poporului român de la bunăvoința curților împărătești — ca Bărnuteț, Șaguna și alți ardeleni. Din cauza aceasta aleargă, cum i se dă posibilitatea, în Banat, în vederea pregătirii alegerilor. În atașarea lui la revoluția ungară nu e nicidecum vorba de ceva enigmatic, ce ar avea oarecare dedesubturi, cum a voit să ne facă să credem istoriografia naționalistă. Ca și Murgu, își îndreptau privirile asupra revoluției europene și alți romîni înaintați din părțile ungurene, care așteptau de la revoluție scăparea de despotism și asuprire. Nu numai Murgu, ci aproape toți intelectualii romîni ungurenî au mers cu revoluția ungară².

Murgu scrie încă de la Pesta un manifest adresat « fraților concetățeni romîni ». Vorbînd despre legile votate la Pojon, spune că « acel pămînt, pentru care de veacuri luptîndu-ne ne-am vărsat sîngele și pe care o clasă de oameni, ce se numeau nemeși, îl socoteau ca o avere a lor, acum este veșnică și netăgăduită moșie a voastră... Toate acele sarcini, ce apăsau pe locuitori, precum robotele, dijmele și dăjdiile, au încetat pentru totdeauna; ... nemeșul nu este mai mult decît oricare locuitor, sîntem toți slobozi deopotrivă, toți avem același drept ». Îndeamnă la unire frățească cu poporul maghiar.

În manifest răbufnește din nou ura revoluționarului Murgu împotriva feudalilor și a absolutismului.

¹ Aceeași convingere o avea și Bălcescu; el scrie la 3 iunie 1849: « Cu democrația, majoritatea dietei Ungariei vor fi romîni și slavii și nevoînțele reciproce vor sili pe toți a primi a trăi în confederație. (N. Bălcescu, *Scrisori către Ion Ghica*, București, « Bibl. pentru toți », nr. 688—9, p. 49).

² Și Bariț scria în *Părți alese din istoria Transilvaniei*, vol. II, p. 404, că « tinerii romîni, în etate de la 19—30 ani, ieșiți mai ales din școlile protestanților, și din cele catolice de la Satmar, Oradea, Seghedin, Pesta, erau fanatici pentru libertatea și legile maghiare și citiva s-au înrolat și sîngerat pentru acea libertate... ». Nu era deci vorba de « rătăcirea » unei persoane, ci de o atitudine față de Banat, Bihor, Maramureș.

« Poporul, împreună cu adunarea din Pojon, cu bărbăție luptându-se, a izbutit să răstoarne acel guvern tiranic » — spune el în manifest¹. Nu face zeci de ploconeli înaintea împăratului, dinastiei, cărora « rominii au să-i mulțumească tot ce au », cum sugerau în Ardeal Șaguna, Bărnuț și alți propovăduitori ai legendei mincinoase și contrarevoluționare despre « bunul împărat ».

A făcut Murgu și concesii în manifestul de la începutul lui iunie? Da, doar textul a fost văzut și aprobat de către ministrul de interne Szemere. A trebuit să laude dieta din Pojon, deși știa bine că numai în urma mișcărilor revoluționare și de frica maselor a votat acea dietă ștergerea iobăgiei și a robotelor. A știut că cei mai mulți dregători rămași în funcții sînt elemente reacționare, doar a avut el însuși de îndurat ani grei de temniță în urma « liberalismului » acestor dregători. Vedea că în fruntea guvernului sînt aristocrați și nobili, se izbea de mentalitatea lor disprețuitoare față de naționalități. Întrebarea era însă: cu revoluția ungară sau cu absolutismul curții, sprijinit de cele mai retrograde elemente ale aristocraților, de cei mai înrăiți dușmani ai drepturilor poporului? Și Murgu a ales revoluția ungară, așa cum alesese și marele Bălcescu această revoluție ca aliat, și nu pe habsburgi și pe țari.

Manifestul se tipărește și Murgu pleacă în Banat. Întîi la Timișoara, la comisarul guvernial Vukovics. Apoi la Lugoj. Drumul lui în comitatul Caraș e un marș triumfal. Poporul îl adoră, îl idolatrizează — scriu rapoartele dregătorilor unguri. Așa scrie și călugărul minorit din Lugoj, spunînd că Murgu a fost primit ca un patriarh, fiind « iubit foarte mult de poporul românesc »².

Murgu era — precum scria un contemporan, « zeul romînilor, bărbatul pe care poporul îl ducea, cu caretă cu tot, pe umeri și îl adora pe omul erudit și devotat... ca puțini alții, către poporul său ». Tot Banatul îl cunoștea, cunoștea lupta și martirajul lui pentru popor. Vorbește la Lugoj, la Caransebeș, prin sate, despre drepturile dobîndite ale poporului, despre înfrățirea romîno-maghiară. Dregătorii vechi sînt însă nemulțumiți: vițișpanul Jakabffy îi scrie ministrului Szemere că Murgu nu l-a vizitat nici pe el, nici pe alți dregători locali³. E nemulțumire și în rîndurile unor proprietari nobili. Un emisar al lui Szemere, Szöllösy Nagy Ferenc, scrie la 18 iunie: « Nobilii din Hațeg sînt împotriva proclamației lui Murgu... Nu prea pot fi convinși să renunțe la privilegiile lor »⁴. (E de notat că nobilii din Hațeg erau în mare parte romîni).

Venirea lui Murgu a provocat panică și în rîndurile celor devotați împăratului. Un denunț arată că « un oarecare Murgu, fiu al unui locotenent mort în pensiune, hoinărește » « ca o buruiiană veninoasă » și ațîță poporul la necredință față de împărat. S-a iscat, scrie denunțătorul, panică « în rîndurile devotaților prea grațiosului, prea înduratului și mult iubitului împărat ». Spune că Murgu, la ordinul comandamentului militar, a fost escortat de pe teritoriul grănițeresc, pentru a nu putea vorbi grănițerilor⁵.

La sfîrșitul lunii iunie au loc alegeri pentru adunarea țării. Murgu e ales cu entuziasm de nedescris în trei circumscripții electorale: Lugoj, Făget și Oravița. (E singurul deputat care a fost ales în mai multe locuri în 1848 în

¹ Bibl. Acad. Rom., mss. rom., 1058, f. 49. Publicat și în *Texte privind dezvoltarea gîndirii social-politice în România*, București, 1954, vol. I, p. 265.

² Boroz, *Evenimentele*, p. 11.

³ Deák, *Adatok...*, p. 80—82.

⁴ *Ibidem*, p. 89—93.

⁵ « Analele Banatului », 1928, p. 17—22; Traian Topliceanu, *E. Murgu*, Caransebeș, 1948, p. 22.

Ungaria). În tot ținutul sînt aleși aderenții lui Murgu. Recomandarea: pe acesta îl vrea Murgu, era hotărîtoare pentru popor.

Correspondentul lui «Pesti Hirlap» se arată nemulțumit de rezultatul alegerilor din Caraș. Unii candidați — se spune — au promis împărțirea pămînturilor alodiale între țărani. În cele șase circumscripții au fost aleși numai candidații romîni. Deci «nici o încredere, nici o simpatie pentru maghiari» — conchide correspondentul¹. Sub «maghiari», correspondentul înțelegea vechea gașcă de nobili față de care poporul romîn, cu bună dreptate, nu avea nici o simpatie. Ziarul oficial al guvernului, «Közlöny» (Buletinul) scrie că alegerea lui Murgu s-a făcut cu mare însuflețire și în ordine, dar nu se poate tăgădui că cea mai mare parte a «inteligenței» s-a retras și nu a luat parte la alegeri. La Sasca, scrie același ziar, «a triumfat masa brută asupra intelectualilor și l-a ales pe Bojinca»². Aceste observații arată clar că în Caraș desfășurarea alegerilor s-a făcut sub semnul unei mișcări populare de masă, care a măturat pe oamenii din «inteligența maghiară», de fapt nemeșimea funcționară, asupritoare a popoului, urită de popor.

Parlamentul se întrunește la 4 iulie: aspectul parlamentului, în urma votului cenzitar și terorii organelor comitatelor, nu se deosebește prea mult de fostele diete nemeșești. În Caraș, în urma imensei popularități și în urma activității lui Murgu, s-a ajuns la alte rezultate, decît în alte comitate.

Pentru 27 iunie (15 iunie stil vechi), Murgu convoacă o adunare națională la Lugoj, care se ținea pe un cîmp liber, lîngă Lugoj, numit după adunare «Cîmpul libertății». După știri oficiale, s-au adunat 1 500 de oameni, unii corespondenți vorbesc de 10 mii. Președintele adunării e Murgu, secretarul A. Vlad. Hotărîrile adunării sînt: înarmarea popoului romîn, cu acele arme, pe care «guberniul nemeșesc, fără dreptate, le luase locuitorilor»; Murgu să fie numit căpitan al acestei oștiri a Banatului; să se înlătore ierarhia sîrbească în biserica romînă, în fruntea bisericii romîne să fie numiți vicari romîni; limba romînă să fie introdusă în toate dregătorile bănățene; să se recunoască naționalitatea romînă³.

Autoritățile locale bănățene — în urmă și guvernul pestan — sînt nemulțumite cu «spiritul» adunării. E drept, raportează Vukovics în 27 iunie ministrului Szemere, că Murgu a îndemnat poporul să fie cu credință față de patrie, față de națiunea maghiară, dar sînt multe de obiectat. S-a cerut ca insurecția romînă să aibă un căpitan romîn și trei subcăpitani, tot romîni, din fiecare comitat cite unul. Limba de comandă să fie romînă. Adunarea a cerut ca și limba administrației celor trei comitate bănățene să fie romînă și numai în relații cu guvernul să se întrebuinteze limba maghiară. Aceste cereri — scrie comisarul guvernial Vukovics — după părerea mea nu vor fi admise niciodată⁴.

Și presa pestană e rezervată față de cererile adunării, mai ales cererea de a introduce în administrație limba romînă, nu o admite, căci, spune această presă, s-ar ajunge astfel la o adevărată babilonie în Ungaria. Scrie că poporul adunat voia să elibereze din închisoare pe deținuți⁵, deținuți, desigur, din cauza «exceselor agrare».

¹ «Pesti Hirlap», 1848, 8 iulie, p. 633.

² «Közlöny», Budapesta, 1848, 4 iulie.

³ «Gazeta de Transilvania», Brașov, 1848, 1 iulie (stil vechi), p. 224; «Amicul popoului», Pesta, 3 și 10 iulie 1848; «Organul național», Blaj, 7 iulie 1848.

⁴ Deák Imre, 1848, *A szabadságharcunk története levelekben*, Budapesta, 1942, p. 152.

⁵ «Közlöny», Pesta, 4 iulie 1848.

În memoriile sale, Vukovics reproșează lui Murgu că poporul, obișnuindu-se cu adunările și cu hotărârile adunărilor, începea să devină neascultător față de dregători. Doi delegați ai comitatului Caraș prezintă, la începutul lui iulie, un memoriu ministrului de interne, în care se plîng că de la adunarea de la Lugoș, din 27 iunie încoace, mare parte a locuitorilor nu mai vor să plătească dări, nu fac muncă obștească, refuză să asculte de dregătorii comitatului. Cer ajutor militar împotriva poporului neascultător¹.

Istoriografia burgheză romînă a trecut aproape sub tăcere adunarea de la Lugoș, pentru a nu întuneca faima adunării de la Blaj, deși și cea din Lugoș a ridicat revendicări naționale. Această istoriografie nu voia să admită nicidecum că în 1848 exista pentru romîni și un drum — ce e drept, anevoios, cu multe obstacole — alături de revoluția maghiară.

*

În iunie izbucnește revoluția și în Țara Romînească. Bălcescu se grăbește să-i trimită lui Murgu programa și alte acte, iar Murgu îi trimite fostului său elev la 8/20 iulie o scrisoare plină de grijă părintească, pătrunsă de iubire sinceră pentru frații din țară. « Eu, frate — scrie Murgu — să știți că am plîns de bucurie, cînd am luat știre despre triumful libertății în România; și cu nerăbdare aștept ca eu, care după cum știți, ca rob ieșind din acea țară, pentru că i-am vrut dezrobirea și care tot din pricina aceasta iarăși am picat în robie amară, acum ca om slobod să văd România slobodă și să mă bucur de fericirea fraților mei... Noi, frățioare — scrie fostului său elev — care am fost jertfa tiranilor, acum vremea este să ne izbîndim... Îndată ce se va închide adunarea — scrie mai departe — măcar numai pe o zi, voiesc să vin să ne vedem, că mi-e dor de frații mei... »

Sfătuieste pe frații din România să nu proclame încă republica, în schimb să-și pregătească armata cît mai degrabă, ca să poată întîmpina cel puțin cea dintîi năvală, «apoi de aici încolo va fi grija noastră și mai pe urmă grija Europei». Gîndul ca romînii din Ardeal și Banat să dea ajutor romînilor din țară pentru a-și dobîndi independența e un gînd care-l preocupă mult pe Murgu.

Un alt gînd al lui Murgu e alianța dintre Ungaria și țările romîne. « Eu, fiind deputat la adunarea țării, voi face toate, ca să fie alianță între aceste două țări... Voi căuta să pregătesc adunarea (ungară — *V. Ch.*) spre a păși la o alianță cu Moldoromînia... ar fi bine să autorizați pe cineva spre a trata în numele țării, că nu-i bine să stăm izolați »². Colaborarea romîno-maghiară, după gîndul lui Murgu, trebuie să se facă în mod sincer, de la egal la egal, fără «supremație» și «rol conducător al maghiarilor în bazinul dunărean», cum concepea această colaborare ministrul Szemere.

Gîndul luării de contact a încolțit și la Pesta și la București. Guvernul ungar a trimis ca agent politic la București pe Szöllösy Nagy Ferenc, iar guvernul provizoriu din București l-a trimis la Pesta pe D. Brătianu. S-a păstrat un raport din 11 septembrie 1848 al lui Szöllösy Nagy către Kossuth³; raportul denotă orgoliul acestui înfumurat «nobil» și disprețul său față de romîni. Iar

¹ Ember Gyöző, *Iratok az 1848-i magyarországi paraszmozgalmak történetéhez*, Budapesta, 1951, p. 211—12.

² Scrisoarea a fost publicată de Bariț în seria *Epistole de ale răposaiților*, în revista *Transilvania*, 1877, nr. 16, p. 184—185.

³ V. Waldapfel Eszter, *A forradalom és szabadságharc levéltára*, Budapesta, 1952, vol. II p. 24—27.

D. Brătianu nici n-a căutat să intre în contact la Pesta cu guvernul ungar¹. Ministrul de interne Szemere reclama ținutul din jurul Dunării de jos pentru Ungaria, căci altfel aceste provincii ar putea fi un veșnic focar al conspirațiilor valahe și sirbești împotriva noastră — scrie el în 24 mai 1848². De altă parte, Ion Maiorescu agita în septembrie 1848 la Frankfurt ideea unui regat român, care să cuprindă Moldova, Țara Românească și Transilvania, cu un principe austriac, sub suzeranitatea Germaniei³. În atare împrejurări, realizarea ideii unei colaborări frățești între statele române și statul ungar, idee atât de scumpă lui Murgu, întâmpina încă enorme greutăți.

În 26 august 1848 Murgu ține un mare discurs în adunarea țării la Pesta, Poporul — spune Murgu — e liber să dispună în treburile sale bisericești. Au cerut independența ierarhiei românești, dar pînă acum n-am primit răspuns, deși voința poporului într-o democrație trebuie respectată. Kossuth răspunde că nu înțelege sensul unei biserici române separate. (Kossuth n-a voit să înțeleagă nici opoziția slovacilor, împotriva contopirii bisericii evanghelice slovace cu cea maghiară). Cu atât mai puțin poate admite un căpitănat român bănățean, căci lucrul acesta ar duce la dezmembrarea țării. Tensiunea, neînțelegerea dintre Kossuth și Murgu devine tot mai evidentă. Totuși, în 10 martie 1849 Kossuth apelează la serviciile lui Murgu pentru cauza revoluției. Îi scrie comisarului general pentru Ardeal, Csány: « Îți trimit pe cel mai de frunte deputat român, pe Murgu. Primește-l bine, dar supraveghează-l. Cred că e foarte ambițios »⁴. Nici Szemere, nici Kossuth n-au avut deplină încredere în Murgu. Erau continuu avertizați de către subalternii lor zeloși: astfel și vițșpanul Carașului, Cyürki, raportează la 8 octombrie 1848 despre consfăturile nocturne ale lui Murgu cu un preot și un comerciant român⁵. E de notat că și ceilalți

¹ Tóth Zoltán, *N. Bălcescu za edinstvo vengherskogo i ruminskogo narodov v 1848—1849*, în « Kongress vengherskih istorikov », 1953, p. 371—372.

² Vezi instrucțiunile date de Szemere în 24 mai 1848 lui Szalay, delegatul guvernului ungar la parlamentul din Frankfurt am Main. « În jurul Dunării de jos — scrie Szemere — nu poate fi dominație germană sau slavă, ci numai maghiară ». « N-ar trebui — spune mai departe să se vindă arme și praf de pușcă acestor provincii. De aceste avem nevoie nu pentru cuceriri, ci pentru a păstra în integritate elementul și statul maghiar » (publicat în revista « Századok », Budapesta, 1915, p. 254—255).

Greutățile pe care guvernul ungar le puse procurării de arme pentru Țara Românească au fost remarcate și de « Amicul poporului » din Pesta. În numărul 2 din 3 august (22 iulie) 1848, gazeta lui Sigismund Pop, deputat în camera ungară, scrie: — « Auzim cum că d. Golesco fiind trimis de către ministerul provizoriu al Țării Românești în Franța ca să cumpere arme, să fie cerut de la ministrul ungar a trece armele prin Ungaria și că acest minister i-ar fi tăgăduit cererea. « Noi nu știm — scrie « Amicul poporului » — ce politică a putut avea ministerul nostru tăgăduind cererea, căci un om cu mintea sănătoasă nu poate crede cum că ministerul unguresc nu ar voi libertatea principatelor românești și prin urmare o alianță frățească cu acele ».

Rîndurile acestea — care nicidcum nu puteau fi pe placul guvernului ungar, căci ele demascau politica nesinceră față de revoluția din Țara Românească — denotă dragostea de popor, solidaritatea cu cauza rominilor din Țara Românească, nu numai a redactorului lui Sigismund Pop, ci și a celorlalți români ungureni, în primul rînd a lui Murgu.

De altfel, o citire atentă a gazetei « Amicul poporului », precum și urmărirea discursurilor parlamentare ale lui Sigismund Pop și altor deputați români (vezi: « Gazeta de Transilvania » din 26, 30 august și 2 septembrie 1848), poate să convingă pe orice om nepreocupat de nețemeinicia prezentării deputatului Sigismund Pop ca un om cumpărat de guvernul ungar, care apoi ar fi mijlocit « tranzația dureroasă » cu Murgu — prezentare făcută în *Studii și documente* pentru a explica « enigma Murgu » (vol. V, 1946, p. 347—352).

³ Vezi scrisorile lui Ion Maiorescu din sept. 1848, publicate de Titu Maiorescu în « Convorbiri literare », 1898, p. 159—161.

⁴ Publicat în *Kossuth összes munkái*, Budapesta, 1953, vol. XIV, p. 628—629.

⁵ *Studii și documente...*, vol. III, p. 72—73.

deputați români erau bănuți că fac demagogie, promițând pământ țărănilor.

Deputații români, cel puțin o mare parte din ei, duceau de fapt o luptă susținută împotriva rămășițelor feudale, împotriva oligarhiei, care mereu își ridica capul. E caracteristic răspunsul dat de Murgu și încă 7 deputați români (Sigismund Pop, Alexandru Buda, Alexandru Bohățel, Teodor Serb, Al. Vlad, Constantin Papfalvi și Iosif Man) la un articol injurios al baronului Nicolae Jósika, în care se propunea să se interzică deputaților români de a face « agitații ». Pentru ilustrarea mentalității deputaților români, reproducem câteva pasaje:

« După Jósika, acela care ia parte la durerile poporului este întăritor și rebel. Rebel, domnule, e acela care apasă poporul... »

« Noi bine știm, cum își bat capul unii din aristocrați de a monopoliza ei singuri drepturile cîștigate. Dar timpul aristocraților a trecut și acela, pe care cu puțin mai înainte Jósika îl bătea ca pe un animal, trebuie acum să se împărțesească de asemenea drepturi cu dînsul... »

« Secolul nostru este secolul drepturilor, noi ni le cerem toate, cîte sînt înscrise în constituție. În fruntea constituției este scris cu litere mari: libertate, egalitate, frățietate ! De aceste principii noi așa de strîns ne ținem, încît numai moartea va putea răsturna convingerea noastră. Stat în stat nu voim; dar voim drepturi constituționale, voim a fi liberi și nevătămați; cerem să ni se dea cîmp liber și deschis pentru a ne putea cultiva »¹.

Abia la 28 iulie 1849, cîteva zile înainte de depunerea armelor la Șiria (Világos, comitatul Arad) se votează de adunarea țării legea pentru drepturile naționalităților. În punctul 16 se spune: guvernul este împuternicit a satisface dorințele legale îndecisebi ale rominilor și sîrbilor. Se asigură oarecare autonomie națională popoarelor nemaghiare din Ungaria. Încă în aceeași zi, Murgu își ia însărcinarea să ducă textul legii lui Iancu. E prea tîrziu; din cauza înaintării trupelor țariste, Murgu nu mai ajunge la tabăra lui Iancu.

La motivarea legii, Szemere, care între timp devenise prim-ministru, recunoaște că în ce privește garantarea dezvoltării naționalităților s-a făcut încă puțin de către guvern și parlament — din cauza situației de război. E timpul suprem — spune Szemere — ca adunarea țării să-și fixeze principiile și în privința aceasta².

Deputații romîni din adunarea țării nu pot fi acuzați că nu ar fi cerut în repetate rînduri garantarea drepturilor naționalităților. Încă în septembrie 1848, deputatul Ion Dragoș înaintase un proiect de lege cu privire la întrebuintarea limbii romîne în administrație și justiție — dar proiectul a rămas nedezbătut. E fără îndoială că admiterea cererilor naționale ale naționalităților în prinăvara anului 1848 ar fi putut să influențeze mult evenimentele; în preajma prăbușirii revoluției legea din Seghedin era tardivă. Dar în 1848, conducătorii guvernului ungar socoteau asimilarea popoarelor nemaghiare ca o necesitate a statului unitar maghiar³. De aici, și nu dintr-o scăpare oarecare,

¹ Răspunsul deputaților romîni a apărut în gazeta « Nemzet », iar în traducere romînă în « Foaia pentru minte », din 9 august 1848.

² « Közlöny », Budapesta, 29 iulie.

³ În scrisoarea citată din 28 mai 1848 către Vukovics, ministrul Szemere își mărturisește gîndul său intim scriind: « dacă trecem peste aceste timpuri înfrigate, putem urma pe calea pașnică asimilarea rominilor » (Deák, *Adatok*, p. 55—57). Și Bălcescu, în tratativele lui din Ungaria, s-a lovit de șovinismul cercurilor conducătoare ale revoluției din Ungaria; la 27 (15) iunie 1849, îi scrie revoltat lui Ion Ghica: « Închipuiește-ți că Batthány... îmi spune astăzi că dorința și scopul lor este să amalgamizeze (să asimileze — V. Ch.) pe romîni

provine trăgănanarea la infinit a garantării prin lege a drepturilor națiunilor nemaghiare la limba lor maternă în școală, biserică, administrație și justiție.

Cu toate decepțiile, Murgu și încă cîțiva deputați romîni uerg împreună cu guvernul și cu parlamentul care se mută din oraș în oraș, după soarta armelor. I'ace parte din aripa stîngă a camerei; manifestul partidului radical, iscălit în total de 122 de politicieni, îl semnează cu încă trei deputați romîni (Gozman, Pop, Buda) și Murgu. În program se proiecta transformarea Ungariei într-o republică democrată.

Puțin după prăbușirea revoluției, Murgu e arestat. În sentință se spune: Euthym Murgu, născut în Ruderia, pe teritoriul regimentului grăniceresc bănățean romîn, în vîrstă de 40 de ani (în 1851 era de fapt de 46 de ani — *V. Ch.*), ortodox, necăsătorit, avocat și fost deputat al comitatului Caraș, a participat și după rescriptul regal din 3 octombrie 1848 la dieta ilegală... a votat la 13 aprilie 1849 pentru detronarea dinastiei, a participat la 17 iulie 1849 la o adunare populară din Caransebeș și a primit să fie din nou deputat. Chiar și în august 1849 a încercat, la îndrumarea ministrului președinte Szemere, să mijlocească o înțelegere între romînii ardeleni și guvernul revoluționar și în 15 august 1849 a avut consfătuiri în problema aceasta la Făget cu generalul rebel Bem.

Consiliul de război, constatînd că cei de sus (sînt înșirate 38 de nume, între aceștia e și Murgu — *V. Ch.*) au comis crime de trădare, condamnă pe toți la confiscarea averii și la moarte prin ștreang. Deoarece M.S. prin hotărîrea sa din 25 august a. c. a binevoit să-i grațieze pe condamnații la moarte, pedeapsa se schimbă în închisoare. Murgu e condamnat la 4 ani temniță¹, pe care o face în închisoarea din Josefstadt (Boemia). Confiscarea averii nu-l prea lovea pe Murgu: un certificat oficial arată că Murgu avea 26 florini, parte din moștenire după fratele său și o ladă cu cărți și scripte².

După ispășirea pedepsei, Murgu trăiește ca avocat la Budapesta. Sub absolutism, conducătorii romînilor ardeleni, care urmau politica dinastică și așteptau și mai departe « tot binele » de la habsburgi, nu prea voiau să se compromită prin contactul cu un « rebel împotriva casei împărătești ». În 1865 scrie o broșură de 65 de pagini, intitulată: *Über das Serben - Kongress*. Murgu trăiește izolat, amărit și lovit de o hoală grea. Moare la 12 mai (30 aprilie stil vechi) 1870. Presa romînă, amintind că înainte de revoluția din 1848, Murgu fusese apostolul și martirul poporului romîn, se abține de la o apreciere mai amplă. Numai Bariț vorbește mai cald, în necrologul publicat în « Transilvania »³.

Osemintele lui Murgu au fost așezate în 1932 în pămîntul Cîmpului Libertății din Lugoj — acolo, unde în 1848, masele populare, pentru care Murgu luptase toată viața, îl purtau pe umeri și-l considerau apostolul lor.

Intellectualii romîni din Transilvania, contemporani cu Murgu, n-au înțeles lupta și frămîntarea acestui revoluționar. Bariț scrie despre Murgu: « era un om genial, dar din nefericire îi lipsea moderațiunea și prudența »⁴. Țipar se

din Transilvania și Banat. Ils n'ont ni rien oublié, ni rien appris » (*Nicolae Bălcescu că re Ion Ghica*, București, « Biblioteca pentru toți », nr. 688—9, p. 76).

¹ « Magyar Hirnap », Budapesta, 8 oct., 1851.

² O. L. K. K. Oberstadtsanwaltschaft. Pesta, Praes, 1853, rons 59, Pos. E.

³ « Transilvania », 1870, 1 iunie, p. 130—131.

⁴ *Părți alese din istoria Transilvaniei*, Sibiu, 1890, vol. II, p. 21.

exprima mai drastic într-o scrisoare cu ocazia arestării lui Murgu în 1840: «săracul Murgu, l-a împins dracul de s-a făcut sansculotist»¹; iar Ion Maiorescu, tot ardelean de origine, îi scria lui Golescu: «Murgu n-a trăit niciodată în epoca în care s-a aflat, ci într-o alta, ce nu este»².

Toți îi reproșează că n-a avut simțul pentru realitățile politice, neînțelegînd că Murgu a luptat pentru ceva foarte real: înfăptuirea revoluției burgheze.

Istoriografia burgheză romînă a fost și mai neînțelegătoare, chiar pătimașă față de Murgu. Unii istorici naționaliști au mers așa de departe încît au considerat participarea lui Murgu la revoluția ungară ca trădare față de cauza națională romînă³. Ei n-au înțeles gîndul central al revoluționarului Murgu, încadrarea luptei pentru libertate a poporului romîn în lupta popoarelor Europei pentru libertate. În lupta împotriva putredului imperiu habsburgic și despotismului țarist. Concepția lui Murgu, ca și a lui Bălcescu, era bazată pe faptul că naționalitățile nu se pot dezvolta decît numai sub un regim de libertate și că o națiune, pentru a-și asigura viitorul, trebuie să servească progresul general și nu forțele reacționare. Din cauza așasta, lupta lui Bălcescu și a lui Murgu era strîns legată de aspirațiile cele mai înaintate ale timpului⁴. Cu toate greșelile mari ale revoluției ungare, Murgu a rămas un adept al ei, fiindcă această revoluție era o parte a revoluției generale din 1848.

A doua trăsătură caracteristică a lui Murgu e patriotismul său inflăcărat. Ca unul dintre cei mai mari patrioți romîni ai generației de la 1848, Murgu a propagat toată viața sa solidaritatea națiunii romîne și a năzuit din toate puterile ca romînii din Transilvania, Țara Romînească și Moldova să meargă. în momentele de cotitură ale istoriei, pe același drum comun. A luptat cu ardoare pentru iobagii de pe teritoriul comitatului Caraș, a conspirat cu Bălcescu și Filipescu pentru libertatea Țării Romînești, a căutat să le dea ajutor armat în 1848 moldovenilor. Națiunea romînă era pentru Murgu o națiune unitară — chiar dacă în 1848 încă nu-și pusese drept țintă a năzuințelor sale unificarea politică a ținuturilor romîne.

A treia trăsătură caracteristică a vieții și activității lui Murgu e legătura cu masele poporului. Murgu și-a pus toată viața în slujba poporului; a îndurat ani grei de temniță pentru drepturile poporului. Avea încredere neclintită în forțele, în înțelepciunea poporului: poporul și-a zmulș drepturile, scrie el în 1848 și încă în 1865 reproșă guvernului ungar că a nesocotit în 1848 «sfîntenția unei hotărîri populare». În 1848 lupta pentru înarmarea poporului, pentru că poporul să-și poată dobîndi și apăra drepturile. În iunie 1848, cu ocazia alegerilor, sub conducerea lui Murgu, s-a dezlănțuit o adevărată mișcare de masă în comitatul Caraș, care a făcut ca nici un deputat din reprezentanții nobilimii

¹ Traian Topliceanu, *op. cit.*, p. 29.

² «Convorbiri literare», vol. XXXII, p. 17—18 și 385. Citat în Bogdan-Duică, *Murgu*, p. 155.

³ Profesorul Traian Topliceanu, în broșura sa despre E. Murgu, apărută în 1948 la Caransebeș, spune cu drept cuvînt că atitudinea din 1848 a ardelenilor față de împărat n-a dat rezultate cu nimic mai bune pentru «cauza romînă» decît atitudinea lui Murgu față de revoluția ungară, *op. cit.*, p. 17.

⁴ Și fostul profesor clujean G. Bogdan-Duică, care a scris cea mai amplă biografie a lui Murgu, stă neînțelegător față de lupta lui N. Bălcescu și E. Murgu pentru un front larg revoluționar al popoarelor, împotriva despoților. «N. Bălcescu și fostul său profesor E. Murgu — scrie Bogdan-Duică (*op. cit.*, p. 186) — mergeau cu nația (e vorba de nația ungară — *V. Ch.*), ca frunzele de toamnă ce merg pe apele rîurilor în care vîntul le-a aruncat».

Astfel se apreciau, de către reprezentanții naționalismului îngust, marile figuri ale trecutului nostru.

asupritoare din Caraș să nu pătrundă în parlament. Murgu a luptat intens pentru democratizarea vieții de stat; a mobilizat masele pentru a instaura domnia poporului. Poporul îl urma; nimeni nu era așa de popular în părțile Banatului, ca Murgu. Poporul știa că acest om învățat era gata oricând să-și jertfească libertatea, să ia asupra sa martirajul închisorilor, să-și jertfească chiar viața pentru binele mulțimii.

Istoricii burghezi n-au știut și nici nu au căutat să descopere firul conducător al vieții și activității acestui patriot legat de popor, cum puțini alții din marea generație a fruntașilor români din 1848; au crezut că pot să descopere « inconsecvențe », « rătăcirii », chiar « tranzacții dureroase » în viața și activitatea sa ¹.

Pentru istoriografia marxistă, drumul vieții și activității lui Eftimie Murgu nu e nicidecum enigmatic. Tinărul Murgu care se străduia să dovedească originea romană a românilor, de fapt apăra dreptul la viață al poporului său; profesorul Murgu din Iași și București căuta să răspundă de la catedră la problemele arzătoare ale poporului român, punea studiile și lecțiile sale în slujba poporului; conspiratorul Murgu voia, alături de Filipescu, Bălcescu și alți patrioți, să dărâme edificiul feudal, sprijinit pe puteri străine și să libereze drumul pentru o dezvoltare liberă, a poporului. Lupta avocatului Murgu în Banat în anii 1843—1844 nu e decât continuarea luptei împotriva asupritorilor și jefuitorilor poporului, lupta pentru libera dezvoltare a școlii și bisericii române. Atașarea lui Murgu la revoluția din 1848 e pasul firesc al revoluționarului conștient, care știa bine ce înseamnă revoluția, care e rostul ei.

Ceea ce nu cunoștea Murgu, era însemnătatea clasei muncitoare, ca singură clasă consecvent revoluționară, care urma să ducă la victorie lupta oamenilor muncii împotriva oricărei asupri și exploatare. Murgu a rămas toată viața lui un luptător pentru dezvoltarea democratică a țării, în cadrele statului burghez, un luptător împotriva rămășițelor feudale, împotriva autocrației habsburgice — pasul spre mișcarea muncitorească și socialism nu l-a făcut însă.

Epoca cea mai agitată a vieții sale, în care și-a desfășurat activitatea sa cea mai intensă, au fost anii revoluționari 1848—1849. În acești ani activitatea sa s-a îmbinat, așa cum se îmbinase cu zece ani înainte, cu activitatea marelui patriot și revoluționar al epocii din 1848, Nicolae Bălcescu.

БОРЕЦ-РЕВОЛЮЦИОНЕР ЕФТИМИУ МУРГУ

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

В связи с исполнением 150 лет со дня рождения борца-революционера Е. Мургу, явилась необходимость вновь рассмотреть деятельность этого пламенного румынского патриота и революционера, к которому была столь несправедлива румынская националистическая историография.

Часть румынских историков, изучавших революцию 1848 года в Трансильвании, предъявила Мургу обвинение в том, что он был участ-

¹ Iorga scria în *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, București, 1915, p. 164, despre Murgu, că era « un om de un caracter dovedit nestatornic... făcuse multe lucruri », iar unii istorici (N. Bănescu și V. Mihăilescu în *Ioan Maiorescu*, București, 1914, p. 554), și au îngăduit chiar să-l numească pe Murgu « flușturatec ». Despre concepția oglindită în *Studii și Documente...* asupra lui Murgu, vezi următoarea pagină.

ником венгерского революционного движения и в том, что он не пришел к соглашению с румынским трансильванским национальным комитетом, руководимым Бэрнуцом и Шагуной в вопросе о согласовании политики румын Трансильвании и Венгрии с имперской политикой Габсбургов. Эти историки пытались обнаружить «непоследовательность» в политической деятельности Мургу и говорить о «загадке Мургу» и даже о его «заблуждениях».

Для марксистской историографии жизненный путь и деятельность Мургу вовсе не являются загадочными.

Мургу родился 20 декабря 1805 года в селе Рудэрия, на территории, занимаемой банатским пограничным румынским полком. Юношей он продолжил свое образование в Сегедине (Сегеде) и учился в Пештском университете, поддерживая свое существование частными уроками. Он окончил философский и юридический факультеты и получил ученую степень доктора прав. С этого момента он вступил в круги интеллигенции, задавшиеся целью повести страну по пути эволюционных преобразований. Еще в Пеште юный Мургу пишет книгу, в которой стремится доказать римское происхождение румын; фактически, указывая на то, что румыны являются коренными жителями, он хотел защитить право на жизнь этого народа, в те времена презираемого и притесняемого теми, кто ссылался на «исторические права». Он переезжает в Яссы, затем в Бухарест, где с кафедры старается осветить насущные вопросы, касающиеся румынского народа. Совместно с Н. Балческу, Филипеску и другими патриотами, он руководит в Бухаресте движением, которое должно было разрушить феодальное здание, поддерживаемое иностранными державами, и очистить путь для свободного развития румынского народа. Он был арестован, потом выслан в Банат, где, в качестве адвоката, вел активную борьбу против ограбления и жестокой эксплуатации народа землевладельцами и против обслуживающих их административных властей, за эксплуатируемый и угнетенный румынский народ. Он вновь заключен и сидит более трех лет в тюрьмах феодальной Венгрии. Будучи освобожден 8 апреля революцией 1848 года, он примыкает к ней всей душой. И это не из личных соображений, а потому что эта революция, в европейском масштабе, означает решительный шаг для достижения его чаяний, воодушевлявших его в течение всей его жизни. Мургу следует по тому же пути, по которому шел великий Балческу, бывший его ученик. Это был тяжелый путь, со многими разочарованиями, с национальной борьбой внутри лагеря революционеров. Венгерское правительство и парламент, где руководящая роль принадлежала средним кругам венгерского дворянства, слишком поздно сообразовали отдать себе отчет в том, что и народы невенгерского происхождения, населяющие Венгрию, имеют право на национальную жизнь, на собственную культуру. Более года — с апреля 1848 г. до августа 1849 г. — Мургу, вместе с другими депутатами-румынами народного собрания страны, боролся одновременно и за победу венгерской революции, являвшейся частью европейской революции 1848 года, и за национальные права румын в Венгрии. Ему были известны национальные ограничения, входящие в программу руководителей венгерской революции, но он верил в силы народа и в демократию. Он считал, что, когда удастся добиться гражданских прав, народ, при посредстве своих представителей, создаст себе образ правления и законы.

Вскоре после провала революции, Мургу арестован и приговорен к смертной казни, затем помилован и смертная казнь заменена ему тюремным заключением на 4 года. После тюрем Валахии и феодальной Венгрии Мургу узнал и тяжелое тюремное заключение габсбургского самодержавия. После выхода из тюрьмы Мургу оказывается изолированным, так как румынские руководители в Трансильвании, продолжавшие династическую политику и ожидавшие «всех благ» от императора, не хотели компрометировать себя связью с бывшим «повстанцем». Мургу умер в 1870 году.

Несмотря на ограниченность своего круговора (он не отдавал себе отчета в значении рабочего класса), Мургу является светлой фигурой в борьбе против феодального владычества и против габсбургской тирании, за права румынского народа.

DER REVOLUTIONÄRE VORKÄMPFER EFTIMIE MURGU

(ZUSAMMENFASSUNG)

Anlässlich des 150. Geburtstages des revolutionären Vorkämpfers E. Murgu hat sich die Notwendigkeit ergeben, diesen grossen rumänischen Patrioten und Revolutionär, dem die rumänische Geschichtsschreibung nicht gerecht wurde, einer Neubetrachtung zu unterziehen.

Ein Teil der rumänischen Historiker, die die Revolution des Jahres 1848 in Siebenbürgen behandelt haben, verurteilten Murgu weil er sich der ungarischen Revolution anschloss und nicht mit dem von Bärnuț und Șaguna geleiteten rumänischen Nationalkomitee in Siebenbürgen über die Eingliederung der Politik der Rumänen in Siebenbürgen und Ungarn in die kaiserliche Politik der Habsburger übereinkam. Diese Historiker wollten « Inkonsistenzen » in der politischen Tätigkeit Murgus entdecken, sie sprachen über « das Rätsel Murgu », sogar über seinen « Irrweg ».

Für die marxistische Geschichtsschreibung haben der Lebensweg und die Tätigkeit Eftimie Murgus nichts rätselhaftes.

Murgu wurde am 20. Dezember 1805 im Dorfe Rudăria, im Bezirke dem rumänischen Banater Grenzerregiment unterstellten Gebiet geboren. Er besuchte die Mittelschule zu Szeged, die Hochschule zu Pest und fristete seinen Unterhalt durch Privatstunden. Er studierte Philosophie und die Rechte und erlangte das Doktorat der Rechte. Schon damals schloss er sich Intellektuellenkreisen an, die eine revolutionäre Umbildung des Staates verfolgten. Noch in seiner Jugend verfasst Murgu in Pest ein Buch, worin er die romanische Herkunft der Rumänen zu beweisen versucht. Durch den Beweis, dass die Rumänen Einheimische sind, wollte er das Lebensrecht dieses damals verachteten und bedrückten Volkes denjenigen gegenüber verteidigen, die « die historischen Rechte » als Argument anführten.

Er fährt nach Jassy, dann nach Bukarest, wo er vom Katheder herab die brennenden Fragen des rumänischen Volkes zu beantworten versucht. In Bukarest leitet er, zusammen mit N. Bălcescu, Filipescu und anderen Patrioten eine Aktion, um das durch fremde Mächte unterstützte feudale System zu stürzen und den Weg für eine freie Entwicklung des Volkes zu ebnen. Eingekerkert, dann in der

aktiv die Plünderungen und Übergriffe seitens der Bodeneigentümer und der in ihren Diensten stehenden Verwaltung und setzte sich für das ausgeützte und unterdrückte rumänische Volk ein. Er wird wieder verhaftet und schmachtet drei Jahre in den Kerkern des feudalen Ungarn. Am 8. April durch die Revolution im Jahre 1848 befreit, schliesst er sich ihr aus ganzem Herzen an. Dies nicht aus persönlichen Gründen, sondern weil diese Revolution, die sich über ganz Europa verbreitete, ein entscheidender Schritt zur Erfüllung der Ideale bedeutet, die ihn immer beseelten.

Murgu folgt demselben Weg, den sein gewesener Schüler, der grosse Bălcescu, einschlug. Es war ein schwerer Weg, mit vielen Enttäuschungen, mit nationalen Kämpfen innerhalb des Lagers der Revolutionäre. Die ungarische Regierung und das ungarische Parlament, in dem der mittlere ungarische Adel die leitende Rolle innehatte, kamen zu spät zur Einsicht, dass auch die nichtungarischen Völker Ungarns das Recht auf eine nationale Existenz, auf eine eigene Kultur haben. Mehr als ein Jahr — vom April 1848 bis August 1849 — kämpfte Murgu gemeinsam mit anderen rumänischen Abgeordneten in der Nationalversammlung für den Sieg der ungarischen Revolution — einem Teil der europäischen Revolution des Jahres 1848 — und gleichzeitig für die nationalen Rechte der Rumänen in Ungarn. Er kannte die nationalen Einschränkungen, die von den Führern der ungarischen Revolution, befürwortet wurden aber er glaubte an die Kräfte des Volkes, an die Demokratie. Er war der Meinung, dass sich das Volk nach Erlangung der Bürgerrechte durch seine Vertreter eine neue Staatsordnung und Gesetze schaffen würde.

Kurze Zeit nach Unterdrückung der Revolution wird Murgu verhaftet, zu Tode verurteilt, dann begnadigt und die Todesstrafe in vier Jahre Kerker umgewandelt. Nach dem Gefängnis in der Wallachei und im feudalen Ungarn lernt Murgu auch die Kerker des habsburgischen Absolutismus kennen. Aus dem Kerker befreit, lebt Murgu isoliert; die rumänischen Führer in Siebenbürgen, die die dynastische Politik fortsetzten und «die Erlösung» vom Kaiser erwarteten, wollten sich nicht durch den Kontakt mit einem gewesenen «Rebellen» kompromittieren. Er stirbt im Jahre 1870.

Murgu, hatte bürgerliche Schoranken, die er nicht übertreten konnte: er erkannte nicht die Bedeutung der Arbeiterklasse. Trotzdem ist er eine leuchtende Gestalt des Kampfes gegen die Feudalherrschaft, gegen die Habsburger-Tyrannie, für die Rechte des rumänischen Volkes.

PREOCUPĂRI ECONOMICE ȘI CULTURALE
ÎN LITERATURA TRANSILVANĂ
DINTRE ANII 1786—1830

DE

CORNELIA C. BODEA

Pacea de la Carlovitz (1699) consacra stăpînirea habsburgică în Ungaria și Transilvania, iar pacea de la Passarovitz (1718) extindea aceeași dominație și asupra Banatului. Teritoriile cucerite decăd treptat în situația de provincii austriace, iar din punct de vedere economic sînt reduse să joace în primul rînd rolul de furnizoare de materii prime și de piețe de desfacere pentru mărfurile fabricate în Austria și Boemia. Politica de autarhie economică aplicată de Curtea din Viena de-a lungul secolului al XVIII-lea, tinde să dea imperiului forța economică necesară consolidării puterii centrale și tendințelor de expansiune teritorială. Încercările de reglementare a fiscalității pe baza principiului proporționalității, intensificarea exploatărilor miniere, încercările de a sustrage iobăgimea de sub directă exploatare a nobilimii feudale, precum și încurajarea industriei indigene și a dezvoltării schimbului de mărfuri, urmăresc să transforme populația eterogenă a imperiului într-o masă omogenă de contribuabili, soldați și liberi producători și valorificatori de bunuri materiale. Ele justifică nevoia existenței unui erariu bogat, care să poată susține costurile aparat de stat absolutist.

Măsurile amintite sînt prezentate opiniei publice ca reforme luminate acordate « din marea înțelegere a suveranului pentru nevoile supușilor săi ». Pentru ca să poată fi prețuite însă ca atare, politica habsburgică caută să se impună și în educația și mentalitatea politică, care trebuie să fie unitară pentru toate naționalitățile imperiului, și conformă țărilor absolutismului. De aceea, secularizarea culturii și a instrucțiunii publice, de la 1770, se încadrează în seria măsurilor « luminate », potrivit cărora rațiunea, știința și cultura sînt factorii hotărîtori în mersul înainte al istoriei. Scoasă de sub controlul bisericii, școala devine, după o expresie a vremii, un *politicum*, o armă în mîna statului habsburgic.

Reformele școlare, *Ratio educationis* din 1777, pentru Austria și Ungaria, completate cu *Norma regia* din 1781 pentru Transilvania, prevedeau înființarea a trei categorii de școli primare: elementară unică, obligatorie, la sate;

cu trei clase, în comune mai mari și orașe; și o școală normală, de fiecare district, cu un director și patru-cinci învățători¹. Răscoala condusă de Horia încredințase pe iluminiștii contemporani și pe împăratul însuși², că răul por-nise numai din « lipsa de cultură la poporul român și lipsa de învățători harnici și pricepuți, crescuți în școli mai înalte ». În consecință, dispozițiile imperiale din 1786 pentru Transilvania impun: « să se deșrădăcineze obiceiul de a se trimite copiii cu vitele la pășune în timpul când ar trebui să cerceteze școala », « să se trateze cu distincțiune acele comune care vor să-și facă școală », și « să li se trimită cărți de școală gratuit ».

Primele cărți de citire, desprinse de conținutul bisericesc și conforme cu noile directive ale educației civice, apărute în 1777—1778, sînt opera ministrului de culte austriac, Felbiger³. Ele se numesc *Ducere de mîină cătră cînste și dreptate* și sînt tipărite cu text paralel german-romîn, german-sîrb, german-croat, german-italian etc.⁴.

Cîntea și dreptatea, care se preconizează în aceste manuale, vădesc tendințele politice și sociale ale absolutismului luminat, care ținea să convingă clasele oprimate, că deosebirea dintre stăpîni și slugi, domni și dajnici, sau iobași și proprietari este lăsată de Dumnezeu și că cei împovărați nu trebuie să aspire nici o dată la ceea ce nu este potrivit stării sau rangului lor. Că « ...fericirea nu stă în bogăție, adică în moșii întinse, în haine frumoase și în case pompoase, nici în acareturi sau alte lucruri, pe care le vedem în jurul nostru ». Ci că dinpotrivă, mijloacele de a ajunge la buna norocire sînt: « greutatea către starea sa cu răbdare a le purta » iar « poftele sale a le înfrîna »⁵. Țăranul « simțind greutatea cinului său » să se gîndească că « Dumnezeu nu fărîmă rînduiele făcute de oameni » ci că el a « osîndit pre oameni la lucrul cel greu pentru ce au greșit părinții lor cei dintîi »... « Omul poate căuta să-i fie mai ușor », dar numai în măsura în care « poate cu dreptate dobîndi aceasta și să nu vaterne cuiva »⁶.

În același manual se mai prevede că față de « mijlocirile prin care împărații procopsesc buna norocire a supușilor », aceștia « boiari și oameni de rînd, orașeni sau plugari, sînt datori împreună să lucre și să ajute sporiul fericirii cei de obște »⁷. *Datoriile supușilor către monarhul lor* sînt repetate și dezvoltate în manualele purtînd anume acest titlu⁸, pentru ca toți cetățenii imperiului să știe că există numai o singură conducere ocrotitoare. Cu alte cuvinte, încredere și supunere oarbă față de conducere, pentru că « milostivul și luminatul împărat » cunoaște nevoile și suferințele poporului său, și el știe să acorde lumină, cultură, drepturi și libertăți pe măsura fiecărei stări.

În fapt, înțelegerea împăratului pentru soarta nenorocită a iobașilor era determinată de foloasele ce le putea obține de pe urma reformelor sale. Într-un memoriu asupra stării monarhiei austriace — scris în 1765, pe vremea cînd era numai asociat la domnie — Iosif al II-lea considera « populația, adică păstrarea și mărirea numărului supușilor, ca obiect principal de preocupare,

¹ N. Albu, *Istoria învățămîntului românesc din Transilvania*, Blaj, 1944, p. 210.

² D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, Cluj, 1948, p. 102—143.

³ O. Ghibu, *Din istoria literaturii didactice romînești*, București, 1916, vol. III, p. 14.

⁴ Ediții romîno-germane: Viena, 1777, 1788, 1793; Buda, 1798.

⁵ Cf. *Ducere de mîină cătră cînste și dreptate*, partea I.

⁶ *Ibidem*, partea a V-a, intitulată: « Pentru starea sătenilor și cum trebuie să se țină oamenii de starea aceasta ».

⁷ *Ibidem*, partea a III-a.

⁸ Ediții romînești: Buda, 1806 (vezi și www.dacoromanica.ro) și 1806.

după care atât politicul cât și finanțele și chiar organizarea militară trebuie să-și potrivească dispozițiile». Dintr-un număr cât mai mare de supuși — el vedea derivând « toate avantajele statului », care astfel: are la dispoziție « oameni mai mulți pentru apărare și chiar pentru a-și înmulți provinciile », « se face respectat de către prieteni și căutat de către aliați », și « dobîndește bogății, atât printr-o dreaptă creștere a impozitelor, cât și prin consumația care natural crește proporțional »¹.

Pierderea Sileziei, la începutul domniei Mariei Tereza, lipsise imperiul de o însemnată parte din bogății și produse. Ele trebuiau suplinite printr-o mai intensă exploatare a izvoarelor rămase în interiorul hotarelor și printr-o nouă și mai cuprinzătoare repartizare a sarcinilor fiscale. Dar exploatarea minieră, întreprinderile manufacturiere puteau da rezultate mai bune întrebuințînd oameni liberi, brațe libere de muncă; în producția agricolă pentru piață, tehnica înapoiată a muncii iobage se dovedea păgubitoare, iar rezolvarea problemei fiscale se lovea de privilegiile nobiliare și de starea iobagilor legați de pămînt și grevați de sarcini feudale. Sugerate de aceste împrejurări, decretul pentru desființarea iobăgiei — la 1781 în Boemia și Moravia, la 1783 în Carintia și Carniolia și la 1785 în Ungaria și Transilvania — precum și marea operație a cadastrului urmăreau să aducă o creștere a numărului brațelor libere de muncă și a contribuabililor fiscali.

Urmînd politica de autarhie economică inaugurată de Maria Tereza, Iosif al II-lea interzice prin patenta vamală din 1784 importul produselor străine, iar prin rescriptul din 1787,² încurajează comerțul interior și prevede obligativitatea introducerii « torsăturii de cînepă, de in și lînă »; pretinde organelor de conducere, « a lesni cât se poate chipurile și căile hranei, celor ce voiesc a trăi cu lucrul ». . . « iar pe cei leneși cu tărie să-i silească . . . la chivernisirea hranei cei de cinste a lor »³. Același rescript înlesnea călătoriile « în trebile negustoriei și a alșverişului ». . . « în tot locul în țară, precum și în țări de altă împărăție »⁴. Dar oprea ieșirea din țară a meșterilor « cei destoinici sau a lucrătorilor cu mîinile, care pentru ținerea fabricilor și fieștecărei provincie sînt de trebuință »⁵.

Deși în majoritatea lor, reformele lui Iosif al II-lea au fost anulate prin propria sa *Revocatio ordinationis* (1790), iar urmașii săi la tron vor capitula, în bună parte, în fața nobilimii reacționare, nivelul economic atins la sfîrșitul secolului al XVIII-lea nu putea fi contestat.

Epoca războaielor napoleoniene — de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și primii paisprezece ani ai secolului al XIX-lea — a creat o conjunctură favorabilă dezvoltării producției de mărfuri și schimbului în țările imperiului. Nevoile alimentare ale armatelor sub arme provocau o urcare vertiginoasă a prețurilor cerealelor și stimulau tot mai mult producția de grîne. Impunerea războiului economic împotriva Angliei deschidea perspectiva comerțului de tranzit, cu produsele coloniale care pînă la blocadă pătrundeau nestingherite în Europa pe calea mărilor. În același timp însă, o seamă de articole de consum devin inaccesibile pentru majoritatea consumatorilor. Drumul greu și costisitor al uscatului, care trece prin Țara Românească, e departe de a satisface

¹ Alfred v. Arneth, *Maria Theresia und Josef II. Ihre Correspondenz*. Viena, vol. III, 1868, p. 344.

² Bibl. Acad. R.P.R., Secția mss., Foi volante, nr. 689.

³ *Ibidem*, § 7.

⁴ *Ibidem*, § 8.

⁵ *Ibidem*, § 13.

nevoile pieței. Experiențe de a introduce, de exemplu, cultura bumbacului, sau de a obține zahărul prin alte procedee decât din trestia exotică, se încearcă în diferite țări europene. În Ungaria și Transilvania, trei ani de foamete (1814—1817), care au urmat celor de relativă prosperitate, forțează găsirea de noi formule menite să facă față condițiilor grele de trai.

În cadrul acestor nevoi economice, guvernul de la Viena duce o susținută politică de trezire a interesului pentru cultivarea rațională a pământului și pentru introducerea și împămintenirea unor culturi de plante și industrii neexperimentate sau mai puțin cunoscute în cuprinsul hotarelor imperiului.

O adevărată campanie de propagandă începe în rîndurile țărănimii prin tipărirea de cărți speciale agrotehnice, difuzate fie ca manuale școlare, fie ca simple cărți de popularizare. Seria lor e completată de «*orînduilele*» sau «*povățuirile*»¹ guvernului, impuse de nevoile locale ale momentului. De exemplu: *povățuirea pentru tăbăcirea pieilor dobitoacelor moarte* (1786); *învățătura pentru combaterea gălbezii la oi* (1787); «*meșteșugurile pentru curățirea grînelor de neghină și tăciune*» (1788); sau: «*recomandarea consumării rădăcinii de plantă numită pită tătarască sau pătoancă... așa de hrănitoare, cît în vreme de lipsă numai cu aceasta pot trăi oamenii, un dărab de vreme lungă*» (1815): «*învățătura economiei (cultivării) poamelor de pămînt — crumpenii — și folosul lor*» (1815); sau în sfîrșit «*îndreptarea, în ce chip se poate întrebuița ghinda spre hrană oamenilor în loc de bucate*» (1816) etc. Datele ultimelor trei ordonanțe coincid cu anii de foamete care au secerat atîtea victime în Ardeal, și în care se atestă că o parte a populației a mîncat piine făcută cu buruieni sau coji de fag măcinate².

Cărțile de economie, în majoritatea cazurilor sînt traduceri sau adaptări după tratate franceze și germane, datorite prodigioasei activități depuse de agronomul și profesorul de științe naturale de la Universitatea din Pesta, abatele Ludwig Mitterpacher (1734—1814). Ele apar concomitent, ca ediții oficiale, în mai multe limbi ale imperiului: germană, maghiară, sîrbă, cehă, romînă etc. Traducătorul este adesea anonim, dar textul traducerii este mai clar și mai pe înțelesul poporului, decât acela al manualelor de educație civică de care am amintit la început. Prima categorie o formează așa-numitele «*Economii de cîmp*», prin care la acea vreme se înțelegea «*învățătura care arată cum trebuie lucrat pămîntul ca să sporească, care ne sînt spre hrană, spre îmbrăcăminte, spre folosuri*»³. Celelalte cărți de popularizare conțin îndrumări teoretice și «*cuprinderi practicești*» despre «*sădirea bumbacului*» (1810), «*prăsierea pomilor*» (1812), «*învățătura de a face sirup și zahăr din mustul tuteilor de cucuruz*» sau «*din mustăreața de jugastru*» (1812 și 1813), precum și «*despre agonisirea vișei de vie sau măiestria de a face vin, vinars și oțet*» (1813); despre «*creșterea frăgarilor*» și «*cultura viermilor de mătase*» (1823), și despre «*cultura tabacului*» (1823) și a «*cînepei*» (1828)⁴.

Prefetele care însoțesc aceste cărți vorbesc despre «*părinteștile purtări de grije ale împăratului*» pentru țările sale și mai ales despre multiplele foloase pe care le-ar realiza, în primul rînd, cultivatorul. Se susține bunăoară că «*ago-*

¹ A. Veress, *Orînduilele romînești vechi tipărite în Ardeal (1744—1848)*, București, 1926, 30 p.

² I. Toth Zoltan, *Mișcările țărănești în munții Apusenii pînă la 1848*, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1955, p. 189.

³ [Șincal], *Povățuire către economia de cîmp*, Buda, 1806.

⁴ Datele cuprinse între paranteze sînt preluate din lucrările lui Veress pentru traducerile romînești.

nisirea cea mare a pomilor e gata apărare asupra lipsei și a foamei » și că « pentru aceea în multe ținuturi ale împărăției cu multă dobândă este întrebuințată ». Sau că « agonisitorii de pământ mare sumă de bani fac din vânzarea poamelor celor verzi și celor uscate, iar vinul și viinarsul cel făcut din poame, lungă vreme se poate ținea și fără de nici o pagubă a se purta departe » . . . « Ce bine dară ar fi, o bucățea din pământul vostru să o întoarceți spre dobânda aceasta. Acest câștig de bani al vostru vara și toamna va cădea foarte bine atunci, când aveți cea mai mare lipsă de bani, ca să plătiți lucrătorii pământului, și meșterii, precum și porția și alte datorii ale voastre! Ci numai așteptați poame de ați agonisi, cite sînt de lipsă pentru casa voastră, și încă cîți bani ați cruța! »¹. Prevenind o eventuală opoziție sau indiferență din partea țărănimii cu mai modeste mijloace de trai, care ar pretexta că « un domn multe de aceste poate face, care un agonisitoriu de pământ nu le poate împlini; noi avem lipsă de pământ spre a agonisi bucate, unde dară vom mai sădi pomi? Unde să luăm banii cei mulți, care sînt de lipsă spre această cheltuială . . . noi agonisitorii de pământ nu sîntem grădinari și nu pricepem la pomi », oficialitatea răspunde: « . . . Domnii sînt strămtorați a le lucra prin alții, și arareori sînt așa fericiți, cît să dea de oameni harnici și pricepuți; carii voi însuși și în dar le puteți [face], acele, domnii cu cheltuială și cu anevoie lipsește să le împlinească . . . »².

Pentru a stăvili ieșirea din țară a importanțelor sume de bani care se cheltuiau pe lux și pe stofe bogate, guvernul ia măsuri de promovare a industriei de fire prin cultura viermilor de mătase, acordînd chiar înlesniri și ajutoare materiale pentru antrenarea țărănimii. Prin inspectori și funcționari anume plătiți, se punea gratuit la îndemîna țăranilor puietii de duzi; sămînța de viermi de mătase le era oferită la prețuri mici, iar vânzarea firelor le era asigurată. Cărți despre creșterea duzilor și cultura viermilor de mătase apar încă din 1805, atît la Viena cît și la Buda, în redactarea aceluiași Mitterpacher. Ediții în diferitele limbi se repetă între 1805—1839 de cite două³, trei și chiar cinci ori⁴. În ce privește stimularea cultivării metodice a cînepei, guvernul pretinde nobilimii să dea pildă țăranului, prin înnoirea sistemelor de lucrare a pământului. « Numai o mică parte de loc, din cele mari și alte părți de pământ, care țin cei Bogați și de mare neam Bărbați, cu întreaga luare de seamă, și cu adevărată întrebuințare despre lucrarea pământului spre aceea de s-ar întrebuința; numai o mică sumă dintre acele nenumărate cheltuieli, care spre *luxus* (îmbuibare) în orașele cele mari și cetăți se cheltuiesc, numai zic, o mică sumă de s-ar lua, și spre acest folositor scop de s-ar întrebuința, ce neprețuită ar fi pilda lor »⁵. Tot astfel și o modernizare a sistemului de cultivare a tabacului, « poate aduce pentru lucrătorii din țara ungurească și Galiția », « mai bună și mai multă tabacă, și al lor venit de bani se va putea înmulți »⁶.

¹ *Învățătură pentru prăsirea pomilor*, scrisă de Haintl Frantisc, Buda, 1812, prefața.

² *Ibidem*.

³ *Învățătură despre cultura sau creșterea frăgarilor și a viermilor de mătăsă*, de Arhimandritul Ludvig Mitterpacher. În Buda, la cr. tipografie a Univ. din Pesta, 1823; ed. a II-a, 1839, v. și *Cultura bombițelor sau învățătura despre ținerea și creșterea omidelor sau goangelor de mătăsă* . . . tradusă după *Manipulația cea mai nouă și îndreptată a Domn: Iosif Blașcovici — al culturii mătasei* Director . . . de Ioan Thomici, Buda, 1823.

⁴ Traducerea maghiară s-a tipărit în 1805, 1813, 1826, 1830, cf. Szinnyei József, *Magyar ir k élete és munkai*, Budapesta, vol. IX, 1902, sub: Mitterpacher.

⁵ *Învățătură despre cultura sau lucrarea cînepei*, Buda, 1828, prefața.

⁶ *Învățătură pentru lucrătorii de tabacă în Țara ungurească și Galiția*, Buda, 1823, prefața.

Cărțile de popularizare a culturii bumbacului și a fabricării zahărului destinat să înlocuiască pe cel importat din India, apar între 1808—1813.

Experiențe de împămîntenire a culturii bumbacului se semnalează sporadic, și înainte de 1806, în diverse regiuni ale Franței (Languedoc, Provence, Roussillon), în Italia, Saxonia, Austria și chiar în Ungaria¹. Se pare însă că în multe locuri încercările au fost neizbutite, deoarece la succesul unei astfel de plantații contribuie în primul rînd solul și clima.

Primul tratat asupra culturii bumbacului apare în Franța, la 1808, datorită lui Ch. Ph. Lasteyrie. Cunoscutul agronom francez se ocupă în capitole separate despre posibilitățile și mijloacele de a aclimatiza acest arbust în Franța, despre cultivarea lui în diferite țări, și despre proprietățile și avantajele economice, industriale și comerciale ale bumbacului. După doi ani în 1810, cartea apare și la Buda, în versiune latinească, prescurtată și adnotată de abatele L. Mitterpacher. Această nouă prelucrare a octogenarului profesor de la Universitatea din Pesta este tradusă în același an 1810, în limbile română, cehă, maghiară și slovacă. Ediția românească² e semnalată în *Bibliografia românească veche*, și descrisă de A. Veress în *Bibliografia română-ungară*, după un exemplar aflat în biblioteca Universității din Budapesta. În cele 45 de pagini ale ediției prescurtate, Mitterpacher insistă numai asupra regulilor de observat la cultivarea bumbacului.

În ce privește extragerea zahărului din sfeclă, deși primele rezultate favorabile fuseseră anunțate în 1800, de către chimistul Achard de la Berlin, prima fabrică de zahăr se semnalează abia în 1805, în Silezia pe moșia baronului Koppi, de lângă Strehlen. Efectele războiului economic napoleonian stîrnesc tot mai mult interesul pentru zahărul indigen. În 1809 A. A. Parmentier publica la Paris a doua ediție, revăzută și amplificată din *Instrucțiunea asupra siropurilor și conservelor de struguri destinate a înlocui zahărul în principalele întrebuințări din economia domestică*³. Industria zahărului de sfeclă se dezvoltă mai ales în ducatele de Frankfurt și Magdeburg.

În imperiul Austriei, experiențele franceze (Parmentier ș. a.) sînt adoptate numai în ce privește «măestria de a prepara vinul, vinarsul și oțetul» din struguri⁴. În schimb, se încearcă popularizarea modului de a extrage zahărul din suc dulcea al pomilor, sau din tulpii de porumb⁵. Agronomul austriac Joh. Burger (1773—1842) se dedicase cultivării porumbului pe propriul său domeniu. Rezultatele numeroaselor experimentări făcute le consemnează în

¹ Ch. Ph. Lasteyrie, *Du cotonnier et sa culture*, Paris, 1808, p. 2—3.

² *Învățătura lui Carol Filibert de Lasteyrie, despre sădirea bumbacului, pe scurt întocmită și cu însemnări iluminată de Abbatul Ludovig Mitterpacher*. În Buda, la crăiasca tipografie a Univ. Ungurești, 1810, 45 p., cf. A. Veress, *Bibliografia rom.-ungară*, București, vol. II, 1931, p. 177.

³ A. A. Parmentier, *Instruction sur les sirops et les conserves de raisins destinés à remplacer le sucre dans les principaux usages de l'économie domestique*. Nouvelle édition. Paris, 1809, XV + 310 p. — Ediția I-a 1808; ediția III-a 1810.

⁴ L. Mitterpacher, *Summarium tractatus de vitis cultura et arte parandi vinum, crematum et acetum auctoribus Chaptal, Rozier, Parmentier, Dussieux, ex galico latine redditus per J. voltiggi*. *Revidit opus adjectisque notis illustravit* . . . Buda, 1813. — Traduceri: germană cehă și română 1813; maghiară 1815, 1818; sîrbă 1818, 1823. (Modelul francez apăruse la Paris în 1801).

⁵ În anul 1812 se tipăreau la Buda, două traduceri românești: 1. *Învățătura de a face sirup și zahăr din mustul tulpilor de cucuruz după ce s-au cules cucuruzul de pre el*. Întocmită de D. Ioann Nep. Neuhold, 24 p; și 2. *Pentru facerea zahărului din mustăreață de jugastru*, (după prof. A. L. Mikan), 43 p.

două studii ¹, publicate la Viena între 1808—1812. Cel de-al doilea studiu este consacrat exclusiv diferitelor « încercări de a obține zahăr din sucii plantelor ce se cultivă în cuprinsul imperiului ». Mitterpacher, la Buda, îl rezumă și după broșura acestuia din urmă se traduce apoi în 1813 în celelalte limbi. Răsfoind textul românesc al *Disertației lui Ioann Burgher despre zahărul carele din must din tulpă de cucuruz și de jugastru se face*, constatăm preocuparea Cancelariei de la Viena, de a găsi procedee ale căror rezultate să echivaleze cu cantitatea « cît poftea pînă acum întrebuițarea ». După calculele lui Burger se prevedea că prețul zahărului « cel de acasă » va fi egal cu cel importat mai demult din India, « cînd volnice era neguțătorilor deschise mările ». Experiențele au dovedit că la un jugăr (de 1600 stînjeni ²), din 22.400 de punți de tulpă, la tescuire se scot 10.080 punți de must, din care la rîndul său se pot obține circa 840 punți de sirop. Acest sirop lăsat din toamnă pînă în aprilie se cristalizează într-o masă virtuoasă, care, așezată spre solidificare în pîlnii acoperite cu lut umed, ia forma pîlniei și devine zahăr gluconic.

Sistemul de a obține zahăr din mustul de jugastru ³ este recomandat după moda Americii de Nord. În Europa, primele experiențe s-au făcut între 1796—1800 la Berlin, și pe baza lor s-a constatat că zahărul se obține cu mai puține complicații decît cel din mustul de tulpă: « Din 40—50 jugastri, în loc aproape de casă sădiți » economului de cîmp « nu-i va lipsi puterea de a găti... atît zahăr cît poștește trebuința casei ». Se pare că prințul von Lichtenstein și contele Zichy s-au încumetat să prelucreze acest soi de zahăr în fabrici anume create, deoarece în broșura menționată sînt dați amîndoi ca exemplu pentru « meșterii de mai mari locuri ».

★

Cu toată politica de centralizare economică pe care încearcă să o impună Viena, noua conjunctură creată în imperiu, prin înlesnirea accesului în școli și meșteșuguri și prin îndemnul de mărire a productivității și a consumului promovează o îngroșare a categoriilor sociale libere și printre românii din Transilvania. Se înmulțește numărul negustorilor, al funcționarilor și al nobililor, precum și al preoților și învățătorilor, în genere al intelectualilor, care împreună cu categoriile libere dinainte formează, prin exponenții lor, pătura conducătoare ⁴. Această pătură cuprinde elementele de bază ale viitoarei burghezii românești, care însă nu este unitară nici din punct de vedere politic, nici economic; nu se bucură nici de egalitate politică, socială și economică cu naționalitățile din *Unio trium nationum*. De aceea, pe de o parte, ea se străduiește să fie recunoscută ca « națiune » egală în drepturi cu celelalte naționalități, pe de altă parte, îmbrățișînd programul economic inițiat de guvern, va lupta prin scris pentru cucerirea de poziții economice. Scopurile urmărite sînt, firește, diferite: pentru o parte din așa-numita « inteligență », interesele scontate sînt de a-și deschide drum propriei ascensiuni; o altă categorie, ajunsă protagonistă în viața politică a statului, caută să se mențină în respectul orînduirii existente; dar sînt și din aceia, care, în spiritul curentului iluminist, urmărind perspecti-

¹ Joh. Burger, *Abhandlung ueber die Naturgeschichte, Cultur und Benutzung des Mais*. Viena, 1808 și 1811; — Idem, *Versuche ueber die Darstellung des Zuckers aus dem Saft der inlaendischer Pflanzen*, Viena, 1812.

² Jugastru sau giugastru, nume popular dat unor specii de arțar. (Din *Acer campestre* se fac jugurile).

³ D. Prodan, *op. cit.*, p. www.dacoromanica.ro

vele îmbunătățirii vieții sociale și a ridicării nivelului de trai, depășesc limita intereselor egoiste.

Posibilitatea mai largă a tiparului acordată în 1781 și întreaga literatură agrotehnică oficială constituie pentru această inteligență un îndemn și un prilej de a scrie și tipări cărți speciale de economie și industrie casnică, prin care să combată rutina și sistemele de viață practică a săteanului, sau de a populariza noile înlesniri de cultură și meșteșuguri create pentru popoarele necatolice din imperiu. Sfaturile gospodărești și de ridicare a maselor din bezna inculturii depășesc conținutul strict al cărților economice și se reflectă în mai toate publicațiile românești ale vremii: în prefețele manualelor de școală, în prefețele cărților populare sau în cărțile de medicină; se resimt în interesul pentru cărțile de geografie, străbat în predicile din biserică sau constituie subiecte de inspirație poetică.

Gh. Șincai sau Petru Maior, care și-au consacrat ostenețile dezgropării trecutului strămoșilor și dovedirii originii romane, pentru a justifica revendicarea drepturilor și libertăților suprimate, sînt în același timp și povățuitorii țărănimii, pe care tind să o lumineze și să o îndrepte pe o cale economică și culturală mai bună.

Între manuscrisele rămase de la Șincai, de exemplu, se află un volum intitulat *Învățătură firească spre stricarea superstiției norodului*, care pare să fie o traducere din *Physica* lui Hellmuth. În ea, autorul «descoperă și zădărnicește meșteșugurile, șiretenia vrăjitorilor și înșelătorilor, care în multe chipuri înșală și duc în rătăcire pe cei superstițioși și nepricepuți»¹. Traducerea conține multe observații personale ale lui Șincai, descoperind prin aceasta o altă latură a preocupărilor sale iluministe, interesul pentru științele naturii și aplicarea lor la condițiile locale de viață². În 1806, Șincai tipărește la Buda, fără nume de autor, *Povățuirea către economia de cîmp spre folosul școlilor românești*.

Eruditul Petru Maior s-a coborît ca preot și gospodar în mijlocul țărănimii romine din Reghin, unde a putut constata că principalul factor care contribuia la creșterea mortalității printre copiii sătenilor, era gradul de incultură care se suprapunea stării materiale înapoiate. De aceea folosește predicile la morți, ca un mijloc optim de a face educația părinților, dîndu-le învățături de felul cum să-și crească pruncii³.

Pe de altă parte, doctorul Ioan Molnar-Piuariu, pacificatorul de la 1784, care găsea «vinovat poporul pentru faptele sale revoluționare», se arată gata a-l îndruma și a-i arăta aspirațiile către care trebuia să tindă ca să nu mai fie considerat de guvern tulburătorul ordinii existente. Chiar înainte de revoluție — într-un memoriu adresat în 1782 guvernului — doctorul Piuariu semnala carența școlilor populare în Transilvania și cerea sporirea numărului lor, după exemplul celor din districtul grăniceresc bănățean.⁴ În 1785, tipărește la Viena *Economia stupilor*, prima carte care îmbrățișează un sector din cîmpul larg al vieții practice. Ea constituie și primul exemplar din publicațiile transilvane

¹ Dr. Iacob Radu, *Manuscriptele bibliotecii episcopiei gr. cat. din Oradea-Mare*, București, 1923, p. 10.

² Al. Borza, *Prima istorie naturală românească*, în «Transilvania», LII (1921), p. 825—836.

³ *Didachii adecă învățături pentru creșterea fiilor, la îngropăciunea pruncilor morți*, culese de Petru Maior de Dicio Sin Mărtin, Buda, 1809, 139 p.

⁴ I. Lupaș, *Doctorul Ioan Piuariu-Molnar. Vieța și opera lui, 1749—1815*, București, 1939, p. 7—8 și 27—28. Cf. și *Texte privind dezvoltarea gândirii social-politice în România*, București, Ed. Acr. R.P.R., 1954, p. 106—107.

cu caracter economic, care de altfel precede seria celor oficiale; a doua ediție apare la Sibiu, în 1808, sub titlul *Povățuire cu praxis către sporirea stupilor*. Încearcă, fără succes însă, să scoată și un ziar consacrat economiei rurale și destinat țăranului, intitulat «Foaie romină pentru economi» (în documentele oficiale: «Wallachische Zeitung für den Landmann»). Pentru înființarea lui (1789—1790) se pare că ar fi conlucrat și Radu Tempea și Aron Budai, frațele poetului¹. Tot doctorul Molnar tipărește la 1788 la Viena, după modelul lui Clain, o gramatică romină pentru germani, menită să servească atât filologului, cât și omului de afaceri, deoarece «afacerile reclamă în mod necesar cunoștința unei limbi care e limba aproape cea mai răspîndită» în Ardeal, Banat și Părțile ungurene².

În afară de aceste figuri bine conturate ale epocii, o pleiadă întreagă de «rîvnitori spre binele nației» răspund prin scrisul lor aceluiași străduințe de deșteptare a poporului și de trezire a conștiinței naționale.

În 1794, D. Iercovici, translator în marele principat al Ardealului, tipărind *Alixăndria* la Sibiu, «prin îndemnarea și cheltuiala d-lui Kyr Symeon Pantea din Sălciua de Sus», ia atitudine hotărîtă împotriva nepăsării romînești față de noile înlesniri spre cultură și meșteșuguri. «Rogu-mă ție, cetitoriule... socotește și judecă acum ce vor zice neamurile celelalte... de neamul nostru?» că «neamului romînesc stau acum toate învățăturile slobode, adecă școală latinească, ungurească, nemțească și alte meșteșuguri stau deschise înaintea ochilor neamului romînesc, și tot se sfiaște a se adăpa cu învățătura lor, ci zace în lenevia sa, ca viarbele în putregaiul său». Tot el continuă și răspunsul: «Știu că vei zice, cetitoriule, că sînt cuprinși copiii romînilor cu alte nevoi și nu pot învăța carte, însă eu la aceasta am a-ți răspunde, că desvinovarea unuia ca acesta numai din prepusul omului celui lenes pornește...».

La 1807, Grigore Obradovici, directorul școlilor romînești din Banat, traduce «spre mare treabă a plugarilor celor romînești»: *Carte de îndemînă pentru orînduîta economie, lucrarea pămîntului și pentru plămădirea și păstrarea vitelor și a păsărilor celor casnice*. Sfaturile din prefața care însoțește această lucrare, înfățișează puncte clasice din orice program economic burhez. Sînt un îndemn de îmbunătățire a economiei rurale și a industriei casnice, prin combaterea lenei și a tradiționalismului retrograd: «Lăsați-vă oamenilor! de vorbe slabe și scunde, care aveți obiceiul să ziceți: așa au trăit bătrîinii, așa vom trăi și noi — căci aceste sînt vorbe ale oamenilor celor proști, întunecați la minte, celor sălbatici, varvari, celor lenoși, și a celor ce tot ce pute le amiroase». «Adunați-vă la un loc cîte cîțiva vecini: și unul să vă cetească ceva, ... de vi se urăște cetania svătuiți-vă... cum veți direge și îngrășa cîmpurile voastre, cum veți înfrumșeța și îmbuni dobitoacele voastre; cum veți abate vreo apă, carea vă îneacă cîmpurile și casele; cum veți zidi și după care formă veți face casele voastre, ca să vă fie mai vederoase, și sănătății mai pașnice; cum veți îndrepta și curăți ulițele și alviile voastre; cum veți trage șanțuri pre dinaintea caselor voastre, și veți umplea cu prund și cu nășip ulițele și drumurile voastre, cum veți sădi pre dinaintea caselor voastre duzi, și cum se vor învăța fămeile și fetele voastre a ține viermi carii fac mătasea, și cu dinsa vor îmbunătăți pînzele și țesăturile lor; cum veți seca bălțile cele de nici o treabă, care sînt pre lîngă și prin sate, și care cu vapura cea împuțită otrăvesc și cu epidemie încintă aerul, din care se scornesc și izvorăsc boale multe

¹ D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des lumières*, Sibiu, 1945, p. 279.

² *Deutsch-Wallachische Sprachlehre*, Viena, 1788, prefata.

și ucigătoare oamenilor și dobitoacelor, și cum veți îmbunătăți întru toate economia casei voastre. Deci după aceasta să vă svătuiți cum veți direge portul vostru, a fămeilor voastre, ca să pară mai bine pre trup, și să-l apere de cătră asprimea frigului și de cătră arderea soarelui; mai pre urmă să vă voroviți și despre îmbunătățirea minții, a înțelegerii și a sufletului: cum veți face școale bune pentru prunci și pentru fete și cum veți face plată bună și hrană pentru învățători buni, și să dați pruncii și fetele la școală: deci cum veți face și înfrumșeța besearica lui Dzeu, bine a o îngrădi și a o cerceta: cum veți dobîndi preot bun și învățat, și cum veți îmbunătăți plata și omenia lui. Aceste sînt svaturi și vorbe despre care trebuiaște să vă voroviți, și dacă v-ați vorovit a le face să vă apucați!

Adresîndu-se cititorului « fie de ce stare va fi: preot, învățător, doinn, diregător, maistor sau plugar » autorul caută să trezească în acesta un sentiment de mindrie, care să-l facă să aspire în același timp la emanciparea națională. Îl sfătuieste să adune « pre lingă sine pre săteni și vecinii săi » și să-i îndemne « să caute cum trăiesc vecinii lui nemții și sîrbii: cum ei iarăși plugari fiind, să hrănesc, să adapă, să îmbracă și lăcuiesc mai bine ».

În același an 1807, poliglotul preot Nicolae Horga-Popovici din Seleuș-Arad scrie « neamului pentru mergerea înainte, sfatufi moralicești și istorii de tot soiul, fiindcă cu adevărat acest neam, adică romîni, cu învățătură nu iaste pătruns, dar de s-ar deda pre încet, după cum prea înălțatul Împăratul nostru poștește, cu adevărat în urmarea altor neamuri cu toate învățăturile ar fi împodobiți și mergerea către fericire și-ar îndrepta, ... la meșteșug deprinzători, la neguțătorii ispititori și la cătănășag credincioși ... »¹.

Dacă doctorul Vasilie Popp scrie în 1820, *Despre apele minerale de la Arpătac, Bodoc și Covasna și despre întrebuițarea acelorăși în deschilinite patimi*, o face pentru « binele comun » și nu pentru « slava sau cinstea de a se vedea și el îmbrăcat ». « De vream vîna aceasta — precizează el în prefață — scriam eu Alexandrii, agathanghele și înfruntări asupra jidovilor; cărți cu adevărat, întru acest veac luminat care mai mult întunecă decît luminează mintea ». Teza sa de doctorat publicată în 1817 la Viena, *Despre înmormîntările la romîni*, o scrie tot pentru binele comun al nației, descoperind unele superstiții și combătîndu-le, deși era convins « cît e de greu a combate greșeli generale și mai cu seamă acelea care aparțin religiei ». « Și nici nu cred — adaugă el — că m-am apucat de o treabă cu totul nefolositoare, deoarece chiar aceste înmormîntări, în cazul cînd nu se fac bine, provoacă alte înmormîntări ». Păcat numai că această primă încercare științifică în domeniul folclorului romînesc a fost redactată în latinește și nu a putut pătrunde în mijlocul acelorăși pentru care era scrisă².

Îmbinînd arta cu utilul, Vasilie Aron, în 1820, se inspiră din *Georgicele* lui Virgiliu și scrie poezia despre « *Anul cel mănos* » care « cuprinde în sine și lucruri moralicești atîrnătoare spre ațîțarea strădaniei în rîndul economiei ».

Între timp și pregătirea învățătorilor era alta decît cea dinainte cu 20—25 de ani. La 1790 luase ființă un seminar teologic și normal pentru învățători la Timișoara, iar la 1812 se deschisese Preparandia din Arad. « Noi simțim ca o cultură mai înaltă iaste condiția a bunei noastre stări cetățenești », observa

¹ N. Horga-Popovici, *Oglindă arătată omului înțelept carea cuprinde în sine vechile întimplări cu pildă aduse...*, Buda, 1807, prefața.

² I. Mușlea, *Viața și opera doctorului Vasilie Popp*, Cluj, 1928, p. 107.

în 1818 autorul manualului de pedagogie și metodică pentru învățători¹. Programa școlară este alta decât aceea de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Fără a se dispensa de *Ceaslov* și *Psaltire* se constată preocuparea de a corespunde realităților și nevoilor practice. Pe lângă manualele de economie casnică, în școli se învață « *Regulile de căpetenie pentru întocmirea a tot felul de scrisori — contracte, tocmele, obligații, modele de jurnal sau ziar economicesc, sau al dirigătorului etc.* », « ce sînt în viața societății omenești, la multe întîmplări de lipsă ». Această « epistolografie », scrie profesorul C. Diaconovici-Loga, « arată cum trebuie un neam să păsească la învățături frumoase în școli, la meșteșug și măiestrii folositoare care aduc neamului strălucire și prin care alte neamuri au înălțat cornul numelui său... »².

Profesorul, mai tirziu protopopul Ioan Thomici din Caransebeș, popularizînd sprijinul pe care îl acorda guvernul în « cultura bombițelor » (viermii de mătase), folosește prilejul pentru a îndemna pe romîni la această « agoniseală ușoară și cu bună dobîndă împreună », căci « casnicul acela, sau oricare locuitor al țării, carele nu ar pune la socoteală o agoniseală așa bună ca aceasta, din carea incăi sarea cea trebuincioasă, porția, sau o parte din cheltuielile de lipsă ale casii s-ar putea plăti; acela cu însăși fapta ar arăta că iaste om lenos și nebăgător de înmulțirea averilor sale și de pofta cea bună a binevoitorului monarh al țării »³. În același an publică și *Cultura albinelor*, pe care chiar din foaia de titlu a cărții o recomandă ca pe un mijloc de îmbogățire și îmbelșugare. « De la 25 de matce bune, într-un timp de mijloc, bun pentru albini o sută; iar într-unul bun și mănos de miare, două sute de florinți, în bani de convenție se poate căpăta, și toate matcele iarăși întregi și în bună stare rămînea ».

Sfaturile pentru agonisirea de capital vor deveni obiectiv de atins pentru literatura transilvană de după 1830, reprezentată în special prin Petru Lupulov. Această literatură se dezvoltă paralel cu mișcarea economisirii prin cooperatie, care stă la baza primelor institute de credit săsești și ungurești din Ardeal.

★

Se naște acum întrebarea, cît de numeros era publicul cititor al cărților amintite și care era sfera lor de răspîndire. Cu alte cuvinte, în ce măsură mișcarea de înviore economică și culturală, stîrnită în rîndurile spiritelor iluministe ale romînilor din imperiu, a reușit să contribuie la crearea temeliei necesare luptelor pentru emanciparea națională.

Din datele spicuite în același material bibliografic al epocii, reiese că ordonanțele guvernului, deci și cele economice de care ne-am ocupat, se tipăreau într-un număr pornind de la 500 pînă la 4 000, chiar 4 700 de exemplare și că erau expediate autorităților județene și comunale spre a fi afișate pe pereți sau citite în biserică și în bilciuri, poporului⁴. De exemplu, ordonanța guvernului ardelean din 1814, care prevede obligativitatea vaccinării împotriva vărsatului, redactată în formă de predică — începînd cu « În numele Tatălui... Amin », și cu citate din evangheliști, este multiplicată în 2 000 de exemplare. În urma unei noi dispoziții oficiale din 1823, Samuil Vulcan înfățișa el însuși, într-o altă pastorală, urmările hidoase ale acestei plăgi, și combătea neîncre-

¹ *Manuductor pentru învățătorii școlasticești sau îndreptare către cuviincioasa împlinire a dragătoriei învățătoresții*, Buda, 1818.

² C. Diaconovici-Loga, *Epistolarium romînesc*, Buda, 1841, p. VII.

³ I. Thomici *op. cit.*, 1823, prefața.

⁴ Cf. A. Veress, *op. cit.*, passim.

derea norodului în eficacitatea vaccinului, care împiedica astfel «ștergerea de tot din țară a vărsatului celui stricător a frumuseții și sănătății trupului». Prectoții, la rîndul lor, trebuiau să citească această pastorală în biserică, nu numai de două, trei ori pe an, ci ori de cîte ori se prezenta ocazia. Învățătura despre cultura cartofului, din anul 1815, s-a tras în 4 000 de exemplare. Alte patente monetare, din 1812, care anunțau preschimbarea monedei sau prelungirea valabilității celei vechi, sînt livrate de tipograful Petru Barth din Sibiu în 2 000 de exemplare, iar amnistia generală din 2 martie 1806, prin care Francisc al II-lea prelungea termenul de prezentare a dezertorilor, se tipărește tot la Petru Barth, în 4 700 de exemplare.

Cheltuielile de tipărire a publicațiilor oficiale cădeau în sarcina statului, asigurînd prin aceasta un venit permanent și sigur tipografiilor. Deci, tirajul cărților agrotehnice care erau ediții oficiale, putea oscila și el de la volum la volum între cel puțin 500 pînă la 2 500 exemplare.

Pentru cărțile provenind din inițiative particulare, cheltuielile erau acoperite, cînd de cîte «un iubitor de nație» ca «Cinst. Radu Verzea, paroh al Satului Lung din Săcele», care plătește costul *Gramaticii romînești* a lui Radu Tempea din 1797, sau «Kyr Symeon Pantea din Sălciua de Sus» care oferă suma pentru tipărirea *Alixândriei* din 1794 la Sibiu, cînd de vreun «mare neguțător și cetățean» din Brașov, Pesta, Buda, Timișoara etc., menționat întotdeauna pe foaia de titlu, sau distins cu cîte o dedicație laudativă pe prima pagină a cărții. De exemplu: 1) în 1813, Jupin Logofet, neguțător și cetățean din Timișoara, susține cheltuielile pentru tipărirea la Buda a *Indreptărilor moralicești tinerilor foarte folositoare*; 2) Nicolae Roja cetățean și mare neguțător din Pesta, condeputat al Fundusurilor Sc. Romînești lasă să se tipărească în 1815, la Buda, pe cheltuiala sa, Versurile închinade de Naum Petrovici, inspectorului școlar Uroș Nestorovici; 3) Nicola Nicolau¹ din Brașov plătește tipărirea *Calendarului pe 100 de ani*, la Buda, în 1814. 4) Lui i se datorește și apariția *Gheografiei sau scrierii pămîntului*, în 2 volume, la Buda, în 1815²; 5) Același Nicola Nicolau traduce și tipărește în 1819 la Buda, pe cont propriu *Plutarh Nou, sau pe scurt scrierea vieților celor mai vestiți bărbați și muieri a toate neamurile*, după Pierre Blanchard. Această carte — scrie traducătorul ei în prefață — «care de toate națiunile cele deșteptate» a fost prețuită și «pe osebitele ale lor limbi întoarsă» nu putea rămîne netălmăcită tocmai în «una din cele mai vechi limbi ale Europei». Din multele exemple care s-ar mai putea aduce, precizăm că frații Boghici din Brașov au tipărit pe cont propriu toate publicațiile ieșite de sub teascurile tipografiei lui Schobeln, pe tot timpul cît aceasta a fost arendată (1804—1816) de către Constantin Boghici. În astfel de împrejurări numărul exemplarelor varia după dărnicia sau interesul creditorului. Gesturile mărinimoase ale neguțătorilor reprezentau și o reclamă pentru ei, care le crea popularitate printre consumatorii mărfurilor lor.

Cînd vînzarea cărților nu putea fi scontată nici printre școlari, ca în cazul manualelor, nici la bilciurile care asigurau mai ales desfacerea volumelor de literatură populară sau religioasă și nici nu acoperea lipsa de cărți de ritual simțită în bisericile și mănăstirile de peste munți, ca să îndemne pe tipografi să-și investească propriul lor capital în ele, atunci difuzarea lor trebuia asigu-

¹ Pentru date asupra familiei Nicolau, vezi Aurel A. Mureșianu, *Contribuție la istoria vechei familii brașovene a Nicolaeștilor*, în «Țara Birsei», 1931 p. 314—334.

² Prenumeranții atribuiți în *Bibliografia romînească veche*, t. IV, p. 297—299, *Gheografiei sau scrierii pămîntului*, aparțin de fapt cărții lui I. D. Rumpf, *Arătarea stăpînirii și caracterului lui Alexandru I, Buda*.

Sibiu 7 + 5 nenumiți, din Făgăraș 3, Caransebeș 1 + 9, Lugoj 1 + 4, Buda 5 + 13 și Pesta 28 + 16).

Pedagoghia și Methodica lui Villaume, apărută în 1818 la Buda în traducerea lui Naum Petrovici, pentru învățătorii școlilor orașenești și sătești are 200 de abonamente anonime reținute prin Zaharia Carcalechi pentru Moldova și 800 nominale pentru Transilvania. Acestea din urmă, grupate pe stări, și anume, 216 « Fețe duhovnicești » din eparhia Aradului (Protopresbiteriatul Aradului 6, al Șiriei 2, Oradea-Mare 44), eparhia Timișoarei (Protopresbiteriatul Lipovei 3, al Jcbeliului 5, al Belințiului 30, al Făgetului 6 și al Ceacovei 20), eparhia Virșetului (Protopresbiteriatul Lugojului 53, al Orșovei-Mehadia 18, și al Oraviței 20), și din mănăstirea Racovăț (Timiș) 5. Mai sînt 466 + 16 « Fețe mirenești »; 5 + 4 profesori de la Preparandia din Arad; 4 + 5 profesori de la Preparandia sîrbească din Sombor; 3 + 9 învățători din districtul Caransebeș-Lugoj; 44 din districtul Oradea-Mare; 103 din districtul Timișoarei; 58 din regimentul grăniceresc romîno-iliric și 8 din districtul regimentului grăniceresc german. La aceștia se mai adaugă 4 + 28 abonamente făcute la Inspectoratul școlilor naționale neunite din Buda. Din « statul cetățenesc » s-au prenumerat 71 + 24 de abonamente pentru diferiți « cetățeni » și « jupîni », sau cum am zice azi, marea și mica burghezie a orașelor; (din Buda 9 + 3, din Pesta 4 + 18, Viena 13 + 3, Arad 2, Ghioroc-Arad 3, Lipova 12, Oradea 5, Lugoj 16, Panciova 4, Ciacova 4, Făget 1 și Nădlac-Cenad 1). Printre aceștia din urmă remarcăm și trei nume feminine¹.

Istoria Universală a lui Pavel Kenghelaț, tradusă de preotul Theodorovici din Buda, în 1824, are numai 440 de prenumeranți. Din Pesta 20 + 13, din Buda 5 + 2, din Arad 1 + 99 (reținute prin C. Diaconovici-Loga), Belinț 21, Oradea 30, Caransebeș 7 + 13, Oravița 56, Lugoj 38, Orșova 2, Panciova 16, Făget 34, Ciacova 33.

Anticile rominilor ale lui Damaschin Bojinca, tipărită în două volume la Buda în 1832—1833, totalizează 461 de abonați. Dintre aceștia, 51 sînt din București, 80 din Ardeal, 28 din Pesta și restul din aceeași regiune Arad, Oradea, Banat.

Însfîrșit, *Biblioteca Romînească* a lui Zaharia Carcalechi, care prin conținutul volumelor sale interesa deopotrivă pe romîni din Principate ca și pe cei din Transilvania, se bucura în 1829 de un număr de 126 abonați pentru Țara Romînească și 318 pentru Transilvania și Ungaria. Deși Ardealul propriu-zis este mai bine reprezentat de această dată, repartizarea de localități oglindeste aceeași înclinare a balanței spre regiunile bănățene-arădane, ca și la majoritatea prenumeranților indicați pînă aici. Astfel, în timp ce la Lugoj erau 72 de abonați, la Arad 45, la Caransebeș 40, Oradca 1, Lipova 30, Mehadia 13, Făget 13, Orșova 5, Virșet 5, la Făgăraș apar numai 2, la Sibiu 4, Hațeg 6, Brașov 30, Reghin 1, Țintari 1, Ohaba 1, Vad 1, iar la Pesta 38 și la Buda 8.

Din faptul că la cărțile cu conținut economic, citate în prima parte a articolului, nu se găsesc liste cu prenumeranți, putem conchide că difuzarea lor era asigurată fără alte intervenții prealabile, numai pe baza interesului celor trezeau printre categoriile sociale respective. Mijlocul principal de răspîndire al lor rămîne tot propaganda oficială și bilciurile.

¹ De b(un) n(eam) n(ăscută) D-na Fustahia de Arsici, din Arad; de b(un) n(eam) n(ăscută) D-na Juditha de Nestorovici, soată mărît. domn consilier, din Buda (cu 5 exemplare) și smerita fecioară Coçoana B. (cu 5 exemplare).

Cifrele de prenumerați oglindesc în același timp și interese egoiste: orgoliul diferitelor persoane de a se vedea citate printre susținătorii și « patronii culturii neamului », sau pur și simplu, reclama negustorească de care vorbeam mai sus. Interesul major ce se desprinde însă este sentimentul de afirmare de clasă, sentiment care generează și pe cel de afirmare națională. De aceea, și o parte din numele care figurează în listele amintite se vor întâlni în luptele din 1848—49.

Orice motive ar sta la baza listelor de prenumerați, aceste liste reprezintă totuși o realitate, concretizată în tabloul variat al păturilor sociale, ce « reprezentau nația românească » la această epocă. După cum era și de așteptat, grosul subscrierilor îl oferă preoțimea și învățătorimea: de la simplul preot de țară care abia să fi știut citi sau sloveni, pînă la cea mai înaltă treaptă a ierarhiei bisericești care atunci se oprea la episcop; de la ultimul învățator de școală elementară, care poate se făcuse dascăl ca să scape de corvezile urbane¹, pînă la profesorii de preparandie sau directorii districtuali, ca C. Diaconovici-Loga, Alexandru Gavra, Dimitrie Constantini, Iosif Iorgovici, Dimitrie Țichindeal, Moise Arsici, Ioan Tomici, Ioan Püspöki etc. Alături de acești preoți și profesori stă marele număr de « tineri zeloși », învățăcei (elevi) și auzitori (studenți): clerici, preparanți, juriști, filozofi, medici etc. (din Arad, Oradea, Sombor, Vîrșeț, Pesta, Viena, München, mai rar din Blaj)². Cîțiva avocați și « fiscali » ca Damaschin Bojinca, Em. Gojdu, Eftimie Murgu la Pesta; Maxim Pascu la Lipova; Teodor Șerb și Ioan Arcoși la Arad; Andrei Vasici Ungureanu, fratele doctorului, Pavel Nestorovici și Nicolae Alexici din Vîrșeț; Ioan Manea la Lugoj, Ștefan Borșa la Oradea, Constantin Popescu din Timișoara ș.a. Dintre medici, alături de d-rul Ioan Molnar-Piuariu, care însă moare în 1815, apare seria mai tînără a cunoscutului Pavel Vasici Ungureanu, a d-rului Vasilie Popp, Vasile Petrovici, chirurg în Comloș-Banat, ș.a. Cîțiva funcționari de stat și grade militare grănicerești etc.

Cităm printre alte profesii libere pe pictorii sau « închipuitorii de icoane »: Constantin Leca la Buda, Pavel Murgu la Timișoara, Dimitrie Turcu la Oravița, Simeon Silaghi la Abrud, sau Gheorghe Boerescu, « vestit pictor și aurătoriu », în Comloș-Banat.

Negustorimea și meseriașii se impun prin număr și varietate. Cea dintîi apare ierarhizată de la micul neguțator de la sate la marile negustor și emeriții cetățeni din centrele mari: Buda, Pesta, Brașov ș. a. Meșteșugarii (calfe, măeștri sau maghiștri și notari de țehuri) sînt reprezentați cu cele mai variate specialități: cojocari, curelari, pălărieri, cizmari, opincari, croitori, tăbăcari, timari, morari, pitari (brutari), simigii, săpunari, măcelari, bărbieri, lemnari, dulgheri, ferestrari, olari, zidari, zugravi etc., majoritatea bănățeni și ungureni.

O categorie nesemnalată pînă acum o formează cei doi speculanți: Dimitrie Băloi din Giula, comitatul Bekeș (Ungaria) și Dragodan Rîsta cumăt(ar) și speculant în Voivodini (Baňat). Interpretînd un pasaj din cartea lui Petru Lupulov, *Măestria de a se feri de răul sârăciei*... apărută la Buda în 1846, se pare că acești speculanți n-ar fi fost altceva decît niște cămătari.

Pătura țărănească e reprezentată prin cîțiva *economi* — David, Ilie și Petru Nicoară, Gheorghe Bogar și Petru Moroșan din Giula, Mercea Onu din

¹ Diploma de învățator, potrivit decretelor din 1774 și 1786, garanta privilegiul de a fi considerat liber și neimpozabil.

² Numai la *Grammatica da...* în 1826 la Viena.

Șinand etc. Pentru epoca de care ne ocupăm, denumirea e sinonimă cu «agonisitor de pământ» sau «cultivator de pământ». Cu alte cuvinte, potrivit definiției date în *Enciclopedia* lui Diaconovici, «Economul» este un «gospodar de sine stătător, cel care are car, plug și vite proprii». Calitatea de econom însă nu era incompatibilă cu situația de iobag, nici chiar cu aceea de jeler pentru că orice proprietate cultivată cu mijloace proprii, începînd de la 1 jugăr în sus, putea da dreptul la acest titlu. Putea să fie tot așa de bine ales econom, lemnar econom, econom arendator etc., cum îi găsim trecuți pe cei 22 de economi prenumerați la «*Epistolarul românesc*» al lui C. Diaconovici-Loga din 1841, precum puteau fi și zileri și economi, înțelegînd că avem de-a face cu una și aceeași persoană, care zilier fiind, a putut să-și cumpere o proprietate pe care să o cultive pe cont propriu¹. Prin analogie, acest termen a fost întrebuițat și pentru noțiunea de stăpîn de vite sau stăpîn de oi².

Nemeșii sau domni de pământ sînt mai rari. Cei mai cunoscuți, pe care îi întîlnim aproape în toate listele, sînt deputații Fondului școlar național din Pesta: Athanasie Grabovschi de Apadia «a științelor mare Mețenas», Athanasie Dera și Constantin Vrani.

Comparînd categoriile sociale de mai sus cu conscripțiile urbariale de la începutul secolului al XVIII-lea sau de pe vremea Mariei Tereza³ — care înfățișează o stratificare rurală și orășenească a elementului românesc, redusă față de a celorlalte naționalități — constatăm aici o accentuare a diferențierilor sociale și o îngroșare a categoriilor libere. Iată cîteva aprecieri numerice ale elementelor disparate care stau la baza viitoarei burghezii transilvane. Tabloul cel mai variat îl găsim în cărțile de popularizare a medicinei scrise de doctorul Pavel Vasici-Ungurean, *Antropologia sau scurtă cunoștință despre om și însușirile sale*, tipărită la Buda în 1830 și *Dietetica sau învățătura de a păstra întreaga sănătate, a domoli boalele, a se feri de primejdia morții și a se mîntui dintr-însa*, apărută tot la Buda în anul următor. Cei 633⁴ de abonați la prima carte sînt recrutați din localitățile: Arad (112), Oradea-Mare (32), Timișoara (37), Giula (23), Șimand (2), Otlaca (8), Șiclău (2), Semlac (6), Lipova (92), Caransebeș (24), Lugoj (74), Făget (30), Orșova (6), Virșeț (64), Abrud (10), Sibiu (18), Brașov (14), Buda (2), Pesta (60), Viena (9), Paris (8); 188 sînt preoți, circa 30 învățători și profesori, 154 elevi și studenți, 7 avocați, 6 nobili, circa 40 funcționari, 37 negustori, 2 speculanți, 72 meșteșugari, 6 economi, 2 pictori și 7 «doamne și o domnișoară», iubitoare de știință. «Dietetica» numără numai 103 abonați, din Botoșani (3), Bănești (1), Virșeț (20), Comlăuș (15), Lipova (50), Semlac (5) și Pesta (9), dar reprezintă același tablou variat al elementelor bănățene citate la prima carte.

¹ La Pesta însă găsim un Ioan Papacosta, de mai multe ori citat econom, iar ca prenumeraț la *Biblioteca Românească* a lui Zaharia Carcalechi, apare ca econom comisionar de producturi românești.

² Pentru epoca 1820—1828 de exemplu, citim în *Autobiografia lui Stan Blebea* (1809—1873), publicată de C. Lacea: «Atunci iconomi de vite, cum eram și noi și părinții noștri, eram slobozi cu vitele, umblam toată Țara Românească și pășteam fără să dăm la nimenea o para, numai la stat 3 parale și un ban de oac și de vita mare 10 parale». Tot acolo găsim următoarele: «Tată-meu era iconom. Oi, cai mulți ținea la Țara Românească, făcea și negoțuri cu vite, lină și altă mărfuri, afară de prăvălie». Cf. «Țara Birsei», 1933 (V), p. 26, 27.

³ Cf. Ștefan Mețeu, *Situația economică a romînilor din Țara Făgărașului*, Cluj, 1935, CXI+488 p.; Gh. Ciuhandu, *Romîni din cîmpia Aradului de acum două veacuri*, Arad, 1940, 256 + 320 p.; D. Prodan, *Iobăgia în domeniul Băii de Arieș*, Cluj, 1948, 159 p.

⁴ Fără să mai amintim cifra globală de 300, reținută prin Zaharia Carcalechi pentru Țara Românească și Moldova. www.dacoromanica.ro

Din cei 440 de prenumerați de la *Istoria universală* a lui Kenghelaț (1824), 236 sînt preoți, 38 învățători; din 120 anonimi, 100 foarte probabil fac parte tot din categoria învățătorilor deoarece sînt prenumerați prin profesorul și directorul școlar C. Diaconovici-Loga. Restul de 66 se împart între 20+2 (?) negustori, 7 funcționari, 1 cizmar, 1 arendator, 4 nobili, 3 militari și 2 grăniceri, restul fără profesie indicată.

Pedagoghia și Methodica tradusă de Naum Petrovici în 1818 are, după cum era de așteptat, din cei 800 de prenumerați înregistrați pentru Transilvania și Banat, 466+16 învățători și profesori, 216 preoți, iar restul de 103 — făcînd parte din sflatul cetățenesc — se împart între 35 negustori, 10 funcționari, 2+9 (?) meseriași, 6 nobili, 3 doamne, restul diverși fără profesie indicată și anonimi.

Prenumeranții de la *Descoperirea Americii* a lui Campe sînt în majoritate negustori (din Brașov și Pesta).

Făcînd un bilanț al celor arătate mai sus subliniem că atunci cînd Grigore Obradovici în a sa *Economie de cîmp* se adresa cititorului « fie de ce stare va fi: preot, învățător, domn, dirigător, maistor sau plugar », el avea în față în special tabloul social al regiunii sale de baștină, Banatul.

Dacă prenumerații despre care am vorbit, exprimă în genere mai mult o realitate bănățeană-arădană, decît una general transilvană, este că această oglindire corespunde unei stări reale de fapt. În primul rînd, pămînturile sînt mai mănoase și mai întinse în aceste regiuni de cîmpie, și posibilitățile de îmbogățire sînt mai mari, deci și stratificarea socială mai pronunțată. În al doilea rînd, aici sînt și regimentele grănicerești în care există mai multe categorii sociale, libere, prin însuși privilegiul de-a fi grănicer; și în sfîrșit, orientarea spre Viena și Pesta ar putea forma o altă explicație pentru înclinările cultural-economice ale acestor regiuni. Autorii cărților pomenite, în cea mai mare parte, sînt tot bănățeni.

Trecutul Brașovului sau al Sibiului, ca centre de vechi negustori și meseriași romîni, este bine cunoscut în literatura istorico-economică, mai ales sub aspectul relațiilor comerciale cu Țara Romînească. În aceste orașe s-au dezvoltat case de comerț cu renume, care se perpetuau prin adevărate dinastii succesoare. Importanța lor economică însă scade o dată cu preluarea inițiativei comerciale de către Austria. Epoca de deștelenire a comerțului, prin dezvoltarea comerțului de tranzit și relativă abundență de capital din primele decenii ale secolului al XIX-lea, readuc Brașovul pe primul plan al vieții economice. Acest proces de evoluție se oglindește și în listele de prenumerați.

Dezvoltarea capitalismului în Ungaria și Transilvania este totuși prea slabă. De aceea nici consecințele sociale inerente acestui mod de producție nu se fac încă simțite. Nobilimea deținea puterea economică și politică a țării. Numai către sfîrșitul perioadei de care ne-am ocupat, își face loc în sinul ei un curent burghezo-liberal reprezentat prin nobilul de rînd, producător de mărfuri sau intelectual. În Ungaria, abia în 1836 se vota primul urbariu care recunoștea iobagului dreptul de proprietate și posibilitatea de răscumpărare. În Transilvania, același proces este mult mai complex datorită în parte ascuțirii contradicțiilor naționale. Aici, urbariul va fi votat în 1847, iar aplicarea lui va fi depășită de revoluție. Burghezia romînă incipientă în Transilvania este slabă economic și neînsemnată din punct de vedere politic. Ea nu poate aspira să urce treptele Dietei, decît cu prețul lepădării de naționalitate și recunoscînd structura politică feudală a statului. Pentru a se afirma prin sine, pătura con-

ducătoare românească va trebui să se întoarcă spre masa celor mulți, din mijlocul căreia ieșise și împreună să ducă lupta pentru emanciparea socială și națională.

КУЛЬТУРНЫЕ И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ В ТРАНСИЛЬВАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ МЕЖДУ 1786 И 1830 ГОДАМИ

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

Рассматриваемые под углом зрения просветителей XVIII столетия социально-экономические реформы Иосифа II представляются как благодеяния, оказанные правительством в его глубоком понимании нужд своих подданных. На самом же деле, в течение всего XVIII и начала XIX века в политике Венского двора по отношению к разным частям империи отражалось стремление к обогащению и укреплению центральной власти.

В число мероприятий, имевших в виду поддержание дорогостоящего самодержавного государственного аппарата конца XVIII века, входит и пропаганда, которую вело правительство в целях поощрения рационального земледелия и стимулирования введения и приспособления к местным условиям неопытных и малоизвестных в империи сельскохозяйственных культур и промыслов. В настоящем исследовании приведен ряд официальных агротехнических изданий, имевших обращение в империи в качестве школьных пособий и обыкновенных популярных книг, или, наконец, правительственных распоряжений («руководств»). Они появлялись одновременно на нескольких языках: на немецком, венгерском, сербском, румынском и т. д., и содержали ряд указаний, касающихся обработки земли, садоводства, производства сахара местными средствами, культуры виноградной лозы, культуры картофеля, культуры хлопка, шелководства, культуры конопли и табака и пр. Для того чтобы эти призывы к увеличению производительности и потребления были поняты и чтобы применение их стало более эффективным, сама школа была изъята из-под влияния церкви и равнивалась под непосредственным контролем государства.

Несмотря на политику экономической централизации, которую Вена пыталась навязать, создававшаяся в империи конъюнктура способствовала росту свободных социальных категорий и среди трансильванских румын. Так, увеличивается число румынских купцов, мастеров, чиновников, а также священников и учителей начальных школ, и вообще интеллигентов, которые, вместе с прежде существовавшими свободными категориями, составят элементы будущей румынской буржуазии и будут стремиться к политическому, социальному и экономическому равенству с национальностями из *Unio Trium Nationum*. Экономическая программа, выработанная правительством, является для части этой румынской интеллигенции стимулом в борьбе пером за завоевание позиций и за поднятие уровня жизни крестьянства. В настоящем исследовании перечислены различные примеры таких хозяйственных советов, которые выходят за пределы писанного содержания книг по экономике и отражаются почти во всех румынских изданиях того времени

(в предисловиях к школьным пособиям, в предисловиях к популярным книгам, в книгах по медицине, по географии и т. д.).

На вопрос, насколько многочисленны были читатели этих книг и, следовательно, в какой мере этому движению экономического и культурного оживления удалось содействовать созданию основ, необходимых для борьбы за национальное освобождение, исследование отвечает анализом списков подписчиков, помещенных в конце многих книг, появившихся в течение этого периода. Приводятся количественные данные по профессиям и местностям. После перечисления причин, могущих лежать в основании составления этих списков, выводится заключение, что все же они являются отражением действительности. Они конкретизируют разнообразную картину слоев населения, «представлявших» румынскую нацию в первые десятилетия XIX столетия.

WIRTSCHAFTLICHE UND KULTURELLE THEMEN IN DER LITERATUR SIEBENBÜRGENS ZWISCHEN 1786 — 1830

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Auffassung des XVIII. Jahrhunderts stellt im Sinne der Aufklärer die wirtschaftlich-sozialen Reformen Josefs II. als Wohltaten dar, die die Regierung ihren Untertanen in ihrem grossen Verständnis für deren Bedürfnisse gewährt. Tatsächlich aber widerspiegelt die Politik des Wiener Hofes gegenüber den Ländern des Reichs, während des ganzen XVIII. und am Anfang des XIX. Jahrhunderts die Tendenz zur Bereicherung und Festigung der Zentralmacht.

In die Reihe der Massnahmen die gegen Ende des XVIII. Jahrhunderts, den Zweck hatten, den kostspieligen absolutistischen Staatsapparat zu stützen, gehört auch die Propaganda der Regierung zur Anregung einer rationellen Bearbeitung des Bodens, sowie die Ermuntigung der Einführung und Einbürgerung von im Reichsgebiet noch unbekanntem oder wenig bekannten Pflanzen und Industriezweigen. Die Abhandlung bespricht eine Reihe von offiziellen landwirtschaftlichen Veröffentlichungen die im Reiche im Umlauf waren, sowohl als Lehrbücher für Schulen, als einfache volkstümliche Darstellungen oder auch als Regierungsverordnungen («Ratschläge»). Sie erschienen gleichzeitig in mehreren Sprachen: deutsch, ungarisch, serbisch, rumänisch, usw. und enthielten Anleitungen zur Bestellung des Bodens, für Obstbaumzucht, Zuckergewinnung aus einheimischen Pflanzen, Weinbau, Kartoffel- und Baumwollkultur, Seidenraupenzucht, Hanfanbau sowie Anpflanzung von Tabak, usw. Damit diese Ratschläge zur Steigerung der Produktivität und des Verbrauchs auch durchdringen können und ihre erfolgreiche Durchführung gewährleistet wird, wird das Schulwesen dem Einflusse der Kirche entzogen und entwickelt sich unter der unmittelbaren Aufsicht des Staates.

Trotz der Politik der wirtschaftlichen Zentralisierung, die Wien durchzusetzen versucht, begünstigt die Konjunktur im Reiche auch unter den Rumänen Siebenbürgens ein zahlenmässiges Erstarken der freien sozialen Stände. So kommt es, dass die Anzahl der rumänischen Kaufleute, Handwerker, Beamte, sowie der Pfarrer und Lehrer, überhaupt der Intellektuellen im allgemeinen

zunimmt, die dann mit den schon früher freien Kategorien zusammen die Elemente des künftigen rumänischen Bürgertums bilden und die politische, soziale und wirtschaftliche Gleichberechtigung mit den die *Unio trium nationum* bildenden Nationalitäten anstreben werden. Das von der Regierung angeregte wirtschaftliche Programm stellt für einen Teil dieser rumänischen « Intelligenz » einen Ansporn dar, schriftstellerisch für die Eroberung von Positionen und eine Verbesserung der Lebenshaltung des Bauerntums zu kämpfen. In der vorliegenden Abhandlung werden verschiedene Beispiele solcher wirtschaftlicher Ratschläge angeführt, die über den Rahmen der wirtschaftlichen Bücher hinausgehen und sich in fast allen zeitgenössischen rumänischen Veröffentlichungen widerspiegeln (in den Vorworten zu den Schulbüchern, in den Einleitungen zu Popularisierungswerken, in medizinischen, geographischen und anderen Büchern).

Auf die Frage, wie zahlreich der Leserkreis dieser Bücher war, und in welchem Masse also diese Aktion zur wirtschaftlichen und kulturellen Belebung dazu beitragen konnte, die für die nationalen Emanzipierungskämpfe erforderliche Grundlage zu schaffen, wird mit einer Analyse der Abonnentenliste geantwortet, die am Schlusse eines grossen Teils der in jenem Zeitabschnitt erschienenen Bücher angeführt ist. Es werden zahlenmässige Schätzungen nach Berufen und Ortschaften gegeben. Bei Aufzählung der diesen Listen möglicherweise zu Grunde liegenden Motive gelangt man zur Schlussfolgerung, dass sie eine Wirklichkeit darstellen, die das mannigfaltige Bild der sozialen Schichten zusammenfasst die in den ersten Jahrzehnten des XIX. Jahrhunderts die rumänische Nation « vertraten ».

DATE PRIVIND SITUAȚIA CLASEI MUNCITOARE
DIN ROMÂNIA ÎN PERIOADA CRIZEI ECONOMICE
(1929—1933)

DE

T. NECȘA

În societatea capitalistă, dezvoltarea producției este subordonată intereselor înguste de clasă ale unei mîini de exploatare capitaliști. Pe măsură ce se acumulează capitalul, situația muncitorimii se înrăutățește tot mai mult și șomajul crește. În condițiile capitalismului, muncitorul suferă o pauperizare absolută, adică el devine din ce în ce mai sărac, și una relativă, adică partea sa din venitul social se micșorează. «Acumularea de bogăție la un pol — a arătat Marx — este deci, în același timp, acumulare de mizerie, de chinuri de muncă, de robie, de ignoranță, de brutalizare și de degradare morală la celălalt pol, adică la clasa care își produce propriul său produs sub formă de capital»¹.

În capitalism contradicția dintre relațiile de producție și caracterul forțelor de producție se manifestă în crizele periodice de supraproducție. Sărăcirea continuă a maselor muncitoare, reducerea permanentă a consumului creează, inevitabil, un teren favorabil pentru crize.

În epoca imperialismului, cînd toate contradicțiile capitalismului se ascut, procesul pauperizării absolute și relative a clasei muncitoare se intensifică și mai mult. În 1912, V.I. Lenin arăta în articolul său intitulat „Pauperizarea în societatea capitalistă”, că în condițiile capitalismului monopolist «muncitorul sărăcește în mod absolut adică el devine pur și simplu mai sărac decît înainte, este nevoit să ducă o viață mai grea, să mănînce mai puțin, să flămînzească mai des, să se adăpostească prin subsoluri și mansarde.

Și mai izbitoare este însă sărăcirea relativă a muncitorilor, adică micșorarea părții lor din venitul social. Într-o societate capitalistă a cărei avuție crește rapid, partea care revine muncitorilor devine relativ din ce în ce mai mică, pentru că milionarii se îmbogățesc din ce în ce mai repede»².

Situația clasei muncitoare s-a înrăutățit și mai mult în condițiile crizei generale a capitalismului. Aceasta se caracterizează prin apariția în țările capitaliste a fenomenelor cronice de utilizare incompletă a potențialului industrial, intensificarea extremă a muncii, flămînzirea continuă, înrăutățirea condițiilor de locuit etc.

¹ Karl Marx, *Capitalul*, vol 1, ed. a II-a, Ed. P.M.R., 1948, p. 578.

² V. I. Lenin, *Opere*, vol. 18, ed. 1-a, 4-a rusă, p. 405, 406.

În mod deosebit s-au manifestat aceste fenomene legate de sărăcirea continuă a clasei muncitoare din lumea capitalistă în perioada crizei economice mondiale dintre anii 1929—1933. Această criză a lovit cu o deosebită tărie și România. « Sfârșitul stabilizării relative a capitalismului — subliniau hotărârile C.C. al P.C.R. din octombrie 1932, — se manifestă în mod deosebit de izbitor în România din pricina economiei capitaliste înapoiate, a existenței chestiunilor agrare și naționale nerezolvate, a sarcinilor colosale de datorii externe și a dependenței ei de capitalul financiar internațional »¹. Criza economică a provocat la noi în țară — ca și pretutindeni în lumea capitalistă — un « val de raționalizări capitaliste, o nouă înrăutățire a situației clasei muncitoare, creșterea șomajului, creșterea armatei permanente de șomeri, reducerea salariilor »².

În industria fierului foarte multe uzine și fabrici și-au închis porțile, iar cele care lucrau încă, nu lucrau mai mult de două—trei zile; minele din Valea Jiului lucrau numai trei zile pe săptămână, cu personal redus. « În afara industriei de război, absolut toate industriile au fost lovite de criză »³. « Buletinul », organ al C.C. al P.C.R., arată în 1931 că « încă pe baza programului economic al guvernului Mironescu, în urma raționalizării capitaliste, mai bine de 300 de mii de muncitori au fost aruncați pe drumuri »⁴. Chiar și izvoarele burgheze menționează faptul că toate ramurile industriale au fost lovite în România de criză⁵.

Raționalizarea capitalistă prin introducerea unei tehnici înaintate, cu un randament superior, au fost unul din fenomenele cele mai caracteristice ale acestei crize. Mecanizarea muncii a dus la înlăturarea din producție a mari mase de muncitori și la întrebuițarea în număr mare a femeilor și copiilor, a căror muncă costa mai ieftin pe capitalist. Muncitorilor rămași în producție li s-au înmulțit orele de muncă, li s-au scăzut salariile, care și așa erau destul de mici.

Având la dispoziția sa întregul aparat de stat, burghezia și moșierimea română împreună cu capitaliștii străini, au intensificat la maximum exploatarea muncitorimii pentru a obține profituri cât mai mari.

★

Exploatarea cruntă a clasei muncitoare din România s-a manifestat în anii 1929—1933, în primul rînd prin creșterea neobișnuită a șomajului, atât total, cât și parțial.

Burghezia a căutat pe cât posibil să denatureze situația care era în România în perioada crizei. Cu toate eforturile ei de a falsifica datele asupra șomajului, totuși au fost izvoare burgheze care s-au apropiat întrucîtva de realitate. La cifra de 2—300 000 șomeri însă, aceste izvoare au uitat să treacă și pe acei șomeri parțiali care nu lucrau decît două-patru zile săptămînal. Numărul șomerilor din România s-a ridicat de fapt în perioada crizei la « peste 600 000 de lucrători, funcționari și lucrători agricoli, <care> sînt

¹ *Documente din istoria P.C.R.*, ed. a II-a, Buc., 1953, p. 168-169.

² I. Stalin, *Raportul politic al comitetului central la congresul al XVI-lea al P. C.*, (b) al U.R.S.S. Edit. P.M.R., 1951, p. 43.

³ Rezoluția plenarei lărgite din 1931 a C.G.S.U. despre situația economică și politică și despre sarcinile Sindicatelor Unitare (Arhiva Inst. de ist. a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.).

⁴ *Documente din istoria P.C.R.*, vol. III (1929—1933), p. I., Buc., 1954, p. 475.

⁵ *Bibl. Acad. R.P.R.*, Documente, fondul N. Iorga, vol. 6 (nepaginat), 1931. Buletinul Marelui Stat Major, nr. 23 834 din 28 aug. 1931. Informații secrete date lui Iorga, în acea vreme prim-ministru, arată că în iulie—august, următoarele întreprinderi s-au închis, lovind astfel în muncitori, care au îngroșat rîndul șomerilor: o fabrică de zahăr, una de cherestea și cinci exploatare de păduri în Prahova, exploatarea de păduri de la Clineni (Argeș), cinci întreprinderi industriale mari și opt mici din jud. Brașov, zece întreprinderi industriale în jud. Hunedoara, întreprinderile forestiere din Iernuțeni și Bistricioara, fabrica de spirit din Săuceeni și de cărămidă din Sin-Georgiu (Mureș), fabrica de sticlă din Bazna și sondele de gaz metan din Nadeș (jud. Tirnava-Mică), mina de cărbuni din Bobota (Sălaș), fabrica de cherestea și moara soc. U.D.R. din Bocea Montană (jud. Caraș), mai multe întreprinderi din jud. Severin și Timiș Torontal, 12 întreprinderi de păduri din jud. Storojineț etc.

aruncați pradă foamei și degradării fizice și morale în folosul unui pumn de bancheri, fabricanți și moșieri»¹.

De pe urma crizei muncitorii au suferit foarte mult. Economistul burghez V. Madgearu arată că în perioada 1927—1932 numărul întreprinderilor s-a redus cu 13%, iar numărul personalului, în cea mai mare parte muncitori, a scăzut cu 28,8%. « Închiderea unor întreprinderi a impus concedierea unui număr însemnat a personalului angajat », mărturisește în continuare aceeași sursă de informație². Astfel, dintr-o statistică oficială reiese că numai în industria de prelucrare, numărul personalului a scăzut de la 201 184 în 1929 la 152. 198 în 1932, adică cu 25%³. La « propunerea » controlorilor tehnici, guvernul național-țărănesc ia măsuri drastice pentru « echilibrarea » bugetului. În afară de mărirea și înființarea unor noi impozite, între 1929—1933 se scade cu aproape 5 miliarde lei, fondul de salarii al angajaților statului, în mare parte muncitori⁴.

Proporții deosebit de mari luase șomajul în industria petroliferă din cauza planului Kessler, pentru restrângerea producției de petrol. Acest plan nu a adus decât o intensificare a muncii și concedieri masive de muncitori, atât la marile cât și la micile întreprinderi petrolifere. Astfel, în iulie 1930 s-au concediat numai de la cinci întreprinderi peste 2100 muncitori⁵. De asemenea, la șantierele Soc. « Steaua Română » din Moinești (Bacău) se concediază în tot cursul anului 1930 un număr de 468 de muncitori⁶. O notă a Direcției generale a poliției arată că, după ce la 14 iulie 1931, treizeci de muncitori au fost concediați de la o mică întreprindere din Moreni, ei nu au primit salariul pe trei luni⁷. În anul 1932 — punctul culminant al crizei — șomajul ia proporții mai mari. Astfel, în regiunea Morenilor nu mai lucrau în acel an decât 5—6 000 de muncitori, din peste 12 000 cîți erau în producție în 1929. De asemenea, în regiunea Cîmpinei, numărul muncitorilor scade de la 5 000 la 2 000⁸. Ca și în alte sectoare economice, în industria petroliferă, printre muncitorii concediați se aflau și din acei care împliniseră 60 de ani și care aveau dreptul de a fi pensionați, după ce au muncit ani și ani pentru îmbogățirea patronilor.

Alt sector, lovit greu de șomaj în perioada crizei a fost și industria carboniferă. Una din cauzele care a dus la mărirea șomajului în această ramură a industriei extractive a fost hotărîrea național-țărăniștilor de a importa cărbuni din Anglia, pe motiv că ar fi de calitate superioară. Pe de altă parte, în anii 1929—1933 cota de cărbuni pentru C.F.R. a fost redusă cu 40%.

Valea Jiului, care era centrul industriei carbonifere, a fost cel mai greu lovită de șomaj. Astfel, la 15 mai 1929 au fost concediați de la Petroșani, Vulcan și Lonea 458 de muncitori⁹.

¹ « Buletinul Consiliului g-ral al Sindicatelor Unitare », anul I (1931), doc. 88 (Arhiva Inst. de ist. a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.).

² V. Madgearu, *Evoluția economiei romînești după războiul mondial*. Buc., 1940, p. 148.

³ *Ibidem*, p. 195.

⁴ I.N. Stan, *Contribuțiuni la cunoașterea evoluției economiei publice romînești*. Buc., 1945, p. 42. Redăm cheltuielile de personal din bugetul statului de la 1930—1933:

anul	mil. lei	cheltuieli personal		cheltuieli personal	
		indice	anul	mil. lei	indice
1930	15 679	100	1932	11 253	71,8
1931	13 303	84,8	1933	10 728	68,4

⁵ « Viitorul » din 2 august 1930, p. 1.

⁶ *Inspeția muncii în 1930 și 1931*, vol. I, p. 4.

⁷ Bibl. Acad. R.P.R., Documente, fondul N. Iorga, vol. 17 (nepaginat), 1931. Nota Dir. g-le, a pol., nr. 10.071.

⁸ « Socialismul » din 22 mai 1932, p. 1.

⁹ « Curentul » din 19 mai 1929, p. 3.

De asemenea, la minele de cărbuni de la Vulcan au fost concediați în perioada 1 octombrie — 2 decembrie 1931 peste 650 de muncitori¹. La Lupeni, situația era aceeași ca și în celelalte centre. De exemplu, numai la 29 decembrie 1932 s-au concediat de aici 138 de muncitori. Totodată, muncitorii rămași în producție au fost înștiințați că, începând din ianuarie 1933, nu vor lucra decât cinsprezece zile pe lună². În această perioadă, multe mine de cărbuni au fost închise.

Și muncitorii altor sectoare ale industriei extractive au avut de suferit. În februarie 1930, la Rodna Veche au fost închise minele de pirită, iar în mai, același an, la minele de fier de la Ocna de fier s-au concediat 150 de muncitori, la Teregova 160 de muncitori, la Dognecea 240 și la Cozla 300 de muncitori³.

Industria metalurgică se caracterizează în anii 1929—1933, printr-un procent însemnat de muncitori fără lucru. Statisticile burgheze, care sînt rotunjite, arată că numărul muncitorilor din această ramură industrială a scăzut de la 40 236 în 1929, la 23 801 în 1931⁴. deci aproape la jumătate.

La Reșița, sub pretextul realizării economiilor, au loc o serie de concedieri. Astfel, în iulie 1929 se concediază 2 000 de muncitori, iar în august 1931 altă serie de cîteva sute⁵. Numărul muncitorilor a scăzut la această uzină de la 15 536 în 1929 la 10 961 în 1933, adică cu 30%⁶.

Concedieri masive de muncitori s-au făcut și la alte întreprinderi metalurgice. Astfel, în plină iarnă, la 1 februarie 1929, se concediază de la Astra (Arad) 1 000 de muncitori. Celor rămași la lucru, li se reduc orele de muncă la cinci pe zi și totodată și salariile⁷. Alte concedieri de muncitori se mai fac la uzinele I.A.R., în octombrie 1929 (600)⁸, la Romloc, în ianuarie 1930 (200) și la șantierul soc. Franco-Romîna de la Brăila. La această din urmă întreprindere se concediază la 1 iulie 1931 un număr de 400 de muncitori, iar la 15 iulie, alți 166 de muncitori⁹.

La C.F.R. curbele de sacrificiu care s-au făcut la sugestia controlorilor Rist și Leverve au avut ca urmare că șomajul a atins proporții destul de mari¹⁰.

Rînd pe rînd toate sectoarele economice din Romînia au fost lovite de șomaj. La 1 iulie 1929, fabrica de încălțăminte « Turul » din Timișoara, închizîndu-se pe un timp nelimitat, a concediat pe cei aproape 600 de muncitori ai săi, fără să le plătească preavizul convenit¹¹. De asemenea, la începutul anului 1932 se concediază de la fabrica « Dermata » din Cluj, încă 400 de muncitori¹².

¹ Bibl. Acad. R.P.R., Documente, fondul N. Iorga, vol. 8 și 12 (nepaginate), 1931. Notele Dir. g-le a pol. nr. 12 444, din 10 octombrie, nr. 14 732 din 3 decembrie și 14 843 din 6 decembrie 1931.

² « Socialismul » din 15 ianuarie 1933, p. 2.

³ « Facla » din 19 mai 1930, p. 2.

⁴ *Enciclopedia Romîniei*, vol. III, p. 851.

⁵ Bibl. Acad. R.P.R., Documente, fondul N. Iorga, vol. 17 (nepaginat), 1931. Nota. Dir. g-le. a pol. nr. 10 948, din 20 august 1931.

⁶ E. Veselinovici, *Grundlagen und Entwicklung der Eisenindustrie Rumâniens*, Köln, 1940, p. 60—61.

⁷ « Dimineața » din 1 februarie 1929, p. 7.

⁸ « Viitorul » din 8 octombrie 1929, p. 3.

⁹ Bibl. Acad. R.P.R., Documente, fondul N. Iorga, vol. 17 (nepaginat), 1931. Nota. Dir. g-le. a pol., nr. 10 064 din 16 iulie 1931.

¹⁰ Astfel, în anul 1930, au fost concediați 229 de muncitori numai de la Atelierele C.F.R. și Șantierul naval Turnu-Severin (*Inspeția muncii în 1930 și 1931*, vol. I, p. 130), iar de la Timișoara, la 17 octombrie 1930 au fost concediați 60 de muncitori celerști, marea majoritate nefiind de naționalitate romîna (« Muncitorul Căilor Ferate », nr. 9 din 9 noiembrie 1930, p. 4).

¹¹ « Muncitorul din îmbrăcăminte și pielărie », Cluj, nr. 7—8 din 15 iulie 1929, p. 2.

¹² Bibl. Acad. R.P.R., Documente, fondul N. Iorga, vol. 8 (nepaginat), 1932. Nota. Dir. g-le. a pol., nr. 3 393 din 30 aprilie 1932.

Concedieri se mai fac și în industria forestieră. Exploatările societății « Foresta » din regiunea Bacăului, care în ianuarie 1930 aveau 2 615 muncitori, se închid în decembrie, același an, lăsând salariații pe drumuri¹. De asemenea, și întreprinderea « Lomaș » din Petroșița concediază în toamna anului 1931 pe toți cei 2 000 de muncitori ai săi².

Șomajul s-a manifestat într-o formă accentuată și în industria textilă, deși aceasta lucra pentru armată. Chiar inspectorul de muncă din regiunea Bacăului, menționează în raportul său pe 1930, că fabrica de postav de la Buhuși, care avea în ianuarie peste 3 000 de lucrători și lucra ziua și noaptea, la sfârșitul anului « lucrează numai 4 zile pe săptămână cu 2 000 — 2 400 lucrători, din care o parte fac rotație la 15 zile »³.

Alt sector atins de șomaj este și industria hirtiei. Astfel, la fabrica de la Cîmpulung (Muscel) încetîndu-se producția, în august 1930, sînt concediați toți cei 356 de muncitori. Alte concedieri se fac și la fabrica « Letea » din regiunea Bacăului⁴.

Industria zahărului a fost și ea puternic lovită de șomaj, deoarece în 1931 se închid fabricile de la Tg.-Mureș și Sascut. De asemenea, fabrica de la Roman a lucrat în 1931 numai 90 de zile, concediind o mare parte din muncitori⁵. În mai, același an, fabrica « Danubiana » din Giurgiu, concediază și ea 120 de muncitori⁶.

La concedierea muncitorilor, patronii nu țineau cont de naționalitate, toți fiind supuși aceleiași crunte exploatări. Concediați, muncitorii nu primeau drepturile ce li se cuveneau. Burghezia concedia în primul rînd pe acei muncitori care erau mai combativi, organizați în sindicatele unitare. Pentru a realiza « economii », patronii nu se sfiau să concedieze și pe muncitorii bătrîni, care trebuiau să primească pensie. Aceste concedieri erau însoțite, de obicei, de anularea reținerilor din salariu făcute pentru fondul de pensie.

Șomerii erau cu totul lipsiți de ajutor din partea statului. Fondul de 1% pentru șomaj, care se reținea tot din salariile muncitorilor, era întrebuițat de burghezie în scopuri de diversivne.

Căutînd să înșele clasa muncitoare, burghezia înființase încă înainte de perioada crizei, o instituție specială, denumită « Oficiul public de plasare », cu scopul bine determinat de a prigoni pe muncitorii cei mai conștienți. Statisticile pe care le publica acest oficiu erau nereale, însă destul de elocvente pentru a ne demonstra nu numai existența unui accentuat șomaj, dar și « ajutorul » pe care îl primeau șomerii de la capitaliști. Astfel, prin Oficiul de plasare din Bacău, s-au efectuat în anul 1931 numai 258 plasări în producție din 1 850 de cereri⁷.

Burghezia vroia cu orice chip să folosească armata de șomeri împotriva clasei muncitoare. Partidul Comunist însă, prin organizațiile sale a depus o intensă activitate pentru a apăra și a ajuta pe șomeri. Una din aceste organizații este și A.M.R. (Ajutorul muncitoresc român), înființat în anul 1927. Scopul ei, după cum specifică buletinul acestei organizații, era « sprijinirea luptei de clasă prin organizarea solidarității de clasă ». Ajutorul muncitoresc român a funcționat de la început cu mai multe secțiuni, dînd un ajutor eficace șomerilor, precum și muncitorilor rămași în producție și care se aflau în grevă.

Una din măsurile represive luate de burghezie în perioada crizei, împotriva clasei muncitoare, a fost exportul de muncitori. După tratativele care au avut loc la București, se încheie la 17 august 1929 între guvernele român și francez un acord prin care burghezia romînă livra Franței, muncitori din Romînia. Acest acord ratificat la 28 februarie 1930 de parlament, a fost primit cu mare satisfacție de întreaga reacțiune din Romînia. Burghezia din țara noastră

¹ *Inspeția muncii în 1930 și 1931*, vol. I, p. 4.

² « Socialismul » din 20 martie 1932, p. 2.

³ *Inspeția muncii în 1930 și 1931*, vol. I, p. 4.

⁴ *Ibidem*, p. 188.

⁵ *Ibidem*, p. 240.

⁶ Bibl. Acad. R.P.R., Documente, fondul N. Iorga, vol. 6 (nepaginat), 1931. Nota Dir. g-le. a pol., nr. 8 531 din 26 mai 1931.

⁷ *Inspeția muncii în 1930 și 1931*, vol. I, p. 255.

urmărea prin acordul încheiat să abată pe șomeri de la lupta revoluționară și de a scăpa astfel de unii muncitori mai combativi.

Imediat după intrarea în vigoare a acordului, pleacă la 26 iunie 1930 din Valea Jiului, un prim lot de 282 muncitori mineri fără lucru, cu destinația Franța. După acest transport, mai urmează în tot cursul anului 1930 și altele, la muncitorii mineri adăugându-se și cei petroliști, care sînt duși la exploatarea petrolifere din Maroc și Algeria. Mulți emigranți din România s-au întors însă în țară. Cu toate eforturile burghezezi de a trimite cît mai mulți muncitori în străinătate, numărul acestora însă scade, deoarece se aflaseră condițiile de viață care li se ofereau peste graniță. Chiar statisticile burgheze ne dovedesc scăderea numărului de muncitori emigranți: 1929—12.803 de muncitori, 1930—10.861 de muncitori, 1931—2.690 de muncitori, 1932—1.377 de muncitori¹.

★

Folosind șomajul și « supraoferta » forței de muncă, capitaliștii au redus în anii 1929—1933 salariile. Micșorarea salariilor muncitorilor a reprezentat dealtfel în perioada crizei economice, unul din fenomenele cele mai răspîndite. O dată cu introducerea raționalizării capitaliste era normal ca muncitorii să sufere nu numai de pe urma groaznicului șomaj, dar și a scăderilor de salarii. Salariile mici pe care le primeau muncitorii nu puteau să satisfacă nici cele mai minime cerințe ale vieții, ele neajungînd nici pentru un singur om.

Întreaga perioadă a crizei economice este dominată de o serie întreagă de greve, conduse de P.C.R., greve care urmăreau printre altele și mărirea salariilor. Deși în multe locuri muncitorimea a reușit să-și impună punctul său de vedere pentru o parte mai mare sau mai mică din revendicări, totuși, ea a suferit în perioada crizei și grele curbe de sacrificiu. Cele trei curbe de sacrificiu se datoresc politicii de « economii », preconizată după împrumutul din 1929, de « controlorii tehnici » trimiși în România de marile trusturi internaționale. Chiar ziarele burgheze de opoziție arătau că « Charles Rist cerc o reducere de cheltuieli pentru o sumă de 4 miliarde, în care să se cuprindă și reducerea numărului funcționarilor publici »². De fapt, prin curbele de sacrificiu, cea mai greu lovită a fost muncitorimea și mai puțin, funcționărimca. Reduceri masive de personal au avut loc în toate sectoarele economice. Astfel, la sfîrșitul anului 1930, Rist propune lui Lerverve, controlorul de pe lîngă C.F.R., să ia măsuri drastice: « Căile ferate trebuie să urmeze cu energie politica de economie, comprimînd cheltuielile de material și personal care sînt foarte urcate »³. Prin curbe de sacrificiu trebuie să înțelegem nu numai reducerile de personal, dar și masivele reduceri de salarii.

Greu loviți au fost muncitorii cefești. Astfel, la atelierele C.F.R. Grivița au fost reduse, în decembrie 1930, salariile la munca în acord. Dacă pentru piesele care se forjau pentru vagonaj, muncitorii primeau 15 lei de bucată, după această dată n-au mai primit decît 1,80 lei⁴. De asemenea, la atelierele C.F.R. din Galați, muncitorilor, deși aveau salarii de mizerie, li s-au scăzut și acestea în plină iarnă (decembrie 1931) cu 30%⁵.

Și în industria metalurgică, paralel cu reducerile de personal, se scădeau și salariile. În martie 1931, patronii uzinei « Vulcan » au redus salariile de acord cu 50%, iar la 19 iulie, același, an, salariile au mai fost ajustate cu încă 20%⁶.

În celelalte ramuri situația era asemănătoare. La fabrica de încălțăminte « Talpa », muncitorii primeau în 1929, numai 70—150 lei pe zi. După ce patronii au ținut cîțva timp fabri-

¹ *Anuarul statistic al Romîniei (1933)*, Buc., 1934, p. 216.

² « Îndreptarea » din 18 iunie 1929, p. 4.

³ Al 8-lea raport al Consilierului tehnic de pe lîngă B.N.R., 7 noiembrie 1930 — 7 februarie 1931, p. 90.

⁴ « Deșteptarea » din 21 iunie 1931, p. 2.

⁵ Arhiva Institutului de ist. al partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., Documentul 3 321—4 041; Către muncitorii din atelierele C.F. Galați.

⁶ « Socialismul » din 26 iulie 1931, p. 2.

ca închisă, au redeschis-o, introducând lucrul în acord și scăzând salariile cu 20%. Trebuie să ținem seama și de faptul că muncitorii nu lucrau efectiv în tot cursul unei luni, astfel că salariile lor erau mult mai mici¹.

La fabrica de hârtie «Letea», muncitorii primeau în 1931, doar 50—60 lei pe zi. Cea mai mare parte din salariu se dădea sub formă de bonuri, pe care muncitorii erau obligați să le schimbe «la prăvălia fabricii», pentru alimente și alcool. Aici, prețurile sînt de nerușinată speculă. Fiecărui muncitor i se reține salariul pe 15 zile, drept garanție. Astfel, chiar de la intrarea în fabrică, muncitorii sînt siliți să facă datoriile la prăvălia fabricii².

Foarte greu loviți au fost în perioada crizei și muncitorii din industria petroliferă. La începutul anului 1931, patronii rafinăriei Vega, unde lucrau 500 de muncitori, hotărâsc să facă o reducere de salarii, deși acestea erau destul de mici³.

Cu toate că muncitorii aveau un salariu foarte mic, totuși nu-l primeau nici pe acesta regulat. La întreprinderea «Victoria» din Bușteni (Prahova), muncitorii au declarat grevă la 6 august 1931, deoarece nu primiseră salariile pe lunile aprilie, mai, iunie și iulie⁴. De asemenea, muncitorii de la Pirotehnie, în plină iarnă, nu au primit salariile pe lunile ianuarie și februarie 1931, cu toate că acestea suferiseră o micșorare de 20%. Deși salariile muncitorilor nu se plăteau la timp, totuși, direcția avea grijă să cumpere diferite cadouri familiei regale, ca de pildă serviciul de argint în valoare de cîteva sute de mii de lei, dăruit lui Carol al II-lea⁵.

Pe lângă faptul că muncitorii primeau salarii mizerabile, care erau supuse la continue reduceri, ei mai erau și amendați cu sume destul de mari. Un astfel de exemplu ni-l oferă situația de la fabrica de tutun din Sf. Gheorghe, unde directorul fabricii aplica amenzi de cîte 800—1 000 lei⁶. Chiar și inspectorii de muncă, care nu erau decît niște reprezentanți oficiali ai burgheziei, semnalau cazuri de acest fel. În 1929, la atelierele C.F.R. Grivița, pentru o zi de absență de la lucru se reținea muncitorului leafa pe trei zile⁷. În caz că muncitorul, din anumite motive serioase, lipsea mai multe zile fără a fi învoit, risca ca la sfîrșitul lunii să nu mai primească aproape nici un salariu.

Amenzile se aplicau în toate sectoarele industriale. Astfel, la rafinăria societății «Steaua Romîna» din Cîmpina, șeful de secție Bănescu amenda cu cîte 800 lei pe muncitorii care refuzau să lucreze cîte 2—3 schimburi⁸.

Muncitorii ajungeau ca după o oarecare vreme în producție să capete o mică pensie, de pe urma căreia mureau de foame. Astfel, în anul 1929, unii muncitori de la fabrica de tutun din Sf. Gheorghe, după ce și-au stors vloga muncind din greu pînă la bătrînețe, au fost scoși la pensie cu numai 400 lei lunar⁹. Uneori muncitorii pensionari nu-și primeau pensiile cu lunile, din cauză că patronii își însuși au fondurile respective. Așa s-a întîmplat în iunie 1931 la Reșița. Muncitorii nu și-au primit pensiile, din cauză că societatea Reșița și-a însușit suma de 2 000 000 lei ce provenea din cotizațiile lunare ale muncitorilor¹⁰.

Cu salariile mici pe care le primeau, muncitorii nu puteau face față scumpetei, ce se accentuase simțitor în perioada crizei economice. Contractarea oneroaselor împrumuturi din 1929 și 1931 a adus o depreciere considerabilă a monedei noastre. Pentru a ne da seama de

¹ «Socialismul» din, 24 noiembrie 1929, p. 2.

² «Deșteptarea» din 12 aprilie 1931, p. 2.

³ *Ibidem*, 8 februarie 1931, p. 3.

⁴ Bibl. Acad. R.P.R., Documente, fondul N. Iorga, vol. 17 (nepaginat), 1931. Nota Dir. g-le. a pol., nr. 10 908 din 16 august 1931.

⁵ «Deșteptarea» din 22 februarie 1931, p. 2.

⁶ «Muncitorul RMS» din 1 septembrie 1929, p. 3.

⁷ *Inspekția muncii în 1928 și 1929*, vol. I, p. 287.

⁸ «Socialismul» din 14 aprilie 1929, p. 3.

⁹ «Muncitorul RMS» din 1 septembrie 1929, p. 13.

¹⁰ Bibl. Acad. R.P.R., Documente, fondul N. Iorga, vol. 17, (nepaginat). 1931. Nota Dir. g-le. a pol. nr. 11 007 din 22 august 1931.

puterea de cumpărare a leului, care în anii 1929 — 1933 era extrem de scăzută, dăm următorul exemplu: după schimbul oficial, care era mai favorabil, la 9 februarie 1929, imediat după efectuarea împrumutului de stabilizare, se obținea pentru:

813,58 lei	1 liră sterlină
167,18 „	1 dolar
39,82 „	1 marcă germană
32,25 „	1 franc elvețian
8,79 „	1 liră italiană
6,55 „	1 franc francez ¹

Totuși, salariile pe care le primeau muncitorii din toate regiunile țării nu numai că erau extrem de mici și nu puteau satisface minimul necesar, dar sufereau și continue reduceri²

Comparativ cu alte țări, salariul muncitorilor din România era extrem de scăzut. Salariile erau așa de mici, că muncitorii în anul 1932 câștigau cu 40,92% mai puțin decât reclamau nevoile lor minime.

Muncitorii trăiau foarte greu, căci în afară de patroni, mai erau crunt exploatați de negustori, proprietarii de locuințe etc. Astfel, chiar inspectorii de muncă sînt siliți să recunoască faptul că muncitorii trăiesc « în condițiuni destul de rele, deoarece din cauza chiriilor mici pe care le pot plăti, nu găsesc decît locuințe neîncăpătoare, umede și fără lumină »³. De asemenea, la tipografia « Cartea Romînească » unde lucrau 600 de muncitori, patronul făcuse o cantină pe care a arendat-o unui negustor. Acesta servea masa la prînz cu 15,50 lei, în condiții deplorabile. Ba mai mult, patronul în înțelegere cu un negustor din apropiere, jefuia pe muncitori, în sensul că le dădea mărfuri pe datorie, cu prețuri mult mai mari ca pe piață, dar care urmasu să fie reținute în rate⁴.

Capitaliștii pentru a realiza profituri cît mai mari, ridicau și scădeau prețurile după cum le convenea, așa încît în perioada crizei prețurile erau nestabile, reducînd din ce în ce mai mult valoarea salariului. Disproporția dintre salariu și scumpetea existentă în acești ani ne este arătată și de unele lucrări burghize⁵.

Cu toate că prețurile sufereau reduceri, totuși disproporția dintre salariile muncitorilor și costul vieții era din ce în ce mai evidentă. Datele oficiale burghize, care ne arată salariile medii ce le primeau muncitorii în perioada crizei, nu reflectă realitatea, deoarece nu se ținea seama de faptul că în acești ani nu se lucra decît periodic. Astfel, la întreprinderea « Franco-

¹ «Universul» din 10 februarie 1929, p. 1.

² *Anuarul statistic al Romîniei* (1933), Buc., 1934, p. 212. Indicele anual al salariului mediu în monedă devalorizată era în perioada crizei într-o serie de mari orășe, următorul:

Orașe	1929	1930	1931	1932
București	2 791	2 470	2 217	2 146
Arad	3 594	3 627	2 990	2 282
Brașov	3 169	3 178	2 984	2 855
Cluj	3 593	3 597	3 164	2 330
Constanța	2 228	2 178	2 095	2 070
Craiova	5 039	4 388	4 281	3 989
Iași	2 389	2 255	1 770	1 498
Oradea	3 229	3 211	2 755	1 961
Ploiești	2 807	2 785	2 688	2 246
Timișoara	3 261	3 530	2 834	1 996

³ *Inspeția muncii în 1928 și 1929*, vol. I, p. 301.

⁴ «Munca Grafică», nr. 2 din mai 1930, p. 4.

⁵ G. T. Sușnea, *Planul industrial și raționalizarea*, Buc., 1937, p. 17.

Romîna » din Brăila, din cauza șomajului, cei 800 de muncitori lucrau numai trei zile pe săptămîină, fiind plătiți cu un salariu de 80—200 lei pe zi¹.

★

Folosind greutățile pe care le întîmpinau muncitorii din pricina șomajului și a reducerii salariilor, capitaliștii au mărit durata zilei de muncă. Legea duratei zilei de muncă a luat naștere după primul război mondial, cînd, datorită puternicului avînt revoluționar al maselor populare, burghezia a fost nevoită să legifereze obligativitatea de opt ore de muncă. Totuși, după cum constatau comentatorii burghezi ai legislației muncitorești, această lege « nu a fost pusă niciodată în aplicare »².

Faptele relatate de publicațiile burgheze arată că, în toate ramurile industriale muncitorii în perioada crizei erau crunt exploatați, prin înmulțirea orelor de muncă. Astfel, inspectorul de muncă din regiunea Constanța constată în raportul său pe anul 1929 că la țesătoria « Sănătatea » din Constanța, unde lucrau și femei, timpul de lucru era de 10—12 ore și chiar mai mult.³ Tot în industria textilă, la fabrica « Izvoranu » din Bacău, precum și la fabrica de pielărie « Fildermann » din aceeași localitate, din cauza groaznicului șomaj, muncitorii lucrau numai trei-patru zile pe săptămîină, durata muncii fiind de peste zece ore pe zi⁴.

De asemenea, și în industria metalurgică, ziua de muncă de opt ore nu se respecta. Astfel, la întreprinderea « Japy, Vieillard, Herzog » din Cernavoda, inspectorul muncii semnalează în 1929 că « se lucrează zece ore pe zi și 60 pe săptămîină »⁵. Muncitorii de la fabrica « Lemaitre » lucrau în 1930 « cite 11 ore pe zi »⁶. De asemenea, și în alte sectoare economice, exploatarea era aceeași. La tipografia « Cultura Națională » muncitorii lucrau unsprezece ore și jumătate pe zi, « dar se plătește (numai) orele reglementare după salariu », adică opt ore⁷.

Anul 1931 aduce o adîncire a exploatării. La fabrica de hîrtie « Letea » din regiunea Bacăului, 2 000 de muncitori « sînt supuși unei exploatări asemănătoare muncitorilor coloniali », lucrînd 12 ore fără întrerupere.⁸ O situație foarte grea pentru muncitori era la fabrica textilă « Găvana », de lingă Pitești, unde lucrau în anul 1931 aproape 1 000 de lucrători, dintre care 70 % erau femei. Aici, la secția de țesătorie se lucra în două echipe: una de noapte care lucra 11 ore, iar cea de zi 12 ore. În alte secții însă se lucra 14—16 ore pe zi.⁹ În industria metalurgică, la fabrica « Malaxa », se practica permanent ziua de muncă de peste 12 ore, din care cauză, printre alte cereri formulate de muncitori la 6 februarie 1931, aceștia cer să li se « micșoreze orele de lucru »¹⁰.

Și în industria petroliferă, minieră, ca și în sectorul căilor ferate, sub presiunea concedierilor continue care se făceau, muncitorii erau obligați să muncească mai mult de opt ore. Inspectorul de muncă din regiunea Ploești constată în anul 1929 că mecanicii și fochiștii de la linia ferată Ploești — Vălenii de Munte lucrau 12 ore zilnic¹¹. La depoul C.F.R. din Cluj, muncitorii erau obligați să lucreze de la 7 1/2 dimineața pînă la 2 noaptea

¹ « Deșteptarea » din 8 martie 1931, p. 2.

² *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1919—1928*, vol. I, Buc., 1929, p. 724; *Chestiunea muncitorească*, de N. Ghiulea.

³ *Inspeția muncii în 1928 și 1929*, vol. I, p. 326

⁴ « Socialismul » din 7 decembrie 1930, p. 4.

⁵ *Inspeția muncii în 1928 și 1929.*, vol. I, p. 314.

⁶ « Viața Muncitoare » din 16 februarie 1930, p. 1.

⁷ « Munca Grafică », nr. 8 din septembrie—octombrie 1929, p. 4.

⁸ « Deșteptarea » din 12 aprilie 1931, p. 2.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Bibl. Acad. R.P.R.*, Documente, fondul N. Iorga, vol. 12 (nepaginat), 1931; *Nota Dir. g-le. a pol.*, nr. 14 854 din 6 decembrie 1931.

¹¹ *Inspeția muncii în 1928 și 1929*, vol. I, p. 370.

și nu erau plătiți decât pentru opt ore. De asemenea, în stația Ploești, muncitorii care construiau bolțile de cărămidă refractară de la locomotive erau obligați să muncească 16 ore pe zi, deoarece, trebuiau să care cărămidă de la o distanță de 200 metri¹.

Mărind la infinit ziua de muncă, burghezia nu respecta de loc repausul duminical, deși acesta era prevăzut prin lege. Acest repaus era inexistent la micile întreprinderi, iar la cele mari era acordat numai periodic, prin rotație. Astfel, la fabrica de mucava din Piatra Neamț, cei 1 500 muncitori erau forțați de patroni să lucreze și duminica. În caz că muncitorii cereau respectarea repausului erau concediați, ca de pildă la uzinele metalurgice «Nadrag», la fabricile de încălțăminte din Bacău etc².

O dată cu mărirea duratei muncii, capitaliștii au avut grijă să mărească enorm și norma zilnică de lucru a muncitorilor. Un exemplu ni-l oferă industria minieră. Analizând producția de cărbuni de la societatea care posedă minele de la Lupeni, vedem că în 1927, cu 16 177 muncitori s-au produs 1 840 861 tone de cărbuni, iar în 1929 cu numai 12 829 muncitori s-au produs 1 741 929 tone, cantitate aproape egală cu cea din 1927, deși numărul minierilor scăzuse cu 3 348³. În perioada crizei s-a mărit mult norma zilnică de lucru și la fabrica de chibrituri din București. Dacă în anul 1927, cu 700 de lucrători se produceau zilnic 150 000 cutii de chibrituri, apoi în anul 1932, deși numărul muncitorilor scăzuse la 334, se produceau 600 000 cutii pe zi. Că norma era extrem de mare ne-o dovedesc cele spuse de un muncitor, care arăta unui inginer, că «nu sînt vite, că azi de-abia pot ține piept cu turățiile acestea mari, dar să le mai mărească»⁴. Și la fabrica de hirtie «Letea» din Bacău, norma zilnică de lucru se mărise apreciabil. Astfel, în 1931 muncitorii de la presă erau obligați să ambaleze 3 500 kg hirtie, în loc de 2 800⁵.

Mărirea normei de lucru nu se datora perfecționării utilajului și metodelor de muncă, ci intensificării maxime a muncii, pe baza epuizării capacității fizice a lucrătorilor. Paralel cu mărirea zilei de muncă, burghezia continuă să folosească cu asiduitatea și diferitele metode de muncă, ca: Taylor, Ford și Bedeaux, care erau un ajutor eficace în exploatarea cît mai grea a muncitorilor.

★

Muncitorul era obligat să muncească nu numai pînă la epuizarea totală, dar și condițiile în care se efectua această muncă nu îndeplineau nici cele mai elementare cerințe sanitaro-igienice. Astfel, în raportul său pe anul 1929, inspectorul de muncă din regiunea Brașov semnalează că la fabrica metalurgică «Schiel» din Brașov, sălile de lucru sînt «prea puțin aerisite și nespațioase»⁶. De asemenea, la «Turnătoria de fier și fabrica de mașini S. A.» din Cluj, ferestrele erau «prea mici, încît lumina naturală nu pătrunde în cantitate suficientă în atelier, din care cauză muncitorii trebuie să lucreze la lumina electrică, chiar și ziua...»⁷.

La fabricile metalurgice «Grivița» și «Lemaître», precum și la fabrica de uleiuri «Zimmer», toate din București, în anul 1930 erau «ateliere de lucru cu totul neigienice», muncitorii fiind obligați «să lucreze tot timpul la lumina becurilor electrice», sălile erau «rău încălzite, cu sobe ce fumegă și exală mirosul înăbușitor al lignitului»⁸.

Nu numai marile întreprinderi nu ofereau muncitorilor condiții omenești de muncă, ci chiar și micile capitaliști: Inspectorul de muncă din București arată că micile întreprinderi

¹ «Muncitorul Căilor Ferate», nr. 7 din 15 septembrie 1930, p. 1.

² «Socialismul» din 19 mai 1929, p. 3.

³ «Stînga» din 26 februarie 1933, p. 4.

⁴ «Muncitorul R.M.S.» din martie 1932, p. 2.

⁵ «Socialismul» din 19 aprilie 1931, p. 2.

⁶ *Inspekția muncii în 1928 și 1929*, vol. II, p. 392.

⁷ *Ibidem*, p. 416.

⁸ *Inspekția muncii în 1930 și 1931*, vol. I, p. 57.

vizitate în 1930, «sînt instalate în clădiri vechi, insalubre, locuințe aproape părăsite, ce sînt transformate în mici fabrici, altele funcționează în magazii de scinduri, lipsite de aer, lumină și căldură»¹.

Legile și regulamentele privitoare la igienă erau călcate în picioare de inspectorii de muncă. Aceștia luau de obicei o oarecare sumă de bani de la capitaliști, dresau procese-verbale și rapoarte în care arătau uneori și condițiile grele de muncă ale muncitorilor, dar nu luau nici o măsură pentru îndreptarea lor.

★

La mizerabile condiții de muncă se adaugă și faptul că patronii nu luau nici o măsură de protecție a muncii, din care cauză au loc în această perioadă, o mulțime de accidente.

În portul Constanța, pe lângă faptul că muncitorii lucrau cîte 12—14 ore pe zi, li se mai reținea și cîte 30 % din salariu pentru amortizarea utilajului. Vechiul utilaj amenința n permanentă viața muncitorilor. În ianuarie 1929 au avut loc accidente mortale din cauza defectării acestuia. Direcția nu a luat nici o măsură, ea mulțumindu-se «să facă o anchetă fără nici un rezultat»².

Dacă muncitorii cereau să se ia măsuri de protecție a muncii, ei erau amenințați cu concedierea de către capitaliști. Așa s-a întîmplat la începutul anului 1929 cu minerul Vasile Bozen de la Lupeni, care cerînd inginerului Sticulescu haine impermeabile, arătînd că lucrează în mină, în apă, a fost amenințat că va fi concediat, dacă va mai ridica o astfel de revendicare³. La fabrica de parafină din Cîmpina a societății «Steaua Romîna», tot din cauză că nu se dădeau pentru lucru haine de protecție, muncitorii aveau erupții grave pe piele, datorită abundenței de vapori parafinoși⁴.

Mașinile vechi produceau accidente și în alte sectoare industriale. Iată de pildă, ce menționează medicul orașului Cluj în procesul verbal din 20 iulie 1929 asupra situației de la «Turnătoria de fier și fabrica de mașini S.A. (Junász)», fabrică în care lucrau pînă la epuizare 500 de muncitori: «Numărul mare de accidente este prilejuit de instalațiile și utilajul primitiv de care se folosește muncitorimea și aglomerația mare de muncitori în turnătorie»⁵.

O situație foarte grea pentru muncitori o semnalează în raportul său pe anul 1929 și inspectorul de muncă al regiunii Cluj. Acesta arată că la fabrica de alabastru din Turda «nu există», aparate suficiente menite să asigure sănătatea muncitorilor. Nu are ventilatoare și aspiratoare destul de puternice pentru ca să absoarbă și să îndepărteze praful ce se produce în atelierul de strungărie. Muncitorilor care lucrează la strung le lipsesc ochelarii, așa că sfîrșimăturile de piatră pot să le vatăme ușor ochii»⁶.

Nici în industria minieră situația nu era mai bună. În afară de faptul că minerii munceau cu unelte primitive, într-o căldură înăbușitoare, nu numai ziua, dar și noaptea, viața lor era în continuă primejdie. Astfel, la Lupeni, în decembrie 1933 a fost omorît în timpul lucrului minerul J. László, din cauză că abatajul în care lucra era slab susținut de piloți.

Statisticile burgheze nu ne redau realitatea. Totuși unele cifre necomplete pe care le posedăm indică accidentele care s-au petrecut în industria petroliferă și minieră, incluzînd și carierele, între 1928—1934⁷.

¹ *Inspeția muncii în 1930 și 1931*, vol. I, p. 57.

² «Înainte» din 20 ianuarie 1929, p. 4.

³ «Socialismul» din 6 ianuarie 1929, p. 5.

⁴ «Socialismul» din 5 ianuarie 1930, p. 3.

⁵ *Inspeția muncii în 1928 și 1929*, vol. I, p. 359.

⁶ *Ibidem*, vol. II, p. 416.

⁷ *Statistica minieră a Romîniei pe anul 1934*, București, 1935, p. 220—221.

Anul	Invaliditate temporară	Invaliditate permanentă	Moarte	Total
1928	1.550	65	86	1.701
1929	2.130	91	109	2.330
1930	1.996	75	83	2.154
1931	1.906	112	50	2.068
1932	2.145	69	41	2.255
1933	2.215	64	62	2.341
1934	2.873	92	60	3.025
Total	14.815	568	491	15.874

Din tabloul reiese clar, că în decurs de șapte ani, s-au produs 491 de accidente mortale, iar 568 de muncitori au suferit infirmități care nu le mai permiteau să muncească. Muncitorii care fuseseră accidentați și nu mai puteau munci, nu căpătau de cele mai multe ori nici un ajutor, căci este cunoscut faptul că burghezia nu acorda decît uneori, unele mici ajutoare, și acelea cu un scop bine determinat.

Industria forestieră reprezenta unul din sectoarele industriale unde procentul de accidentați era foarte ridicat. Astfel, în regiunea Bacăului, ce cuprinde multe exploatați forestiere, în cursul anului 1929 s-au înregistrat 1 838 accidente, dintre care 485 grave și 43 mortale¹ În 1930, numărul accidentelor din regiunea Bacău crește la 2 131, din care 704 grave și 36 mortale².

Accidentele se mai produceau și în alte ramuri industriale. Astfel, în anul 1929, la mina « Concordia », din regiunea Brașovului, au fost 113 accidente, din care trei mortale; la uzina metalurgică « Schiel », 30 de accidente, din care două mortale; la fabrica de celuloză de la Zărnești, 18 accidente și la I.A.R., 13 accidente³. De asemenea, în anul 1930, la fabrica « Unio » din Satu-Mare s-au înregistrat 57 de accidente, din care 12 grave și unul mortal, iar la fabrica de acid sulfuric din Baia Mare, 22 de accidente, din care șase grave⁴.

Trebuie reținut faptul că toate datele expuse nu sînt reale, deoarece inspectorii de muncă nu căutau decît să ia apărarea patronilor, micșorînd numărul accidentelor și scoțînd vinovați pe muncitori. După rapoartele inspectorilor, accidentele se produceau regulat, din cauza « neatenției muncitorilor ». În realitate însă, ele erau cauzate datorită neglijenței și nepăsării capitaliștilor, care nu luau nici o măsură de protecție a muncii. În goana lor după realizarea profitului maxim, patronii întrebunțau într-adevăr muncitori necalificați, care puși la muncă ce nu erau pentru posibilitățile lor, cădeau de cele mai multe ori pradă accidentelor. Concluziunea în acest sens este constatarea pe care o face inspectorul de muncă din regiunea Arad în raportul său pe 1930. Acesta arăta că « întreprinderile concediau personalul, căutînd să-l reangajeze în condiții mai ieftine sau să-l înlocuiască cu femei, elemente tinere etc. . . Muncitorii noi angajați, nepregătiți suficient, nedeprinși cu utilajul tehnic dezvoltat, străini de măsurile de siguranță. . . cădeau victime și sporeau numărul celor (accidentați) »⁵.

Muncitorii care rămîneau, în urma accidentelor, toată viața schilozi, în imposibilitatea de a mai munci, nu primeau ajutor sau pensie decît în cazuri excepționale. Ba mai mult, la începutul anului 1931 Casa centrală a asigurărilor sociale a hotărît să scadă cu 30% pensiile muncitorilor invalizi, incapabili de a munci. Astfel, muncitorii primeau niște pensii de mizerie, după ce fuseseră obligați să cotizeze fără întrerupere timp de cel puțin opt ani. Remar-

¹ *Inspeția muncii în 1928 și 1929*, vol. I, p. 226.

² *Ibidem*, p. 11.

³ *Ibidem*, vol. II, p. 394.

⁴ *Ibidem*, p. 9, p. 107.

⁵ *Ibidem*, p. 9.

căm că, pentru a fi pensionat pe chestie de invaliditate, muncitorii trebuiau, în afară de plata cotizațiilor pe timp de cel puțin opt ani, să mai aibă și o limită de vîrstă de 65 de ani ¹. De familiile celor care-și pierdeau viața în accidente, nici nu se punea problema de a căpăta vreun ajutor.

★

Muncitorii erau siliți să locuiască în locuințe insalubre și întunecoase. Din cauza lipsei asistenței medicale, bolile făceau ravagii printre muncitori. Sub titlul « Infernul din Valea Jiului » un ziar scria că « muncitorii din Valea Jiului trăiesc într-o mizerie nemaipomenită... Cine a vizitat această regiune în anii din urmă a rămas îngrozit. Mizeria mută din bordeiele de la suprafață întrece... însăși mizeria subteranelor cu gaze înăbușitoare și colțuri de stîncă neagră prăvălite pe trupuri goale... » ².

La « Malaxa », una din cele mai mari uzine din România, muncitorii erau siliți să lucreze cîte 20 de ore în continuu și apoi să doarmă « în curtea fabricii, în niște barăci de scinduri, cîte 30—40 de inși, unul peste altul » ³. Izvorul menționează în continuare și starea sanitară a muncitorilor, arătînd că aceștia « sînt plini de insecte și murdaripînă la infecție. Asta, fiindcă nu au timp și posibilități să se curețe, cîtă vreme locuiesc în această murdărie... Din cauza aceasta, cei mai mulți suferă de tot felul de boli infecțioase interne și de piele ».

Chiar și rapoartele inspectorilor de muncă dau la iveală uneori situația mizerabilă a muncitorilor. Astfel, inspectorul de muncă al regiunii Ploești arată că, în multe întreprinderi vizitate în cursul anului 1929 a « întîlnit lucrători dormind în pielea goală pe scinduri, spre a scăpa de tortura insectelor... » ⁴.

Pe lângă faptul că locuiau în condiții mizerabile, muncitorilor nu li se acordau cel puțin alte înlesniri, ca băi, cantine, creșe și cămine pentru copii etc. Astfel, patronii minelor de lignit din Șotînga (Dîmbovița), deși au promis că au să construiască o baie, aceasta a rămas numai o simplă promisiune ⁵. Dezinteresarea lor provenea din lăcomia de a scoate profituri cît mai mari.

Asistența medicală a muncitorilor era cu totul insuficientă. În toată țara nu existau decît 359 de spitale. Medicii de la Asigurările sociale consultau pe muncitorii bolnavi în mod cu totul superficial numai ca să facă față obligațiilor ce le reveneau. Mulți muncitori, a căror situație era îngrijorătoare, crau calificați de medici ca sănătoși, nedîndu-li-se nici un tratament medical.

Burghezia și moșierimea căutau prin orice mijloace a face « economii » pe spinarea muncitorilor, pentru a plăti enorma datorie externă a Romîniei. Guvernul național-țărănesc înfeudat cu totul capitalului străin, ia măsuri la « propunerea » controlorului Rist pentru echilibrarea bugetului. În acest sens s-au făcut o serie de reduceri de fonduri la unele ministere, în dauna altora. Reducerea care se face la Ministerul Muncii și Sănătății sîlește pe D. R. Ioanițescu, titularul acestui minister, să arate Consiliului de Miniștri că o parte din aceasta « înseamnă tocmai suma alocată pentru hrana bolnavilor din spitale. Reducerea pe care dl. Madgearu, (ministrul finanțelor) o pretinde, ar duce la închiderea spitalelor » ⁶.

Din cauza mizeriei în care trăiau, muncitorii se îmbolnăveau de diferite boli. În loc ca spitalele să se înmulțească, ele se împuținau, iar cele existente erau rău întreținute. Astfel, la sfîrșitul anului 1930, timp de cîteva luni, spitalului din Bivolari (Iași) nu i s-a dat nici un fel de întreținere, bolnavii fiind lăsați fără hrană. Toate acestea se petreceau tocmai într-o

¹ « Deșteptarea » din 29 martie 1931, p. 2.

² « Socialismul » din 11 august 1929, p. 1.

³ « Deșteptarea » din 22 martie 1931, p. 2.

⁴ *Inspekția muncii în 1928 și 1929*, vol. I, p. 363.

⁵ *Ibidem*, p. 388.

⁶ « Viitorul » din 27 februarie 1933, p. 6.

perioadă cînd în regiunea Țărilor bîntuia tifosul exantematic ¹. Tot din motive de « economii » Asigurările sociale desființează dispensarul, care se afla în cartierul industrial Bădălanii din Galați. Acest cartier « era centrul unor numeroase întreprinderi așezate toate într-o regiune insalubră . . . Prin măsura luată de Asigurările sociale, 6 000 de membri ai familiilor muncitorești rămîneau în suferință, pradă paludismului, tuberculozei și rachitismului, deși muncitorii plățiseră peste 1 500 000 lei cotizații anuale » ².

După datele nereale ale inspectorilor de muncă, constatăm că procentul de bolnavi era mare, în special de tuberculoză. Astfel, la fabrica de cărămizi « Bohn » din Jimbolia (Timișoara) erau 45 de bolnavi de tuberculoză, foarte mulți în stare gravă, care continuau să muncească ³. Chiar dacă muncitorii bolnavi intrau în concedii de boală, care erau limitate, ei nu primeau ca ajutor decît o sumă ce reprezenta cam 20—25% din salariu, cu toate că plăteau regulat cotizațiile la Asigurările sociale.

★

Perioada crizei economice din 1929—1933 a fost folosită de burghezie pentru a intensifica la extrem și exploatarea femeilor și a copiilor. Raționalizarea capitalistă a creat posibilitatea ca femeia muncitoare să înlocuiască oricînd pe bărbat în cele mai grele munci. Totuși pentru aceeași muncă ea capătă un salariu mai mic decît bărbatul.

Numărul femeilor aflate în producție este mare în industria textilă, ușoară etc. Raportul pe anul 1930 al inspectorului de muncă al regiunii Bacău ne arată că, în întreprinderile vizitate muncitoarele se aflau într-un procent de 34,3 % față de muncitori.

Femeile erau exploatate în aceeași măsură ca și muncitorii, uneori într-o măsură mai mare. Durata muncii depășea 10—12 ore, iar condițiile de muncă erau dintre cele mai grele, muncitoarele fiind supuse la tot felul de umilințe și maltratări din partea patronilor. Concediile de odihnă și de naștere erau inexistente, iar salarizarea era cu mult inferioară celei a muncitorilor. De asemenea, femeile nu erau excluse de la concedieri. Cu tot șomajul enorm din perioada crizei procentul muncitoarelor șomere era mic, deoarece femeile prezentau o forță de muncă mult mai rentabilă pentru capitaliști.

Unele exemple pe care le vom da ne va face o imagine a cruntei exploatări la care era supusă femeia muncitoare. În industria textilă unde femeia muncitoare se afla într-un număr destul de însemnat, nu numai că condițiile de lucru erau extrem de grele, dar durata muncii depășea orice limită, lucrîndu-se chiar și noaptea. Astfel, rapoartele inspectorilor de muncă pe anii 1929—1930 ne semnalează o mulțime de cazuri: la fabrica « Concordia » din București, la fabricile din regiunea Tirgoviște ⁴ și la fabricile « Invicta » și « Măgurele » din București, unde în 1930 lucrau regulat noaptea 219 femei ⁵. Femeile erau întrebuințate la munca de noapte și în alte ramuri industriale. În industria forestieră, în iulie și august 1930, la întreprinderile din Barațcoș și Ghimeș (R.A.M.), 60 de femei erau întrebuințate la o astfel de muncă ⁶.

Condițiile de muncă întreceau orice închipuire, muncitoarele avînd de îndurat arbitrarul și bunul plac al patronilor. Astfel, la fabrica textilă din Lugoj, 80 de muncitoare locuiau în anul 1929, într-un așa-zis cămin, într-o mizerie de nedescris, fiind bătute de patron pentru orice vină imaginară ⁷. O cruntă exploatare era și la fabrica « Balcani » din București.

¹ « Deșteptarea » din 8 februarie 1931, p. 4.

² Bibl. Acad. R.P.R., Documente, fondul N. Iorga, vol. 8 (nepaginat), 1932; Interpelarea senatorului Șerbănescu (18 aprilie 1932).

³ *Inspecția muncii în 1928 și 1929*, vol. II, p. 542.

⁴ *Ibidem*, vol. I, p. 289, 394.

⁵ *Inspecția muncii în 1930 și 1931*, vol. I, p. 64.

⁶ *Ibidem*, vol. II, p. 523.

⁷ « Înainte » din 10 februarie 1929, p. 2.

Aici patronul angaja în fiecare săptămână muncitoare calificate, cărora le spunea că, pentru a fi primite, trebuie să lucreze o săptămână ca ucenice fără nici un salariu ¹.

Patronii nu luau nici o măsură pentru protejarea femeilor muncitoare care aveau copii. Chiar raportul pe anul 1930 al inspectorului de muncă din regiunea Bacău arată că la fabrica textilă din Buhuși, ca și la alte întreprinderi, nu a găsit « instituții create în favoarea femeilor lăuze sau pentru adăpostirea copiilor sugaci în orele de lucru ale mamelor. Concedii plătite, de sarcină și naștere nu se acordă » ².

Și în celelalte sectoare economice, muncitorii erau la fel de exploatați. Astfel, la tipografia « Socec », în afară de salariile de mizerie pe care le primeau, muncitorii erau expuse la tot felul de accidente, din cauză că patronii nu luau nici o măsură pentru protecția muncii. Așa s-a întâmplat cu muncitoarea Elena Ionescu, care lucrând în mașinile plane și-a apucat mâna, fracturându-și-o din cot. Deși accidentul s-a produs din vina patronului, acesta a refuzat să dea ajutorul ce se cuvenea muncitoarei ³.

Salarizarea femeilor era foarte mică, ea mergând pînă la 40—50 % din salariul muncitorilor. De asemenea, foarte multe muncitoare au fost concediate în perioada crizei. Astfel, la fabrica de chibrituri din București, în perioada 1929—1931 au fost concediate 166 de muncitoare, iar în septembrie 1932 a fost închisă provizoriu fabrica de la Cluj ⁴.

Femeia muncitoare era supusă nu numai la o crîncenă exploatare, dar era lipsită de orice drepturi politice, ca dreptul de vot, de a avea organizații care să le apere interesele etc.

★

În perioada crizei, patronii au intensificat de asemenea și exploatarea copiilor și a tinerilor. Patronii « înlocuiesc pe muncitorii calificați prin tineri muncitori și ucenici care sînt plătiți cu mult mai puțin decît cei dinții, pentru aceeași muncă » ⁵, Rapoartele inspectorilor de muncă ne dovedesc faptul că tinerii pînă la 18 ani erau întrebuințați în număr mare în ateliere, fabrici sau uzine. Astfel, în raportul inspectorului de muncă din regiunea Iași se menționează că în anul 1929, numai la întreprinderile vizitate lucrau 637 de tineri sub 18 ani, adică circa 19 % din numărul total al muncitorilor adulți ⁶. De asemenea, în 1930 la întreprinderile vizitate de inspectorul de muncă din București, lucrau 8 324 tineri (12 % din numărul salariaților) ⁷.

Condițiile de muncă erau mizerabile pentru copii, încă de pe cînd intrau în producție. Iată, de exemplu, cum erau exploatați tinerii muncitori de la fabrica de tîmplărie « Țăranca » din București: « Sîntem 16 ucenici interni. Muncim de la ora 6 dimineața pînă pe la 11—12 noaptea citeodată și mai tîrziu. Iar în schimbul muncii noastre primim bătaie. În loc de mîncare, ni se dă niște spălătură, pe care adeseori nu o putem mîncă, cu toate că sîntem flămînzi Dormim toți într-o cameră foarte murdară. Îmbrăcămintea care ni se dă e atît de proastă încît acei dintre noi care nu au îmbrăcăminte de acasă, umblă în zdrențe. Din cauza acestei vieți mizerabile noi toți sîntem bolnavi de plămîni » ⁸.

Chiar și unele izvoare burgheze constată condițiile grele de trai și muncă ale tinerilor muncitori sub 18 ani. Astfel, raportul pe anul 1930 al inspectorului de muncă din București este silit să recunoască că: « în ateliere, îmbăcșite de fum, praf și mirosuri grele dorm adesea și ucenicii, pe jos sau pe mese » ⁹.

¹ «Înainte» din 20 aprilie 1930, p. 2.

² *Inspeția muncii în 1930 și 1931*, vol. I, p. 16—17.

³ « Munca Grafică », nr. 8 din septembrie — octombrie 1929, p. 3.

⁴ « Facla », din 1 octombrie 1932, p. 2.

⁵ « Tînărul muncitor », nr. 1 din octombrie 1929.

⁶ *Inspeția muncii în 1928 și 1929*, vol. I, p. 354.

⁷ *Ibidem*, p. 62.

⁸ « Tînărul muncitor », nr. 5 din septembrie 1930.

⁹ *Inspeția muncii în 1930 și 1931*, vol I, p. 57.

Tinerii pînă la 18 ani erau siliți să muncească 10—12 ore pe zi, fie ziua sau noaptea. Deși prin articolele 9 și 15 ale legii contractelor de muncă, întrebuițarea tinerilor la muncă de noapte era oprită, totuși în perioada crizei ei erau foarte des întrebuițați în toate sectoarele industriale. De exemplu, la fabricile de sticlărie din Mediaș, Titan, Brazi, Ploești, Azuga, Lespezi etc. toți tinerii pînă la 18 ani erau întrebuițați la munca de noapte ¹.

La grelele condiții de muncă, tinerii muncitori erau salariați extrem de prost și expuși concedierilor în orice moment. Astfel, în regiunea Bacău, în anul 1930, tinerii sub 18 ani din industria extractivă erau plătiți cu 25—60 lei pe zi, cei din industria alimentară cu 40—65 lei pe zi etc. ². Ținînd seama și de faptul că se lucra numai două — patru zile pe săptămîină, aceste salarii reprezentau o adevărată batjocură la adresa tineretului, care își storcea vloga pentru îmbogățirea patronilor. Șomajul a cuprins și pe tinerii sub 18 ani. De pildă, în octombrie 1930 se concediază 28 de ucenici interni de la atelierele comunale din București. Cu toate că cei 120 de ucenici rămași au ținut o grevă de trei zile, de solidarizare, totuși organele comunale au luat măsuri de concediere și a altor ucenici ³.

La exploatarea crîncenă se mai adaugă și faptul că tineretul muncitor din România era lipsit cu totul de drepturi politice, deoarece era socotit major abia la 21 de ani, cînd bărbații intrau în armată pentru alți trei ani. Copiii oamenilor muncii nu aveau nici posibilitatea să învețe în școlile elementare și medii, care erau într-o proporție destul de mică față de populația țării.

Învățămîntul profesional pentru calificarea tinerilor muncitori era foarte prost organizat. În aceste școli cursurile se țineau seara, cînd ucenicii obosiți de munca epuizantă de peste zi nu reușeau să asimileze materia predată. Puțini reușeau să aprobe aceste școli care durau patru ani. Astfel, în 1930, din 5 124 ucenici înscriși la școlile profesionale din București, numai 1 836 au absolvit clasa respectivă ⁴. În școlile profesionale, ca și în celelalte, de fapt elevii erau « bătuiți și injurați de către profesori, care în loc să-i învețe carte le spun tot felul de povești » ⁵.

Burghezia a dus în anii 1929—1933 o luptă disperată pentru cîștigarea tineretului de partea sa și supunerea acestuia influenței ideologiei sale naționaliste, șovine. De exemplu, la tipografia « Cartea Romînească » ucenicii erau oprii seara după încetarea lucrului de către directorul V. Romanescu care le ținea discursuri și le făcea « educație fascistă » ⁶. Prin organizațiile premilitare (cercetași), sportive și culturale, clasele conducătoare din România căutau să pregătească tineretul pentru războiul împotriva Uniunii Sovietice. P.C.R., aflat în adîncă ilegalitate, a acordat o atenție deosebită tineretului muncitor, atrăgîndu-l de partea sa în marile lupte de clasă din perioada crizei economice.

★

Clasa muncitoare a fost lovită în perioada crizei și prin mărirea impozitelor, în special cele indirecte (tutun, sare, chibrituri, alcool etc.), care erau suportate în cea mai mare parte de oamenii muncii.

De asemenea, se aduce în cursul anului 1929 o serioasă sporire a taxelor pe articolele de consumație curente ca: zahăr, spirt, petrol etc. Impozitele indirecte pe care le suportau muncitorii creșteau la sume considerabile. Dacă în anul 1929, dintr-un buget de 37 700 milioane lei, impozitele indirecte reprezentau 11 992 milioane lei, apoi în 1930 acestea cresc la 13 606 milioane lei dintr-un buget de 37 450 milioane lei ⁷.

¹ « Facla » din 13 martie 1930, p. 2.

² *Inspeția muncii în 1930 și 1931*, vol. I, p. 14.

³ « Înainte » din 25 octombrie 1930, p. 3.

⁴ *Inspeția muncii în 1930 și 1931*, vol. I, p. 63.

⁵ « Tînărul muncitor », nr. 4 din 15 martie 1930, p. 3.

⁶ « Munca Grafică », nr. 2 din mai 1930, p. 4.

⁷ *Compass, Finanzielles* 1931, p. 65, 66.

Sarcina fiscală suportată de clasa muncitoare a crescut considerabil în anii crizei, astfel încît venitul pe cap de locuitor, chiar după cifrele date de economiștii burghezi, s-au micșorat pînă la un indice de 41,9. Creșterea fiscalității, după un tabel statistic elaborat de economistul Victor Slăvescu, a atins în anii crizei proporții de acest fel, încît în anul 1931 la un venit de 6 086 lei pe cap de locuitor, se ajungea după plata impozitului la 4 215 lei, deci o treime din venit servea plății impozitelor¹.

În acțiunea lor îndreptată împotriva muncitorilor, burghezia și moșierimea s-au folosit și de o serie de legi ale « muncii ». Aceste legi fuseseră întocmite de așa manieră, încît aparentele avantaje ce se acordau maselor populare prin unele articole erau desființate prin altele

★

În perioada crizei economice, burghezia și moșierimea din România, în cîrdășie cu expozenții capitalului străin, au intensificat la extrem exploatarea clasei muncitoare, cu scopul de a storce profituri maximale. Ca răspuns la exploatarea și la politica de teroare pe care o duceau guvernele național-țărăniște, muncitorii conduși de Partidul Comunist au dezlănțuit o serie de lupte de mare amploare, care au culminat cu glorioasele lupte ale petroliștilor și ceferiștilor din anii 1932—1933.

---

¹ V. Slăvescu, *La situation économique de la Roumanie et sa capacité de payement*, București, 1934, p. 185, anexa 43.

DESPRE PROBLEMA DESCOMPUNERII BRESLELOR DIN ODORHEI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

DE

LADISLAU FODOR

Istoria breslelor din Odorhei face parte organică din dezvoltarea istorică a breslelor transilvănene. Cauzele formării și organizării lor severe erau identice cu ale celorlalte organizații similare din Transilvania. Totuși dezvoltarea lor prezintă acea trăsătură interesantă ce se încadrează în tipul săsesc de breaslă și astfel ocupă o poziție particulară în dezvoltarea industrială a secuimii.

Tîrgoveții din Odorhei, începînd cu secolul al XVI-lea, au înființat, la rîndul lor, organizații de breaslă, potrivit relațiilor feudale, spre a contrabalansa concurența dintre meseriași și a-și asigura dominația nelimitată asupra calfelor și ucenicilor. Timp de veacuri — breslele au îndeplinit și aici un rol de o importanță fundamentală, furnizînd populației articole meșteșugărești. De la începutul secolului al XIX-lea sistemul de breaslă a devenit și în meseriile din Odorhei o frînă a dezvoltării forțelor de producție. Breasla, ca o castă închisă, nu îngăduie practicarea meseriei decît lucrătorilor care învățau, se calificau și munceau în cadrul breslei respective; chiar și aceasta o permitea să se facă numai pe baza statutelor sale rigide, care determinau cantitatea și calitatea mărfii pe care o putea produce fiecare meșter de breaslă, precum și numărul ucenicilor și calfelor pe care aveau voie să-i țină¹.

În faza primitivă a producției de mărfuri nivelul tehnicii e scăzut. În concordanță cu aceasta, diviziunea muncii e slab dezvoltată, uneltele manuale sînt rudimentare, producția e limitată. În producția de mărfuri ce s-a format în asemenea condiții, nici nu se putea pune problema cui să aparțină produsul muncii, dreptul de proprietate asupra acestuia întemeindu-se pe muncă proprie chiar și acolo unde se folosea forța de muncă străină. În această fază a dezvoltării, ucenicul și calfa din bresle nu lucrau atît pentru salariu, cît mai degrabă pentru a-și însuși meseria și a deveni meșteri. Exista și atunci exploatarea, dar ceea ce îl deosebea pe meșterul de breaslă de ucenic și calfă și îl ridica deasupra acestor exploatați ai săi, era mai puțîn faptul că posedea mijloace de producție, decît împrejurarea că avea o pregătire și o experiență profesională mai temeinică. De aceea accentul se pune pe cunoștințele ce se pot căpăta de la meșter, iar raporturile dintre acesta, pe de o parte, și calfă și

---

¹ Breasla cizmarilor, protochollum V, p. 56, br. cojocarilor, pachetul II, fila 14. Arhiva muzeului din Odorhei (prescurtat: A.M.O.).

ucenic, pe de alta, au devenit nu numai raporturi între exploatator și exploatat, ci și între învățător și elev.

O dată cu creșterea cerințelor pieții, care nu puteau fi satisfăcute decât în mod limitat de către meseriile de breaslă lucrând cu o tehnică primitivă, se accentuează concurența și meșterii amenințați în existența lor de patroni, pentru a-și consolida și a-și asigura situația lor materială, intensifică exploatarea ucenicilor și a calfelor, pretinzând de la ei o cantitate mai mare de muncă și într-un ritm mai intens, în schimbul unei retribuții mai reduse.

De la începutul secolului al XIX-lea la Odorhei, ca și în alte părți, organizația breslașă a devenit tot mai mult un organ pentru apărarea exclusivă a intereselor meșterilor în lupta lor împotriva ucenicilor și calfelelor de breaslă.

Metodele întrebuițate de ei în această luptă — pe care o vom cerceta mai departe — urmăreau fie împiedicarea apariției concurenței înăuntrul meseriilor de breaslă, fie înlăturarea acestei concurențe, o dată apărută.

Breslele în această fază se prezintă deja ca frine ale producției, făcând parte din rămășițele dăunătoare ale orfîndurii feudale în descompunere. Dispozițiile lor severe erau în contradicție cu necesitățile crescînde ale pieții contemporane. Mărginirea meșterilor breslași, atitudinea lor contrară oricărui progres, metodele de care s-au servit pentru a-și păstra situația lor privilegiată de pînă atunci au ascuțit și mai mult contradicțiile existente.

Dintre numeroasele metode folosite de breslele din Odorhei pentru a evita criza ce-i amenința, amintim: 1. piedici în calea angajării ucenicilor; 2. prelungirea formării profesionale; 3. obligația pregătirii unei « capodopere » (lucrări de probă), grele și costisitoare; 4. taxe mari pentru intrarea în breaslă; 5. scăderea salariilor calfelor și timpul excesiv de lucru; 6. limitarea numărului membrilor breslei.

Vom stărui puțin asupra acestor metode.

1. *Piedici în calea angajării ucenicilor.* Metoda cea mai frecvent întrebuițată în această privință era refuzarea candidatului sub pretextul că « nu se găsește patron », adică meșter la care s-ar putea tocmi ca să învețe meseria ¹.

La 9 februarie 1809, breasla cizmarilor aduce o hotărîre, trecută în proces-verbal, ce prevedea primirea ca ucenici a fiilor de meșteri sau a altor orășeni cinstiți « spre a se înlătura acele multe necazuri și peripeții », pe care le atrăgea după sine angajarea de ucenici străini veniți de la sate ². Nu se arată în ce au constat « necazurile », dar probabil este vorba de fuga frecventă a ucenicilor din pricina tratamentului rău la care erau supuși; fugă care era un motiv suficient pentru staroștii de breaslă ca să lipească de posibilitatea învățăturii unei meserii pe tinerii de la țară ce alcătuiau desigur majoritatea ucenicilor de breaslă a unui orășel cu o populație redusă, cum era Odorheiul.

La 21 martie 1810 breasla cizmarilor nu primește ca ucenic pe fiul lui Francisc Balint nici la intervenția sfatului orășenesc, ceea ce îl determină pe acesta să aducă o nouă decizie, în sensul că dacă breasla refuză admiterea acestui tînăr, atunci îl va tocmi sfatul însuși, fără a preda însă breslei taxa de angajament ³.

Cînd această metodă nu dădea rezultate, se practicau pe scara cea mai largă procedeele amintite: tratamentul prost care făcea traiul imposibil, taxele prea grele, prelungirea timpului de ucenicie. Cităm drept mărturie cuvintele lui Ioan Biró: « Nici nu vreau să pomenesc cîte a trebuit să îndur, dar încă și acum <după ce a împlinit doi ani și jumătate> mă ia la rost <e vorba de meșter> fără nici un motiv, fie că greșesc fie că nu, și mi-a mai spus că pînă la Crăciun îmi va sparge capul, făcîndu-mă drept ocară, hoț și viclean » ⁴.

¹ A.M.O., br. cizmarilor, prot. V, p. 21—22.

² *Loc. cit.*

³ *Loc. cit.*, Protochollum Juridica Oppidi Udvarhely (prescurtat: P.J.O.U.), anul 1814, p. 152.

⁴ Br. cojocarilor, pachetul II, fila 14.

Timpul de ucenicie era în general de trei ani, dar ei putea să varicze între unul și cinci ani. În breasla cizmarilor au fost primiți de la 21 aprilie 1833 pînă la 29 iulie 1845:

Pe un an	3 ucenici (la tatăl lor)
1 an și jumătate	2 ucenici
2 ani	18 ucenici
3 ani	24 ucenici
4 ani	15 ucenici
5 ani	17 ucenici

în total 79 de ucenici¹

Taxa de angajament însemna o împovărare destul de mare pentru părinții ucenicilor. În breasla cojocarilor, în anul 1821, se plătea pentru fiii de meșteri 1 florin renan și 30 de creițari, pentru candidații străini 8 fl. r. și « păharul de tovărășie », în breasla croitorilor, în 1856, pentru fiii de meșteri se achita 2 fl. r. și 30 de creițari, iar pentru străini, 20 fl. r.²

Pe lângă aceasta era grea și taxa de emancipare; fiul lui Anton Farkas a plătit cu acest titlu 35 fr. r. breslei marochinerilor (cordovan), care cerea sfatului să stabilească oficial taxa de eliberare³.

2. Prelungirea formării profesionale. După împlinirea termenului de ucenicie — despre durata căruia am vorbit mai înainte — ucenicul devenit calfă cutreera lumea, cu traista în spate, colindînd din oraș în oraș timp de trei ani, spre a se desăvîrși în meserie, sau, mai degrabă, fiindcă așa îl obligau statutele de breaslă. Această strămutare dintr-un loc în altul ținea deseori mai mult de trei ani, după cum arată cereșea de intrare în breaslă a lui Ioan Nagy, calfă de pantofar din Brașov, care a colindat în felul acesta zece ani. Ar fi interesant să cunoaștem textul complet al cererii sale, care vorbește desigur despre peripețiile celor zece ani de rătăcire la care face el aluzie, ca la unii ce trebuiau să stîrnească sentimentul de milă⁴.

Întors din această călătorie profesională calfa era datoare să servească breasla, tot în aceeași calitate, încă cinci ani, să deprindă metoda de muncă a meșterilor orașului, iar aceștia în schimb « să se lămurească asupra moravurilor aduse de calfă din locurile străine ». Aceasta se făcea mai ales atunci cînd calfa n-a învățat *meseria în orașul* în care dorea să obțină titlul de meșter. Abia după aceea putea el să ceară să i se acorde termenul pentru pregătirea capodoperei, durata căruia era de un an și trei zile, pe care trebuia să-l îplinească la un maestru bătrîn, desemnat de breaslă ca patron al său.

3. *Obligațiile pregătirii unei capodopere grele și costisitoare.* Acordarea termenului pentru pregătirea lucrării de probă nu era lipsită de cheltuieli serioase. Calfa originară din localitate trebuia să facă « cînte » o vadră de vin, iar cea de proveniență din alte părți, două vedre. De asemenea, calfa trebuia să se îngrijească de mîncare și băutură suficientă pentru cei doi meșteri care trebuiau să-l controleze în timpul confecționării capodoperei.

Calfa de cizmar trebuia să pregătească, drept capodoperă, o pereche de cizme de sărbătoare, cu pînteni, o pereche de papuci și o pereche de cizme de femeie cu talpă îngustă⁵.

Calfa de croitor era datoare, cu același titlu, să croiască și să coasă o manta (zisă attila), o pereche de pantaloni ungurești și o vestă⁶.

Dar nu numai atît. Calfa trebuia să plătească breslei, în legătură cu capodopera, 12 fl., și dacă se găsea vreo greșeală în lucrarea sa — ceea ce era destul de frecvent — trebuia să mai plătească 3 fl. ca amendă⁷.

¹ A.M.O., br. cizmarilor, prot. V.

² *Loc. cit.*, br. cojocarilor, prot. II, p. 1; br. croitorilor, pachetul I, registrul de procese-verbale din 1856, p. 4.

³ Protochollum Oppidi Udvarhely (prescurtat: P.O.U.), anii 1819—1827, p. 17.

⁴ Br. cizmarilor, prot. din 1822, p. 1.

⁵ A.M.O., Statutele confirmate în 1635 de principele G. Rákóczi, punctul 3.

⁶ *Loc. cit.*, br. croitorilor, prot. III, p. 24.

⁷ A.M.O., br. croitorilor, pach. I, fila 145.

Ne putem da seama ce însemnau aceste cheltuieli pentru o calfă, dacă ne gândim că salariul său săptăminal era în medie de 40 cr. (1 fl. 60 cr.) și chiar mult mai puțin, după cum vom vedea.

Calfa n-avea voie să lucreze, nici să țină atelier în afara casei meșterului său, sub amenda de 3 fl. Astfel nu putea să aibă un ciștig secundar spre a face față necesităților de trai. De asemenea, i se interzicea să lucreze pe cont propriu în termenul ce i se acorda pentru capodoperă. De exemplu, o calfă de croitor cu numele Poholyik a cerut să i se îngăduie a lucra și în afara capodoperii, pînă la terminarea acesteia, spre a-și putea cîștiga hrana. După refuzul breslei, sfatul a dat, la rîndul său, un răspuns negativ, cerindu-i ca « potrivit dispozițiilor regești să-și facă mai întîi capodopera, putînd după aceea să-și cîștige pîinea ca meșter » (9 dec. 1813) ¹.

În ochii staroștilor de breaslă juca un rol însemnat și « moralitatea » calfei, atunci cînd era vorba să-i refuze termenul pentru predarea capodoperei. Hotărîrea dată la 1 martie 1831 a breslei cizmarilor arată următoarele: « ... calfa, fie că este originară din localitate, fie din altă parte, trebuie să fie om cinstit și este dator să aibă o purtare morală. Drept urmare cei care s-ar dovedi că, atît înainte cît mai ales în anul de lucrare a capodoperii lor, s-au purtat imoral sau trîndav sau ca niște derbedei și bătăuși, ori au dat alte dovezi de purtare ce nu se cuvine unei calfe cinstite de meseriași, să nu fie pedepsiți cu amendă, ci potrivit gravității vinei lor să li se refuze primirea în breaslă » ².

Așadar calfei care rîvnea atît de mult la o existență de sine stătătoare ca meșter li ajungea, spre a i se zădărnici această nădejde, o greșeală de felul acesta: să fi băut un pahar de vin, să fi întîrziat de la muncă, să-i fi scăpat o înjurătură, să fi spus o glumă unei fete, să fi lipsit sau să nu fi fost față la timp la o înmormîntare (a unui meșter de breaslă) sau la biserică, să fi aruncat pe stradă după un cîine vagabond, să fi trecut în cămașă de la atelier în casă, ori să fi traversat strada în această ținută, să nu fi salutat după cum se cuvenea pe meșteri sau în sfîrșit să fi săvîrșit vreă altă vină din cele oprite cu strășnicie de statutele de breaslă ce apărau interesele patronale ³.

4. *Taxe mari pentru intrarea în breaslă.* Dacă reușea calfa să-și pregătească, după gustul meșterilor, capodopera sa și să obțină de la sfatul orășenesc dreptul de cetățenie, el putea să ceră admiterea lui în breaslă, fapt care îi cerea însă noi sacrificii materiale. Candidatul « străin » (care nu era fiu de meșter) trebuia să plătească cu acest prilej 20 fl. r., fiul de meșter 10 fl., iar cel care luase de soție o văduvă sau o fiică de meșter, 13 fl. și 30 cr. ⁴.

Erau cazuri cînd breasla pretindea taxe mai ridicate decît cele statornicite. De pildă Mihail Sárosi, o calfă de croitor, a plătit pentru intrarea în breaslă 36 fl. și a trebuit să mai dea drept « cînte » (aldămaș) 2 vedre și jumătate de vin, un loton ⁵ de brînză, 8 pîini, exceptîndu-se eventuala amendă în legătură cu pregătirea capodoperei ⁶.

Dar cu aceasta totuși nu se isprăveau cheltuielile calfei care dorea să devină meșter. Într-adevăr, după admiterea sa în breaslă, în calitate de meșter tînăr, el dădea un ospăț, al cărui cost era fixat la 31 fl., iar după trecerea unui an trebuia să organizeze — acum însă cu titlul de « meșter bătrîn » — o altă masă pentru 15 fl. ⁷. Un ordin al Mariei Tereza, prin care interzicea asemenea ospețe: « nefiind permis breslei să împovăreze pe meșterii cei noi în nici un fel sau pretext prin darea unor prînzuri sau băuturi » — a rămas fără efect.

¹ A. M. O., br. cizmarilor, prot. I, p. 23 și P.J.O.U., 1814, p. 237.

² *Loc. cit.*, p. 49—50.

³ Registrul de procese-verbale ale calfelor de croitori (prescurtat: Reg. calfe croit.), B din 1813; br. cizmarilor, prot. V, p. 9; « articolele » (statutele) calfelor de cojocari din 1800, punctele 8—12, 13—17, 21—22, 35, 38.

⁴ Statutele br. de croitori și de cizmari din 1811, punctele 38—39.

⁵ În ung. *eitel* = circa 700 g.

⁶ Registrul de procese-verbale al br. croitorilor din 1861, p. 5.

⁷ A.M.O., breasla cizmarilor, prot. I, p. 6.

Patronii breslași nu renunțau ușor la asemenea benchetuieli, când li se oferea vreun prilej¹, după cum ne arată, pe lângă exemplul citat mai sus (M. Sárosi) care poartă data de 7 iulie 1861, și dispoziția sfatului orășenesc privitoare la verificarea socotelilor din 1824—1825 ale breslei croitorilor.

În legătură cu aceasta, la 4 iulie 1826, guvernul transilvănean răspunde la plîngerea acestei bresle, care arată că « magistratul <sfatul> amestecîndu-se, împotriva vechilor obiceiuri și a actului de confirmare al lui Gavril Bethlen, în administrația breslașă, trimite comisari <delegați> la adunările de breaslă, voind astfel să supună treburile acesteia jurisdicției sale proprii ». Guvernul, în ciuda acestei plîngeri, ordonă sfatului să desemneze delegați în breasla croitorilor, iar conducerea ei aleasă în absența acelora să fie concediată, delegații să verifice socotelile anilor precedenți; banii ce și-au împărțit conducerea să fie restituiți și dacă « se va mai dovedi dorința breslei spre o libertate neînfrînată, ea își va pierde privilegiul, articolele <statutele> sale de breaslă și întreaga ei existență privilegiată, ca una care nu e vrednică de ea »².

Trebuie să stăruim asupra rezultatului verificării socotelilor. Din aceasta se vede bunăoară că o calfă, anume Francisc Gálfi, a plătit pentru intrarea în breaslă 46 fl. și 4 fonți³ de ceară, contrar ordinului regal din 1773, care fixa cheltuielile de admitere la 15 fl., fără nici o cantitate de ceară. În virtutea ordonanței guberniale din 1796, breasla e obligată deci să restituie îndoitul (*in duplo*) sumei de 31 fl. Un alt exemplu: la adunarea sa din februarie 1826, breasla a achitat pentru mîncare și băutură 39 fl. și 48 cr., și a mai cheltuit în aceeași lună și în același scop 46 fl. și 68 cr., împotriva normativului dat de guvernul în 1811, care hotăra (în paragraful 25) ca din banii breslei să nu se poată cheltui de persoană mai mult de 10—20 cr. Verificatorul socotelilor observă că, în conformitate cu paragraful 7 din normativ, breasla putea să obțină o adunare generală în ianuarie și cîte o adunare ordinară în fiecare trimestru, iar ospețe se puteau organiza numai din doi în doi ani, cînd se alegea conducerea. În consecință, cheltuielile menționate erau considerate de el « din cale afară » de mari și contrare paragrafului 25⁴.

Dacă aruncăm o privire retrospectivă asupra cheltuielilor ce trebuiau făcute de calfă pînă în momentul cînd, în sfîrșit, se putea simți în rîndul meseriașilor, după datele oficiale, acestea se ridicau la 78 de fl. Aceasta însemna că o calfă, dacă luăm drept bază salariul său săptămînal mediu (40 cr.), trebuia să lucreze 117 săptămîni, fără a putea întrebuița din cîștigul său nimic pentru hrană și îmbrăcăminte. Dacă scădem din suma arătată 15 fl., costul mesei de « meșter bătrîn », calfa trebuia să muncească și în acest caz 95 de săptămîni în condițiile menționate. O calfă săracă, nu putea să facă față situației decît căsătorindu-se cu o femeie bogată, sau cu fiica, sau văduva unui meșter. Altfel trebuia să rămînă calfă pentru toată viața.

În timp ce calfa « străină » avea parte de această soartă tristă, fiii de meșteri erau favorizați. Ei erau obligați numai la jumătate de cheltuieli, iar lucrarea de probă constituia pentru dînșii doar o îndatorire formală, pe o calfă « străină și săracă » — chiar și după stagiul de călătorie profesională și după împlinirea termenului de pregătire a capodoperei — admiterea în breaslă o costa 78 fl., dar unui fiu de meșter, cum era de exemplu acela al cojocarului Ludovic Kassai, i se iartă, în schimbul sumei de 60 fl., atît stagiul, cît și termenul de mai sus, iar adunarea breslei hotărăște « că fiul oricărui alt meșter să poată intra în același fel în breaslă, dacă se adresează acesteia printr-o cerere »⁵.

Cît de important era pentru meseriași factorul originii dintr-o familie de meșter rezultă din cazul cererii adresate breslei cojocarilor de către Ioan Bonts și soția sa. Breasla i-a primit

¹ Dr. A. Veress, *Az erdélyi ipari céhek élete*, Cluj, 1931, p. 40.

² A.M.O., br. croitorilor, pach. II, fila 3.

³ 1 font = circa 1/2 kg.

⁴ A.M.O., br. croitorilor, pach. II, fila 3.

⁵ Loc cit., br. cojocarilor, prot. I, p. 60.

pe amîndoi în sinul ci, cu toate că nu cunoșteau meseria, însă cu următoarele condiții: nu vor practica meșteșugul de cojocar, nu vor vindc și nu vor face negoț cu articolele de cojocărie; ei au intrat în breaslă numai în interesul fiului lor, care a fost angajat ca ucenic în aceeași zi (11 octombrie 1828), pentru ca mai tîrziu, după eliberarea sa, breasla să-l considere ca fiu de meșter și să-l primească în rîndurile membrilor săi ¹.

În felul acesta « bunii staroști de breaslă », folosindu-se de privilegiile organizației, ridicau piedici în calea accesului la meserie al tinerilor care nu erau fii de meșteri, făcînd din breaslă un instrument în slujba intereselor lor egoiste.

5. *Scăderea salariilor calfelor și timpul excesiv de lucru.* Pe lingă salariul săptămînal mediu de 40 cr. se întîlesc des și salarii mai scăzute, de exemplu 20—22 fl., ba chiar 10 fl. pe an. La stabilirea salariilor se ținea seamă și de vîrsta calfelor².

Statutul breslei cizmarilor arată, la punctul 41, că: « Salariul calfei de meșteșugar nu se stabilește după bunul plac al fiecărui <meșter>, ci se lasă direct pe seama hotărîrii breslei, în așa fel ca aceasta să potrivească și să statornicească salariul calfelor după împrejurările vremii și după prețul mijloacelor trebuincioase pentru trai, și nu mai puțin după hărnicia și priceperea calfelor, așa cum se va face în prezența și după învoirea delegatului comercial al breslei ».

Formele salarizării erau: plata cu ziua, cu săptămîna sau cu bucata. Oricare ar fi fost forma de salarizare aleasă de calfă, aceasta trebuia să lucreze « cu hărnicie » în timpul iernii de la ora 6 dimineața pînă la apusul soarelui. Iarna el muncea deci 10—12 ore. Statutele nu amintesc de ziua de muncă din timpul verii, dar și pentru acestea erau valabile desigur același condiții, fiind vorba probabil de 15—16 ore. Să vedem ce se pretindea de la calfă într-o zi de lucru: « Cusutul a patru perechi de tureci sau, dacă turecii sînt cusuți, terminarea a două perechi de cizme, ori punerea de tocuri de piele la patru perechi de cizme hărbățești; și toate acestea trebuie să se facă fără nici o supărare, iar calfa e datoare să lucreze în fiecare zi din aceste munci pe aceea de care meșterul are mai mare nevoie și pe care i o dă ca s-o facă; și să nu se permită nicidecum calfelor de a-și depune lucrul și a trage chiulul »³.

Calfa, care lucra cu unelte de muncă primitive, trebuia să facă eforturi serioase ca să poată îndeplini muncile ce i se impuneau, mai ales cînd meșterul îi mai dădea și alte lucrări. Dacă petrecea duminica sau dacă luni nu era de față punctual la locul de muncă, ea își pierdea salariul pe o zi, iar dacă nu se prezenta nici marți i se scădea salariul pe întreaga săptămînă⁴.

Calfa de cojocar își primea salariul săptămînal, adică 50 cr., dacă termina în acest rîstimp cinci cojoace; dacă cosea patru cojoace primea numai jumătate (25 de cr.), iar dacă făcea trei, atunci nu i se plătea nimic⁵.

Potrivit hotărîrii din 7 februarie 1842 a breslei cizmarilor, calfa chemată din altă localitate prin corespondență și angajată de meșter trebuia să lucreze în așa fel ca într-un an, prin cîștigul realizat cu munca lui să-și poată achita datoriile contractate față de acest meșter (pentru cheltuielile făcute de el cu aducerea calfei), țînînd seamă că, în caz de litigiu între meșter și calfă, breasla, fără știrea căreia se făceau asemenea angajări, nu recunoștea o obligație mai mare de trei fl. cu titlul de datorie a calfei față de patron⁶. Aceasta avea deci tot interesul să intensifice munca unei astfel de calfe.

¹ A.M.O., br. cojocarilor prot. II, p. 119.

² *Loc. cit.*, reg. calfe. croit. B.

³ Statutele br. cizmarilor din 1811, punct. 42.

⁴ A.M.O., reg. calfe. croit. B.

⁵ *Loc. cit.*, br. cojocarilor, prot. I, p. 8,60.

⁶ *Loc. cit.*, br. cizmarilor, prot. V, p. 30.

Datele amintite sînt o dovadă că meșterii au agravat exploatarea calfelor, pretinzîndu-le zile de lucru prea lungi și o cantitate de muncă prea mare, pe care căutau să și le asigure prin sancțiunile aplicate aceluiași angajați ai lor.

6. *Limitarea numărului membrilor breslei.* De la începutul secolului al XIX-lea, în lupta de clasă dintre meșter și calfă a devenit o metodă generală limitarea oficială a numărului membrilor de breaslă.

Astfel, la 3 august 1821, breasla cizmarilor a cerut sfatului orășenesc să-i reducă numărul de la 162 la 150 de membri. Ea invocă drept motiv faptul că membrii ei nu puteau să-și desfășoare produsele, de multe ori nefiind în stare să acopere din vânzări nici măcar cheltuielile făcute cu cărăușia, mai ales că la Gheorghieni și la Cristur erau mulți meseriași neincadrați în breaslă. «Mulți, neputînd să-și câștige existența, părăsesc țara și pribegesc în Moldova sau se văd siliți să îmbrățișeze o altă meserie. Sînt și mulți alții care se refugiază la țară și acolo își câștigă pîinea ca meșteșugari neincadrați în breaslă». Tîrgu-Murç (argumentau meșterii cizmari) era un oraș mult mai mare decît Odorhei, totuși numărul membrilor breslei fusese fixat acolo la 200 de capete. Sfatul însă a respins petiția. De aceea, breasla a făcut recurs la guvernul, care la 15 martie 1824 a aprobat cererea¹.

Cît de mult se ținea seamă, și în legătură cu această chestiune, de interesele meșterilor și ale mediului lor o dovedește faptul că la 25 octombrie 1823, după recursul amintit al breslei meșterii Gheorghe Verestoi și Ioan Asztalos cereau ca guvernul să nu determine numărul membrilor breslei cizmarilor pînă cînd breasla nu va primi în sintul ei pe fiii lor².

Calfele de cizmari Ioan Séje și Ioan Girsics au adresat sfatului o plîngere în care arătau că, deși numărul de 150 de membri nu se completase încă, totuși breasla nu voia să-i admită și pe ei. În consecință, sfatul a dat dispoziții delegaților săi de pe lîngă breaslă ca să verifice lista nominală a membrilor, spre a constata numărul lor de atunci (din 13 noiembrie 1823).

Ancheta s-a încheiat la 5 februarie 1824. După raportul delegaților, efectivul breslei se ridica la 153, dar dintre aceștia 2 locuiau la București, 4 în marginile scaunului Odorhei, tot 4 în afara scaunului, iar 6 au intrat în breasla inarochinierilor; alți 6 — pe baza decretului guvernului cu nr. 11617 din 1818 — de mult nu mai exercitau meseria, ocupîndu-se cu negoțul, dar totuși considerîndu-se membri ai breslei. Dacă se face abstracție de aceștia din urmă, numărul membrilor se reducea la 137. Drept urmare, sfatul a ordonat breslei să primească pe cei doi solicitanți. Breasla însă a protestat împotriva acestei dispoziții «rezervîndu-și dreptul de a cere la instanțele competente remedierea prejudiciilor oferite de ea»³.

Breasla a făcut apel la guvernul, dar rezoluția acestuia din 19 februarie 1824 — potrivit căreia se impunea breslei să admită încă 10 membri — a stîrnit panică printre meșteri. Aceștia, de comun acord cu breasla, răscumpără anii de «călătorie» ai fiilor lor, cu cîte 10 fl. pe an, temîndu-se ca între timp să nu se completeze numărul de membri, după cum rezultă dintr-un răspuns al lui Czikmántori la întrebarea de ce a făcut o asemenea plată. El a replicat: «de nevoie, căci altfel aș fi rămas fără breaslă»⁴.

Graba meșterilor patroni era cu atît mai întemeiată, cu cît între 1821 și 1825 au solicitat 21 de calfe autorizația pentru acordarea termenului de pregătire a capodoperei. Este adevărat că ei au și obținut cu toții autorizația, dar cu condiția ca, atît timp cît nu se va putea găsi loc, dinșii să nu «silească» breasla — firește în măsura în care calfele ar fi avut

¹ A.M.O., br. cizmarilor, acte, pach. I, fila 8136.

² *Loc. cit.*, fila 2557.

³ P.O.U., 1819—1827, p. 82.

⁴ A.M.O., p. 175—177.

⁵ *Loc. cit.*, p. 175—177. www.dacoromanica.ro

posibilitatea să exerce o asemenea constrângere — de a-i admite, ci se obligă să lucreze acolo unde îi va repartiza starostele¹.

Dintre aceste calfe făcea parte și Ștefan Kis, care a cerut pentru înția dată la 27 martie admiterea sa în breaslă, lucru pe care l-a repetat și peste cinci ani, adresându-se sfatului orășenesc².

După 1810, se puneau piedici nu numai în calea intrării în breaslă, ci și pentru autorizarea pregătirii capodoperei. De exemplu, în ciuda unor cereri repetate, autorizația a fost refuzată, fără nici un motiv, calfelor de măcelari Iosif Stemmer și Emeric Bardoczi³.

După cum am putea vedea, în meseriile de breslă, crescute și consolidate pe terenul feudalismului, apare și se dezvoltă antagonismul dintre meșteri pe de o parte, calfe și ucenici pe de altă parte. Relațiile patriarhale care existaseră la început între ei (locuința, masa și munca împreună, conștiința ucenicului și a calfei că sînt viitori meșteri), au devenit un raport de subordonare a angajaților față de patron. «Capitalurile economisite cu înecutul de către unii meseriași și numărul neschimbat al meseriașilor au dezvoltat, în mijlocul populației care se afla în neconținută creștere, raportul de calfă și de ucenic, ceea ce a făcut să apară la orașe aceeași ierarhie care exista la țară⁴».

Concurența ce însoțea lărgirea pieței îi amenința pe meșterii de breslă în însăși existența lor. Ei se temeau de concurență ca de foc, folosindu-se atît pe cale individuală, cît și colectivă de toate mijloacele pentru a scăpa de concurenți. În acest scop, ei căutau să împiedice accesul în breaslă, spre a-l interzice efectiv în cele din urmă.

Dezvoltarea industriei breslașe din Odorhei a atins această treaptă deja pe la începutul secolului al XIX-lea, dar nu înțîlnim decît după anul 1830 răsfrîngerea influențelor acestei dezvoltări asupra întregii vieți breslașe, fenomen care atrage după sine și procesul descompunerii breslelor. La 1 martie 1851 se introduce așa-zisa *praenotatio* în locul termenului de pregătire a capodoperei. Potrivit noului sistem calfa «străină» era obligată ca, după «călătoria» sa de trei ani să slujească breslei încă cinci ani, în timp ce calfei originare din localitatea îi ajungeau în acest scop numai doi ani pentru a obține anul de prenotare⁵.

Dar practicile dilatorii continuau și cu noul sistem. De pildă calfele Moise Ferlaci și Francisc Szabó junior au cerut prenotarea în mai multe rînduri, fapt pentru care a trebuit să-l recunoască și adunarea meșterilor din 6 martie 1852, arătînd, că acelor «li se făceau repetate promisiuni de către breslele noastre și de această dată li s-a îngăduit din nou că, întrucît acum nu se admite la prenotare nici o calfă, ei vor fi primiți cei dintîi îndată ce va fi cu puțință acest lucru»⁶. Însă nu toate calfele aveau atîta răbdare în urma promisiunilor «binevoitoare» ale meșterilor, cum aveau Ferlaci și Szabó. Acest fapt reiese din însuși procesul-verbal întocmit asupra adunării amintite, în care se spune: «... S-a băgat de seamă că cinci tineri de sub aripile proteguitoare ale breslei noastre, și anume Ioan Szöke, Alexandru Tamásovits, Gheorghe Gyurka, Ioan Pap și Ioan Horváth, care, dobîndind din mila breslei noastre anul de prenotare, s-au obligat că vrea să slujească cu credință breslei noastre atîta vreme pînă ce vor putea să intre în breaslă în ordinea înscrierii, dar după ce împliniseră acel an de prenotare — pe care îl întăriseră și prin jurămînt — ei, mai gîndindu-se la legămintele lor de mai înainte, nu mai doresc să slujească breslei, păzind legile sale ce sînt de observat și în vigoare, ci vreau să trăiască după capul lor. Îndărătnicia aceasta a lor fiind spre marea pagubă a breslei noastre în ce privește menținerea ei în bună rînduială, din care pricină breasla noastră în adunarea de față a hotărît din întreaga și obșteasca ei voință, că

¹ A.M.O., br. cizmarilor, prot.V, p. 15, 2, 29.

² A.M.O., P.O.U., 1819 — 1827, p. 262.

³ *Loc. cit.*, p. 111—119.

⁴ K.Marx, *Német ideologia*, Szikra, Budapesta, 1952, p. 36.

⁵ A.M.O., br. cizmarilor, prot. V, p. 49—50.

⁶ *Loc. cit.*, p. 56.

dacă s-ar găsi dintre soții noștri vreun meșter care ar dori sub orice cuvânt sau pretext să dea de lucru acestor fii nesupuși și nerecunoscători, acela fiind socotit ca unul ce se împotrivesc legii breslei, să știe că nu va scăpa de povara unei pedepse de 6 fl. ung. Se mai adaugă că se va pedepsi, în același fel și meșterul care ar dori să pună în vânzare produsele lor, dacă s-ar afla acest lucru ¹.

★

Năzuința calfelor de a se elibera de cătușele sistemului breslaș, care le înlănțuie capacitatea și dorința de afirmare, e o dovadă că a început lupta lor spontană împotriva exploatării exercitate de meșteri dar această acțiune era mai degrabă manifestarea deznădejdii și a răzbunării decât o luptă conștientă.

Pe lângă țărani ruinați și masa plebeiană a populației orășenești, « calfele . . . pentru moment se găseau în afara societății oficiale și . . . prin condițiile lor de viață, se apropiiau de proletariat, atît cît era cu putință, ținîndu-se seamă de starea de atunci a industriei și de privilegiile breslelor . . . » ².

Calfele de meșteșugari nu puteau fi pătura cu adevărat revoluționară a populației orășenești, fiindcă erau membrii unei organizații care luase ființă datorită relațiilor de producție feudale. Acest lucru nu era cu putință nici din cauza raporturilor patriarhale dintre meșteri și calfe. Acestea din urmă erau legate de ordinea existentă și prin interesul ce-l aveau de a deveni la rîndul lor meșteri, deși această perspectivă apărea destul de limitată din pricina barierelor sistemului de breslă.

Prin înăsprirea exploatării creștea spiritul revoluționar al lucrătorilor, dar aceștia încă nu aveau o conștiință de clasă. În consecință, mișcările, grevele, organizațiile lor urmăreau în primul rînd, mărirea salariilor « cu o copeică », și în general îmbunătățirea condițiilor de viață și de muncă. Desigur aceste mișcări, și « elementul spontan » ce-l conțin, nu constituie decât germeni ai conștiinței. « Și răscoalele primitive exprimau deja o oarecare deșteptare a conștiinței: muncitorii începeau să piardă credința străveche în imunitatea rînduieilor care-i striveau, începeau . . . nu zic să înțeleagă dar să simtă necesitatea unei împotrivi colective » ³, arată V.I.Lenin.

Constatările lui Lenin sînt valabile și pentru mișcarea muncitorească din Transilvania dinainte de 1848. Aceste mișcări au avut loc în producția meșteșugărească, printre lucrătorii sistemului de breslă, iar nu în manufacturi sau industria de fabrică. Criza sistemului de breslă și agravarea exploatării ce o întovărășeau a făcut să devină conștientă, încă dinainte de 1848, credința că regimul breslelor nu era ceva etern și neclintit, dar năzuințe hotărîte care să reclame lichidarea acestui regim se întîlnesc abia în 1848.

Timpul de muncă excesiv părea tot mai insuportabil calfelor de breslă care deveneau din ce în ce mai conștiente. Salariilor lor abia atingeau nivelul minimului de existență. Timpul de muncă exagerat, restrîngerea mijloacelor de subzistență, salariile fixate de meșteri la un nivel scăzut accentuau împotrivirea calfelor, acestea revendicînd condiții omenești de viață, de muncă și de salarizare.

În lupta de clasă dusă împotriva meșterilor se formau două grupe de lucrători breslași.

În primul rînd, *pătura progresistă a lucrătorilor breslași (calfe și ucenici)*, al cărei scop principal era desființarea breslelor. Aceasta era o revendicare burgheză antifeudală, dar mai întîi trebuiau dărîmate obstacolele care împiedicau dezvoltarea burgheziei, deoarece ele stăteau în același timp și în calea dezvoltării proletariatului. Revendicarea abolirii sistemului de breslă însemna lupta pentru atenuarea exploatării, dar ea nu era o revendi-

¹ A.M.O., p. 55.

² F. Engels, *Războiul țărănesc german*, ediția II-a, Ed. P.M.R., 1950, p. 36—37.

³ V. I. Lenin, *Opere alese, în două volume*, Ed. pentru literatura politică, 1954, ediția a II-a, vol. I, p. 157.

« cre proletară de clasă, ci doar o năzuință burgheză. De unde rezulta această? Din faptul că aspirațiile cailor erau stăpînite de visul unei existențe de mici meșteșugari. Adică ele luptau împotriva breslelor și a privilegiilor acestora, fiindcă ambele erau piedici în calea ajungerii lor la rangul de meșteri.

În al doilea rînd, *majoritatea înapoiată a lucrătorilor breslași (calfe și ucenici)* și-a fixat ca lozincă îmbunătățirea salariilor și a condițiilor de muncă. Scopul lor era de a face mai laxe legăturile rigide ale sistemului de breaslă, dar numai în măsura în care aceasta era necesar pentru ameliorarea situației lucrătorilor amintiți.¹

Nu încapă deci îndoială că nu toate calfele de breaslă au pornit la luptă pentru lichidarea sistemului breslaș, ci numai elementele cele mai conștiente.

Revoluția burgheză din 1848-1849, care era menită să realizeze concordanța relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție, a produs schimbări importante în domeniul social, politic și economic.

În 1848, în urma politicii economice a guvernului Batthyány și a ordonanței sale cu privire la modificarea statutelor de breaslă, mișcările lucrătorilor breslași deocamdată s-au potolit. Scopul acestei dispoziții de modificare era:

1. Liniștirea nemulțumirii lucrătorilor prin concesiuni; angajarea liberă a muncii înăuntrul și în afara breslei, precum și stabilirea salariului prin învoială liberă. Ea interzicea împiedicarea învoielii libere în sensul următor: calfele trebuiau să lucreze împreună cu cel ce muncea pentru un salariu mai scăzut decît ceilalți. Dispoziția interzicea astfel dreptul de liberă organizare față de patron. În același timp, ea menținea și întărea controlul breslelor asupra asociațiilor de calfe prin faptul că încredința meșterilor alegerea reprezentanților calilor.

2. Ordonanța guvernamentală a desființat acele îngrădiri ale sistemului de breaslă care erau în calea dezvoltării capitaliste. Ea asigură dreptul nestingherit al calilor de a se angaja la muncă și dispunea ca breslele să țină socoteală de timpul lucrat de către calfe în întreprinderi capitaliste. Totuși ea păstra acele bariere de breaslă care asigurau menținerea meșterilor breslași.

Explicația acestor atitudini de compromis constă în faptul că în revoluția burgheză nu a participat și o parte din nobilime — aceea interesată în producția de mărfuri — care nu avea interesul să lichideze complet feudalismul. Capitalul comercial ce domina întreprinderile capitaliste de asemenea nu avea interesul să lichideze în momentul de față sistemul de breaslă, fiindcă îl preocupa numai libertatea comerțului, iar această aspirație i-o satisfăcea politica vamală a guvernului.

O altă lovitură a fost dată îngrădirilor sistemului de breaslă de către legea din 1852. Conștințele acestei legi în ce privește relaxarea rînduielilor de breaslă se manifestă bunăoară în viața breslei croitorilor, după anul 1860, precum urmează:

- a) Obiceiul tot mai frecvent de a răscumpăra cu bani termenul capodoperei.
- b) Variația taxelor de intrare în breaslă (8, 10, 12, 25, 30, 37 fl.), după cum și legea, care îngăduia libera învoială în această privință.
- c) Calfele se angajau, iar meșterii îi angajau fără mijlocirea starostelui, în ciuda hotărîrii breslei de a se aplica în asemenea cazuri o amendă de 1 fl. 50 cr.
- d) Unele calfe cereau și obțineau de la oficiul comercial de plasă autorizația pentru exercitarea meseriei (fără « călătorie » și capodoperă), ele putînd intra în breaslă după plata unei taxe de 16 fl.²
- e) Slatul orășenesc acorda unora autorizație împotriva statutelor de breaslă, după cum se vede din cazul meșterului Dominic Muradi, originar din Bonțida, la care învăța croitoria — cu aprobarea statului — o calfe care era slugă. De aceea, breasla îl pedepsi pe

¹ K. Marx și F. Engels, *Opere alese, în două volume*, Ed. de stat pentru literatură politică, București, 1955, ediția a II-a, vol. I, p. 48.

² A.M.O., br. croitorilor, procesul verbal din 19 iunie 1861, p. 26—28.

acest meșter cu 6 fl., dar nu mai avu autorizația legală să încaseze această sumă și fu silită să renunțe la amendă, fie și sub rezerva unei clauze pur formale de felul acesteia: « Dacă îl va mai prinde asupra faptului, îl va pedepsi cu o amendă pînă la 12 fl. »¹.

f) Creștea tot mai mult numărul acelor care nu se preocupau de regulamentele de breaslă, cerînd chiar să fie șterși din lista membrilor breslei. Erau și din aceia care, după ce fuseseră împiedicați mai înainte, deschideau acum ateliere prin ocolirea breslei. Este adevărat că aceasta confiscă uneltele și produsele lor, dar acum atitudinea sfatului era diferită de aceea din vremurile anterioare, cînd îi dăduse concursul breslelor care urmăreau să închidă atelierile lucrătorilor neîncadrați în organizație. Acum el ordona restituirea uneltelor și produsele confiscate.²

Conducerea însăși a breslei nu prea se mai interesa de respectarea rînduicilor acesteia. Meșterul controlor Gheorghe Jakabos tocmise o calfă fără știrea starostelui. Breasla luă cunoștință de acest fapt și hotărî ca acea calfă să treacă fie în slujba meșterului care se înscrisese (solicitînd calfă) înainte de Jakabos, fie să părăsească orașul. Jakabos însă declară că « nu va da drumul calfei înainte de sărbătoare,³ nici la porunca breslei, nici a altcuiva »⁴.

Breasla croitorilor, la 30 iulie 1865, a emis, ca de altfel și celelalte bresle din Odorhei — potrivit dispozițiilor legii industriale apărute la 1 ianuarie 1852 — statute noi, care au fost aprobate de către Tribunalul regal suprem din Cluj prin decizia nr. 18 387 din 29 august 1867. Noua reglementare arată (în punctul 80) că statutele în vigoare pînă atunci ale acestei societăți, precum și toate dispozițiile emanate pînă acum în acest domeniu, cu privire la îngrădirea afacerilor meșteșugărești etc., își pierd « prin aceasta tăria și efectul lor »⁵.

Consecințele legii din 1852 asupra emancipării întreprinderilor, mai ales asupra relaxării îngrădirilor breslașe, se răsfrîng și în datele statistice privitoare la creșterea numărului membrilor breslei cojocarilor.

Numărul membrilor în 1828:	127
Numărul membrilor în 1870:	197
Decedați între timp:	48 (din care 45 înainte de 1848)
Strămutați la țară:	3
Intrat în altă breaslă:	1
Intrați în breaslă între 1828—1838:	39
Intrați în breaslă între 1838—1852:	24
Total	63

Dacă scădem pe cei decedați înainte de 1848, precum și pe cei plecați la țară sau intrați în altă breaslă, constatăm că de la anul 1828 pînă la 1852 numărul membrilor breslei cojocarilor a crescut cu 14, pe cînd după anul 1852 el s-a mărit mai mult de două ori, și anume cu 38⁶.

Trebuie să observăm în legătură cu dispozițiile legislative care căutau să atenueze îngrădirile de breaslă, că ele nu făceau decît să consfințască pe calea legii ceea ce se străduia de multă vreme să se impună în cadrul dezvoltării economico-sociale. Sistemul de breaslă, crescut pe terenul orînduirii feudale, trebuia să se prăbușească cu acel mod de producție care îi dăduse naștere. Într-adevăr, « breslele prin interesele lor erau legate de structura socială a feudalismului și se aflau în contradicție cu forțele mai proaspete, mai libere ale capitalismului »⁷. După apariția germenilor capitalismului, breslele au devenit obstacole în calea progresului, piedici pentru dezvoltarea întreprinderilor capitaliste, în consecință, organizații reacționare.

¹ A.M.O., 1862, p. 8—9.

² *Loc. cit.*, proces-verbal din 1869, p. 54.

³ Desigur fiind foarte mult de lucru în preajma sărbătorilor.

⁴ Br. croitorilor, proc. - verb. 1869, p. 134.

⁵ Br. croitorilor, pach. II, fila 17.

⁶ Br. cojocarilor, prot. II, p. 36—43.

⁷ A.M.O., Ch. Hill, *Angol forradalom 1640-ben.*, ed. ung., Szikra, Budapesta, 1949, p. 34

Acolo unde stările economice reclamau libertatea și egalitatea de drepturi, regimul politic le opunea la fiecare pas îngrădiri de breaslă și privilegii.

Dar în ce constă caracterul reacionar al breslelor în această epocă?

În primul rând, ele împiedicau dezvoltarea relațiilor capitaliste. Ele ridicau obstacole în calea întreprinderilor capitaliste dinafara cadrelor breslașe, prin faptul că făceau dependentă exercitarea meseriei de intrarea în breaslă, iar înăuntrul breslei se împiedica « în mod sistematic, prin limitarea extremă a numărului de calfe pe care un singur meșter breslaș putea să le utilizeze, ca acesta să se transforme într-un capitalist »¹. Prin urmare breslele căutau să împiedice, pe de o parte, apariția întreprinzătorului capitalist, iar pe de altă parte, proletarizarea calfelor de meșteșugari prin nădejdea ce le-o dădea că vor deveni la rândul lor meșteri.

Privilegiile și îngrădirile lor însemnau un obstacol serios în calea pătrunderii libere a capitalului în industrie: « Breasla respingea cu mare grijă orice încălcare din partea *capitalului comercial*, singura formă liberă a capitalului ce-i stătea în față. Comerciantul putea să cumpere orice marfă, numai munca nu o putea cumpăra ca marfă. El nu era admis decât ca *debi-tant* al produselor meșteșugărești »². Și mai departe: « Dacă împrejurări exterioare provocau un progres în diviziunea muncii, bresle existente se scindau în subspecii, sau bresle noi se alăturau celor vechi, dar fără reunirea unor meserii diferite într-un singur atelier. Organizația de breaslă excludea deci diviziunea manufacturieră a muncii, cu toate că separarea, izolarea și perfecționarea meseriilor, care toate o caracterizează, fac parte din condițiile materiale de existență ale perioadei manufacturii. În general, muncitorul și mijloacele sale de producție au rămas legați ca melcul de casa lui, astfel că lipsea primul factor de bază al manufacturii, adică autonomizarea, față de muncitor, a mijloacelor de producție sub formă de *capital*.

În timp ce diviziunea muncii în ansamblul unei societăți, indiferent dacă în această diviziune armonizarea se face prin schimbul de mărfuri sau nu, este proprie celor mai diferite formațiuni economice ale societății, diviziunea *manufacturieră* a muncii este o creațiune cu totul specifică a *modului de producție capitalist* ».

Constatările lui Marx, cu privire la procesul de dezvoltare a breslelor, sînt pe deplin valabile în ceea ce privește viața breslelor din Odorhei.

Din studiul asupra breslelor existente în Odorhei rezultă că breasla croitorilor ia ființă în cadrul breslei cojocarilor (1613), fapt după care se desfășoară o luptă îndelungată între ele (cojocari și croitori), pentru despărțirea lor (1734).

Unirea dintre aceste două meserii nu constă în exercitarea meseriilor într-un singur atelier, ci unirea constă în adoptarea constituției cojocarilor de către croitori. Unirea acestor două meserii s-a manifestat și prin faptul că în conducerea breslei erau aleși, alternativ, într-un an membrii din rîndurile cojocarilor, iar în celălalt an dintre croitori³.

De asemenea din breasla lăcătușilor au făcut parte curelarii, fierarii, timplarii, pantofarii pînă la înființarea breslelor proprii⁴.

Urmărind mai departe viața breslelor după acest proces de unire observăm cristalizarea tot mai evidentă a tendințelor de despărțire a unora dintre meseriașii grupați în aceste bresle. Astfel cizmarii se despart de tăbăcari în anul 1635.⁵ Acest proces nu se oprește aici, ca dovadă că din breasla cizmarilor se despart cei care prelucrează pielea « cordovan », precum și meșinarii, înființînd cîte o breaslă proprie în anul 1819⁶.

¹ K. Marx, *Capitalul*, Ed. P.M.R., 1948, vol. I, ediția a II-a, p. 336.

² *Ibidem*.

³ Szádeczky, *Udvarhely vármegye története*, p. 353.

⁴ *Ibidem*, p. 328.

⁵ Br. cizmarilor, pach. I, fila 87.

⁶ *Loc. cit.*, fila 6618.

Din cele arătate mai sus rezultă că procesului de dezvoltare a breslelor din Odorhei îi sînt caracteristice cele două aspecte, scoase în evidență de către Marx: la început fenomenul de unire a mai multor meserii în cadrul aceleiași bresle (sec. XVII—XVIII), ca apoi să se evidențieze și să crească cît mai mult tendința de desprindere treptată a unora dintre meserii din cadrul breslelor existente pentru a forma bresle proprii (sfîrșitul sec. al XVIII-lea, sec. al XIX-lea).

Atît fenomenul de unire cît și cel de despărțire a meseriilor în cadrul breslelor constituie o frînă în dezvoltarea forțelor de producție, deoarece împiedică procesul diviziunii muncii manufacturiere. Mai cu seamă al doilea aspect — *scindarea* — împiedică progresul spre socializarea procesului de producție, prin fărîmițarea meseriilor în bresle proprii.

În al doilea rînd, ele împiedicau inovațiile. Statutele de breaslă prescriu riguros modul de confecționare a mărfurilor, contravenienții fiind sancționați cu confiscarea acestora și cu amenzi. Pentru ușurarea controlului, breasla cizmarilor a introdus la 29 iulie 1843, obligația ca de acum înainte fiecare meșter să aplice semnul său distinctiv pe produsele sale, în așa fel ca aceasta să se vadă lămurit¹. Breasla cojocarilor hotărîse, încă din 11 martie 1825, ca nimeni să nu îndrăznească a vinde, nici în prăvălie nici în tîrg, blănuri cusute cu mătase și avînd nasturi negri sau de aramă, sub pedeapasa confiscării mărții și sub amenda de 3 fl. ung., « deoarece nobila breaslă se vede tare păgubită și ruinată din pricina numitului produs »². Breasla pălărierilor a protestat împotriva faptului că soția lui Anton Bede confecționa pălării captușite și nu s-a învoit la aceasta decît în urma intervenției sfatului orășenesc³.

Așadar breslele, împiedicînd reunirea deosebitelor meserii sub conducerea capitalismului ce s-ar fi format în afara breslei, fie în sînul acesteia, îngăduind capitalului comercial doar un rol mijlocitor, excluzînd formarea diviziunii manufacturiere a muncii, care ar fi permis o producție de mărfuri în raport cu creșterea necesităților și a populației, și fiind ostile oricăror inovații tehnice, s-au dovedit a fi obstacol în calea progresului, organizații reacționare coapte, cu drept cuvînt pentru pieire. În consecință, a început descompunerea lor, cerută de inșiși legile dezvoltării.

Cercetînd cauzele dezagregării breslelor, se impun următoarele constatări:

Cu relaxarea organizării sistemului de breaslă, acesta a intrat în perioada descompunerii sale, care coincide cu procesul similar al modului de producție feudal, în cadrul căruia apăruse această formă îngrădită a activității productive.

Descompunerea breslelor a fost provocată mai ales de lărgirea pieții. Într-adevăr, o dată cu creșterea populației consumatoare, producția de mărfuri oăuta să spargă cadrele prea înguste ale pieții locale. Producția breslelor, avînd o tehnică primitivă și o diviziune limitată a muncii și fiind potrivită numai satisfacerii trebuințelor unui cerc restrîns de consumatori, nu putea să facă față cerințelor pieței lărgite. Creșterea forțelor de producție, necesitățile dezvoltării economice se aflau în contradicție de neîmpăcat cu caracterul închis al sistemului de breaslă, cu împiedicarea perfecționărilor tehnice, cu îngrădirea metodică a numărului ucenicilor și calfelor.

Meseriașul începu să producă pentru piețele care aveau o capacitate de consum necunoscută și își desfăcea marfa eventual prin mijlocirea negustorului. Această piață îndepărtată cu o capacitate de consum necunoscută era tot mai exigentă față de meseriași, atît din punct de vedere cantitativ, cît și calitativ. Dar în același timp, din cauza necunoașterii amîntitei capacități și în urma cerințelor pieței, situația meseriașului, care luca cu o tehnică primitivă manuală, a devenit nesigură, supusă oscilațiilor pieței⁴.

¹ Br. cizmarilor, prot. V, p. 17—18, 30—31.

² A.M.O., br. cojocarilor, prot. II, p. 92.

³ Loc. cit., P.O.U., 1819—1827, p. 188.

⁴ V. I. Lenin, *Opere*, Ed. P.M.R., 1951, vol. 3, p. 335—337.

În felul acesta, când lărgirea pieței a spart cadrul feudal, producția breslașă, înzestrată cu o tehnică înapoiată, era neputincioasă în fața necesităților nărite, nefiind în stare să le satisfacă. *

În acel moment însă intervenția capitalului comercial, care acum putea acționa mai liber, precum și apariția și folosirea mașinilor simple în procesul de producție, mărind productivitatea muncii, mărind calitativ și cantitativ produsele producției la care a fost incapabilă producția breslașă, au remediat situația, creînd manufactura capitalistă, dar în același timp dînd și lovitura de grație sistemului de breaslă, incapabil să se mai apere sub acutul privilegiilor sale învechite.

Procesul de descompunere a breslelor era promovat și de accentuarea diferențierii economice. Înăuntrul sistemului breslaș, în ciuda tuturor îngrădirilor, s-a format, sub efectul legii valorii descoperite de Marx, o pătură subțire de meseriași bogăți, spre deosebire de majoritatea săracă a breslașilor. Această diferențiere a sîpat treptat o prăpastie între membrii breslelor și a subminat monopolul sistemului de breaslă.

Prin urmare, tehnica primitivă manuală s-a dovedit falimentară față de cerințele crescînde ale vieții economice. Era nevoie de o diviziune mai largă a muncii și de unele de o mai mare productivitate, condiții pe care le va asigura capitalul comercial, care își face intrarea în producția industrială, înființînd manufactura.

Astfel producția breslașă trebuia să cadă în chip necesar, prin acțiunea legii valorii, în concurența ce i-o făceau întreprinderile capitaliste.

În breslele din Odorhei, ca și în cele din alte părți, descompunerea începuse cu mult mai înainte de apariția legii din 1872, care a desființat aceste organizații, confirmînd printr-o dispoziție legală un proces deja încheiat de fapt în domeniul dezvoltării economice și sociale.

★

După cum am văzut, breslele din Odorhei au căutat, folosind diferite metode, să scape de concurență și să-și păstreze poziția lor privilegiată. Într-adevăr, în urmărirea acestui scop ele au luat măsuri de îngrădire în angajarea ucenicilor, au impus un timp excesiv de lung pentru formarea profesională, pretindeau pregătirea unei lucrări de probă costisitoare, au fixat taxe grele pentru intrarea în aceste organizații și în sfîrșit au stabilit salarii foarte reduse calfelor, intensificînd, în schimb, mereu, munca acestor lucrători.

Dar întrebuițarea metodelor amintite n-au putut să salveze nici la Odorhei, nici aiurea, producția breslelor care se zbătea în criză. Dimpotrivă, s-au ascuțit și mai mult contradicțiile pe care meșterii de breaslă se sforțau să le elimine prin folosirea acestor metode.

Astfel contradicțiile apărute de multă vreme în producția meseriilor de breaslă și care — în ce privește Transilvania — se agravau fără încetare de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, au dus în cursul deceniilor următoare la decadența inevitabilă a breslelor. Ca rămășițe învechite ale orînduirii feudale în descompunere, breslele s-au dovedit incapabile să satisfacă necesitățile pieții lărgite și au trebuit să-și cedeze locul producției manufacturiere, iar mai tîrziu industriei de fabrici. Procesul acesta însemna de fapt biruința elementului nou asupra celui vechi, care vegeta de atîta vreme, biruință ce se impunea în chip necesar pe baza legilor de dezvoltare a societății.

PĂSTORII VLAHI DIN IMPERIUL BIZANTIN ÎN SECOLELE XIII—XIV

DE

E. FRANCES

În viața politică a imperiului bizantin în secolele XI și XII un rol destul de important l-au avut păstorii vlahi. Răscoalele din a doua jumătate a secolului al XI-lea în thema Elladei și apoi, peste mai bine de un veac, în regiunea munților Balcani au fost relatate de istoricii bizantini cu destul lux de amănunte. Istoricii bizantini au arătat, în genere, și cauzele care le-au provocat; creșterea opresiunii fiscale în imperiu. Până prin veacul al XI-lea, păstorii vlahi, datorită caracterului lor seminomad, au putut să scape de exigențele fiscalității bizantine. Veacul al XI-lea se caracterizează, însă, printr-o cumplită ofensivă fiscală, care lovește în toate categoriile de producători.

Păstorii vlahi își câștigaseră în acea vreme un renume necontestat prin produsele lor mult căutate în gospodăriile sărace din orașele bizantine: brânza vlahă era un aliment de bază în Bizanț¹, ca și mantalele țesute din lână, folosite de populația nevoiașă a orașelor în cursul lunilor de iarnă.

Câteva opere reprezentative ale boemei bizantine din veacul al XII-lea subliniază acest fapt. Astfel Theodoros Prodromos, într-una din poemele sale în care își deplînge sărăcia, privește cu invidie la vecinul său, un modest meșteșugar, care în fiecare dimineață își poate totuși cumpăra, pentru micul său dejun, o bucată de brânză vlahă².

Cu alt prilej, același Prodromos privește cu melancolie la pelerina sa destrămată, țesută de o femeie vlahă, care i-a servit atîta vreme și cu folos ca îmbrăcăminte și învelitoare³. Într-o satiră anonimă împotriva egumenilor, chinutul frate Hilarion descrie, plin de revoltă, cum superiorii mănăstirii se înfruptă din toate bunătățile; printre acestea fu lipsește brînza vlahă⁴.

Împotriva viașilor, al căror nume era legat de producția unor articole atît de curente, s-a dezlănțuit, din a doua jumătate a veacului al XI-lea, o adevărată teroare fiscală. Păstorii au fost obligați să plătească tot felul de impozite. Primul impozit, menționat într-una din scrisorile arhiepiscopului din Ohrida, Theophylaktos, poartă numele de δεκατώσις⁵.

¹ Dr. E. Jeanselme, *Les calendriers de régime à l'usage des byzantins et la tradition hippocratique*, în *Mélanges G. Schlumberger*, vol. I, Paris, 1924, p. 227, nr. 3.

² F. Legrand, *Bibliothèque grecque vulgaire*, vol. I, Paris, 1880, p. 103, v. 52.

³ *Idem*, p. 123, v. 362—363.

⁴ « Byzantion », I (1924), p. 328.

⁵ Migne, *Patrologia Graeca*, vol. CXXVI, col. 448.

Cam tot în aceeași perioadă actele semnaleză existența unui impozit, numit ἐννόμιον¹, care se plătea proporțional cu numărul vitelor și în numerar, cîte o nomismă pentru fiecare sută de oi². Acest impozit se plătea pe pășune și se putea ca să revină întregii comunități sătești, cîtă vreme aceasta a mai stăpînit încă numeroase islazuri³. Mai tîrziu, în vremea lui Alexis Comnenul, apare un nou impozit δεκατεία, perceput de autoritățile imperiale probabil în natură și care, după cum indică numele, consta în 10% din șeptel; el apare în povestirea în legătură cu conflictul izbucnit la Athos în anul 1105⁴, dar și în alte acte din aceeași vreme. Astfel, termenul este folosit de călugării mănăstirii Lavra într-o plîngere adresată împăratului Alexis I Comnenul⁵ și într-un act dat de același împărat, probabil în anul 1094⁶. Un alt impozit, deosebit de δεκατεία și care se plătea pe turme, era μανδρατικόν⁷. G. Rouillard considera, într-o lucrare mai veche, că «mandriatikon» este identic cu «dekatia» și făcea din ele un impozit μανδρατικού δεκατίας, întemeindu-se pe copia unui act, care ulterior nu a mai figurat în colecția de acte ale Lavrei, publicate în 1937⁸. Probabil a constatat că actul pe care se întemeia este falsificat, fiindcă într-o lucrare recentă precizează că este vorba despre două impozite distincte⁹. De altfel, actul lui Alexis Comnenul din culegerea actelor Lavrei, pomenit mai sus, nu comportă nici un fel de dubiu; într-o enumerare sînt menționate amîndouă aceste impozite¹⁰.

Secolul al XI-lea înseamnă însă și perioada în care raporturile feudale s-au generalizat în întreg imperiul bizantin, veacul în care asalturile elementelor feudale pentru acapararea bunurilor obștești devin tot mai puternice și masa mare a țărănimii este aproape în întregime aservită. Această situație generală nu putea să nu influențeze și asupra stării păstorilor vlahi; în acest veac se semnaleză primele cazuri de păstori șerbi sau, ca să folosim termenul bizantin consacrat, pareci.

Majoritatea istoricilor au prezentat aservirea păstorilor ca o acțiune inițiată chiar de ei pentru a scăpa, pe această cale, de povara fiscalității bizantine¹¹. În realitate, situația era cu totul alta. Impozitele datorate de păstori în cazul aservirii lor nu mai erau încasate de fisc sau de comunitate, ci de proprietarul feudal, sub autoritatea căruia ajungeau ei și pășunile obștești. Actul lui Alexis Comnenul din 1094 (?), dat mănăstirii Lavra, ordonă percepătorilor themei ca să constrîngă pe păstorii cumani să plătească mănăstirii δεκατεία τῶν ζῳων¹² și să ia măsuri ca păstorii vlahi și bulgari să nu fie împiedicați de cumani ca să-și îndeplinească obligațiile față de mănăstire.¹³ Aceleași obligațiuni față de mănăstire apar și în reclamația călugărilor, adresată împăratului în anul 1106 (?)¹⁴ — deci, ei nu beneficiau de nici un avantaj.

¹ Fr. Dölger, *Beiträge zur Geschichte der byzantinischen Finanzverwaltung*, München, 1927, p. 53—54.

² F. Miklosich și J. Müller, *Acta et diplomata graeca medii aevi*, VI, p. 15, r. 11.

³ A. P. Kajdan, *Аграрные отношения в Византии XIII—XIV вв.*, Moscova, 1952, p. 123.

⁴ Ph. Meyer, *Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster*, Leipzig, 1894, p. 164—165.

⁵ G. Rouillard și P. Collomp, *Actes de Lavra*, I, Paris, 1937, actul 45, p. 122—123, r. 10, 12, 16, 17 și 28.

⁶ *Ibidem*, actul 47, p. 125—126, r. 6, 10 și 42.

⁷ *Ibidem*, actul 47, p. 126, r. 41.

⁸ G. Rouillard, *La dime des bergers valaques sous Alexis Comnène*, în *Mélanges Iorga*, Paris, 1933, p. 782.

⁹ G. Rouillard, *La vie rurale dans l'empire byzantin*, Paris, 1953, p. 124—125.

¹⁰ *Actes de Lavra*, actul 47, p. 126, r. 41—42.

¹¹ A. D. Xanlatos, *Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte Makedoniens im Mittelalter*, München, 1937, p. 62—63; N. Gyöni, *Les Vlaques du Mont Athos au début du XIIe siècle*, în «*Études Slaves et Roumaines*», I (1948), fasc. I, p. 39; G. Rouillard, *La dime des bergers valaques*, p. 780.

¹² *Actes de Lavra*, p. 125, r. 6.

¹³ *Ibidem*, r. 12—13.

¹⁴ *Ibidem*, p. 122.

Păstorii opuneau o îndârjită rezistență tendințelor feudale, acaparării pășunilor comunale, obligării la plata rentei feudale și actele menționate reflectă destul de bine lupta lor împotriva jugului feudal. Călugării trebuie să recurgă la sprijinul autorităților imperiale pentru a constrânge pe păstorii vlahi, cumani și bulgari ca să-și îndeplinească obligațiile feudale. Toate strădaniile păstorilor dovedesc că ei nu au acceptat de bună voie situația ce li s-a creat. Faptul că mănăstirea Lavra se bucura de imunitate nu a modificat cu nimic soarta țaranilor supuși autorității ei; obligațiile față de stat erau preluate de proprietarul feudal.

O situație identică apare la Athos și în povestirea protosului Ioan Trachaniotes în legătură cu păstorii vlahi, stabiliți în Calcidica, în jurul anului 1100¹. În această povestire se arată că vreo trei sute de familii de păstori vlahi deveniseră *δουλοπάροικοι* ai mănăstirilor de la Athos². *Δουλοπάροικοι* erau o categorie specială de șerbi, având un regim deosebit de greu, apropiat de al sclavilor³, dacă nu-i putem considera chiar sclavi⁴. G. Rouillard se îndoiește că vlahii de la Athos erau în realitate *δουλοπάροικοι* și crede că autorul povestirii a recurs la acest termen în lipsa unui corespunzător situației reale⁵. Socotim că termenul corespunde situației juridice reale a păstorilor vlahi de la Athos. Din povestirea lui Trachaniotes se vede că cele circa trei sute de gospodării vlahie trebuiau să asigure aprovizionarea din abundență cu lapte, brânză și lână a populației întregii republici monahale⁶ și că în momentul alungării lor de acolo, călugării se lamentau: «de acum s-a dus cu viața noastră și cu hrana noastră, dacă se izgonesc vlahii și turmele lor»⁷. Dacă vlahii ar fi avut situația unor pareci obișnuiți, nu era posibil să fie izgoniți din gospodăriile lor cu atita ușurință; numai starea lor de semisclavi permitea o alungare fără prea multe complicații.

Exemplele pe care le putem valorifica din mărturiile istorice ale vremii sînt totuși suficient de edificatoare pentru a îndepărta ipoteza unei aserviri voite a păstorilor vlahi la începutul secolului al XII-lea; nu exista nici o rațiune ca să schimbe o situație pentru una și mai grea, pe lângă toate celelalte obligații menținute în noile condiții, adăugându-se și pierderea libertății.

Așadar, în secolul al XI-lea și la începutul celui de-al XII-lea, înregistrăm o perioadă de continuă agravare a situației păstorilor prin împovărarea lor de fisc și prin aservirea de elementele feudale bizantine. Riposta păstorilor vlahi s-a concretizat în puternicile răscoale din 1066 și din 1186. Probabil că și în celelalte răscoale ale bulgarilor împotriva stăpînirii bizantine din veacul al XI-lea, vlahii și-au avut aportul lor⁸.

Către sfîrșitul secolului al XIII-lea se observă în Bizanț o nouă agravare a situației populației păstorești. În această vreme, imperiul bizantin alunecă tot mai adînc pe panta dezastrului financiar. Pentru remedierea gravei situații în vremea lui Andronic al II-lea se recurge la măsuri cu adevărat disperate: alterarea continuă a monezii, încercarea de reorganizare a întregului sistem fiscal, însoțită de o masivă majorare a impozitelor. Tot acest fiscalism nu putea să nu lovească și în păstorii vlahi.

Mai erau și alte rațiuni, care determină o politică ostilă a autorităților imperiale, după recucerirea Constantinopolului, față de vlahi. În perioada luptei pentru reconstituirea

¹ Referitor la acești vlahi: A. Sacerdoțeanu, *Vlahii din Calcidica*, în *În memoria lui Vasile Pirvan*, București, 1934, p. 303—311 și M. Gyöni, *op. cit.*, p. 30—42.

² Ph. Meyer, *op. cit.*, p. 163.

³ A. P. Kajdan, *op. cit.*, p. 132.

⁴ B. T. Gorianov, *Византийское крестьянство при в Палеологах* în «Византийский временник», III (1950), p. 31.

⁵ G. Rouillard, *La vie rurale* . . . , p. 124.

⁶ Ph. Meyer, *op. cit.*, p. 163.

⁷ *Ibidem*, p. 164.

⁸ G. Murnu, *Romîni din Bulgaria medievală*, în «Anal. Acad. Rom.» Mem. Sect. lit., seria III, V, IX, mem. 4, Buc., 1939, p. 9.

imperiului bizantin cucerit de latini, se desemnează două forțe care încearcă, fiecare în parte, să înfăptuiască opera de unificare; pe de o parte, imperiul din Niceia, pe de altă parte, despotatul Epirului. Astfel, Niceia și Epirul se înfruntă vreme de aproape un veac; victoria, după cum se știe, a revenit Niceii.

Despoții Epirului, în lupta lor împotriva celorlalte formațiuni politice balcanice și în special împotriva niceenilor care recâștigaseră o mare parte din ținuturile europene ale fostului imperiu bizantin, s-au străduit să atragă de partea lor, ca aliați, pe vlahi și pe albanezi. De aceea, într-un chrysobul al despotului Mihail al II-lea din 1236, vlahii epirioți sînt scutiți de orice impozite¹. Pentru a-și atrage grupurile vlahe, Ioan Bastardul, fiul despotului Mihail al II-lea al Epirului, se căsătorește cu fiica conducătorului vlahilor, Taronas. În bătălia din câmpia Pelagoniei, din 1259, între epirioți și armatele împăratului din Niceia au luptat și « megalovlahiții » conduși de Ioan Bastardul, alături de trupele despotului². De asemenea, în aceste lupte dintre imperiul din Niceia și despotul Epirului, printre conducătorii epirioți se întilnește numele unui Borflas Longos, evident o căpetenie vlahă³.

Atitudinea binevoitoare a vlahilor față de despotul Epirului nu putea să nu aibă urmări după ce teritoriile locuite de ei au fost ocupate de împărații din Constantinopol. Ostilitatea imperiului s-a manifestat prin intensificarea măsurilor represive, în special fiscale.

Actele bizantine de la sfîrșitul secolului al XIII-lea și de la începutul secolului al XIV-lea semnalează fie apariția unor noi impozite, care grevează populația de păstori din imperiu, fie înăsprirea impozitelor existente. Astfel, într-un act dat de Andronic al II-lea Paleologul în anul 1327 mănăstirii Zographu⁴, prin care se confirmă posesiunile primite de mănăstire în regiunea Strymon de la țarul Mihail Asan, se pomenește de un nou impozit plătit de păstori pentru trecerea cu turmele lor înspre Marmara, $\rho\omicron, \omega\tau\upsilon\lambda\omicron\nu$. Impozitul se plătea probabil în perioada de transumanță sezonieră și numai după aceea păstorii puteau trece cu turmele lor dintr-o regiune în alta. M. Gyöni pare să considere acest impozit ca apărut o dată cu cele din veacul al XI-lea⁵, însă nu există nici o probă documentară care să confirme punctul de vedere al lui M. Gyöni.

În ceea ce privește impozitul pe pășune, vechiul $\acute{\epsilon}\nu\nu\omicron\mu\iota\omicron\nu$, acesta s-a transformat în patru impozite perfect distincte. P. Lemerle susține că au existat numai trei impozite derivăte din $\acute{\epsilon}\nu\nu\omicron\mu\iota\omicron\nu$, unul pentru oi ($\pi\rho\omicron\lambda\omicron\tau\omicron\nu\mu\iota\omicron\nu$), altul pentru porci ($\chi\omicron\iota.\omicron\nu\mu\iota\omicron\nu$) și un altul pentru cultura albinelor ($\mu\epsilon\lambda\iota\ \sigma\omicron\nu\mu\iota\omicron\nu$)⁶. În realitate, în actul lui Ștefan Dușan din 1347, prin care acordă imunitate mănăstirii Esphigmenou, și la fel în actul dat mănăstirii Philotheiu de către același împărat cu un an mai înainte, apare și un al patrulea impozit, perfect distinct de celelalte trei, anume $\acute{\epsilon}\nu\nu\omicron\mu\iota\omicron\nu\ \tau\acute{\omega}\nu\ \zeta\omicron\omega\nu$ ⁷. Probabil că acest impozit era perceput pentru celelalte animale, care se găseau în gospodăriile păstorilor: caii de munte și catrîii. De asemenea

¹ A. Romanos, Περὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, Corfu, 1895, p. 43, la G. Murnu, *Vlachia Mare*, București, 1943, p. 181, n. 3.

² Pachymeres, vol. I, Bonn, p. 83.

³ G. Acropolites, Bonn, p. 180.

⁴ *Actes de Zographou*, în « Византийский временник », XIII (1907), IV, actul 26, p. 60, r. 70—73.

⁵ M. Gyöni, *Les Vlaques du Mont Athos au début du XII-e siècle*, în « Études Slaves et Roumaines », I (1948), fasc. I, p. 39—40; Idem, *La transhumance des Vlaques balkaniques au moyen âge*, în « Byzantinoslavica », XII (1951), p. 38.

⁶ P. Lemerle, *Un chrysobulle d'Andronic II pour le monastère de Karakala*, în « Bulletin de Correspondance hellénique », LX (1936), p. 445.

⁷ *Actes d'Esphigmenou*, în « Византийский временник », XII (1906), IV, actul 14, p. 32, r. 51... τοῦ ἐννομιου τῶν ζῶων αὐτῶν, τῶν πρῶτων, *Actes de Philothée*, în « Византийский временник », XX (1913), IV, actul 9, p. 26, r. 76... τὸ ἐννομιον τῶν ζῶων καὶ τῶν πρῶτων καὶ τῶν μετὰ τούτων ζῶων.

păstorii au fost obligați să plătescă un impozit pentru folosirea pășunilor de vară și un altul pentru folosirea pășunilor de iarnă. În actul din 1325, dat de Andronic al II-lea Paleologul, prin care confirmă mănăstirii Zographu teritoriile aflate în regiunea Strymonului, datorite de țarul bulgar Mihail Asan, ca și în actul din 1328, dat de Andronic al III-lea, prin care sînt întărite drepturile mănăstirii asupra acelorași proprietăți, existența celor două impozite apar clar... τὸ ἐνὸς τοῦ τὸ, εἰς τὰς πλανηνάς καὶ εἰ τὸν κάμπον¹. Alături de aceste impozite, mai apare în acte un termen nou, care desemnează un alt impozit ὄρεακή. G. Ostrogorsky crede că acest impozit ar fi stabilit în special pe turmele care pasc în munți². În orice caz este vorba tot de un impozit nou, care apare distinct de ἐνὸςμοιον, într-un act din vremea lui Andronic al II-lea³ ca și într-un act de mai tîrziu, dat de Ștefan Dușan mănăstirii Philotheu⁴. Vechea dijmă pentru oi și porci continuă să supraviețuiască sub o denumire mult mai precisă, așa cum se vede din actul lui Ștefan Dușan, dat în anul 1345 mănăstirii sf. Ioan Botezătorul, sub denumirea προπατοροδοδεκατεία⁵. Or, se știe că Ștefan Dușan a menținut cu strictețe instituțiile găsite în toate teritoriile cucerite de la Bizanț. Statul nu se limita la aceste metode pentru a-și mări încasările fiscale. Procedeele folosite erau din cele mai variate; în timp ce se punca în circulație numai monedă alterată, cu un conținut de metal prețios diminuat, fiscul continua să pretindă pentru plata impozitelor numai monedă bună, care avea un curs foarte ridicat. Calculul sumelor datorate era extrem de complicat, din cauza varietății, fluctuației și impreciziei categoriilor de impozite. Toate acestea agravau și mai mult situația oricărui contribuabil bizantin, care avea de luptat pe deasupra cu perceptori din cei mai abuzivi și incorecți. În aceste condiții este ușor de înțeles că păstorii vlahi deveneau victimele sigure ale autorităților fiscale bizantine, în imposibilitate să se orienteze și să se apere în fața unor dispoziții atât de variate și încurcate. Mărirea impozitelor la articolele de primă necesitate ca, sare, fier etc.⁶ lovea, fără îndoială, și în păstorii vlahi. La fel și specula cu grîne, organizată în acel timp de cei puternici, smulge cuvinte de indignare chiar din gura unui reprezentant al clasei dominante⁷.

Probabil că la sfîrșitul secolului al XIII-lea și ultimele pășuni comunale ale vlahilor au fost acaparate de feodalii bizantini. Un act dat de împăratul Andronic al II-lea în 1293 pare să confirme acest lucru. Un pămînt al păstorilor vlahi, Preasnița, este constituit posesiune feudală în favoarea lui Leon Koteanișes⁸.

Dar vexațiunile la care au fost supuși păstorii vlahi nu s-au oprit la prigoana fiscală, jefuirea ultimelor bunuri obștești și la specula cu obiectele de primă necesitate. În anul 1286, populația de păstori vlahi, care ajunsese cu așezările pînă la Vizye și pînă în împrejurimile imediate ale capitalei, a fost strămutată din ordinul lui Andronic al II-lea în Asia Mică (de-a lungul țărmului de dincolo de Bizanț) și — precizează Pachymeres — în afară de aceasta « i-a mai umilit și prin pagube » (ζυμιάς). Mai departe, acest istoric, care numai de parțialitate față de vlahi nu poate fi bînuit, recunoaște că strămutarea s-a făcut fără milă (ἀνομιᾶν).

¹ *Actes de Zographou*, în « Византийский временник », XIII (1907), IV, actul 23, p. 51, r. 43—44 și actul 27, p. 63, r. 66—67.

² G. Ostrogorsky, *Die ländliche Steuergemeinde des byzantinischen Reiches im X. Jahrhundert*, în « Vierteljahrsschrift für Sozial und Wirtschaftsgeschichte », XX, (1927), p. 57.

³ *Actes de Chilandar*, în « Византийский временник », XVII (1911), IV, actul 45, p. 116, r. 16.

⁴ *Actes de Philothée*, loc. cit., r. 75—76.

⁵ F. Miklosich et J. Müller, *Acta graeca*, vol. V, p. 112, r. 7.

⁶ Pachymeres, vol. II, Bonn, p. 293.

⁷ *Ibidem*, vol. II, p. 461. Pentru starea de lucruri din Bizanț în acea vreme, sînt deosebit de edificatoare scrisorile patriarhului Athanasios, adresate împăratului Andronic al II-lea; N. Bănescu, *Patriarhul Athanasios I și Andronic II Paleologul*, în « Anal. Acad. Rom. », Mem. Sect. ist., seria III, vol. XXIV, mem. 14, p. 19—21.

⁸ *Actes de Chilandar*, în « Византийский временник », XVII (1911), IV, actul 11, p. 28, r. 7.

Vlahii au trebuit să-și distrugă gospodăriile, să-și vîndă lucrurile pe prețuri derizorii, iar cei ajunși în Asia Mică, datorită lipsurilor și rigorii iernii au pierit în cea mai mare parte ¹.

Credem că la prigoana organizată împotriva vlahilor a mai contribuit și un alt factor. La sfîrșitul secolului al XIII-lea și în secolul al XIV-lea, teritoriul bizantin a fost greu încercat de prădăciunile mai întîi ale catalanilor și apoi de invaziile turcilor și atacurile bulgarilor și sîrbilor. Războaiele civile atît de numeroase, însoțite de intervenții străine, au ruinat aproape întregul teritoriu agrar bizantin. Din această cauză, întinsele domenii ale aristocrației bizantine au devenit o avere prea puțin sigură și mai ales prea puțin rentabilă. Enumerarea bogățiilor lui Ioan Cantacuzino, confiscate de adversarii lui politici, ne învederează tendința aristocrației bizantine de a-și plasa în condițiile de insecuritate în care se găsea atunci Bizanțul, o mare parte din avuții în cirezi de vite. Cantacuzino poseda în acel moment pe lângă cirezi cu mii de bovine și porcine un număr de 70 000 de oi într-un loc ² și alte turme în apropierea orașului Pheres din Thesalia ³. Acestea puteau fi adăpostite în regiuni muntoase și deci constituiau o avere mai ușor de apărut decît pămîntul. Astfel, marii feudali bizantini devin producători de articole, pe care altădată le desfăceau în Bizanț păstorii vlahi și de aceea ei aveau tot interesul să lovească fără nici o cruțare în niște concurenți incomozi.

Toate acestea explică măsurile ostile luate cu atîta perseverență de autoritățile bizantine și care au lovit în forme diferite masa populației păstorești vlahă în perioada de care ne ocupăm.

Cu toate că elementul păstoresc a avut atîta de suferit la sfîrșitul secolului al XIII-lea și în secolul al XIV-lea, totuși nu avem de înregistrat acel val de răscoale care a întîmpinat măsurile mai puțin grave luate de autoritățile bizantine în secolele al XI-lea și al XII-lea. N. Iorga afirma chiar că vlahii au devenit după 1261 auxiliarii fideli și bravi ai imperiului ⁴. Este greu de admis că la un tratament atît de vitreg, vlahii au putut deveni, totuși, « auxiliarii fideli și bravi ai imperiului ». Cu toate acestea, în perioada de care ne ocupăm, se cunoaște numai o singură răscoală a păstorilor vlahi din Rhodope și aceasta de proporții reduse. Evenimentul este relatat de Cantacuzino ⁵. El a avut loc în anul 1321, în perioada primului război civil dintre cei doi Andronici, în regiunea Rhodope. Un păstor « Δακίνοῦ γένους » — precizează Cantacuzino — adică vlah, numit Syrmanos, a fost prădat de avere, de guvernatorul regiunii, stratopedarchul Paleolog, pe motiv că era partizanul lui Andronic cel Tînăr, apoi schingiuit și aruncat în închisoare. Păstorul « dac » a reușit să fugă din închisoare, a adunat în jurul său alți păstori și, împreună cu trupele trimise în regiunea Rhodope de Andronic cel Tînăr, a început operațiile militare împotriva guvernatorului regiunii, rămas credincios împăratului legitim.

Din aceste sumare informații date de Cantacuzino se poate stabili că în anul 1320—1321 a izbucnit o răscoală a păstorilor vlahi din munții Rhodope, că mișcarea a fost încurajată de luptele interne dintre cei doi Andronici și, cum era și firesc, păstorii s-au alăturat partidei care lupta împotriva autorității « legitime » a lui Andronic al II-lea, autorul atîtor măsuri dăunătoare față de vlahi. La început, mișcarea a putut fi înăbușită și conducătorul ei, Syrmanos, a fost prins și aruncat în închisoare. Ulterior, păstorii vlahi au profitat de prezența în regiune a trupelor lui Andronic cel Tînăr pentru ca să revie ostilitățile și, cooperînd cu armatele sale, l-au înfrînt pe stratopedarchul Paleolog, care a fost prins și închis.

Fenomene din acestea complexe, răscoale feudale la care se alăturau masele populare cu propriile lor revendicări, au fost destul de frecvente în decursul istoriei bizantine. Un eveniment asemănător, destul de bine cunoscut, s-a desfășurat în imperiu, în anul 970. În acel

¹ Pachymeres, vol. II p. 106—107.

² Cantacuzino, vol. II, Bonn, p. 185.

³ *Ibidem*, p. 192.

⁴ N. Iorga, *Notes d'un historien relatives aux événements des Balkans*, în « *Études byzantines* », București, 1939, vol. I, p. 40.

⁵ Cantacuzino, vol. I, Bonn, p. 146—147.

an a izbucnit o răscoală feudală în Asia Mică, condusă de unul din cei mai puternici reprezentanți ai feudalității locale, Bardas Phocas, împotriva împăratului Ioan Tzimiskes. Concomitent, s-a declanșat și o răscoală țărănească. Masele țărănești, conduse de cultivatorul de viță de vie Simeon Ampelas, s-au alăturat feudalilor răsculați, constituind o singură armată în lupta împotriva împăratului ¹.

N. Iorga socotea că numele conducătorului vlah al păstorilor trebuie să fi fost în realitate Șerban ². Nu împărtășesc această părere; istoricii bizantini nu obișnuiau să grecezeze numele «barbare», ci doar terminațiile. După cum conducătorul «megalovlahiților» din vremea despotului Mihail al II-lea adoptase numele de Taronas, nume de mult încetătenit în Bizanț (aparținea urmașilor unui principe armean refugiat în imperiu), tot așa căpetenia vlahă luase un nume grecesc, cu rădăcina Syr, extrem de frecventă în Bizanț la începutul secolului al XIV-lea. Numele cu rădăcina în Syr denotă în genere o origine străină. În special numeroși latini stabiliți în imperiu apar cu nume având această rădăcină.

Relatarca mișcării condusă de Syrmpanos este însă deosebit de interesantă prin lumina vie pe care o aruncă pentru înțelegerea slabei reacțiuni a păstorilor vlahi în secolele XIII—XIV în fața atitudinii atât de dușmănoase a autorităților bizantine.

Cantacuzino arată mai departe ³ că Syrmpanos s-a prezentat în ziua următoare «împăratului» Andronic cel Tânăr, s-a prosternat la picioarele sale și i-a cerut să ierte pe stratopedarch și să-i redea funcția avută și averea confiscată. Ce a putut determina pe Syrmpanos la o schimbare atât de bruscă de poziție, numai în decurs de 24 de ore? Gestul lui a surprins în mod vădit chiar pe împărat, ne relatează Cantacuzino care reproduce această scurtă scenă de altfel lipsită de importanță, tocmai pentru a sublinia neașteptata generozitate a «barbaru-lui» și evident a împăratului care, mișcat de gestul lui Syrmpanos, îi satisface cererile. O, mărinimie excesivă la acest reprezentant al unei populații de munteni, căreia toți istoricii de pînă atunci îi atribuie multă duritate, pare într-adevăr de neînțeles, mai ales după cîte a avut de suferit de la stratopedarch. Cred că trebuie să admitem și aici acțiunea dizolvantă a diplomației bizantine. Aceasta a reușit să atragă căpeteniile vlahе și să le determine la trădarea mișcării pe care o conduceau.

Faptele povestite de Cantacuzino nu rămîn un fenomen izolat în istoria relațiilor vlaho-bizantine. Anna Comnena ne relatează o întâmplare, care demască de asemenea atitudinea trădătoare a căpeteniilor față de masa populației vlahе. La sfîrșitul veacului al XI-lea, ca și în veacul al XII-lea, vlahii în luptă cu autoritățile bizantine se aliau deseori cu cumanii, le înlesneau pătrunderea în Peninsula Balcanică, călăuzindu-i prin ecătorile munților ⁴ sau chiar îi instigau la acțiuni împotriva imperiului ⁵. În anul 1096, în timp ce vlahii călăuzeau pe cumani prin trecătorile munților Balcani ⁶, o căpetenie vlahă, numită Pudilos, informa pe Alexis despre mișcărilor lor și vestea invazia din momentul în care cumanii trecuseră Dunărea ⁷. Apare astfel limpede poziția de clasă a conducătorilor vlahi, alături de împărat, în timp ce populația de păstori ajută pe cumani, în care văd forța alături de care luptă împotriva Bizanțului asupritor.

La fel, în privința răscoalei din 1186 a fraților Petru și Asan, cercetările istoricilor bulgari au adus precizări interesante. Cele două căpetenii ale răscoalei vlahе au căutat să obțină

¹ A. P. Kajdan, Крестыянские движения в Византии в Xв. и аграрная политика императоров Македонской династии, în «Византийский временник», V (1952), p. 91—93.

² N. Iorga, *op. cit.*, p. 40.

³ Cantacuzino, p. 147—148.

⁴ Anna Comnena, *Alexiada*, vol. II, col. G. Budé (cartea a X-a), p. 194.

⁵ Nicetas Choniates, Bonn, p. 831.

⁶ Anna Comnena, *op. cit.*, p. 194.

⁷ *Ibidem*, p. 193.

de la împăratul Isac al II-lea Angelos aceleași privilegii ca și feudații bizantini și numai în urma refuzului împăratului au luat conducerea revoltei¹.

Toate aceste elemente ne permit să tragem unele concluzii, care explică în bună parte atitudinea populației păstorești vlahe în ultimele veacuri de existență a imperiului.

Încă din veacul al XI-lea se desemnează în societatea păstorească a vlahilor din Bizanț un proces complex, care se adâncește necontenit în veacurile următoare. Paralel cu aservirea păstorilor în cadrul procesului general de feudalizare a imperiului bizantin, în interiorul societății păstorești vlahe se începe un proces de diferențiere socială, pătura conducătoare se desprinde tot mai mult de masa populației, caută să câștige sau se lasă câștigată de aristocrația bizantină prin funcții, înrudiri, daruri. Pentru a complăce acesteia, pentru a pătrunde în mijlocul ei, încearcă chiar să se grecezeze, să adopte nume grecești, cum fost cazul unui Taronas sau Syrmpanos.

În aceste condiții este ușor de înțeles cum masa păstorilor vlahi, lipsită tot mai mult de conducători devotați, devine o victimă ușoară a rapacității bizantine în secolele XIII-XIV și suportă fără să poată organiza vreo împotrivire serioasă toate loviturile îndreptate împotriva ei de autoritățile bizantine.

---

¹ W. N. Slatarski, *Geschichte der Rumänen*, p. 95., www.dacoromanica.ro

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

**SESIUNEA GENERALĂ ORDINARĂ A ACADEMIEI R.P.R.
DIN 27 IUNIE — 2 IULIE 1955**

Publicăm mai jos lista lucrărilor de istorie prezentate la Sesiune:

1. C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Rezultatele principale ale cercetărilor paleolitice în ultimii ani în R.P.R.*
2. Dumitru Berciu, *Asupra problemei originii culturii geto-dace în lumina descoperirilor recente de la Cernavoda.*
3. Octavian Floca, *Contribuție la cunoașterea tezaurilor de argint dacice. Tezaurile de la Sărăcsău și Șeica Mică.*
4. Ion Barnea, *Sigiliul unui ierarh al Roșiei descoperit în așezarea de la Garvăn.*
5. Eugen Comșa, *Rezultatele sondajelor de la Budești și unele probleme ale neoliticului de la sud de Carpați.*
6. Al. Alexandrescu, *Aspecte ale democrației militare în legătură cu spadele de bronz de pe teritoriul R.P.R.*
7. D. Protase, *Sclavii în opera lui Euripide și concepția sa despre sclavaj.*
8. R. Vulpe, *Problemele neoliticului niprocarpatic în lumina săpăturilor de la Izvoare.*
9. P. Alexandrescu, *Izvoare grecești despre retragerea lui Darius din expediția scitică.*
10. Emilian Popescu, *Contribuții epigrafice la cunoașterea instituțiilor histriene din sec. II e.n.*
11. V. Canarache, *Observații noi cu privire la topografia Histriei.*
12. B. Mitrea, *Contribuții numismatice la istoria triburilor getice din Moldova în a doua jumătate a sec. II e.n. și începuturile îndepărtate ale feudalismului pe teritoriul Moldovei.*
13. D. Tudor, *Contribuții la cunoașterea problemei legăturilor dintre coasta de vest și nord a Mării Negre în sec. I—III e. n.*
14. E. Bujor, *Contribuții la cunoașterea populației geto-dace în nordul Dobrogei.*
15. C. Preda, *Triburile geto-dace și circulația monedelor lui Filip II la nord de Dunăre.*
16. Șt. Ferenczi și I. Crișan, *Aportul triburilor libere dinafara Daciei la luptele de eliberare de sub jugul roman și sistemul de apărare al provinciei.*
17. Ileana Băncilă, *Monedele de bronz greșit atribuite lui Constantin al IX-lea Monomahul.*
18. D. Macrea, *Burebista și celții de la Dunărea de mijloc.*
19. D. Tudor, *Cohors ciliarum în Scythia și Taurida.*
20. B. Mitrea, *Incursiunea carpilor în Dacia în timpul lui Filip Arabul și îngropările de tezaure monetare.*
21. Anton Nițu, *Date noi arheologice cu privire la așezările din epoca migrațiilor în Moldova (sec. III—IV).*
22. Kurt Horedt, *Avarii în Transilvania.*
23. Gh. Diaconu, *Contribuții la cunoașterea căldărilor de lut din epoca feudală timpurie (sec. X—XII).*
24. Șt. Constantinescu, *Pescuitul în bălțile Dunării în lumina săpăturilor arheologice de la Garvăn (sec. X—XII).*
25. N. Constantinescu, *Cu privire la originea Cetății Neamțului în lumina ultimelor cercetări.*
26. N. Petrescu-Dîmbovița, *Contribuții arheologice cu privire la începuturile feudalismului în Moldova.*
27. Trifu Martinovici, *Contribuții la cunoașterea ceramicii din sec. XIV de pe teritoriul Sucevei.*

28. I. Sabău, *Contribuții la studiul circulației monetare în Transilvania în prima jumătate a sec. XIV.*
29. Gh. Diaconu, *Observații cu privire la urmele vechiului târg al Sucevei în vremea marilor asedii otomane și polone din veacul al XV-lea.*
30. Barbu Cimpina, *Rolul Țării Românești în desfășurarea crizei orientale din primii ani ai veacului al XV-lea.*
31. Șt. Pascu, *Mișcări fărănești prilejuite de intrarea lui Mihai Viteazu în Transilvania.*
32. E. Glück, S. Kovacs și E. Dörner, *Contribuții noi cu privire la răscoala populară din 1514.*
33. G. S. Ardeleanu, *Problema raporturilor de prețuri la Cluj în sec. al XVI-lea.*
34. M. Vlad, *Problema satelor de colonizare în Țara Românească în prima jumătate a veacului al XVI-lea.*
35. Const. Chihodaru, *Contribuții la cunoașterea obștei fărănești din Moldova (sec. XV—XVIII).*
36. N. Grigoraș, *Abuzurile și corupția aparatului de stat feudal din Moldova (sec. XV—XVIII).*
37. Mioc Damaschin, *Modul de impunere și percepere a birului în Țara Românească în sec. XVI—XVII.*
38. Haralamb Chircă, *Veniturile vistieriei după condica vistieriei lui Constantin Brîncoveanu.*
39. I. Crăciun, *Răzvrătirea sașilor din Brașov la 1688.*
40. N. Căriivan, *Mijloace de cîmpire a pămînturilor răzășești din Moldova în sec. al XVII-lea.*
41. V. Neamțu, *Modul de alegere și instalare a domnilor Moldovei pînă la sfîrșitul sec. al XVII-lea.*
42. M. Alexandrescu-Dersca, *Înălțările de privilegii, factor de îngrădire a dominației otomane asupra țărilor noastre (1774—1802).*
43. A. Ilicș, *Știri în legătură cu exploatarea sării în Țara Românească pînă în epoca fanariotă.*
44. O. Iliescu, *Cu privire la problema realizării unui corpus al monedelor feudale românești.*
45. Dimitrie Ciurca, *Despre monopolul feudal în Moldova (contribuții).*
46. M. Holban, *Deposedări în Banat sub Angevini.*
47. Al. Neamțu, *Situația minerilor de pe domeniul Zlatna și participarea lor la răscoala populară de sub conducerea lui Horia (1784—1785).*
48. Kovács Géza, *Date privitoare la sporirea obligațiilor iobăgești și la răpirea pămînturilor pe moșiile familiei Bánffy.*
49. Bujor Surdu, *Contribuții la problema apariției și caracterului manufacturilor din Transilvania sec. XVIII.*
50. Ileana Bozac, *Politica școlară a Camerei Aulice din Viena în domeniul fiscal al Zlatnei în a doua jumătate a sec. XVIII.*
51. J. nos Deni, *Problema forței de muncă în manufactura de zahăr de la Gîrbou.*
52. Acad. A. Oțetca, *Comerțul în Țările Românești între 1774—1820.*
53. R. Manolescu, *Rolul negustorilor din târgurile Țării Românești în schimbul de mărfuri cu Brașovul în prima jumătate a sec. al XIX-lea.*
54. E. Negruți, *Luptele țăranilor de pe domeniul Ghica-Comănești în prima jumătate a sec. al XIX-lea.*
55. Paul Oprescu, *Înființarea și dezvoltarea bibliotecilor publice românești în epoca Regulamentului Organic.*
56. C. Istrate, *Despre plata dajdiei «La o cruce».*
57. I. Neacșu, *Participarea voluntarilor panduri la operațiile militare în războiul ruso-turc din 1806—1812.*
58. Diamandi Slavea, *O gospodărie moșierească din Moldova în prima jumătate a sec. al XIX-lea.*
59. N. Camariano, *Despre organizarea și activitatea Eteriei în Rusia înainte de răscoala din 1821.*
60. N. Adăniloiaie, *Cu privire la atitudinea boierimii față de răscoala condusă de Tudor Vladimirescu.*
61. Scarlat Callimachi, *Cîteva date inedite privitoare la relațiile romino-ruse.*
62. Gh. Platon, *Comisiile de revizie din Moldova și activitatea lor în anii 1830—1831.*
63. Marta Anineanu, *Din istoria bibliografiei românești: Catalogul sistematic din 1836 al bibliotecii Mitropoliei din București.*
64. C. Ungureanu, *Rușetul ocnelor din Moldova și revolta ciangăilor în 1843.*
65. Gh. Georgescu-Buzău, *Activitatea lui N. Bălcescu pentru pregătirea dezlănțuirii revoluției din 1848. Știri necunoscute despre această activitate.*
66. V. Chercșteșiu, *Desfășurarea revoluției din 1848 în județul Blaj.*

67. Fl. Condurachi, *Enric Winterhalder, tipograf și revoluționar — 10 scrisori inedite.*
68. V. Mihordea, *Răscoala grănicerilor din 1866.*
69. I. Focșeneanu și N. Ciachir, *Achiziuni militare romino-ruse în războiul de la 1877—1878.*
70. Nicolaie Liu, *O bibliotecă socialistă la sfârșitul veacului trecut.*
71. D. Hurezeanu, *Situația social-economică a țărănimii la începutul sec. al XX-lea.*
72. Șt. Imreh, *Începuturile industriei capitaliste în Transilvania.*
73. Gh. Haupt, *Lupta pentru înființarea unui partid social-democrat muncitoresc în România (1889—1892).*
74. Lajos Waida, *Caracteristicile capitalismului în industria Transilvaniei în primii ani ai sec. al XX-lea.*
75. Ion Cicală, *Activitatea secției române a P. S. D. din Ungaria în primul deceniu al sec. al XX-lea.*
76. M. Ionescu, *Atitudinea burgheziei satelor, intelectualității rurale și a unor curente social-politice față de răscoala din 1907.*
77. I. Gheorghiu, *Ajutorul militar acordat în timpul campaniei din 1916 României, de către Rusia.*
78. Ilie Grămadă și Val. Popovici, *Reformele făcute de regimul burghezo-moșieresc din România sub presiunea avântului revoluționar al maselor populare din anii 1917—1923.*
79. I. Liveanu, *Caracterul antisovietic și antipopular al tratatului de la Buftea (1918).*
80. N. Fotino, *Statutul « definitiv » al Dunării din anul 1921.*
81. Simion Fuchs, *Luptele muncitorilor forestieri la începutul crizei economice din 1929.*
82. T. Necșa, *Concesiile înrobitoare acordate de guvernele burghezo-moșierești din România în perioada 1929—1933 capitalului străin în vederea construirii de șosele.*
83. Safta Stelian, *Aspecte din înarmarea României burghezo-moșierești împotriva U. R. S. S. (1929—1933). Afacerea Skoda.*
84. M. Rusenescu, *Reluarea legăturilor diplomatice dintre România și U.R.S.S.*
85. M. Dan, *Despre rolul elementelor progresiste în opera lui Ion Bogdan.*
86. A. Roman, *Luptele revoluționare ale textiliștilor de la fabrica de postav « Buhuși » din 1935.*
87. Eliza Campus, *Politica externă a României în etapa înfeudării totale a României de către Germania hitleristă.*
88. S. Vianu, *Aspecte din lupta P. C. R. pentru realizarea reformei agrare în nordul Moldovei. (1944 — martie 1945).*
89. Dénes K'rolvi, *Lupta comună a țărănilor români și maghiari pentru pământ în regiunea Cluj, după eliberare.*
90. Traian Udrea, *Date cu privire la activitatea comitetelor țărănești pînă la 6 martie 1945.*
91. S. Știrbu, *Eliberarea țărănimii muncitoare din România de sub exploatarea moșierimii și a capitalului monopolist, prin înfăptuirea revoluției agrare, antif feudale.*

La discutarea lucrărilor de istorie prezentate în Sesiune au participat tovarășii:

D. Berciu, V. Chereșteșiu, acad. E. Condurachi, Barbu Cimpina, acad. C. Daicovicu, G. Florescu, Gh. Georgescu-Buzău, Gh. Haupt, V. Liveanu, N. Munteanu, T. Necșa, C. S. Nicolăescu, acad. A. Oțetea, Șt. Pascu, M. Petrescu-Dîmbovița, acad. Mihail Roller, A. Roman, C. Șerban, S. Știrbu, S. Vianu și R. Vulpe.

Cuvîntul de închidere la lucrările Sesiunii din cadrul institutului de istorie a fost rostit de tov. acad. P. Constantinescu-Iași*.

* Coraportul tov. acad. P. Constantinescu-Iași, intitulat *Realizări și perspective în științele sociale*, precum și dezbaterile la coraport, vor fi publicate în « *Analcle Academiei R. P. R.* »

CONGRESUL INTERNAȚIONAL AL ISTORICILOR DE LA ROMA DIN SEPTEMBRIE 1955

DE

ACADEMICIAN P. CONSTANTINESCU-IAȘI

Între 6 și 11 septembrie 1955 a avut loc la Roma cel de-al X-lea Congres Internațional al Istoricilor, care de fapt, socotind ședințele Comitetului internațional de conducere și ale unor comisii ținute în zilele de 2 și 3 septembrie, ca și excursiile științifice de la 12 la 15 septembrie — a reunit timp de două săptămâni pline peste 1 500 reprezentanți ai științelor istorice din numeroase țări de pe glob.

Organizația internațională care și-a ținut cel de-al X-lea congres este cunoscută sub numele de C.I.S.H., după denumirea în franțuzește și în englezește: «Comité international de sciences historiques», care ar putea fi tradus în românește mai potrivit cu titlul de «Asociația internațională a științelor istorice», deoarece organismul de conducere se numește tot «Comitet internațional».

C.I.S.H. își ține congresele sale la fiecare cinci ani. Ultimul congres a avut loc la Paris, în 1950, iar viitorul se va ține la Stockholm, în 1960. C.I.S.H. este condus de un comitet internațional, din care fac parte câte doi reprezentanți ai fiecărei țări, ai fiecărei organizații naționale.

Comitetul este condus de un organism mai restrâns, biroul format din 14 persoane, care își ține ședințele în fiecare an, iar comitetul la 2 și 3 ani. C.I.S.H. este format din organizații naționale, ca de pildă: Comitetul național al științelor istorice din Franța; Junta națională a științelor istorice din Italia, precum și din asociații cu caracter internațional, avînd ca preocupare diferite sectoare ale științei istorice.

Lucrările s-au desfășurat după un program stabilit cu mult înainte — la ședința biroului din iunie 1954. Din această cauză noi n-am putut intra în programul Congresului de la Roma.

Congresul s-a ținut în palatul E.U.R. — «Esposizione universale di Roma», o uriașă clădire la marginea Romei, amenajată cu toate cele necesare unei bune funcționări pentru asemenea manifestări.

C.I.S.H. este una din cele 12 organizații membre ale C.I.P.S.H.-ului, care ține de U.N.E.S.C.O.; la prima ședință a Comitetului internațional a participat directorul departamentului culturii, reprezentînd pe directorul general al U.N.E.S.C.O.-ului, și secretaru general al C.I.P.S.H.-ului; pe această cale de altfel, prin recunoașterea noastră ca membru al C.I.S.H.-ului, intrasem în U.N.E.S.C.O.

La prima ședință a Comitetului Internațional din ziua de 2 septembrie, a luat cuvîntul președintele în funcție, francezul Fawtier, care a salutat prezența istoricilor din U.R.S.S., Polonia, România, Cehoslovacia și Ungaria, care ceruseră reintrarea în C.I.S.H.

Secretarul general, François Michel, profesor la « École des Chartres », a arătat că în timp ce la ultima ședință din 1952 erau în organizație numai 15 țări și o organizație internațională, în momentul când face raportul sint 26 de țări și 4 organizații internaționale membre în C.I.S.H. Numărul a crescut apoi la 32 de țări, iar astăzi sint 35 de țări membre. De notat că a fost admis ca participant și Sfântul Scaun (Vaticanul) cu istoricii săi, care au fost din plin reprezentați la toate ședințele congresului.

Organizațiile care fac parte din C.I.S.H. sint:

Asociația internațională de studii de bizantinologie.

Comisia internațională de studii slave.

Institutul panamerican de geografie și istorie.

Comitetul internațional de științe onomastice.

La ședința de la Roma au fost admise:

Uniunea Internațională a Institutelor de Arheologie, Istorie și Istoria Artei din Roma.

Asociația de Umanism și Renaștere.

Printre alte lucrări ale comitetului amintim de intervenția tov. Pankratova — conducătoarea delegației sovietice — care a cerut admiterea istoricilor din Ucraina, Bielorusia și China; reprezentantul polonez a cerut admiterea Bulgariei și a Albaniei. Președintele Fawtier a răspuns că țările respective trebuie să facă cerere în scris către biroul comitetului; nu s-au admis aceste propuneri, deși Bulgaria avea un delegat prezent la congres.

Altă discuție a fost în jurul comisiilor, fiindcă această organizație are două feluri de comisii: externe și interne, cum se cheamă după regulament. Comisiile externe sint în fapt asociațiile internaționale, care au rămas ca atare, desființându-se denumirea de comisie externă; iar comisiile interne sint diferite comisii care lucrează cu birou, membri și probleme proprii. Formal există 12 comisii, mai active sint 7 și anume: comisia pentru istoria veche, comisia pentru studii slave, comisia pentru istoria bisericii, comisia istoriei mișcărilor sociale, comisia de bibliografie, comisia de stat și comisia de istorie militară.

O altă chestiune care a fost dezbătută a fost aceea a publicațiilor. C.I.S.H. are tot felul de publicații, ca de exemplu: « Bulletin d'information », I.B.O.H.S. (International Bibliography of Historical Sciences), Bibliografia lucrărilor istorice publicate în volume de « Mélanges » de la 1880—1939, « Excerpta historica nordica » editată la Stockholm; acum se pregătește un « Repertoriu » internațional de izvoare istorice relative la mișcările sociale.

Discuții s-au mai purtat cu privire la sediul viitorului congres din 1960 și al biroului din 1957.

Delegatul polonez propune ca cel de-al XI-lea congres să se țină la Stockholm; tovarășa Pankratova propune să se țină la Moscova; șeful delegației austriace propune ca cea de-al XII-lea congres, care va avea loc în 1965, să aibă loc la Viena, cu prilejul sărbătoririi a 600 de ani de la înființarea Universității din Viena. Deocamdată, în discuția pentru cel de-al XI-lea congres care va avea loc în 1960, erau două propuneri: Stockholm și Moscova. S-a atras atenția că încă la congresul din 1950 de la Paris s-a hotărât ca cel de-al XI-lea congres să se țină la Stockholm. Pankratova obiectează că încă din 1913 rușii au propus ținerea unui congres la Moscova. A rămas stabilit ca cel de-al XI-lea congres din 1960 să se țină la Stockholm, dar adunarea generală a Comitetului, care va avea loc în primăvara anului 1957, să fie la Moscova, ceea ce noi am considerat ca un succes. Tot ca un succes poate fi considerată și hotărârea de a se alege în birou tovarășa Pankratova.

Președinte este ales Chabod Frederico, profesor italian, cu lucrări importante asupra Risorgimentului, și care a făcut parte din Partito d'azione, partid ce a activat în mișcarea de rezistență din ultimul război.

Din partea țării noastre au fost aleși ca delegați în Comitetul internațional, P. Constantinescu-Iași și C. Daicovicu.

O ultimă propunere, făcută în numele delegației sovietice de către Potemkin, cerea să se introducă limba rusă ca limbă oficială pe lângă celelalte patru: franceză, engleză, italiană, germană; propunerea a fost aprobată în unanimitate.

Sîmbătă 3 septembrie au lucrat comisiile mai active: comisia pentru istoria adunărilor de stat, comisia de studii slave, comisia de istoria eclesiastică și comisia mișcărilor sociale, fiecare cu cite 3—4 comunicări. Una din comunicări s-a referit la ideea luptei de clasă în revoluția de la 1848, la care am luat cuvîntul vorbind despre Bălcescu și modul cum a conceput el, sub o anumită formă, ideea luptei de clasă.

★

Deschiderea oficială a congresului s-a făcut în « aula magna », în dimineața zilei de 4 septembrie. Din prezidiu făceau parte biroul nou ales și șefii delegațiilor; congresul a fost salutat de ministrul instrucțiunii în numele guvernului italian, după care a urmat o conferință despre « libertatea istoricului », ținută de președintele grupului istoricilor italieni.

Au participat aproape 1 600 delegați din următoarele țări: U.R.S.S., Franța, Italia, Anglia, Germania, Statele-Unite, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România, Bulgaria, Jugoslavia, Elveția, Danemarca, Belgia, Olanda, Suedia, Norvegia, Spania, Portugalia, Grecia, Finlanda, Austria, Japonia, Turcia, Mexic, Uruguay.

Lucrările s-au desfășurat pe 5 secții, prima împărțită în două subsecții: secția I — metodologie, probleme generale și științe auxiliare, secția a II-a — istorie veche, secția a III-a — istorie medievală, secția a IV-a — istorie modernă, secția a V-a — istorie contemporană.

Lucrările erau conduse de un președinte și de 1—2 vicepreședinți; s-au ținut cite 36 de ședințe dimineața și 36 de ședințe după amiază; una din ședințe a avut loc la arhivele Vaticanului.

În aceste 72 de ședințe de lucru s-au prezentat și susținut 39 de rapoarte — relațiuni — care au fost discutate în fiecare dimineață și 139 de comunicări, prezentate și susținute în ședințele de după amiază. Mai toate aceste materiale au fost publicate anterior în 7 bogate volume.

Iată contribuția istoricilor din țările lagărului socialist;

Din partea U. R. S. S., s-a ținut un raport: A. Sidorov, *Problemele de bază în dezvoltarea istoriografiei sovietice*, și cinci comunicări:

A. M. Pankratova, *Problema istorismului și epoca contemporană*;

A. V. Arțihovski, *Noi descoperiri la Novgorod*;

U. P. Frantzen, *Date noi în cronologia Orientului antic*;

V. P. Kostov, *Alianța franco-rusă și importanța ei*;

E. Kosminski, *Problemele de bază ale feudalismului vest-european în cercetările istoriografiei sovietice*.

Polonia a prezentat un referat:

Lesnodorski B., *Științele istorice în Polonia 1945—1955*, și două comunicări:

K. Tymieniecki și A. Gieysztor, *Originile societății și statului*

Șt. Kieniewicz, *Chestiunea agrară și lupta pentru libertatea națională în Polonia și Italia în epoca primăverii populare*.

Ungaria a prezentat o comunicare:

E. Andyes, *Dezvoltarea și problemele mai importante ale istoriografiei ungare în veacul trecut*.

În ședința de închidere a lucrărilor au fost prezentate 4 referate generale: al lui Modigliani despre istoria veche, Renoir despre istoria medie, Ritter despre istoria modernă și Renouvin despre istoria contemporană. În două din aceste referate recapitulative s-a amintit și despre contribuția delegaților români, Constantinescu-Iași și C. Daicoviciu, la lucrările congresului.

În ziua de 12 septembrie a avut loc a doua ședință a Comitetului internațional, când, între altele, s-a hotărât ca pînă la 31 martie 1956 fiecare Comitet național să prezinte un raport în care să-și expună părerea asupra congresului și să dea sugestii de organizare, pentru ca viitoarea adunare să țină seama de ele.

S-a mai propus formarea de noi comisii și grupe; astfel, delegația turcă a propus să se introducă preocuparea studiului istoriei otomane. O propunere mai interesantă a fost aceea ca la comisia mișcării sociale să se formeze un grup pentru publicarea studiilor referitoare la internaționala I.

★

Pentru a da o idee asupra caracterului referatelor și comunicărilor, adică asupra spiritului ce mai dăinuiește în sinul C. I. S. H. -ului, reproducem câteva titluri de lucrări — în ordinea susținerii în secții.

Originile și dezvoltarea adunărilor reprezentative.

Paleografia și diplomatica.

Frontiera în istorie.

Paleografia și simbioza slavo-latină în secolul VII—XV.

Evoluția concepției de frontieră naturală și principiul națiunii.

Problema frontierei în Rinul de Sud, sec. XVI—XVII.

Cercetări istorice în Arhivele Vaticanului.

Istoricismul contemporan.

Informații noi despre inscripțiile runice.

Temele centrale ale istoriei Americii.

Asupra istoriei colonizării spaniole.

Istoria și științele sociale.

Din istoria veche:

Originile istorice ale popoarelor italice.

Comunitatea socială politică romană primitivă.

Rădăcinile istorice ale originii etruscilor.

Structura socială a micilor ofițeri romani la începutul Republicii.

Supraviețuirea instituțiilor juridice romane.

Cronologia în orientul antic apropiat.

Privire retrospectivă asupra Troiei antice.

Problema naționalității grecești.

Grecii și barbarii.

Latifundia de la Grachi la imperiu.

Problema lui Constantin după o relație.

Visul și semnul lui Constantin după Lactanțiu.

Agora și Forum.

Monarhia helenistică.

Din istoria medie:

Ideea de cruciadă.

Legăturile dintre Orient și Occident în evul mediu timpuriu.

Bizanțul și politica imperialistă a Occidentului.

Legăturile dintre slavi și avari și constituția lor social-economică, înainte de perioada premergătoare a asedierii Constantinopolului.

Servitutea în Rusia.

Servitutea în Italia medievală.

Economia europeană în ultimele secole ale evului mediu.

Istoria agriculturii în sec. XIII—XV și XVI—XVIII.

Di n istoria modernă și contemporană (sec. XVII—XX):

Agricultura în Europa sec. XVII—XVIII.

Periodizarea erei Renașterii în istoria Italiei și Europei.

Problema Atlanticului în veacurile XVIII—XX.

Elementul mercantilist absolutist.

Politica de neutralitate a absolutismului spaniol.

Dominația asupra Atlanticului la finele sec. XVIII.

Ideea de biserică în sec. XVI—XVII.

Problemele sociale din Olanda în sec. XIX.

Introducerea proletariatului în mișcările sociale din secolul al XIX-lea.

Influența Uniunii economice în Elveția liberală.

Problema renașterii naționale la slavii de sud în Austria.

Dezvoltarea socială în Suedia sec. XIX.

Mișcări sociale în America latină sec. XIX.

Originile diplomatice ale celui de-al doilea război mondial.

Istoria modernă a popoarelor arabe.

Liberalismul religios în sec. XIX.

Influența protestantismului liberal asupra teologiei laice ruse în sec. XIX.

Legătura dintre război și politică, de la Klausewitz pînă azi.

★

Istoricii români au fost reprezentați la congres printr-o delegație formată din: academi-cienii P. Constantinescu-Iași, șeful delegației, C. Daicoviciu și David Prodan, Gheorghe Ștefan, membru corespondent al Academiei R. P. R., și prof. L. Bányai, director adjunct al Institutului de istorie din Cluj.

Din cauza unor greutăți legate de conducerea veche a C. I. S. H.-ului și a Academiei noastre, n-am putut participa prin rapoarte sau comunicări scrise. Totuși, delegația noastră a depus toate stăruințele ca să se audă la congres și cuvîntul istoricilor romîni. Ne interesa în primul rînd să putem comunica istoricilor străini rezultatele muncii noastre de după 23 August, îndeosebi activitatea depusă după reorganizarea Academiei și a secției de istorie în domeniul arheologiei și istoriei, foarte puțin sau aproape de loc cunoscută în țările din Apus.

În acest sens am reușit să introducem o comunicare, folosind intervenția mea la rapor-tul tov. Sidorov, care în numele delegației sovietice, a prezentat o largă dare de seamă asupra realizărilor istoriografiei sovietice.

A doua comunicare a fost aceea a prof. C. Daicoviciu despre daci și cultura lor în lumina săpăturilor arheologice efectuate în Transilvania, îndeosebi, în anii 1949—1954. Comu-nicarea a fost susținută tot prin transformarea unei intervenții la una din ședințele secției de istorie veche, prezidată de arheologul englez Syme, cunoscător al țării noastre.

Au fost și trei intervenții: aceea a mea despre Bălcescu, de care am amintit; o inter-venție documentată a tov. Bányai despre luptele naționalităților din Transilvania, legată de comunicarea *Mișcarea slavilor din sud*, și a tov. Prodan, despre șerbia în Transilvania în secolul al XVIII-lea, pe care a depus-o în scris, deoarece în momentul susținerii a fost reținut la o ședință la Arhivele Vaticanului.

Am mai avut și legături cu presa. Am dat un interviu la « Unită », ziar foarte răspîndit; de subliniat că n-au apărut decît două interviuri, al tov. Pankratova și al meu.

De altfel, presa italiană a avut atenții față de noi. « Unită » și « Paese Sera », organ independent de seară, s-au ocupat regulat de delegația noastră; chiar și în « Giornale d'Italia », ziar reacționar, au apărut unele informații.

La Palermo ziarele locale independente « Ora » și « Secole di Sicilia », precum și ediția siciliană « Unită », au anunțat vizita delegației romîne la mormîntul lui Bălcescu.

Ziarul « Unită » din Roma publică un larg articol intitulat *Congresul internațional de la E. U. R. din Roma*, cu mai multe subtitluri, între care cităm și: *Un puternic bilanț de muncă prezentat de Republica Populară Română*. Între altele se scrie:

« În ședința de după amiază a secției de istorie veche a mai prezentat un referat și prof. Daicoviciu, despre unele rezultate ale săpăturilor recente făcute în Transilvania, care au scos la iveală clădiri, forturi, inscripții de mare valoare pentru cunoașterea culturii dace. Contribuția prof. Daicoviciu este una din cele mai interesante dintre cele care au avut loc în ultimii ani, grație unei munci continue, în câmpul istoriei vechi în România ».

Sau mai departe:

« Constantinescu a descris cum Republica Populară Română de-acum în Comitetul istoric internațional s-a prezentat cu un bilanț de muncă destul de variat în câmpul istoriografiei. Noile condiții materiale și culturale create în noul regim în acești ani au permis să se dezvolte studii, care nu erau posibile în România veche, înapoiată și dependentă. În afară de cercetările arheologice și de istorie veche, profesorul Constantinescu a arătat și progresele realizate în studiul epocii feudale ».

Și mai departe:

« Constantinescu a ținut să mai sublinieze locul important pe care l-au luat, pentru prima oară, studiile de istorie contemporană și îndeosebi cele asupra mișcărilor muncitorești și țărănești și asupra independenței naționale ».

Alt succes important a fost volumul nostru *Nouvelles études d'histoire*, care s-a difuzat în număr de aproape 500 de exemplare, fiind mereu cerut. Standul lucrărilor istorice din Editura Academiei, deși prezentarea exterioară avea oarecare lipsuri, a fost foarte mult cercetat.

Un alt rezultat al muncii noastre a fost luarea sau reluarea de legături cu istoricii din diferite centre și țări, toți interesându-se de activitatea istoriografiei romine de după 23 August. Pentru aceasta am folosit și participarea noastră la diferite recepții, la Campidoglio, Accademia dei Lincei, sau cu prilejul vizitelor la « Institutul Gramsci », Biblioteca « Rinascita », Arhivele Vaticanului.

Astfel, s-au primit mulțumiri pentru volumul de comunicări din partea mai multor istorici, bizantinologi, slavisti, arheologi din Franța, Anglia, Italia, Germania de Vest, Belgia, Olanda, Suedia, Norvegia, Finlanda, Elveția, Grecia, Statele-Unite, Uruguay, Japonia, Algeria. Cu aceștia, ca și cu mulți alții ale căror cereri nu le-am putut satisface, ne-am angajat la schimbul de lucrări proprii, la publicații și la tot felul de materiale istorice, considerând aceasta o sarcină de seamă pentru toți istoricii noștri.

Între lipsuri și greutăți, trebuie să arătăm că s-a resimțit și faptul că n-am avut suficiente legături mai vechi.

În general, însă, participarea noastră a fost folositoare și pentru noi, pentru istoricii din R.P.R., și pentru istoricii străini, care s-au interesat de țara noastră. La întoarcerea în țară delegația română a făcut o amplă dare de seamă în ședința lărgită a subsecției de științe istorice a Academiei, hotărându-se, între altele, crearea secției romine a C. I. S. H.-ului.

Ca încheiere, voi reproduce finalul la o serie de articole pe care le-am publicat într-un ziar din București, imediat după întoarcerea delegației noastre de la Roma:

« Participarea la Congresul internațional al istoricilor ne-a înviorat. Ne-a arătat superioritatea metodei științifice de care ne-am pătruns după pilda științei istorice sovietice; ne-a arătat nevoia de a cunoaște mai de aproape lucrările istoricilor din apus, unde am găsit și prieteni; dar mai ales nevoia de a face cunoscut acolo rezultatele muncii noastre în această disciplină umanistă.

Congresul istoricilor de la Roma înseamnă o contribuție frumoasă la cunoașterea reciprocă a oamenilor de știință din domeniul istoriografiei, înseamnă un pas înainte pentru a crea noi legături pe linie intelectuală, care întăresc strădaniile depuse cu un avânt nemaivăzută de către toți oamenii de bine, pentru cunoașterea reciprocă și largă destindere. Am credința că și la Roma, în această primă jumătate a lunii septembrie 1955, s-a pus o cărămidă la marelui edificiu al păcii » .

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ A INSTITUTULUI DE ISTORIE A PARTIDULUI DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.M.R.

În zilele de 8,9 și 10 decembrie 1955, au avut loc lucrările sesiunii științifice organizate în cinstea celui de-al II-lea Congres al Partidului Muncitoresc Român de către Institutul de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R. Sesiunea științifică a fost închinată împlinirii a 10 ani de la Conferința Națională a Partidului Comunist Român, din octombrie 1945.

La lucrările sesiunii au participat activiști de partid și de stat, membri ai Academiei R.P.R., profesori de la facultățile de specialitate din învățământul superior de partid, profesori universitari, cercetători științifici ai institutelor Academiei R.P.R. și ai institutelor de învățământ superior de stat din București, Iași, Cluj, Galați, Tg. Mureș, Timișoara etc.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de tov. C. Pîrvulescu, membru în Biroul Politic al C.C. al P.M.R. și directorul Institutului, care a arătat că Conferința Națională a Partidului Comunist Român din octombrie 1945 a avut loc în plină desfășurare a revoluției populare și a dezbătut probleme de însemnătate vitală pentru țara noastră, trasînd sarcini care luminau perspectivele dezvoltării mai departe a regimului democrat-popular.

Spre deosebire de congresele și conferințele anterioare ale Partidului Comunist, care s-au ținut în condiții cînd partidul lupta pentru doborîrea puterii politice burghezo-moșierești, în anul 1945, la Conferința Națională, Partidul Comunist Român trebuia să ia hotărîri de însemnătate deosebită pentru conducerea țării, de pe pozițiile unui partid fruntaș de guvernămînt. În acel timp, partidul nostru reușise să asigure baza regimului democrat-popular, prin încheierea alianței clasei muncitoare cu țărînimia muncitoare sub conducerea clasei muncitoare, alianță pentru care partidul a luptat peste un sfert de veac.

Conferința Națională a partidului nostru s-a desfășurat în împrejurări cînd Partidul Comunist Român, forța predominantă conducătoare în stat, avea menirea să analizeze și să dea rezolvare la toate problemele economice, sociale, politice etc. care stăteau în fața statului român.

Conferința Națională a indicat așadar căile refacerii economiei distruse de război, a trasat ca linie generală a dezvoltării economice a Romîniei linia industrializării și electrificării țării — condiție necesară pentru asigurarea bazei materiale a socialismului.

Sesiunea științifică organizată de Institutul de istorie a partidului și-a propus să pună în dezbateră o serie de referate pentru a aprofunda unele probleme ridicate la Conferința Națională. Prin referatele prezentate la sesiune, s-au analizat pe de o parte condițiile internaționale, precum și cele interne, economice și politice în care au avut loc lucrările Conferinței Naționale, pe de altă parte o serie de sarcini importante fixate de Conferința Națională a P.C.R.

Dezbaterele din sesiunea științifică au avut menirea să sublinieze multe laturi enunțate în referate și prin observații critice să ajute la îmbunătățirea materialelor și să completeze cu date și interpretări noi acele momente care au fost puțin puțin tratate.

La sesiune s-au prezentat referatele:

1. Gh. Matei și Iacob Adam, *Situația internațională în ajunul Conferinței Naționale a P.C.R.*
2. M. Tomescu și G. Lanyi, *Situația economică din țară în preajma Conferinței Naționale a P. C. R.*
3. A. Roman, *Situația politică din țară înaintea Conferinței Naționale (23 August—1944 — octombrie 1945).*

În legătură cu sarcinile fixate de Conferința Națională a P.C.R. au fost prezentate referatele:

1. E. Hutira și G. Badrus, *Refacerea economică a țării.*
2. Popa Gherasim, *Transformarea României dintr-o țară înapoiată într-o țară industrial-agrară.*
3. N. Lupu și E. Ciurea, *Întărirea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare baza regimului de democrație populară.*
4. P. Pruneanu și E. Robotos, *Aplicarea învățaturii marxist-leniniste în problema națională.*
5. Al. Tănase și N. Lupan, *Lupta pentru întărirea și dezvoltarea puterii populare.*
6. P. Niculescu-Mizil, *Problemele construcției de partid dezbătute la Conferința Națională din octombrie 1945.*

Din dezbateri a reieșit încercarea pozitivă de a pune și de a analiza probleme de istorie contemporană la un nivel ridicat. S-au dezbătut în spiritul problemelor puse de Conferința Națională a P.C.R. și de celelalte documente de partid, felul cum masele muncitoare, conduse de partidul nostru, au instaurat și dezvoltat regimul democrat-popular și au pășit pe drumul construirii societății noi, socialiste.

Vii dezbateri s-au purtat în legătură cu unele probleme dinaintea Conferinței Naționale și mai ales în legătură cu problemele primei etape a revoluției populare din țara noastră. De asemenea a fost pe larg dezbătută problema controlului muncitoresc asupra producției din țara noastră în perioada luptei clasei muncitoare pentru preluarea puterii economice din mâinile capitaliștilor. Dezbateri ample au fost purtate și asupra referatului despre întărirea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare — baza regimului democrat-popular — și în ce privește lupta pentru întărirea și dezvoltarea puterii democrat-populare în patria noastră, sub conducerea Partidului Muncitoresc Român.

La dezbaterile referatelor au luat parte:

N. Constantinescu, Al. Tănase, Gheorghe Matei, Ervin Hutira, Mihail Frunză, P. Lucaci, S. Știrbu, T. Iordăchescu, Ștefan Voicu, Gh. Haupt, Ion Berceanu, A. G. Vaida, Mihail Gheorghe Bujor, Ion Ceterchi, Vasile Varga, Nicolae Munteanu, Maria Covaci, Eliza Campus, Traian Udrea, Victor Rață, Gh. Badrus, Mihail Roller.

În încheiere s-a subliniat că referatele prezentate vor trebui definitivate pe baza documentelor Congresului al II-lea al P.M.R.

Sesiunea științifică organizată de Institutul de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R. a marcat — prin problemele ridicate — un pas mai departe în studierea problemelor care se pun în fața cercetătorilor de istorie contemporană a patriei noastre.

A.T.

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

CHIVU STOICA: *Eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933*

E.S.P.L.P., 1955, 148, pag.

A apărut de curând în Editura de stat pentru literatură politică, ediția a II-a, revăzută, a lucrării tovarășului Chivu Stoica, *Eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933*.

Apariția acestei lucrări reprezintă o contribuție însemnată la cunoașterea istoriei luptelor proletariatului din țara noastră, din perioada crizei economice 1929—1933 —lupte prin care eroicul proletariat ceferist și petrolist, condus de Partidul Comunist, a înscris o pagină de glorie în istoria poporului nostru.

Primul capitol al lucrării cuprinde o concisă și, în același timp, substanțială prezentare a situației internaționale care se caracteriza în acea perioadă, pe de o parte prin puternica criză economică care a cuprins întreaga lume capitalistă, pe de altă parte prin avântul construcției socialiste în U.R.S.S. Criza prelungită din industrie și agricultură, șomajul de proporții uriașe ca și situația din ce în ce mai grea a maselor, au făcut să crească luptele celor ce muncesc și le-au transformat într-un puternic val revoluționar.

Loviturile puternice ale crizei economice, care au zdruncinat întregul sistem economic capitalist, ridicarea tot mai amenințătoare a valului de lupte revoluționare a maselor, au speriat burghezia care căuta ieșirea din impas pe calea fascizării vieții interne a statelor și prin intensificarea pregătirii unui nou război imperialist și a agresiunii împotriva Uniunii Sovietice. Această politică potrivnică intereselor maselor populare în aplicarea căreia burghezia s-a sprijinit pe forțele reacționare și mai ales pe social-democrația de dreapta, s-a lovit de lupta din ce în ce mai dâră a clasei muncitoare, condusă de partidele comuniste, pentru ieșirea din criză pe cale revoluționară.

În cel de-al doilea capitol al lucrării, autorul prezintă amplu, condițiile interne care au pregătit puternicile ciocniri revolu-

ționare ale proletariatului ceferist și petrolist de la începutul anului 1933.

Criza economică mondială din 1929—1933 a lovit puternic economia României burghezo-moșierești. Puterea și ascutimea deosebită a crizei în țara noastră se datorau particularităților dezvoltării ei economice. Se știe că România era atunci o țară înapoiată din punct de vedere economic, cu o industrie slab dezvoltată. În economia României burghezo-moșierești predomina agricultura în care se păstrau puternice rămășițe feudale. Împletirea crizei din industrie cu criza din agricultură a făcut să crească puterea și amploarea crizei.

În anii crizei economice s-au adâncit și mai mult contradicțiile României burghezo-moșierești. În acești ani, situația clasei muncitoare și a țărănimii ca și a tuturor păturilor populației muncitoare, a devenit de nesuportat. Clasele guvernante fac totul pentru a arunca greutatea crizei pe umerii celor ce muncesc.

Deosebit de grea a devenit în acești ani situația clasei muncitoare. Ca urmare a șomajului, a scăderii vertiginoase a puterii de cumpărare, sărăcia maselor a atins proporții de neînchipuit.

La sate, de asemenea, criza agrară a intensificat procesul de sărăcire a țărănimii, a cărei situație se înrăutățea din ce în ce mai mult. Scăderea catastrofală a prețurilor la produsele agricole, creșterea apăsării fiscale și a datoriilor la bănci și cămătari, făceau ca marea majoritate a țăranilor săraci și mijlocași să fie condamnați la foamete.

Criza economică a dus la accentuarea înfuedării României burghezo-moșierești capitalului străin (englez, francez și american). Folosind condițiile create de criză, trusturile imperialiste — cu concursul larg al burgheziei și moșierimii autohtone — acaparează tot mai mult bogățiile țării noastre. În țară sosesc controlori străini.

Primul guvern care a patronat, în anii crizei economice, această politică antinațională, a fost guvernul național-tărănist de sub conducerea lui Iuliu Maniu.

După cum se știe, partidul național-tărănesc — venit la putere în noiembrie 1928 — reprezenta interesele unei anumite părți ale burgheziei condusă de un grup al capitalului financiar în unire cu capitaliștii din agricultură, și, îndeosebi, cu burghazia din Transilvania. Național-tărăniștii se sprijineau, la sate, pe chiaburime. În lupta pentru putere, național-tărăniștii s-au folosit de nemulțumirea maselor largi față de politica liberalilor, care se caracteriza prin sabotarea reformei agrare, prin mărirea impozitelor, prin creșterea scumpetei etc. În același timp, acest partid avea și sprijinul imperialiștilor stăini englezi și francezi, care socoteau că în acel moment interesele vor fi mai bine reprezentate de către partidul național-tărănesc, partizan al faimoasei politici a « porților deschise ».

Venirea la putere a național-tărăniștilor n-a dus, însă, la nici un fel de schimbări radicale în viața politică a țării. Au fost suficiente numai câteva luni de la venirea lor la putere pentru a se dovedi că între politica național-tărăniștilor și politica național-liberalilor nu sînt deosebiri esențiale, că burghazia și moșierimea încredințase partidului național-tărănesc rolul de a canaliza lupta în creștere a maselor, de pe făgașul revoluționar pe un făgaș diversionist.

Național-tărăniștii inaugurează politica « curbelor de sacrificiu », întetesc teroarea împotriva organizațiilor clasei muncitoare, și îndeosebi împotriva P.C.R. Cu toată politica diversionistă a burgheziei și moșierimii, activ susținute de către social-democrația de dreapta, de șefii reformiști, trădători ai intereselor muncitorimii, spiritul de luptă și revoltă al maselor crește continuu, transformindu-se, sub conducerea Partidului Comunist în grandioase bătălii revoluționare.

În aprilie 1929, are loc un eveniment important care scoate în evidență ridicarea conștiinței politice a maselor de muncitori: Congresul Sindicatelor Unitare de la Timișoara. Acest Congres s-a desfășurat sub directa conducere a Partidului Comunist, el a chemat masele proletare la luptă împotriva ofensivei patronale pentru ieșirea din criză pe cale revoluționară, împotriva pregătirii războiului antisovietic, pentru prietenie cu Uniunea Sovietică.

În ciuda terorii sălbatice a guvernului național-tărănist îndreptată împotriva Congresului de la Timișoara și închiderii Sindicatelor Unitare, în lunile următoare au loc un șir de acțiuni ale muncitorilor — în București, Reșița, Buhuși, Cluj, Galați, Constanța — acțiuni care dovedeau că în luptă au început a fi

atrase grupări importante din păturile principale ale proletariatului.

Luptele muncitorilor sînt însoțite de acțiuni puternice ale celorlalte pături ale populației muncitoare: țărani, învățători, văduve de război, pensionari, studenți. În multe sate, țărani refuză în masă, să mai plătească datoriile către fise, către bănci și cămătări, se opun cu forța sechestrărilor etc. În multe sate au loc revolte țărănești, ciocniri cu jandarmii.

Șirul luptelor revoluționare din această perioadă a fost deschis de acțiunea eroică a muncitorilor de la Lupeni din august 1929. Deși înăbușită în singe de burghezie — cu ajutorul agentului de siguranță Vasile Luca și cu concursul larg al șefilor trădători social-democrați de dreapta — această luptă a scos în evidență puternicul proces de radicalizare a maselor muncitoare, a arătat că lupta proletariatului, a intrat într-o fază înaintată.

Creșterea conștiinței politice a maselor face ca acestea să-și îndrepte tot mai mult privirile spre Partidul Comunist în fața căruia stătea sarcina de mare răspundere de a conduce această mișcare, de a strînge la un loc într-un singur suvoi revoluționar, toate luptele muncitorilor și țărănilor, toate acțiunile de protest a tuturor celorlalte pături ale populației muncitoare lovite de politica antipopulară a burgheziei și moșierimii. Dar, în acești ani de creștere puternică a valului revoluționar, cînd partidul ar fi trebuit să fie mai puternic și unit ca oricînd, dușmanul de clasă a reușit să provoace în partid o criminală luptă fracționistă fără de principii, care a slăbit mult rindurile partidului. Elementele fracționiste — printre care unele au fost mai tîrziu demascate ca trădători ai clasei muncitoare — urmăreau să lichideze partidul, să distrugă organizațiile sale.

Slăbiciuni de ordin ideologic și organizatoric, existența în conducerea partidului a unor elemente mic-burgheze cu stare de spirit aventuristă, care se opuneau promovării în munci de răspundere a cadrelor proletare, dar mai ales luptele fracționiste fără de principii au împiedicat Partidul Comunist să organizeze și să conducă toate luptele din această perioadă.

Sprijinul Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste a permis Partidului Comunist din România să treacă la lichidarea luptelor fracționiste, să refacă unitatea rindurilor sale, să pună capăt sectarismului și să ia în mîinile sale conducerea marilor lupte populare în plină desfășurare.

În aceste împrejurări, ale adîncirii din ce în ce mai mult a crizei economice și a ridicării neîntrerupte a valului revoluționar, a avut loc — spre sfîrșitul anului 1931 — Congresul al V-lea al Partidului Comunist din România, Congres de importanță istorică.

Aplicînd în mod creator la condițiile țării noastre, învățătura leninistă despre revoluție, Congresul al V-lea a respins și a lichidat «teoria» burghezo-liberală a neoiobăgiei, ca și «teoria» de stînga, după care țara noastră se afla nemijlocit, în fața revoluției socialiste. Demascînd caracterul fals, antiștiințific al acestor teorii și scotînd în evidență caracterul lor dăunător din punct de vedere politic, Congresul al V-lea al P.C.R., a stabilit — pe baza unei temeinice analize a situației social-economice din țara noastră — caracterul și perspectivele revoluției. Congresul a arătat că România stă în fața desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice a cărei sarcină constă în zdrobirea cu forța a puterii burghezo-moșierești și în instaurarea dictaturii revoluționar-democratice a proletariatului și a țărănimii.

Sprînjindu-se pe principiul tactic dezvoltat de Lenin cu privire la posibilitatea și necesitatea ca proletariatul să fie hegemonul revoluției burghezo-democratice, Congresul al V-lea a arătat că revoluția burghezo-democratică din România va fi desăvîrșită fără burghezie și împotriva ei și a aliaților ei — clasa moșierilor — sub hegemonia proletariatului, în strînsă alianță cu masele de bază ale țărănimii și sub conducerea Partidului Comunist.

După stabilirea caracterului revoluției din țara noastră, Congresul al V-lea a arătat — aplicînd la condițiile noastre specifice — principiul leninist al transformării revoluției burghezo-democratice în revoluție socialistă, perspectivele dezvoltării revoluției. Congresul a arătat că atît condițiile obiective social-economice ale acestei revoluții, particularitățile forțelor ei motrice, cît și situația internațională a Romîniei, fac posibile trecerea rapidă de la revoluția burghezo-democratică la revoluția socialistă.

Pe baza unei temeinice analize a crizei în desfășurare și a creșterii avîntului revoluționar, Congresul al V-lea a fixat sarcinile principale și a elaborat tactica partidului în această perioadă.

Înlăturarea slăbiciunilor și lipsurilor din activitatea partidului depindea în cea mai mare măsură de întărirea muncii ideologice și organizatorice a partidului. În legătură cu aceasta, Congresul al V-lea a fixat o serie de importante sarcini. Înainte de toate, Congresul a arătat că este necesar să fie întărite celele din centrele industriale și a subliniat necesitatea unei cotituri imediate în munca partidului la sat. Congresul a stabilit că sarcina cea mai importantă a partidului este făurirea alianței de luptă a muncitorilor și țărănilor muncitori sub hegemonia proletariatului și conducerea luptelor maselor țărănești pentru rezolvarea pe cale revoluționară a problemei țărănești.

Congresul al V-lea a adoptat o serie de hotărîri privind îmbunătățirea structurii partidului și a muncii organelor sale conducătoare.

Congresul a arătat că partidul trebuie să facă o cotitură radicală și în ce privește organizarea și conducerea luptei zilnice împotriva tuturor manifestărilor concrete de asuprire națională.

Congresul al V-lea a acordat o mare atenție problemelor legate de întărirea rolului conducător al partidului în luptele economice ale clasei muncitoare, pentru lichidarea rămînerii în urmă a partidului, în special față de lupta păturilor hotărîtoare ale clasei muncitoare (mineri, petroliști, cefești, metalurgiști).

Punînd în fața partidului sarcina de a îmbina metodele de luptă ilegală cu cele semi-legale și legale, Congresul a accentuat importanța organizării întregii munci de pregătire a luptelor muncitorești în întreprinderi, ceea ce reprezenta singura cale spre cucerirea maselor clasei muncitoare. O directivă prețioasă a Congresului al V-lea a fost aceea cu privire la ridicarea grevei economice în decursul desfășurării ei pe o treaptă superioară prin lansarea lozincilor politice concrete, care să fie înțelese de masă (recunoașterea comitetelor de fabrică, existența deschisă a organizațiilor revoluționare sindicale și antirăzboinice etc.), legate de lozincile generale politice ale partidului. O atenție deosebită a acordat Congresul al V-lea problemei luptei împotriva pregătirii intervenției antisovietice de către cercurile guvernante din țara noastră. Congresul a pus în centrul atenției partidului lupta împotriva acestor pregătiri și a subliniat că partidul va reuși să mobilizeze masele cele mai largi la luptă împotriva intervenției antisovietice, numai atunci cînd va reuși să explice acestor mase că apărînd Uniunea Sovietică, se apără pe ele însele, apără interesele lor vitale.

Congresul al V-lea al partidului — răs-punzînd la toate problemele de seamă ale revoluției din țara noastră — a încheiat unitatea partidului, l-a înarmat din punct de vedere ideologic, a așezat întreaga activitate a partidului pe temelia trainică a principiilor ideologice, organizatorice, tactice și strategice ale leninismului.

Hotărîrile Congresului al V-lea al Partidului au influențat în mod hotărîtor întreaga dezvoltare ulterioară a activității partidului, de conducere a luptei revoluționare a maselor muncitoare din țara noastră. Aplicarea hotărîrilor Congresului al V-lea a dus la creșterea disciplinei, la întărirea organizatorică a partidului și a rolului său de conducător al sindicatelor unitare. S-au obținut succese în realizarea frontului unic de jos, comuniștii cucerind poziții însemnate chiar în sindicatele

aflate sub influența social-democrației de dreapta.

În continuare, autorul expune evenimentele petrecute în cursul anului 1932. După cum se știe, în acest an criza economică a atins punctul culminant. Ascuțirea maximă a contradicțiilor lumii capitaliste, ca rezultat al distrugătoarei crize economice, a dus la noi încercări din partea marilor puteri imperialiste de a ieși din criză, aruncând toată greutatea ei în spinarea maselor exploatate din aceste țări și pe seama țărilor slab dezvoltate din punct de vedere economic.

În România, cercurile guvernante fac în anul acesta noi pași spre deșelina înrobire economică și politică a țării capitalului anglo-franco-american și încearcă noi metode de ieșire din criză pe seama maselor muncitoare.

Dar, această politică criminală s-a lovit de împotrivirea din ce în ce mai dâră a celor ce muncesc. Condusă de Partidul Comunist, lupta revoluționară a maselor muncitoare capătă un caracter din ce în ce mai ascuțit și se transformă în mari ciocniri revoluționare.

Cu deosebită putere au început să se desfășoare luptele ceferiștilor și petroliștilor, conduse de Partidul Comunist, prin care lupta de clasă din țara noastră s-a ridicat la un nivel superior.

Pe baza unui interesant material documentar, autorul arată larga activitate a Partidului Comunist din România pentru organizarea și conducerea muncitorilor din aceste ramuri hotărâtoare ale industriei din țara noastră.

Partidul Comunist a acordat o mare atenție luptei muncitorilor ceferiști și petroliști, chiar de la începutul noii perioade de avânt revoluționar. Dar, lupta fracționistă și urmările ei au împiedicat, atunci, partidul să conducă nemijlocit lupta ceferiștilor și petroliștilor. După lichidarea luptei fracționiste, munca partidului printru ceferiști și petroliști s-a îmbunătățit. Din inițiativa partidului, în martie 1931 a fost convocată Conferința pe țară a muncitorilor ceferiști, petroliști și mineri, care a avut un rol important în organizarea luptei muncitorilor din aceste trei ramuri de industrie.

La începutul anului 1932, guvernul încearcă, din nou, un atac asupra nivelului de trai al ceferiștilor. Salariile sînt scăzute cu 30—40%. Sînt desființate indemnizațiile pentru chirie și scumpete. Se întărește teroarea înăuntrul atelierelor. Partidul mobilizează pe muncitorii ceferiști și-i chiamă la luptă împotriva încercărilor de scădere a salariilor și împotriva terorii. Răspunzînd la chemarea partidului, în toate centrele ceferiste din țară se ridică un puternic val de protest. La București, această mișcare capătă

o amploare deosebită. Împotriva demonstrațiilor s-a deschis foc.

La 20 martie, la București, are loc Conferința pe țară a muncitorilor ceferiști. Această conferință a constituit un moment hotărîtor în pregătirea luptei muncitorilor ceferiști. Pe baza frontului unic, conferința a ales Comitetul central de acțiune a muncitorilor ceferiști, al cărui secretar a fost tov. Gh. Gheorghiu-Dej.

Printr-un manifest în care sînt demascate politica guvernului burghezo-moșieresc și activitatea trădătoare a conducătorilor oportuniști, Comitetul central de acțiune s-a adresat întregii muncitorimi ceferiste.

O mare importanță pentru desfășurarea ulterioară a luptei ceferiștilor au avut-o plenaryle din aprilie și octombrie 1932 ale Comitetului Central al P.C.R. Aceste plenary au subliniat necesitatea ca partidul să-și îndrepte toate forțele la organizarea și mobilizarea muncitorilor ceferiști împotriva noului atac al burgheziei și moșierimii. Plenaryle Comitetului Central au dat linia de împletire a luptei pentru revendicările economice imediate cu lupta împotriva fascismului și războiului.

Ele au stabilit tactica înfăptuirii frontului unic de jos și alegerii comitetului de acțiune, peste capul trădătorilor reformiști.

Aplicarea în viață a hotărîrilor Plenarelor Comitetului Central al Partidului din aprilie și octombrie 1932 a dus la întărirea muncii de organizare a luptei muncitorilor ceferiști. În lucrare sînt arătate toate măsurile luate de partid prin intermediul Comitetului central de acțiune, în vara anului 1932, pentru organizarea și coordonarea luptei muncitorilor ceferiști din toate centrele din țară. În vara acestui an, sub conducerea tov. Gh. Gheorghiu-Dej, secretarul Comitetului central de acțiune, au avut loc constituiri ale muncitorilor în toate centrele principale ceferiste din țară. În condițiile unei ascuțite lupte împotriva reformiștilor, pe baza frontului unic, în toate centrele ceferiste au apărut comitete de acțiune.

Cresterea influenței comitetelor de acțiune în mijlocul muncitorilor ceferiști nu era pe placul conducătorilor reformiști care, într-o conferință de presă convocată la Cluj, hotărâsc excluderea din Uniunea ceferistă a sindicatelor care au alungat din conducerea lor pe bonzii reformiști trădători.

La chemarea Comitetului central de acțiune, syndicatele ceferiste din întreaga țară se solidarizează cu syndicatele excluse. Sub îndrumarea partidului, Comitetul central de acțiune convoacă, la începutul lunii septembrie 1932, o conferință pe țară a tuturor comitetelor în vederea înlăturării elementelor lașe și oportuniste care se strecuraseră în conducerea comitetelor de acțiune.

Printre evenimentele de la sfârșitul anului 1932, care arată creșterea influenței partidului, a rolului său de organizator și conducător al luptei muncitorilor cefești, în lucrare este analizată, pe baza unui bogat material faptic, pregătirea și desfășurarea Conferinței cefeștice convocată în decembrie 1932, de către Uniunea Sindicatelor C.F.R., afiliate la Confederația Generală a Muncii, a cărei conducere era alcătuită de social-democrații de dreapta.

Deși această Conferință a fost convocată pe ascuns, fără știrea maselor cefeștice, la chemarea Comitetului central de acțiune, s-a reușit, totuși, ca din cele mai importante centre să fie trimiși 19 delegați. Acești delegați au fost împiedicați să ia parte la Conferința convocată de Uniune și au fost nevoiți să țină o conferință separată, unde au luat hotărâri privind desfășurarea ulterioară a luptei muncitorimii cefeștice; aceasta n-a putut ascunde totuși creșterea influenței opoziției sindicale roșii și a Comitetului central de acțiune în mijlocul maselor cefeștice. Deosebit de semnificativ, în această privință, este faptul că chiar din cei 8 delegați care au luat parte la Conferința convocată de Uniune, doi au părăsit conferința împreună cu un membru al Comisiei de control a P.S.D., venind să ia parte la Conferința opoziției sindicale.

Sfârșitul anului 1932 și începutul anului 1933 surprinde mișcarea muncitorilor cefești în plină ascensiune. Împotriva unui nou atac din partea guvernului, care încearcă din nou să reducă salariile muncitorilor cefești cu 10 %, se ridică un puternic val de acțiuni ale muncitorilor.

Acțiunile muncitorilor cefești din București, de la sfârșitul lunii ianuarie, ridică la luptă pe muncitorii celorlalte întreprinderi din Capitală. Acestea au arătat cefeștilor că revendicările lor vor fi satisfăcute numai pe calea unor acțiuni hotărâte, pe calea unei greve puternice și bine organizate. Comitetul de acțiune a și trecut la pregătirea grevei care a început la 2 februarie 1933.

În lucrare sînt prezentate pe larg evenimentele de la 2 februarie, care au fost încununat cu succesul luptei muncitorilor cefești. Greva de la 2 februarie a fost pregătită de întreaga activitate anterioară a partidului de organizare și conducere a luptelor muncitorimii cefeștice. Prevăzînd că valul de lupte de la începutul anului 1933 se va ridica mult mai sus decît în 1931 și 1932, partidul a indicat și utilizarea unor forme de luptă corespunzătoare noilor condiții: greva cu ocuparea atelierelor. Acțiunea de la 2 februarie 1933, care a fost însoțită de o puternică mișcare de solidarizare a muncitorilor din Capitală și de numeroase greve în toate

centrelle cefeștice, a scos la iveală justetea aprecierilor și indicațiilor date de partid.

Speriat de amploarea uriașă a mișcării muncitorilor, guvernul a hotărît să satisfacă vremelnice revendicările greviștilor și, prin aceasta, să cîștige timp pentru a împiedica declanșarea grevei generale pe întreaga țară.

Alături de lupta cefeștilor, la începutul anului 1933, au avut loc puternice lupte revoluționare ale muncitorilor petroliști din valea Prahovei. Aceste lupte erau îndreptate împotriva Convenției de la Paris, unde s-a hotărît reducerea extracției de petrol, concedierea muncitorilor și scăderea salariilor.

În lucrare sînt expuse și analizate acțiunile muncitorilor petroliști de la întreprinderile din valea Prahovei. De două ori în cursul lunii ianuarie, muncitorii întreprinderilor «Orion» și «Astra Romîna» din Ploești s-au ridicat la luptă. Punctul culminant al acestei lupte a fost greva de la întreprinderea «Romîno-Americană», cu care s-au solidarizat și muncitorii celorlalte întreprinderi din Ploești; acesteia i-a urmat o puternică demonstrație a muncitorilor pe străzile orașului și în fața poliției. Lupta revoluționară a muncitorilor din Ploești s-a încheiat de asemenea cu succes.

Partidul urmărea îndeaproape desfășurarea evenimentelor și indica măsurile necesare pentru continuarea ei. La 9 februarie 1933 a avut loc Plenara Comitetului Central al Partidului, care a analizat evenimentele în desfășurare și a stabilit un program concret de măsuri menite să ridice și mai sus lupta revoluționară a muncitorilor. Partidul a avertizat pe muncitori că retragerea făcută de guvern este numai vremelnică.

Într-adevăr, după puțin timp, guvernul a introdus starea de asediu și a trecut la anularea tuturor promisiunilor făcute la 2 februarie. Aceste măsuri au îndirjit și mai mult pe muncitori care se ridică la luptă cu și mai multă hotărîre. Astfel, la 13 februarie declară grevă muncitorii cefești din Cluj, care se opun două zile poliției și trupelor trimise împotriva lor. La 14 februarie, declară grevă muncitorii cefești din Iași.

O mare amploare capătă luptele muncitorilor cefești de la Grivița, care au început cu greva de la 15 februarie, care a cuprins peste 7 000 de muncitori și a adunat în jurul atelierelor mai mult de 12 000 de muncitori din celelalte întreprinderi din Capitală. Pe baza unui interesant material documentar, în lucrare este expusă lupta cefeștilor de la Grivița, ca și uriașa mișcare de solidarizare și protest pe care ea a provocat-o în întreaga țară. Lucrarea demască sălbăticiile săvîrșite de guvernul burghez-moșieresc în zilele de 15, 16 februarie la Grivița și scoate în evidență eroismul

și puterea de sacrificiu a muncitorilor ceferiști care, în această luptă, au dat dovezi nenumărate de conștiință revoluționară.

Luptele din ianuarie-februarie ale muncitorilor ceferiști și petroliști care au reprezentat expresia cea mai fidelă a avântului revoluționar general, lupte pregătite și conduse de Partidul Comunist, au înscris o pagină de glorie în istoria clasei muncitoare și a întregului nostru popor. Amploarea uriașă și caracterul combativ revoluționar al acestor lupte, ca și uriașa mișcare de solidarizare cu greviștii au provocat zăpăceala recerșurilor guvernante. Lupta ceferiștilor și petroliștilor îndreptată împotriva fascizării țării și înrobirii ei imperialismului străin, a însemnat o manifestare hotărâtă a forței clasei muncitoare din țara noastră, unită peste capul trădătorilor social-democrați de dreapta.

În urma acestor lupte, guvernul condus de călăul Vaida a fost nevoit să demisioneze. Politica de fascizare a țării a primit o lovitură puternică. Controlorii străini au fost

nevoiți să părăsească țara. Procesul pe care burghezia română l-a înscenat în urma evenimentelor de la 15—16 februarie, ca și uriașa mișcare de solidaritate pe care el a provocat-o în țară și în străinătate, a arătat popularitatea de care se bucura Partidul Comunist din România, organizatorul și îndrumătorul luptei celor ce muncesc din țara noastră. Luptele din ianuarie-februarie au însemnat o serioasă justificare a justității liniei partidului, ele au scos în evidență succesele muncii partidului în masă și au îmbogățit experiența de luptă a partidului. Această experiență a ajutat partidului să conducă mai departe lupta muncitorilor și a tuturor celor exploatați din țara noastră.

Lucrarea tov. Chivu Stoica, *Eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933*, reprezintă o serioasă contribuție la cunoașterea unei importante perioade din gloriosul trecut de luptă a clasei muncitoare din țara noastră sub conducerea Partidului Comunist.

N. Lupu

PRIETENIA DE SECOLE A UNOR POPOARE *

P. CONSTANTINESCU-IAȘI: *Relațiile culturale româno-ruse din trecut*, București, Ed. Acad. R.P.R., 1954, 228 pag.

Istoria legăturilor culturale dintre popoare ne oferă numeroase exemple de felul în care aceste legături contribuie la întărirea relațiilor prietenești între state, la îmbogățirea reciprocă a culturii universale și înlesnesc cunoașterea reciprocă a diferitelor țări. Legăturile culturale constituie un factor important al vieții internaționale.

Oamenii de știință români acordă o deosebită importanță relațiilor culturale dintre popoarele României și ale Uniunii Sovietice, și depun în acest sens o vastă activitate de cercetare a legăturilor istorice dintre cele două popoare. Spre deosebire de istoriografia burgheză care neglijase legăturile din trecut dintre popoarele români și rus, știința istorică din Republica Populară Română a realizat multe în studierea acestor legături. Printre numeroasele lucrări ale autorilor români, un loc de seamă îl ocupă lucrarea acad. P. Constantinescu-Iași, privind istoria relațiilor culturale româno-ruse. Cercetătorul și-a propus să arate ce importanță au avut legăturile politice, științifice, literare și altele, din timpurile cele mai vechi pînă în secolul al XVIII-lea inclusiv, pentru dezvoltarea prieteniei dintre popoarele rus și romîn.

În prefața, la monografia sa, autorul arată că «istoria poporului român nu poate fi studiată fără cunoașterea legăturilor cu popoarele slave și, în primul rînd, cu poporul rus și ucrainean cu care a fost vecin încă de la apariția sa». «Influența culturii ruse în România, arată în continuare autorul, a contribuit la o integrare și o stimulare a forțelor creatoare ale poporului român» (p. 7).

În cartea sa, P. Constantinescu-Iași face bilanțul activității sustinute și rodnice depuse de oamenii de știință români și ruși, care timp de secole au insistat și au luptat pentru extinderea legăturilor dintre țările lor. Materialele din carte depășesc mult cadrul temei abordate de autor. De fapt, cartea reprezintă o serie de studii din istoria relațiilor româno-ruse. În această lucrare, autorul a tratat într-un fel nou numeroase probleme importante, iar bogatul conținut al prieteniei de secole dintre popoarele României și Rusiei este înfățișat ca o împletire, atît de relații literare, cît și de alte relații. Sprîjinindu-se pe numeroase materiale documentare manuscrise, atît românești cît și rusești, printre care figurează mărturii moldo-valahe și ruse din letopiseț, documente diplomatice, memorii ale contempo-

* Articol apărut în «Mejdunarodnaia izn», nr. 11, 1955.

beletristice publicate în trecut, precum și o serie de alte izvoare documentare, ca și lucrările oamenilor de știință români și sovietici, autorul dovedește că la baza dezvoltării strânselor legături economice, politice și culturale între aceste popoare stă comunicarea de dezvoltare istorică a teritoriilor române și ruse.

P. Constantinescu-Iași nu s-a mulțumit însă să urmărească dezvoltarea legăturilor dintre popoarele rus și român. Un merit important al autorului este de a fi încercat să prezinte tabloul legăturilor dintre Moldova și Țara Românească cu Ucraina, Belorusia, Lituania, Gruzia.

În carte se arată amănunțit răspîndirea slavilor pe teritoriile românești și se cercetează multe probleme ale influenței slave. În capitolul consacrat istoriei primelor legături ruso-române, autorul, bazîndu-se pe letopisețele și pe ultimele cercetări arheologice întreprinse de oamenii de știință români și sovietici, reconstituie tabloul strânselor raporturi culturale și politice dintre teritoriile române și Rusia kieveană, începînd cu sec. al IX-lea. În carte găsim una dintre cele mai vechi inscripții slave cunoscute de știință (datînd din 943), descoperită în Dobrogea. Numeroase relatări ruse din letopisețe au păstrat descrieri amănunțite ale «volohilor», strămoșii romînilor, care împreună cu bulgarii și ungurii poplau regiunea Dunării.

Bazîndu-și interesantele constatări pe letopisețele rusești din sec. X-XI, P. Constantinescu-Iași arată că datorită statornicirii unor strînse legături între teritoriile românești și Rusia kieveană și cnezatul Galiției-Voliniei, datorită strînsei apropieri economice, politice și culturale, limba slavă, care a fost pînă în secolul al XVII-lea «limba oficială a romînilor» din Moldova, Țara Românească și Transilvania (p. 69), era foarte mult răspîndită.

În sec. XIV-XV, între cnezatele rusești și Țara Românească și Moldova a continuat să se dezvolte un comerț extrem de înfloritor. Acest comerț a înlesnit schimbul de valori culturale. Moldova și Țara Românească, întemeiate în sec. al XIV-lea, întrețineau strînse legături politice și culturale cu vecinii lor din răsărit. În sec. XIV-XV, încep să se dezvolte legăturile prietenești ale acestora cu Lituania. Pe atunci, era foarte cunoscut «drumul moldovenesc», care pornea din regiunea Mării Baltice spre Marea Neagră, prin Polonia și Moldova. Autorul citează și materiale despre numeroși călători ruși (Ignatie din Smolensk, Epifanie din Novgorod, Akudinov din Vologda etc.) care au vizitat pămînturile românești.

Prezintă interes paginile în care autorul, analizînd folclorul, arată cum s-a transmis cultura românești.

dit lupta comună a rușilor și romînilor împotriva năvălirilor nomazilor din sec. XII—XIII, lupta împotriva cötropitorilor turci din secolele XVI—XVIII și ajutorul frățesc acordat de popoarele Rusiei poporului român la eliberarea de sub jugul turcesc.

Întărirea relațiilor de prietenie dintre statele rus și român a fost mult înlesnită de relațiile diplomatice dintre aceste state; aceste relații datează din secolul al XV-lea, și au fost stabilite de Alexandru cel Bun, domnul Moldovei, și în special de Ștefan cel Mare (a doua jumătate a secolului al XV-lea). P. Constantinescu-Iași dovedește că afirmația după care legăturile diplomatice dintre Rusia și România ar începe la sfîrșitul secolului al XVII-lea este o greșeală a istoriografiei romîne (p. 75). Autorul, care s-a preocupat foarte mult de istoricul legăturilor diplomatice dintre România și Rusia în secolul al XVII-lea, afirmă că în această perioadă legăturile de prietenie s-au extins mult, datorită alianței dintre Țara Românească și Moldova pe de o parte, și Rusia pe de altă parte. Numeroase pagini sînt consacrate luptei comune de eliberare a popoarelor romîn și rus.

O pagină frumoasă în istoria legăturilor culturale dintre popoarele rus și român a fost înscrisă de începuturile tiparului romînesc. Tipărițele moldovenești și valahe au început să tipărească cărți cu teacuri primite în dar de la Moscova și Kiev; meșterii acestor tipărițe învățau meseria de la meșterii ruși. Primul tipăritor rus, care a stabilit legături cu țările romîne, a fost Ivan Fedorov. Organizatorul primei tipărițe romînești a fost meșterul kievean Andrei Skulski.

Autorul zugrăvește vastul tablou al legăturilor de secole dintre poporul român și rus, începînd cu primele opere cu caracter de letopiseț și pînă la cunoscutele monumente ale culturii ruse cu teme moldo-vlahe (ca *Povestea vremurilor de altă dată*, *Povești ale lui Vladimir Monomah* și *Povestea despre Petru, voievodul Valahiei* de Peresvctov). Scrierile lui D. Cantemir și I. Neculce au fost influențate delucrările lui V. N. Tatigcev și Teofan Prokopovici. Influența culturii ruse în voievodatele romîne se poate vedea și din marea răspîndire a traducerilor din lucrările literare ruse. Sub influența literaturii istorice ruse, se dezvoltă creația lui Mihail și Nicolae Costin, cunoscuții crocari romîni din secolul al XVII-lea. Nicolae Costin a descris în *Cronica* sa victoria armatelor rusești de la Poltava și campania de la Prut a lui Petru I. Literatura rusă din secolul al XVIII-lea și, în special, cea din secolele XIX și XX, a influențat puternic cultura romînești.

Autorul arată că în decursul istoriei, schimbul cultural dintre Rusia și țările române a fost extrem de variat. Lucrul acesta îl confirmă analiza numeroaselor opere de artă. În carte se analizează influența vechii arhitecturi ruse asupra arhitecturii românești, în special în ce privește planul și aspectul exterior al clădirilor. Se relevă puternica influență a construcțiilor rusești în lemn. Frescele românești din biserici, care au puternice trăsături realiste, oglindesc influența școlii din Novgorod, Vladimir Suzdal și a altor școli. Se arată că cei mai talentați maeștri pictori din Moscova și Kiev au fost chemați să picteze cele mai mari biserici românești. Insistând asupra caracterului original al arhitecturii românești. P. Constantinescu-Iași arată totodată că atât spiritul valah cât și cel moldovenesc cuprind elementele de influență puternică și binefăcătoare a artei rusești.

Acad. P. Constantinescu-Iași a acordat multă atenție legăturilor politice și culturale romino-ruse din secolul al XVIII-lea. Lupta Rusiei împotriva cuceritorilor turci, arată autorul, a contribuit la dezvoltarea sentimentelor de prietenie ale poporului român față de Rusia (p. 194). Această luptă a dus la eliberarea țărilor române de sub jugul turcesc, ceea ce a contribuit, la rândul său, la dezvoltarea continuă a legăturilor economice și culturale.

Legăturile culturale dintre popoarele Țării Românești, Moldovei și Rusiei, care s-au format în trecut, au continuat și în secolele XIX și XX, în condiții politice și culturale extrem de favorabile pentru relațiile popoarelor din țările noastre. Corifeii culturii ruse, Pușkin, Dobroliubov, Cernișevski, Tolstoi, Korolenko, Gorki și mulți alții, au dat multă atenție poporului frate român, literaturii și artei lui, iar operele lor au influențat puternic viața social-politică și culturală din România. Autorul arată că influența culturii rusești a fost pentru poporul român, nu numai o îmbogățire de forme, ci introducerea în viața socială și culturală a unui conținut ideologic, care punea probleme noi, deschidea orizon-

turi noi ». În carte se insistă asupra influenței democrațiilor revoluționari ruși și a mișcării revoluționare ruse din a doua jumătate a secolului al XIX-lea asupra dezvoltării gândirii sociale române.

P. Constantinescu-Iași prezintă cititorilor și activitatea din Rusia a reprezentanților culturii românești. Sint foarte interesante paginile în care se descrie viața și activitatea în Rusia a domnului moldovean și a omului politic rus Dimitrie Cantemir, a cunoscutului învățat Nicolae Milescu, care a făcut celebra călătorie în China și a trăit în Rusia.

Lucrarea lui P. Constantinescu-Iași are anexată bibliografia de lucrări românești și sovietice (129 de titluri). Deși această listă nu este completă, ea arată o dată mai mult interesul deosebit care a existat întotdeauna în ambele țări pentru studierea legăturilor romino-ruse. Totodată, bibliografia va ajuta cercetătorilor români și sovietici să studieze această temă în viitor.

Cartea ilustrează puternic năzuința popoarelor din Republica Populară Română și din Uniunea Sovietică de a se apropia, năzuință care are puternice rădăcini istorice. Academicianul P. Constantinescu-Iași a creat un studiu cuprinzător și necesar.

În același timp însă, monografia cuprinde și unele teze insuficient argumentate, după părerea noastră, în special, în partea în care se studiază problema originii popoarelor ce locuiau pe teritoriile românești. Aceste probleme vor constitui, fără îndoială, obiectul unor cercetări viitoare. O parte din problemele tratate în carte, cum ar fi problema tiparului, legăturile științifice, diferite memorii urmează să mai fie studiate prin eforturile comune ale cercetătorilor români și sovietici.

Este neîndoielnic că lucrarea lui P. Constantinescu-Iași se va bucura de toată atenția istoricilor, lingviștilor și specialiștilor în literatură și artă sovietici, va ajuta la studierea legăturilor istorice dintre popoarele U.R.S.S. și Republica Populară Română.

E. Spivakovski.

TÓTH ZOLTÁN: *Mișcările țărănești din Munții Apuseni pînă la 1848*

Ed. Acad. R.P.R., București, 1955, 354 pag.

Lucrarea prof. I. Tóth Zoltán, pe care Editura Academiei R.P.R. ne-o prezintă în traducere românească, e menită să însemne o dată în istoria relațiilor culturale romino-maghiare. Ea nu e numai un model de erudiție și de interpretare științifică; dacă e adevărat că «sentința trecutului e o sentință

de oracol, pe care n-o putem deluși decît ca interpreți ai prezentului și ca făuritori ai viitorului », sentința care se desprinde din *Mișcările țărănești în Munții Apuseni pînă în 1848* e necesitatea imperioasă a înțelegerii, prieteniei și colaborării între popoarele romin și maghiar și datoria

științe istorice de a contribui la realizarea acestui program.

Prin originea și formația sa intelectuală, prof. Tóth era predestinat să ne dea această lucrare. Originar din Banatul timișan, licențiat al Facultății de litere din Cluj, d-sa cunoaște bine limba și literatura noastră istorică și a arătat de la începutul activității sale istorice o predilecție pentru problemele de istorie românească. În *Primul secol al naționalismului român din Transilvania, 1697—1792*, publicat în 1946, a dovedit unele din însușirile care se află și la baza lucrării de față, și anume: năzuința de a merge pînă la capătul informației documentare, o desăvîrșită lealitate față de surse, o mare independență de gândire și o caldă simpatie pentru poporul român.

Prof. Tóth a cunoscut un studiu lui Bălescu și a publicat, în traducere maghiară, un volum din operele scriitorului nostru. Ca membru al Institutului de istorie din Budapesta, d-sa a alcătuit, împreună cu un colectiv, o mare bibliografie a istoriei Ungariei (1825—1867) în patru volume. Actualmente e decanul Facultății de istorie din Budapesta.

Între timp și concomitent cu lărgirea informației sale, prof. Tóth și-a însușit metoda materialismului istoric. Dacă în primele sale lucrări, urmele idealismului sînt încă sensibile, ca de pildă în *Primul secol al naționalismului român din Transilvania*, unde formarea naționalității romine se explică nu prin dezvoltarea burgheziei romine din Ardeal, ci prin acțiunea păturii sale intelectuale, lucrarea de față, apărută în 1951, e o remarcabilă operă marxistă. Întemeiată pe o documentare temeinică și largă, care nu ignorează nici studiile apărute în publicațiile noastre provinciale, pe concepția materialismului istoric, care permite autorului să înfățișeze relațiile de producție și să descopere cauzele antagonismelor sociale, pe înțelegerea precisă a tuturor aspirațiilor și manifestărilor populare și pe darul prețios de a evoca viața în complexitatea și plenitudinea ei, opera prof. Tóth aruncă o puternică lumină asupra trecutului unei populații care a jucat rolul principal în mișcările țărănești din Transilvania și ne face să înțelegem limpede caracterul și cauzele răscoalei din 1784 și ale revoluției din 1848.

★

Unul din principalele merite ale lucrării e metoda riguroasă și consecventă. Expunerea se întemeiază aproape exclusiv pe documente de mîna întii, în mare parte inedite. Autorul rămîne astfel constant în contact cu realitatea concretă, și această constanță produce o puternică impresie de autentic și de veridic.

Realitatea spre care tinde neconținut e aceea care constituie însăși baza vieții materiale și spirituale a societății, modul de producție a mijloacelor de existență în regiunea minieră din munții Apuseni.

Autorul și-a restrîns intenționat cercetările la domeniul fiscal al Zlatnei, după cum prof. D. Prodan se mulțumise să studieze *Iobăgia în domeniul Băii de Arieș la 1770*, pentru a putea defini mai precis specificul țărănimii miniere și caracterele care o deosebeau de iobagii agricoli. Cadrul cercetărilor se reduce la teritoriul celor trei sate ale domeniului central al Zlatnei — Abrudsat, Bucium și Cărpiniș — dar acest cadru constituie centrul regiunii miniere din Transilvania și «adevărata patrie a țărănimii miniere». Limitarea studiului la un grup restrîns al țărănimii romine a permis autorului să urmărească problema în tot cursul perioadei feudale, s-o adîncească și s-o precizeze.

Minerii de pe domeniul Zlatna erau iobagi, dar condiția lor se deosebea de a iobagilor agricoli prin faptul că ocupația lor de căpetenie era mineritul. Dar ei se deosebeau și de minerii salariați din orînduirea capitalistă, prin faptul că pe lângă minerit, ei practicau și agricultura sau altă meserie. Resursele aici sînt atît de modeste și de nesigure încît locuitorii trebuie să practice mai multe meserii. Apoi, în epoca feudală, capitalul și munca nu erau încă separate. Minerul era adesea și proprietar de pămînt, de șteamp sau de mină. El exploata mina cu toți membrii familiei sale; tatăl și feciorii scoteau minereul din pămînt, fetele îl cărau cu caii la șteamp, iar mama îl pisa în șteamp și-l spăla în apă.

Producția se făcea prin mijloacele și metodele cele mai rudimentare. Ea consta mai ales din spălatul (alegerea) aurului din nisipul apelor (care chiar și la începutul secolului al XIX-lea reprezenta încă 40% din producția totală de aur), din mineritul țărănesc la suprafață și din mineritul adîncime practicat în mică măsură de minerii germani, apoi, o dată cu dezvoltarea capitalismului, de societăți pe acțiuni.

Domeniul Zlatna aparținea capitlului de Alba-Iulia, dar exploatarea minieră ținea de fisc. Locuitorii domeniului depindeau deci pentru sesiile și apartenențele lor de stăpînul feudal, iar prin producția lor minieră de fisc. Această dublă dependență, de stăpînul feudal și de fisc, a conferit țărănimii miniere din munții Apuseni un mijloc de rezistență mai eficace, pe care iobagii agricoli de la cîmpie nu l-au cunoscut.

Această populație se bucura apoi de anumite privilegii. În secolele XVI și XVII, cînd mineritul era în decădere, pentru cauze

figurază stăpînirea turcească, principiul Transilvanici n-au putut împiedica împrăștierea populației din regiunea minieră decît înzestrînd-o cu o seamă de privilegii. Cele mai însemnate au fost răsucumpărarea sarcinilor feudale printr-o taxă domanială și scutirea de vamă, care a permis populației miniere să se aprovizioneze cu articolele alimentare pe care regiunea de munte nu le producea de loc sau nu le producea în cantitate suficientă. Mîndri de aceste privilegii, iobagii minieri se considerau de fapt liberi și cînd, o dată cu înmulțirea « cohurilor » (topitorilor), domeniul a voit să le impună, în virtutea drepturilor sale feudale, obligația de a tăia și căra lemne și minercu la cuptoare și la topitorii au opus, invocînd privilegiile lor, o dirză rezistentă. Așa se face că această regiune a devenit centrul celor mai puternice mișcări țărănești împotriva regimului feudal. « Rezistența, declară vicecomitele de Alba, nu pornește de la unul sau doi, ci de la întreaga obște, foarte populată și destul de cunoscută și pînă acum pentru nesusușirea ei ».

Rezistența țărănimii a crescut mai ales după instaurarea stăpînirii austriace, în Transilvania, în raport cu agravarea exploataării și cu dezvoltarea întrepînderilor metalurgice, care aveau nevoie de o cantitate tot mai mare de forță de muncă pentru aprovizionarea cuptoarelor și topitorilor cu lemn și cu minercu. Domeniul fiscal si-a procurat această forță de muncă prin robotă (clacă). Iobagii preferau să renunțe la posesiunile lor iobage și să se consacre exclusiv mineritului decît să presteze robota.

La agravarea sarcinilor feudale s-au adăugat restrîngerea dreptului de folosință a pădurilor, interzicerea defrișărilor și suprimarea scutirii de vamă prin instituirea monopolului circumscrisului și bătăniei, și arendarea acestui drept de monopol. Urmarea a fost că oamenii au trebuit să plătească de două ori mai scump alimentele și vinul. De aici incidentul de la Cărpiniș, care a marcat începutul răscoalei conduse de Horia.

Minerii mai erau exploatați prin diferența enormă între valoarea reală și valoarea de schimb a aurului prezentat oficiului de schimb. Toate aceste forme de exploatare au provocat forme corespunzătoare ale luptei de clasă.

*

O altă caracteristică esențială a lucrării e locul pe care l-a rezervat luptei de clasă, sub toate formele ei, de la rezistența parțială la lucru, printr-o serie de forme intermediare ca: tănuirea curăturilor și a unei părți a populației, petiționarea, acțiunea în justiție, apelul la « bunul împărat », pînă la forma superioară, răscoala înarmată.

Toate aceste forme ale luptei de clasă nu sînt expuse schematic, ci legate de transfor-

mările relațiilor de producție. Niciodată autorul nu rupe contactul cu realitatea și nu se pierde în generalități vagi. Lupta de clasă se întindește în secolul al XVIII-lea din cauza agravării prestațiilor feudale și restrîngerii drepturilor tradiționale ale țăranilor, iar la începutul secolului al XIX-lea, fiindcă, la formele de exploatare feudale care persistă, se adaugă formele caracteristice ale exploataării capitaliste.

O formă specifică a luptei de clasă în munții Apuseni e petiționarea și trimiterea de delegații la diferitele autorități. Locuitorii celor trei sate ale domeniului central string prin colecte bani, aleg delegați și-i trimit la Alba-Iulia, la Sibiu, la Viena, cu jalbele redactate de funcționari publici sau de avocați, plătiți de petiționari. Revendicările lor, trecute prin filtrul acestor slujitori ai claselor stăpînitoare, suferă inevitabile alterări pe care mandatarii nu le pot rectifica din cauza limbii latine în care sînt scrise. Dar, compuse în forme legale, ele capătă o bază legală care permite o acțiune susținută. Prima petiție este dusă, în 1779, de Horia și de Cloșca; altele au urmat în 1780, 1782, 1783—1784.

Folosirea sistematică a petiționării și acțiunii în justiție presupune două condiții prealabile: o bază de drept certă și precisă și o organizare socială care să susțină acțiunea în comun. Baza de drept o constituiau privilegiile care scuteau, în schimbul unei taxe de răsucumpărare (urbura pentru mineri și taxa domanială pentru iobagii agricoli), locuitorii domeniului Zlatna de orice redevență feudală, de orice contribuție ordinară și extraordinară, de orice prestație țărănească sau urbană. Deși privilegiile acestea datau din vremea principilor transilvani și erau rezultatul unei situații speciale, iobagii le-au invocat în toate acțiunile și petițiile lor, cînd autoritățile domaniale și fiscale le-au violat și le-au agravat sarcinile.

Organizarea socială care a oferit o bază de acțiune solidară a fost comunitatea sătească, întemeiată pe proprietatea comună a pădurilor și pășunilor. Prin organele acestei obștii s-au strîns banii necesari pentru plata funcționarilor și avocaților însărcinați cu redactarea petițiilor și cu apărarea intereselor obștii și pentru acoperirea cheltuielilor de deplasare a delegațiilor.

Aceste două elemente au dat luptei țărănimii iobage din munții Apuseni un caracter organizat și dirz și i-au permis să opună o rezistență puternică tuturor măsurilor care-i agravau sarcinile sau îi știrbeau drepturile tradiționale. Așa a devenit domeniul fiscal al Zlatnei « craterul vulcanic al mișcărilor țărănești din Transilvania în secolele XVIII și XIX ».

Pentru a scoate și mai mult în evidență modul în care prof. Tôth a folosit criteriul

luptei de clasă și rezultatele pe care le-a obținut, să mai aducem un exemplu.

Prof. I. Toth a dovedit că, aplicând criteriul luptei de clasă la unele date statistice, se pot rezolva probleme considerate ca insolubile. Recensămintele populației și bunurilor efectuate în cursul secolului al XVIII-lea prezintă oscilații și contradicții care n-au putut fi explicate decât prin ignoranța și neglijența recenzenților. Prof. J. Tóth a arătat că, examinate prin prisma luptei de clasă, anomaliile se explică prin mijloacele la care recurgeau iobagii pentru a rezista la exploatare. Repartizarea sarcinilor urbariale între locuitorii satelor se făcea de către obștea sătească și cota afectată fiecărei comune era proporțională cu numărul persoanelor înregistrate în foile de recensământ, dar plătită de toți locuitorii, inclusiv cei doșiți. Astfel toți erau interesați ca la recensământ să ascundă situația reală. Așa se face că recensământul efectuat în 1775, în urma unui denunț, a descoperit, numai în cuprinsul domeniului Zlatna, 433 capi de familie nedeclearați.

Această descoperire a avut urmări grave pentru iobăgime. Prin decretul din 1775, taxa domanială globală a fost înlocuită printr-o robotă de două zile pe săptămână, răscumpărată printr-o taxă personală, adică printr-o capitație. Solidaritatea de interes care permitea tăinuirea a fost ruptă. Țăranii constituiți în obștii sînt pe cale de a fi «atomizați». Ei rezistă proletarizării recurgînd la industria lemnului și la «alte ocupații» subsidiare, dar criza produsă de dezvoltarea formelor de producție capitalistă în sinul vechilor relații de producție feudale apasă greu asupra lor.

★

Operă inițiatoare, în sfîrșit, a unei direcții noi, dacă ne gîndim la modul în care istoriografia burgheză maghiară înfățișa viața iobagilor romîni și răscoala lui Horia. Istoriografia burgheză n-a făcut decât să reflecteze, și uneori să întrecă sentimentele de ură și răzburare ale nobilimii care, în memoriile ei către dietă și guvernul ceea în 1785, ca satele care au participat la răscoală să fie rase de pe fața pămîntului, locuitorii decimați, conducătorii trași în țepă, iar cei lăsați în viață — căci trebuia să rămîna și cine să lucreze domeniile nobiliare și să scormonească pămîntul pentru aur — siliți «să poarte, cusut pe spate, pe fundră, semnul furcilor tăiat din pîslă albă, sub pedeapsă de cîte 50 de ciomage, de cîte ori nu va voi să poarte semnul acesta».

Ultima sinteză burgheză a istoriei maghiare, publicată de B. H. Man, fost ministru al Învățămîntului Public, este

lui Horthy, și de Iuliu Szekfű, în 1936¹ întrece și această izbucnire de ură. Pentru acești doi autori, «răscoala lui Horia n-a fost nici mișcare națională, nici răscoală agrară caracterizată, ci ceva inferior acesteia, răbufnirea oarbă a unor mulțimi nenorocite care n-au atins încă nivelul gospodăriei rurale», a unor seminomazi veniți din Valahia, care prin revărsarea neconținută a barbariei lor au împiedicat dezvoltarea Transilvaniei. «Valahul rămas în incultura primitivă, pășind pe teritoriul maghiar, dacă nu izbutește să se așeze undeva, se face țilhar, de vreme ce nu are posibilitatea să cutureie vaste teritorii cu turmele lui». Astfel, răscoala condusă de Horia n-are nici o legătură cu populația de baștină, nici cu exploatarea feudală. Ea e opera exclusivă a unor «valahi seminomazi și țilhari», care n-au atins nici «faza agricolă de dezvoltare».

Pentru a aprecia la justa ei valoare și însemnătate opera prof. Tóth, trebuie să avem prezente în minte aceste elucubrații sinistre ale istoriografiei burgheze maghiare care se străduia, ca și istoriografia burgheză romînă, să denatureze adevărul istoric. Numai comparînd falsificările odioase ale istoriografiei burgheze cu paginile de o altă de caldă simpatie pentru iobagii mineri ale prof. Tóth, vom putea aprecia saltul pe care l-a făcut lucrarea d-sale.

Dar ceea ce conferă lucrării profesorului I. Tóth o semnificație și mai înaltă și mai generală e că a fost distinsă cu premiul Kossuth — premiul de stat în R.P. Ungară — iar autorul ei a fost ales membru al Academiei de științe maghiare. Astfel punctul de vedere reprezentat de prof. Tóth e recunoscut și consacrat de cea mai înaltă instituție de cultură maghiară. Atitudinea sovînică, pătimașă și antiștiințifică a istoriografiei burgheze e dezavuată de regimul de democrație populară din Ungaria. Noua știință istorică maghiară a întreprins, în spiritul și după metodele materialismului istoric, să restructureze istoria Ungariei și să facă din ea «o știință adevărată» care se ocupă «cu istoria producătorilor de bunuri materiale, cu istoria maselor muncitoare, cu istoria popoarelor». Acest efort de reînnoire a dat deja opere remarcabile ca acelea ale tov. Ember Győző, despre mișcările țărănești în 1848, Székely G., despre țărănimia din Ungaria în sec. al XIV-lea, Spîta G., despre același subiect, în secolul al XVIII-lea, S. Sándor Pál, despre situația țărănimii în timpul absolutismului habsburgic (1848—1867) și studiile prof. Szabó István asupra țărănimii maghiare. În aceeași ordine de idei trebuie să amintim publicația de documente relative la moștile lui G. Rákóczi I,

de Makkai László. La acestea se adaugă scrierile de popularizare: Hadrovics — Wellmann, *Mișcări țărănești în secolul al XVIII-lea*, I. Tóth Zoltán, *Ecaterina Varga* și Heckenast - Karácsonyi, *Istoria poporului maghiar*.

Mișcarile țărănești în Munții Apuseni pînă în 1848 a prof. Tóth se integrează deci în efortul general de reînnoire a istoriografiei maghiare și constituie o realizare deosebit de remarcabilă. Studiind viața iobagilor mineri din munții Apuseni, prof. Tóth s-a identificat cu soarta lor. El le-a înțeles condițiile de existență, păsurile și aspirațiile, mijloacele de luptă și forța de rezistență, care, după fiecare înfrîngere, se ridica și mai dîră. De pe această poziție, nu i-a fost greu autorului să hotărască cine reprezenta progresul și viitorul: nobilimea exploatare și asupritoare, sau iobăgimea care lupta și împotriva exploatarii feudale și împotriva asupririi naționale.

Efortul acesta de a învinge prejudecăți interesate și adînc înrădăcinate, prin el însuși hotărîtor și fecund, a fost susținut la prof. Tóth de o iubire sinceră pentru popor.

D-sa a integrat lupta țărănimii române din munții Apuseni în lupta generală împotriva feudalismului, pe care o ducea și iobăgimea maghiară. În preajma revoluției din 1848, lupta comună de emăncipare a poporului român și maghiar și-a găsit expresia con-

cretă în colaborarea Ecaterinei Varga, o ungueroaică din jurul Brașovului, cu țărănimia romînă din cele trei sate ale domeniului central al Zlatnei. Sub conducerea ei, neînfrînții luptători din munții Apuseni au împins din nou rezistența pînă la pragul răscoalei. Aristocrația maghiară a atribuit acțiunii Ecaterinei Varga o influență atît de mare încît baroneasa Bánffy a putut scrie în memoriile ei: «Leagănul răscoalei (din 1848) a fost comitatul Alba, unde Ecaterina Varga de mult instiga pe Romîni». Mișcarea condusă de ea a constituit o punte de legătură între răscoala lui Horia și revoluția din 1848.

Cele două capitole consacrate acțiunii și jertfei Ecaterinei Varga pentru libertate sînt exemplu de colaborare frățească între popoarele romîn și maghiar. Această înțelegere reciprocă și colaborare frățească pe care prof. Tóth le-a servit prin lucrările sale, d-sa dorește să le vadă extinse asupra relațiilor dintre oamenii de știință ai țărilor noastre în vederea realizării scopurilor noastre comune. Hotărîrea Editurii Academiei R.P.R. de a publica în traducere rominească această lucrare, dovedește că dorința prof. I. Tóth e împărtășită și de intelectualitatea romînă. Astfel *Mișcările țărănești din Munții Apuseni pînă în 1848* întărește colaborarea strinsă și rodnică între istoricii romîni și maghiari, contribuind la o mai bună înțelegere și prețuire între popoarele noastre.

Acad. prof. Andrei Oțetea

EDUARD WINTER: *Die Pflege der West- und Südslavischen Sprachen in Halle im 18 Jahrhundert* (Studiul limbilor slave apusene și sudice la Halle, în veacul al XVIII-lea)

Berlin, Akademie-Verlag, 1954, VI + 292 pag.

Numărul 5 din «Publicațiile Institutului de slavistică» de sub conducerea lui H.H. Bielfeldt îl constituie lucrarea profesorului Eduard Winter, titularul catedrei de istoria U.R.S.S. și a popoarelor slave a Universității Humboldt din Berlin, cu titlul de mai sus și cu subtitlul *Contribuții la istoria formării națiunilor burgheze ale popoarelor slave de apus și de sud*. Autorul este cunoscut lumii științifice ca un specialist în problemele iluminismului german desfășurat în centrul universitar feudal de la Halle, în secolul al XVIII-lea. De altfel, lucrarea pe care o prezentăm istoricilor romîni este continuarea unei alte lucrări publicate de autor în 1953 cu titlul *Halle als Ausgangspunkt der deutschen Russlandkunde im 18 Jahrhundert* (Halle ca punct de plecare al cunoașterii Rusiei de către germani). Insemnătaea deosebită a lucrării lui Ed. Winter stă în bogăția infor-

mațiilor documentare *inedite* privitoare la preocupările studioșilor din Halle, în legătură cu eliberarea națională a popoarelor slave și a romînilor, în legătură cu toleranța religioasă și cîștigarea libertății gîndirii la aceste popoare, cu ridicarea nivelului lor de cultură și civilizație. Baza documentării acestor lucrări o constituie numeroasele rapoarte și scrisori adresate lui August Hermann Francke (1663—1727), Christian Thomasius (1655—1728) și Christian Wolf (1679—1754) de diferiți foști discipoli și colaboratori ai lor, răspîndiți apoi în Serbia, Bulgaria, Polonia, Rusia, Ungaria, Austria, Transilvania, Țara Romînească și Moldova, ducînd în aceste țări idei înaintate de independență națională, dreptate socială și libertate a credinței. Aceste materiale documentare și bibliografice se găsesc la Halle în fondurile arhivalice ale Fundației Francke, în biblioteca univer-

sității din Tübingen, fondul « Succesiunea Francke », cât și în Biblioteca centrală a Fundației Francke din Halle. Numeroase sînt și scrisorile lui A.H. Francke către diferiții lui colaboratori trimiși pentru acțiuni de propagandă în sud-estul Europei. Ed. Winter publică în anexe 61 documente inedite, scrisori și rapoarte în limba germană, puține în latină (p. 207—277).

Autorul mărturisește în prefață că germanii s-au depărtat prea mult de istoria popoarelor slave, deși ei puteau lua ca exemplu pe un Heinrich Milde, și alții, care, încă din secolul al XVIII-lea făcuseră din Halle principalul centru cultural pentru studiul istoriei slavilor și al limbilor slavice.

Nouă capitole și al zecelea cu concluzii tratează subiectul, care se înfățișează bogat și variat.

Astfel, primul capitol (p. 1—9) dezvoltă *Premisele pentru activitatea centrului Halle*. Halle a devenit capitala ducatului Magdeburg în 1680. Din acest moment Halle este folosit de Berlin drept cap de pod, pe de o parte împotriva electoratului Saxonia, pe de alta împotriva Leipzigului, ca centru în lupta pentru dominația Germaniei de răsărit. La creșterea rolului său politic, orașul Halle adaugă însemnătatea lui economică: riul Saale devine navigabil. Prin căi navigabile este legat de Berlin, Breslau și Hamburg. Minele de cărbuni așezate de-a lungul acestor căi creează venituri rentabile celor din regiune, astfel că, spune Ed. Winter, « începuturile capitalismului apar, se profilează cu tărie și conștiința de sine a burgheziei cresc » (p. 2). Caracterul pronunțat protestant al universității saxone din Leipzig era refractar ideilor cerute de noua dezvoltare economică, astfel că Halle câștigă pe mulți din profesorii din Leipzig. Chr. Thomasius, A.H. Francke, Chr. Wolf, Pufendorf răspund chemării electorului de Brandenburg și se mută la Halle (între 1690 și 1692). Lucrări noi ale profesorilor de la Halle încep să apară, să devină purtătoare de cuvînt ale ideilor înaintate. A.H. Francke elaborează vaste planuri pentru educație și instituții de învățămînt. El mai desfășoară o bogată activitate în domeniul teologiei pietiste, o largă toleranță religioasă exercitată prin comunități izolate și restrînse de creștini (« pia conventa »), situate în afară de religia și serviciul divin oficiale. Chr. Thomasius, prin revista sa « Observationes selectae ad rem litterariam spectantes » (Observații alese privitoare la literatură), apărută între 1700 și 1702, lupta pentru promovarea dreptului natural, ca știință și ideologie progresistă; lupta împotriva superstițiilor și a credinței în vrăjitorii (credință foarte răspîndită în Germania acelei vremi). Predarea în școlile de la Halle a științelor

dreptului pregătea tineretul pentru progresul tehnic și economic. Este drept, observă autorul (p. 3), conducătorii feudali prusaci nu vedeau cu ochi buni dezvoltarea noilor idei. Îndeeobi, Friederich Wilhelm I frîna în mare măsură dezvoltarea economică și culturală a centrului de la Halle; totuși, acțiunea de la Halle « nu trebuie subapreciată ». În primele 3 decenii ale secolului al XVIII-lea faima instituțiilor școlare, a ideilor luminate de la Halle era cunoscută nu numai în Germania, dar în întreaga Europă. La Halle erau educați fiii oamenilor influenți din aproape toată Europa, chiar și din Anglia și Franța, țări de unde se dezvoltase iluminismul. Veneau tineri din țările nordice, dar și din Rusia și Silezia, tineri care deveneau adesea oameni de vază, politici sau spirituali » (p. 5).

Curentul intelectual iluminist din Halle devine tot mai mult o armă de temut împotriva absolutismului monarhiei habsburgice și a « rațiunii de stat prusace ». Curentul iluminist se dezvoltă o dată cu deschiderea la Halle a « Colegiului oriental » (Collegium orientale), înființat la 1706 de Leibniz, care deschidea larg ferestrele spre realitățile din răsărit și spre suferințele popoarelor slave, romîn și grec de sub stăpînirea otomană. H.W. Ludolf deschide drumul cercetărilor și al acțiunilor de propagandă în răsărit, prin călătoria ce a întreprins în Rusia, unde a avut consfătuiri cu fruntașii bisericii și culturii ruse. O consecință de mare importanță a relațiilor dintre Rusia și Halle este instalarea (1704) la Halle a unei tipografii cu caractere slave, în care s-au tipărit cărți ruse și în alte limbi slave. Începînd cu anul 1740, adică o dată cu afirmarea lui Lomonosov, Novikov și Radicev, iluminismul din Halle — scrie Ed. Winter — « nu mai are mult de făcut în Rusia », în schimb își întinde influența sa binefăcătoare la popoarele din centrul și sud-estul Europei, inclusiv la românii din Transilvania, Țara Românească și Moldova.

Astfel, capitolul întii al lucrării lui Ed. Winter pregătește metodic, cu bogăție de fapte și cu interpretări juste, pe cititori ca să înțeleagă mai ușor conținutul capitolelor următoare.

Capitolul al II-lea tratează despre *Interesul pietismului de la Halle în Silezia*, cuprinzînd și relațiile dintre Halle și cehi (p. 10—30). Capitolul al III-lea cuprinde știri despre legăturile dintre Halle și Sorbi¹ (p. 31—42). Capitolul al IV-lea dezvoltă despre Halle și studiul limbii lituaniene (p. 43—57). Capitolul al V-lea este intitulat *Studiul limbii polone la Halle*. Legăturile cu Polonia au fost mai intense decît cu alte popoare slave și interesează pe romîni, care,

¹ Sorbi sau Venzi (Wenden), populație slavă de der.

În secolul al XVIII-lea, au avut relații politice, culturale și economice atât de strînse cu această țară (p. 58—86). *Cehii și slovacii din Halle. Imprimeriile cehi și slovaci din Halle* este titlul capitolului al VI-lea (p. 87—131). Capitolele VII și VIII strîns legate ca material faptic între ele tratează, primul despre *Ungharia în centrul preocupărilor celor din Halle* (p. 132—146), al doilea, despre *Romîni și Halle* (p. 147—158). Capitolul al IX-lea dezvoltă despre *Popoarele slave de sud și Halle*, anume bulgarii, slovenii și croații (p. 159—164), sîrbii (p. 164—184). Ultimul capitol, al X-lea, este o *Recapitulare* concludivă despre rolul progresist al centrului iluministilor din Halle în secolul al XVIII-lea, asupra dezvoltării popoarelor din sudul și estul Europei.

Lucrarea temenică a lui Ed. Winter interesează în mod deosebit pe romîni, pentru că, în istoriografia romînă, influența iluministilor apuseni asupra vechii culturi romîne a fost studiată de un singur cercetător, regretatul profesor universitar din Cluj, D. Popovici, în lucrarea sa, necunoscută lui Ed. Winter, *La littérature roumaine à l'époque des lumières* (Sibiu, 1945, VII+516 p.). Dar, Popovici, care adunase un material bogat exclusiv din bibliotecile franceze, a adîncit mai mult relațiile romînilor cu iluministii francezi și ne dă prea puține date despre contactul culturii noastre cu iluminismul german. De pildă, sînt foarte prețioase informațiile pe care le dă Popovici (și care lipsesc din studiul lui Ed. Winter) despre Chr. Wolf și răspîndirea cărților lui în Principate, în traduceri accesibile — latină, greacă, romînă — cărturarilor romîni de atunci. Din cărțile matematicianului și filozofului raționalist german Chr. Wolf s-au găsit exemplare în biblioteca lui Gheorghe Lazăr (1779—1821)¹. Grecul Damian Sinope răspîndise la noi (1729) lucrarea sa *Defensio philosophiae Wolfianae* (Apărarea filozofiei lui Wolf), iar Evghenie Vulgaris tradusese în grecește manualele lui Wolf de *Aritmetică* și *Geometrie*, care erau utilizate în școlile grecești din Principate².

Studiul lui Ed. Winter aduce știri noi atât de bogate și necunoscute romînilor, încît o privire mai amănunțită și critică asupra capitolului *Romîni și Halle* este absolut necesară. Halle a avut legături cu romîni din Transilvania, Țara Romînească și Moldova. Aceste legături au fost directe, dar și indirecte, prin intermediul popoarelor slave învecinate cu romîni (rușii, polonii, sîrbii). Călătoriile lui H. W. Ludolf în Rusia au deschis orizonturile de cercetare ale celor

din Halle, care de atunci au căutat tot mai mult o apropiere de popoarele de rit ortodox. Ideile din Halle s-au transmis romînilor și prin mijlocirea ucrainenilor și a grecilor, care au studiat la Halle sau au avut legături cu Halle. La Halle s-a găsit o carte de rugăciuni tipărită în limba romînă cu litere chirilice, cu însemnarea pe ea: «Preces cum calendario in lingua valachica». Ludolf scrie în amintirile sale de călătorie că la Constantînopole a avut convorbiri și cu «delegatul valah», dar își exprimă regretul că discuțiile cu acesta nu au fost mai intense. Ca o consecință a convorbirii lui Ludolf cu «delegatul valah», este că el cere, încă din anul 1700, ca Halle să trimită profesori la București, pentru a organiza aici învățămîntul.

Ed. Winter apreciază laudativ cultura romînă în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu (1688—1714) și aduce contribuții noi despre această problemă. Un student în teologie al Universității din Halle reușește «să devină educator în casa fiicei prințului» (Const. Brîncoveanu), domnița Stanca. Aici, Ed. Winter face o greșală pe care ne simțim datori a o corecta. Autorul spune: «... Erzieher in dem Hause der Tochter des Fürsten, die mit einem rumänischen Bojaren Stojka (Stoica) verheiratet war, zu werden», adică: «reuși» să devină educator în casa fiicei prințului, care era căsătorită cu un boier romîn, Stoica (Stoica). Corectăm: fiica lui Const. Brîncoveanu s-a numit *Stanca* și n-a fost căsătorită, în 1692, cu un boier Stoica, ci cu Rađu beizadea, fiul domnitorului Moldovei Alexandru Iliăș. Radu moare în 29 martie 1705, iar Stanca moare la 15 martie 1714; n-au avut urmași. De altfel, textul latin al scrisorii lui Basilius Theodorus, sursa lui Winter pentru acest eveniment, este clar și nu dă naștere la nici o altă interpretare decît la cea care corespunde adevărului istoric: Basilius Theodorus scrie din Țara Romînească lui Francke la 8 februarie 1714 și-i spune că adresa lui este: «... in domo Celsissimae Principissae Dominae *Stankae*, filiae scilicet majorae natu Celsissimi Principis Valachiae»³. Cum soții Radu și Stanca n-au avut copii, Basilius Theodorus era un educator chiar al acestor soți, adică un om de companie, de conversație aleasă și aceasta este destul de semnificativ pentru cerințele intelectuale ale curții lui Brîncoveanu, chiar mai semnificativ decît dacă ar fi fost educatorul unor copii.

Cine a fost Basilius Theodorus? După cercetările lui Ed. Winter era originar din «de ponto Euxino», se călugărește la Athos, apoi se înscrie student la «Collegium orientale» din Halle, la 3 martie 1704. Îndemnat de Francke, la începutul anului 1714 por-

¹ D. Popovici, *op. cit.*, p. 103, arată că Gh. Lazăr citise lucrarea lui Chr. Wolf, *Die vernünftigen Gedanken von Gott, der Welt und der Seele des Menschen* (Conceptii raționaliste despre Dumnezeu, lume și sufletul omului).

² D. Popovici, *op. cit.*, p. 65.

³ Ed. Winter, *op. cit.*, anexa de la p. 256.

nește la București, unde ajunge după multe peripeții. Aici conlucrează cu doctorul Kölzer, și acesta un fost elev și admirator al lui Francke, chemat din Sibiu, la curtea lui Brîncoveanu. După căderea acestuia, nu se mai găsește nimic în arhiva Fundației Francke, în legătură cu Basilius Theodorus.

Domnitorului moldovean Dimitrie Cantemir, curentul iluminist de la Halle i-a fost cunoscut printr-un discipol devotat și strălucit al universității din Halle, prin I. G. Vockerodt. Ajuns în Rusia, la curtea țarului Petru I, Vockerodt ajunge secretarul lui D. Cantemir și chiar îndrumătorul cultural al tânărului prinț Antioh Cantemir, viitorul poet satiric al Rusiei. „În casa lui D. Cantemir, la Petrograd — continuă Ed. Winter — trăia și macedoneanul Anastasius Michael Nausius, care, din 1703 pînă la 1705, studiasse la « Collegium orientale » și era mereu în legătură cu Halle“. Insuși A. H. Francke a făcut să ajungă în mîinile lui D. Cantemir un raport general al lui Mather din Boston (Anglia), cu privire la stările din Balcani, și la Nausius, « deoarece — scrie Winter — Cantemir întreținea bineînțeles mai departe legăturile cu Balcanul » (p. 150).

Un alt exponent al pietismului de la Halle a fost Gh. Voigt, pe care Francke l-a ales educatorul propriilor lui copii. Voigt însuși a făcut o călătorie la Sibiu și în scrisoarea sa din 23 iunie 1712 arată situația bisericii greco-ortodoxe pe atunci în conflict cu biserica greco-catolică, în urma actului unirii. La cererea lui Brîncoveanu, Voigt vrea să procure voievodului un *Novum testamentum bilinguae*. Printr-un om al lui de legătură, Voigt raportează la Halle că valahii se interesează foarte mult de chestiunile culturale, că « ei au făcut un adevărat început de a înființa școli și aziluri pentru săraci » (p. 151). Un tablou sugestiv înfățișează Voigt în scrisoarea sa, cînd afirmă că « episcopul » și « principele » Țării Românești (desigur mitropolitul Antim din Ivr și Const. Brîncoveanu) « beide studieren noch täglich » (amîndoi studiază încă zilnic). Prințul Brîncoveanu — continuă Voigt în scrisoarea sa — a trimis bani metalici, 700 ducăți și 100 galbeni aur, giuvaergiiilor germani ca să execute legătură scumpă Noului testament ce-și procurase. Voigt mulțumește lui Francke că în vara anului 1712 i-a trimis în Ardeal, unde se afla Voigt, « un pachet de mici scrieri », prin negustorii romîni care veniseră la Leipzig și se întorseseră apoi în țara lor (p. 152). Izgonit din Ardeal (Sibiu) — Ed. Winter nu spune în ce împrejurări — se oprește la Viena, unde încearcă deschiderea unei școli cu 21 de copii greci (adică ortodocși), pentru ca, prin ei, « să pună un fundament puternic corespondenței cu grecii și valahii ».

În timpul domniei lui Nicolae Mavrocordat — scrie însuși Francke în jurnalul său intim, la data de 3 mai 1719 — doi sași care-și terminaseră studiile la Halle, vin la măestrul lor să-și ia rămas bun; ei mărturisesc maestrului lor că « înclină să plece în Valahia, deoarece prințul cere pe cineva pentru tinerii săi domni ».

Din cercetarea materialelor din Fundația Francke din Halle, Ed. Winter dovedește că interesul celor din Halle pentru Țara Românească a continuat chiar după moartea lui A. H. Francke. Astfel, orientalistul Callenberg din Halle scrie predicătorului Clos din Brașov (la 21 august 1747): « Ce se mai aude din Valahia ? Deoarece cercetătorii romîni nu au consultat materialele arhivalice de la Halle sau cărțile germane despre aceste materiale, noi reproducem interesantul răspuns dat de Clos: « Așa precum locuitorii acestei <regiuni>, de altfel binecuvîntate cam turcește, sînt în cea mai mare parte necultivați; tot astfel, în ceea ce privește intenția de a învăța și religia, nu se poate descoperi nimic deosebit, cu excepția ultimilor ani, de cînd a stat acolo dintre oamenii noștri un număr de erudiți de la facultățile de medicină și cînd au început să prezinte mai mult interes pentru studiu. Preoții lor sînt, în secret, cei mai necultivați oameni, superstițioși și încăpăținați, în care plebea săracă are mare încredere » (p. 152—153). Mai departe, Clos dă știri lui Callenberg despre tipografiile valahe care tipăresc cu caractere « ruse » (= chirilice), alte știri despre intențiile lui Vasile Lupu, cu un veac în urmă, de a înființa « un gimnaziu » la Iași, dar că moartea domnitorului l-a împiedicat, ceea ce, evident, este o eroare din partea lui Clos (ce trebuia corectată de autor), deoarece se știe că Vasile Lupu a înființat Academia.

Ed. Winter se ocupă mai departe de ideile de toleranță religioasă venite de la Halle, prin intermediul Rusiei: « O legătură între Rusia și romîni a fost stabilită — oricît de curios ar suna — și la Halle » (p. 153). Exemplul îl dă în persoana lui Simeon Todorski, studios de la Halle între anii 1729—1735. Devenit arhiepiscop al Pskovului în 1745, el a dus lupta împotriva bisericii catolice, care făcea infiltrații în Ucraina. Dar Todorski a stat între 1735—1738 la mănăstirile sîrbo-ortodoxe din sudul Ungariei (= Transilvania), de unde, sprijinit de Halle, combătea biserica transilvăneană unită. Imediat, deci în legătură cu curentul de la Halle, autorul vorbește despre reacțiunea lui Sofronie de la Cioara împotriva bisericii unite și a catolicismului. Cu acest prilej, Ed. Winter comite unele greșeli: numele « de la Cioara » nu a fost numele lui conspirativ, ci el arată locul său de naștere, satul Deal. Astfel, potrivit istorio-

grafiei române, nu este exactă nici afirmația autorului că Sofronie era sîrb («in serbischer Mönch», un călugăr sîrb).

O altă contribuție nouă a autorului la tratarea problemei despre lupta romînilor ardeleni pentru egalarea bisericească, este caracterizarea lui «Ioan, dascălul Belgradului», călugăr sîrb¹, care la 1762, «întări iarăși speranța țărănilor (romîni) de a fi eliberați» (p. 156).

Trecînd peste unele chestiuni cunoscute și de istoriografia romînă (de exemplu, ajutorul dat de Rusia episcopului Grigore Socoteanu al Rîmnicului în susținerea ortodoxiei; răscoala țărănilor ardeleni din 1784—85, care ar putea provoca o înțelegere mai completă a legăturii dintre Halle și romîni), mă voi opri la contribuțiile noi ale acestui capitol, scris pe baza materialelor inedite. Este vorba de doi romîni, Nicolae Codevius și Petre Barbutowitz, care au studiat la Halle sprijiniți de Francke. Primul dintre ei ajunge rectorul gimnaziului sîrb din Neusatz. Apoi scrisorile lui Beer, rectorul gimnaziului din Presburg (Bratislava), arată lui Francke că romîni și sîrbii «țin cu noi», cu pictiștii din Halle. Relațiile prietenești romîno-sîrbe, stimulate de ruși, de centrul Halle, conveneau și Prusiei, din motive de ordin politic, ele aducînd forțe unite împotriva jugului otoman, care slăbea. «Halle — afirmă Winter — a influențat aici mijlocind și stimuînd această legătură între popoarele oprimite» (p. 157).

Ultima parte a studiului lui Winter se ocupă de relațiile de schimb ruso-romîno-

¹ Dneș este vorba de Belgradul sîrbesc sau de Alba-Iulia adev. Belgradul romînesc — aceasta nu reiese din studiul lui Winter. Din analiza internă a faptelor reiese că trebuie să ne referim la Alba-Iulia și, în acest caz, călugărul Ioan era tot romîn.

sîrbe dezvoltate sub influența iluminiștilor de la Halle. Cîtă semnificație capătă în lumina izvoarelor publicate de Winter tipărirea gramaticii limbii slabe a lui Smotrickij, la Rîmnic, în 1755 «pentru nevoile și folosul băieților <școlarilor> sîrbi» (amintită de Winter la p. 157), și cît de nepotrivite rămîn cuvintele lui I. Bianu și Nerva Hodoș, care afirmă despre această gramatică următoarea apreciere: «nu prezintă nici un interes istoric sau literar pentru noi»¹. Autorul mai remarcă că «D. Cantemir care trăia în Rusia, a atras atenția celor de la Halle asupra Valahiei», fără să precizeze cînd, cum și în ce împrejurări. La Halle, romîni din Țara Romînească, Moldova, Banat, Serbia, Ungaria erau numiți toți cu același nume de «valahi», iar prin cuvîntul «greci», folosit în scrisorile celor din Halle, se înțelege de cele mai multe ori tot «romîni».

Studiul profesorului Ed. Winter este de mare preț și pentru cercetătorii romîni, pentru că le pune în față o bogăție de fapte și date necunoscute pînă acum, referitoare la progresul culturii lor din secolul al XVIII-lea. Opera își atinge din plin scopul urmărit de autor și mărturisit în prefață, anume că «vrea să aducă pe slavii la comorile arhivei Fundației Francke». De fapt, capitolele lucrării sînt prețioase cercetări istorice care servesc istoriei literare, culturale și lingvistice sud-est europene. Lucrarea valoroasă a lui Ed. Winter trece dincolo de interesul istoric și cultural, aducînd contribuții și la istoria generală a popoarelor slave de apus și de sud.

Dan Simonescu

¹ *Bibliografia romînească veche*, Buc., 1910, vol. II, p. 132.

K. V. BAZILEVICI: *Politica externă a sta'ului centralizat rus în a doua jumătate a secolului al XV-lea*

Ed. Acad. R.P.R., București, 1955, 453 pag. și 4 hărți.

Istoricul sovietic K.V. Bazilevici, mort de tînr, înainte de a fi putut să dea întreaga măsură a talentului său, a lăsat în manuscris o lucrare remarcabilă intitulată *Politica externă a statului centralizat rus, în a doua jumătate a secolului al XV-lea*. Lucrarea a fost publicată post mortem prin grija colegilor săi, profesori la Universitatea din Moscova, iar acum apare în traducere romînească, spre a fi de folos atît cercetătorilor de specialitate cît și marelui public, care se interesează de operele de istorie.

Autorul studiază lupta pe care Rusia a dus-o în vremea domniei lui Ivan al III-lea (1462—1505), pentru unificarea țării rusești sub conducerea monarhică a Statului de la Moscova. Această centralizare a statului feudal rus are două laturi: una internă și alta externă. Latura internă urmărea: unificarea autorității monarhice înăuntru, unirea țării rusești în fața primejdiei dinafară, restrîngerea autonomiei și atotputericii cnejilor pe domeniile lor, iar latura externă: unirea în jurul germeului statal

de la Moscova a tuturor țărilor rusești sub stăpînirea unor state străine sau formînd state feudale independente. Cercetarea marxistă a politicii externe a statului feudal rus pornește de la indicația pe care a dat-o I. V. Stalin: «Funcția externă (secundară) <a statului constă în> a extinde teritoriul clasei sale, al clasei dominante, pe seama teritoriului altor sate, sau a apăra teritoriul statului său de atacurile altor state»¹.

K. V. Bazilevici studiază numai această funcție a statului rus din această perioadă, și anume lupta pentru apărarea statului împotriva dușmanilor din afară și pentru unificarea țărilor și provinciilor rusești sub autoritatea statului de la Moscova, mulțumindu-se să prezinte situația internă în introducere pentru a explica și justifica politica externă. Acest studiu de politică externă îmbrățișează un vast orizont al istoriei generale, în special istoria răsăritului Europei, cercetîndu-se în amănunțime legăturile de interese, adesea foarte complicate, dintre diferitele state.

Rusia era înconjurată din toate părțile de state puternice și ostile, care o amenințau cu cucerirea și care-i tăiau accesul spre marile căi de comunicație ce legau țările între ele și care stăpîneau întinse teritorii locuite de ruși, în mare parte foste stăpîniri ale vechiului stat kievian din secolele al IX-lea pînă în al XII-lea. La apus se afla Litvania, reunită printr-o uniune dinastică cu Polonia. La mijlocul secolului al XV-lea, Litvania ocupa aproape întreaga Ucraină și Rusia Albă, cu orașele Smolensk și Kiev. Granițele ei erau apropiate de Moscova. Marii cnejii litvani, îndeosebi Vitold, aveau o atitudine agresivă față de Statul Moscovit, pe care căutau să-l supună influenței lor politice. La sud și răsărit se aflau tătarii, care odinioară cotropiseră pămînturile rusești și supuseseră jugului lor apăsător pe toți cnejii ruși. În secolul al XV-lea, Hoarda de Aur pornise pe panta destrămării și mai multe hoarde tătarești se desprinseseră de sub stăpînirea hanului de pe Volga. Așa a luat naștere, de pildă, hanatul Ghireilor din Crimeea. Totuși, datorită faptului că tătarii făceau incursiuni prădalnice în special asupra pămînturilor rusești, aceștia reprezentau încă o serioasă primejdie. Pe de altă parte, cavalerii livonieni și Suedia stăpîneau coastele Mării Baltice și atacau țările rusești pînă spre Pskov și închideau drumul Rusiei spre mare.

În fața acestei situații politice dezavantajoase și a primejdiei ca acești vecini să se unească împotriva ei, politica Rusiei, așa cum a definit-o și a analizat-o cu multă pătrundere Bazilevici, reușește nu numai

să aperse statul de ofensiva dușmanilor, dar să pună și bazele unui program de politică externă, care capătă un început de înfăptuire în secolul al XV-lea, dar ale cărui perspective se întind pe mai multe veacuri în viitor. Programul de politică externă rusească, așa cum a fost alcătuit în a doua jumătate a secolului al XV-lea la Moscova, cuprindea obținerea independenței totale față de tătari, unirea cu cnezatele independente Tver și Riazan, a republicilor boierești de la Novgorod și Pskov și a tuturor provinciilor rusești aflate sub stăpînirea Litvaniei cu Statul Moscovit, deschiderea căilor de acces la marea Baltică. Acest program, analizat în amănunțime în cartea lui Bazilevici, este înfăptuit în ceea ce privește înfrîngerea tătarilor și dobîndirea unei părți din provinciile ruse de la apus; el urma să fie completat de generațiile următoare, pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Pentru a duce la bun sfîrșit programul politic trasat, Rusia s-a buzurit pe ridicarea și unificarea forțelor lăuntrice, dar și pe o diplomatie ageră, care a știut să-i cîștige aliați și să împiedice unirea dușmanilor ei. Astfel, autorul cercetează legăturile din această perioadă ale Rusiei cu tătarii din Crimeea, pe care a știut să și-i facă aliați, cu Ungaria, cu imperiul german, cu imperiul otoman, cu Moldova, schițînd în același timp relațiile dintre aceste sate și schimbările produse în aceste relații în curs de o jumătate de secol.

Autorul a studiat politica externă a statului feudal rus în această epocă, pornind dinăuntru în afară, cu alte cuvinte, pe temeiul evoluției sociale și a reformelor dinăuntru, care duc la centralizarea puterii statului în mîinile marelui cnez de la Moscova. În capitolul introductiv este cercetată situația internă a Rusiei din această epocă, stadiul social și economic la care ajunseser ea prin creșterea producției agricole, destrămarea votcinei feudale cu imunitate, ridicarea orașelor și a meseriașilor, creșterea relațiilor comerciale interne, apoi reformele principale: opera de colonizare a slujitorilor militari, întărirea puterii centrale, lupta pentru limitarea puterii cnejilor și a marii boierimii, ridicarea orașelor, construirea cetăților și întărirea armatei. Referirea la politica internă este făcută, nu numai în introducere, ci sub unele aspecte ale ei și în alte capitole ale lucrării, de cîte ori este necesar să se motiveze politica externă prin împrejurări de natură internă. Studiarea istoriei interne a Rusiei în secolul al XV-lea nu intră în subiectul lucrării, ea constituie numai baza pentru înțelegerea politicii externe studiate în acest volum. Toate liniile mari ale politicii externe rusești sînt explicate prin reformele și evoluția factorilor interni, sociali și economici, dar, în rîndul ei, politica externă,

¹ I. V. Stalin, *Problemele leninismului*, ediția III-a, E.P.L.P., 1952, p. 617.

cerind întărirea statului împotriva dușmanilor influența politică internă. Cartea lui Bazilevici nu este o carte de pură erudiție, ci de largă explicație a fenomenelor politice, strâns legate de cele sociale.

Studiul lui Bazilevici demonstrează existența unei politici independente, dusă conștient de Rusia în a doua jumătate a secolului al XV-lea, și prezintă toată importanța rolului Rusiei în politica generală a Europei, un rol de prim plan, pe care istoriografia burgheză rusească și cea din țările imperialiste îl neagă sau caută să-l minimalizeze. Acest rol reiese clar din rezultatele obținute de politica externă rusă în această epocă, puse în lumină de autor.

Cercetarea politicii externe a Rusiei, în special a activității diplomatice, este adâncită pe temeiul unei analize critice a izvoarelor, extrem de minuțioasă, folosindu-se adesea izvoare inedite din arhivele rusești.

Cartea lui Bazilevici apărută la Moscova în 1952 s-a bucurat de o foarte bună primire din partea criticii istorice din U.R.S.S.¹

Lucrarea va fi de un real folos pentru istoricii români; ea prezintă, în primul rând, un cadru de cercetare a istoriei noastre, în sensul că din ea putem afla un tablou al situației politice a Europei răsăritene în a doua jumătate a secolului al XV-lea, epoca domniei lui Ștefan cel Mare în Moldova. Istoricii care s-au ocupat la noi de studierea istoriei Moldovei în această epocă au înțeles-o până acum sub un unghi prea strîmt, sau în funcție mai ales de relațiile cu occidentul și cu planurile de cruciadă, care nu sînt elemente hotărîtoare pentru înțelegerea politicii românești din această epocă. Prezentarea legăturilor politice foarte complexe și adesea schimbătoare din răsăritul Europei, între Statul Moscovit, Lituania, Polonia, tătari, turci și Ungaria în această epocă, ne îngăduie să cunoaștem de aproape și exact istoria Europei de răsărit, în care și au loc și Moldova și Țara Românească.

Dar nu numai la acestea se reduce conținutul studiului lui Bazilevici cu istoria patriei noastre. Autorul cercetează în mai multe capitole legăturile Rusiei cu Moldova, în vremea domniei lui Ștefan cel Mare. Întemeiat pe izvoare diplomatice rusești, el dă o interpretare nouă, precisă și justă a acestor relații și a rolului Moldovei în cadrul politicii externe din această epocă. Dar pentru cititorii români ai cărții, care se interesează în primul rând de relațiile Rusiei cu Moldova, vom expune în cele următoare mai pe larg legăturile politice romîno-ruse din epoca pe care o cuprinde cartea lui Bazilevici, adăugînd în cadrul infor-

mațiilor și considerațiilor din această carte o sumă de comentarii și fapte noi, extrase din izvoarele vremii.

★

Istoria relațiilor Moldovei cu Rusia în vremea cîrmuirii lui Ștefan cel Mare a fost complet neglijată de istoriografia burgheză. Și astăzi în istoriografia noastră există păreri opuse în ceea ce privește sensul politic al acestor relații. Pe de o parte se susține că, în marea luptă cu turcii cîmpitori pentru cîștigarea independenței Moldovei, aceasta a fost puternic ajutată de către Rusia încă din secolul al XV-lea: «Ivan al III-lea cneazul din Moscova, a unit în jurul lui cele mai multe cnezate ruse formînd statul național rus. Acesta a întărit puterea Rusiei, care a fost de un mare sprijin Moldovei în lupta împotriva turcilor»¹. Pe de altă parte, s-a emis părerea că relațiile dintre Moldova și Rusia erau atunci îndreptate întru potriiva politicii de cruciadă a întreprinse: «Din acest punct de vedere trebuie studiate relațiile acestor doi prinți (Ștefan și Ivan), lucrînd în realitate și uneori de comun acord... împotriva ideii de cruciadă, care li s-a atribuit, mai ales de către istoricii români, pe nedrept»².

În realitate lucrurile sînt mai complexe. Este perfect adevărat că, în lupta sa pentru independența împotriva turcilor, Moldova a primit un ajutor, dar acest ajutor a fost indirect, ca o urmare a slăbirii tătarilor Hoardei Mari și a neutralității celor din Crimeea. Este de asemenea adevărat că nici clasa stăpînitoare din Moldova și nici cîrmuirea Rusiei de atunci n-au fost în realitate adeptii și propagandiștii ideii apusene a cruciadei, care camufla interesele de cîmpire a vecinilor. Tocmai sub pretextul cruciadei, Ion Albert, regele Poloniei, și nobilimea polonă, au încercat în 1497 să cucerească Moldova, însă expediția lor s-a terminat prin lupta de la Codrii Cosminului.

Ivan al III-lea și Ștefan cel Mare erau suverani realiști, care luptau pentru independența țării lor. «Lupta pentru cruce» nu era scopul politicii acestor țări. Pentru Moldova, turcii reprezentau o primejdie și ea a luptat pentru a se apăra de cîmpirea lor, întocmai cum a luptat împotriva poftelor de cucerire pe care le nutreau feudații din Ungaria și Polonia. În ceea ce privește pe Ivan al III-lea, în calea politicii sale de unificare a Rusiei stăteau Lituania și tătarii Hoardei Mari. După cum afirmă Bazilevici

¹ *Istoria R.P.R.*, manual pentru învățămînt mediu, Edit. de stat didactică și pedagogică, Buc., 1952, p. 135.

² R. Ciocan, *Contribuții la studiul relațiilor lui Ștefan cel Mare cu Ivan al III-lea*, în *Studii și comentarii de istorie și lingvistică*, volum omagial, Institutul de Studii Romîno-Sovietice, Buc., 1947, p. 125—128.

¹ Vezi recenzia lui Smîrnov în «Voprosi istorii», 1952, nr. 11 și a lui A. A. Zimin și V. D. Koroliuk în «Sovetskaja kniga», 1953, nr. 3.

«Imprejurarea că sultanul ocrotea pe Mengli Ghirei, care era un aliat prețios al Moscovei, silea pe Ivan al III-lea să se abțină de la orice acțiuni dușmănoase împotriva Turciei... cînd s-a ivit posibilitatea folosirii alianței cu Crimeea în lupta împotriva regelui Kazimir, relațiile pașnice cu sultanul au devenit o condiție necesară pentru succesul politicii Moscovei. Tot în această direcție acționau și interesele economice»¹. Participarea Rusiei la o cruciadă împotriva turcilor «nu intra cituși de puțin în vederea ei politice»². De asemenea, «planul cu totul imposibil de îndeplinit, de a atrage pe Ivan al III-lea... în războiul împotriva Turciei»³ era nutrit zadarnic de unii.

Este sigur că stăpînirea moldovenească cunoștea prin agenții ei toate împrejurările politice ale vremii, cunoștea bine poziția politică a Rusiei. Faptul că Moldova a căutat și s-a străduit să cîștige alianța Rusiei, înseamnă că ea găsea un sprijin real pe această linie politică. În lupta Moldovei pentru independență nu trebuie să se țină seamă numai de factorul turcesc. Există o luptă comună ruso-moldovenească atît împotriva Poloniei și Litvaniei, cît și împotriva altor puteri musulmane, printre care Hoarda Mare. Dacă Rusia a fost aliata lui Mengli Ghirei, hanul hoardă din Crimeea, ea a fost dușmana permanentă a Hoardei Mari și distrugerea definitivă a acesteia a fost, în bună parte, opera ei. Însăși alianța Rusiei cu Mengli Ghirei era pentru Moldova o garanție că tătarii vor putea fi oprîți de la incursiunile lor prădalnice împotriva ei.

În sfîrșit pentru a fi înțelese just relațiile dintre Moldova și Rusia nu trebuie caracterizate în bloc. Ele cuprind mai multe faze, în care importanța și sensul lor variază după împrejurări.

Prima fază a acestor relații are un caracter indirect. Ele s-au încheiat în urma căsătoriei lui Ștefan cel Mare cu cneaghina Evdokia de la Kiev, în anul 1463. Domul Moldovei a fost căsătorit de trei ori și numai cu prințese străine. Aceste căsătorii urmăreau pe plan intern întărirea prestigiului față de marea boierie, iar pe cel extern crearea de legături politice, care în perioada feudală purtau adesea pecetea legăturilor matrimoniale. Evdokia era sora lui Semcn, cneaz rus feudal de la Kiev, bănuît de tendințe separatiste, ca reprezentant al nobilimii ruse din Litvania și pretendent la tronul Litvaniei, care pe acea vreme era unită cu Polonia. După moartea lui, fratele său Mihail urmează aceeași linie politică, apelînd la sprijinul Rusiei. În anul 1481 el e decapitat din ordinul regelui Kazimir al Poloniei, ca

trădător, fiind învinuit de conspirație în înțelegere cu Rusia și cu tătarii din Crimeea. Mihail, deci și Evdokia, sora lui, doamnă a Moldovei, erau rude cu Ivan al Moscovei, și anume veri primari, deoarece Anastasia, mama cnejilor din Kiev, era sora lui Vasili al II-lea cel Orb al Moscovei, tatăl lui Ivan al III-lea¹.

Așadar, Ștefan cel Mare se căsătorise cu vara primară a lui Ivan al III-lea și intrase în legături cu cercurile cnejilor ortodocși ruși din Ucraina, care urmăreau politica de unificare a Rusiei sub egida marelui cneaz moscovit.

Un moment politic însemnat în istoria legăturilor dinastice și feudale dintre Moscova și Rusia a fost căsătoria Elenei, fiica lui Ștefan cel Mare și a Evdokiei de Kiev, cu Ivan Ivanovici, fiul și coasociatul la domnie al lui Ivan al III-lea al Moscovei. Căsătoria pusă la cale încă din anul 1479 de către Ștefan cel Mare nu are loc decît în 1482. Bazilevici arată că, deși inițiativa a pornit din Moldova, la un moment dat (1481—1482), cîrmuirea Rusiei este foarte interesată în încheierea acestei căsătorii și autorul socotește «deplin verosimil», că ea a fost însoțită de un tratat de alianță scris, azi pierdut, la care fac aluzii însă rapoartele diplomatice de mai tîrziu. Acest tratat s-a pierdut împreună cu toată «secția moldovenească» a vechilor arhive rusești². Existența tratatului se vede bine dintr-o scrisoare din 1497 a lui Ivan al III-lea către Aleksandr al Litvaniei, în care acesta spune: «din vremea tatălui tău (Kazimir), Ștefan al Moldovei a fost cu noi în unire și alianță»³. El face aici bineînțeles, aluzie la acest tratat scris.

Momentul politic al încheierii acestei prime alianțe romîno-ruse era foarte important. În anul 1480 Ahmed, hanul Hoardei Mari, dăduse greș în atacul asupra Moscovei și rezultatul a fost lichidarea dependenței rusești față de puterea hanilor. Rusia se ridică la rangul de mare putere în răsărit. În 1480—14 1 Rusia încheie alianță cu Mengli Ghirei din Crimeea.

Ce putea să cuprindă, în acest cadru politic, tratatul dintre Rusia și Moldova, astăzi pierdut? Nu trebuie să se uite că la mijlocirea căsătoriei dintre Elena și Ivan Ivanovici, care a avut o importanță politică, a luat parte activă unchiul ei, Mihail Olekovic, fratele doamnei Evdokia cneazul separatist al Ucrainei, dușmanul Jagello-nilor, și că decapitarea lui sub învinuirea de

¹ M. Kolankowski, *Dzieje wielkiego księstwa Litewskiego za Jagiellonów (Istoria marelui cneaz al Litvaniei sub Jagelloni)*, Varșovia, 1930, p. 280, 339, 352; I. Wol', *Kniazovia litewsko-ruscy (Cneji litvano-ruși)*, Varșovia, 1895, p. 327—331.

² K. V. Bazilevici, *op. cit.*, p. 212.

³ Сборник русского исторического общества (Culegere societății istorice ruse, C.S.R.I.), vol. XXXV, p. 237—238.

¹ K. V. Bazilevici, *op. cit.*, p. 351.

² *Ibidem*, p. 421.

³ *Ibidem*, p. 206.

a fi în înțelegere cu Rusia s-a produs chiar în timpul acestor tratative de căsătorie. În solia lui Ivan al III-lea către Mengli Ghirei, la 16 aprilie 1480, fiind marele cneaz își dă învoirea la căsătoria fiului său cu Elena, se arată că Mihail Orlkoviici a transmis întâii propunerea domnului Moldovei și că solii au trecut prin Crimeea, cu știrea și mijlocirea lui Mengli-Ghirei¹.

În anul 1482 s-a produs o criză politică în relațiile dintre Polonia și Rusia: Kazimir a cerut lui Ivan al III-lea să-i predea Novgorodul, iar acesta a îndemnat pe Mengli Ghirei să treacă prin foc Kievul, stăpînit atunci de Litvania, ceea ce a și făcut².

Acesta e momentul politic în care se încheie alianța dintre Moldova și Rusia, prima alianță cunoscută dintre cele două țări, care a fost urmată de altele altele.

Ținînd seama de împrejurările amintite, putem întări afirmația lui Bazilevici că alianța cu Moldova face parte din seria acțiunilor politice ale cîrmuirii rusești, ale clasei stăpînitoare din Rusia, pentru formarea unei alianțe împotriva Jagellonilor, pe care urmarea să-i încercuiască prin Moldova, Crimeea, Ungaria și imperiul german. Așadar, în alianța cu Moldova, în acel moment politic trebuie să se fi prevăzut, spune Bazilevici «frăție, dragoste, și ajutor împotriva lui Kazimir, regele Poloniei, și mare cneaz al Litvaniei». La această dată, Moldova se desprinsese de sub vasalitatea polonă și recunoscuse ca suzeran pe Matei Corvin al Ungariei. Ștefan cel Mare știa că din rîndurile nobilimii polone-litvane porneau îndemnuri de cîmpire a Moldovei. Deci o alianță împotriva Poloniei și Litvaniei era în interesul Moldovei. Ceea ce arată că acesta era fondul alianței este și faptul că tratativele ulterioare ale Rusiei cu Ungaria, pentru desăvîrșirea încercuirii Jagellonilor, s-au dus prin intermediul Moldovei. Nu numai că solii ruși, care se duceau și veneau din Ungaria, treceau prin Moldova, dar legăturile se făceau prin mijlocirea lui Ștefan cel Mare și a statului său. Astfel, în anul 1488, Matei Corvin scria lui Ivan al III-lea că solul său a fost trimis la Moscova «la cererea» lui Ștefan cel Mare al Moldovei³. Înțelegerea marelui cneaz cu Ungaria era vădită împotriva Jagellonilor, cu care Ungaria se afla în război. La 23 octombrie 1487, Ivan al III-lea scria lui Mengli Ghirei: «Cu regele Matei al Ungariei sîntem prieteni, iar cu regele Kazimir dușmani» și cere hanului să îngăduie libera trecere prin țara lui a solilor regelui Matei care vin la el prin Moldova⁴.

¹ C.S.R.I., vol. XLI, p. 23.

² K. V. Bazilevici, op. cit., p. 171—173.

³ *Monumentele legăturilor diplomatice ale Rusiei vechi cu statele străine*, 1, St. Petersburg, 1851, p. 160.

⁴ C.S.R.I., vol. XLI, p. 64.

Care era însă punctul de vedere al Moldovei în ceea ce privește încheierea acestei alianțe? Pentru Moldova, primejdia turcească rămînea, totuși, cea mai însemnată și domnul cu boierii lui nu puteau s-o piardă din vedere în nici una din acțiunile lor politice. Cu Turcia Rusia nu avea pe atunci relații diplomatice. Prima solie rusească la Constantinopol are loc abia în anul 1496, și, dată fiind situația geografică (coastele nordice ale Mării Negre erau ocupate de tătari, iar Litvania se întindea pînă la Harkov), nu putea să aibă loc o acțiune militară efectivă împotriva turcilor. În schimb, Rusia putea să exercite o influență în favoarea Moldovei asupra tătarilor. După cum se va vedea mai jos, tratatul «de prietenie» dintre Moldova și tătari, mijlocit de Rusia, se încheie în anul 1492. După această dată nu mai are loc nici o incursiune tătărescă în Moldova, în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, așa că speranțele puse în apropierea de Rusia s-au realizat.

În 1484 tratatul cu tătarii nu se încheiase încă și tătarii lui Mengli Ghirei au participat la expediția întreprinsă de sultanul Baiazid al II-lea împotriva cetăților Moldovei. Ca urmare a războiului din 1484—1487 cu turcii, Moldova se apropiase din nou de Polonia, dar atunci cînd cîrmuirea acestei țări începe tratative cu sultanul, Moldova se vede nevoită să încheie și ea pace cu turcii și să plătească tribut (1487)¹. Arbitrajul papal din 1488 între Polonia și Ungaria stabilește că Ungaria și nu Polonia, are dreptul de suzeranitate asupra Moldovei².

Din această perioadă de lupte cu turcii există o singură știre mai interesantă despre relațiile ruso-moldovene. În anul 1486, răspunzînd unei solii a lui Kazimir, Ivan al III-lea spunea că ar fi ajutat Moldova, «dacă n-am fi așa departe... Oricare domn creștin ar fi aproape și poate face acest lucru, e datoriu lui să facă acest lucru (adică să ajute Moldova) și să stea pentru creștinătate»³. Reiese clar poziția politică din acea vreme a Rusiei, care socotea că e o datorie ca Moldova amenințată de turci să fie ajutată. Răspunsul marelui cneaz ogîndește însă lipsa lui de încredere față de Polonia, suzerană la acea dată a Moldovei, care cerea, totuși, Rusiei, adversarul său, să intervină, deși ar fi fost obligată s-o facă singură.

În anul 1490 începe o nouă fază în relațiile dintre Moldova și Rusia, fază marcată

¹ După cronica sultanului Baiazid al II-lea, O. Görka, *Niecznany zywot Baiazeta II*, în «Kwartalnik historyczny», LII, 1938, p. 32 (a extrasului).

² *Monumenta Poloniae Medii Aevi*, II, p. 361, și *Scriptores rerum Prussicarum*, IV, p. 249; Hurmu zaki, *Documente*, II-2, p. 316 cu data greșită, 1489.

³ Uliniukki, *Materiale pentru istoria relațiilor dintre Rusia, Polonia, Moldova, Tara Românească și Turcia*, Moscova, 1887, p. 115.

prin dese schimburi de solii. Până atunci, din cauza distanțelor prea mari, relațiile diplomatice dintre cele două țări se făceau prin mijlocirea tătarilor din Crimeea. Acum însă, solii moldoveni (Ștefco — 1491, Mușat — 1492, Ivan pitarul — 1496) sosesc la Moscova iar cei ruși la Suceava (Ivan Lihorev — 1490, Skarlat Zinovievici — 1492, N. Pleșceev — 1492)¹. Cronica rusă este foarte laconică în această privință și nu arată obiectul soliiilor, foarte dese în raport cu uzul diplomatic al vremii, iar « actele moldovenești » din arhiva de la Moscova nu s-au păstrat. Într-o scrisoare a lui Ivan al III-lea către Kazimir (1490) se arată că Ștefan cel Mare trimisese la Moscova știre despre căsătoria fiului său, Alexandru și că marele cneaz voia să trimită un sol cu felicitări și daruri². Firește, nu felicitările alcătuiau baza acestor relații diplomatice, și de aceea regele Poloniei, bănuind că se pune ceva la cale, a interzis trecerea solului rus prin țara sa spre Moldova. Într-adevăr, primul rezultat al acestui schimb de solii a fost încheierea tratatului dintre Mengli Ghirei și Moldova, mijlocit de Rusia care pune Moldova la adăpost de atacurile tătarăști și era indirect, o garanție și față de turci. Tratatul este redactat în vara anului 1492, iar în toamnă, hanul jură pe textul adus de solul moldovean Mitia Hamza. Tratatul după cum comunică Mengli Ghirei lui Ivan al III-lea, era încheiat « pentru pace, unire, bună vecinătate; să fim prieteni prietenilor și dușmani dușmanilor... » « și împotriva regelui (Poloniei) și a copiilor lui Ahmat (Hoarda Mare) să fim împreună »³. Textul original al tratatului nu s-a păstrat.

Schimbul de solii între Moldova și Rusia în această epocă mai are și alt obiectiv. După moartea lui Matei Corvin (1490), Rusia, în înțelegere cu Moldova, încearcă să împiedice urcarea unui Jagellon (Vladislav, fiul lui Kazimir) pe tronul Ungariei și susține candidatura lui Maximilian de Habsburg. Maximilian poruncise ca partizanii lui din Transilvania să depună jurământ de credință lui Ștefan cel Mare, « care sprijină drepturile noastre »⁴. Mușat, solul trimis de Ștefan la Moscova, aduce de acolo o amplă relatare despre evenimentele din Ungaria, cu numele cetățitor și orașelor care sint de partea lui Maximilian⁵.

Solul moldovean aduce însă știrea că Maximilian s-a împăcat cu Vladislav și renunță la tron, așa că acțiunea pe care Rusia voia s-o pornească împotriva Litvaniei, ca să lovească pe Jagelloni din această parte, nu-și mai avea rostul.

Este necesar să amintim aici un fapt, care în aparență nu are legătură directă cu relațiile politice dintre Rusia și Moldova, anume sprijinul dat de Ștefan cel Mare răscoalei țărănești conduse de Muha care avu loc în Pocuția și regiunile rusești vecine, aflate atunci sub stăpînirea Poloniei, în anii 1490—1491. Acest Muha era un ucrainean, unele izvoare îl numesc țaran, altele « domn » (nobil, probabil din mica nobilime). Muha stătuse multă vreme în Moldova și a pornit expediția sa în Rusia poloneză, venind din Moldova, sprijinit pare-se de cîrmuirea acestei țări. Oastea sa, formată din 10 000 de oameni, cuprindea și moldoveni și era compusă în număr covârșitor din țărani. Caracterul de răscoală țărănească antifeudală al acestei mișcări se vede din aceea că au fost lovite curțile marii nobilimi polone și că, luîndu-li-se vitele și oile, care constituiau principala lor bogăție, « nobilii au rămas cerșetori », cum spune un contemporan⁶. Muha cucerește toată Pocuția, cu orașele întărite, Colomia și Sniatin, și trece și dincolo de Nistru. Împreună cu un alt fruntaș al țaranilor, Andrei Borilă, Muha pornește și a doua expediție în Rusia poloneză în anul următor. Regele Poloniei a protestat solemn prin soli împotriva ajutorului dat de cîrmuirea moldovenească răscoalei țărănești antifeudale⁷. Sprijinul acordat se explică pe plan politic printr-o acțiune comună ruso-moldovenească îndreptată spre eliberarea țărilor rusești ortodoxe de sub stăpînirea catolică și feudală a Poloniei și Litvaniei. Această acțiune sprijinea toate mișcările interne de răscoală din aceste regiuni rusești, fie ale nobililor, fie ale țaranilor. Domnul Moldovei n-avea, firește, interes ca răscoala țărănească să se întindă și în Moldova, și atunci cînd cetele lui Muha trec în Moldova, Ștefan poruncește arestarea și închiderea lui temporară (pînă la o nouă trecere în Polonia) în cetatea Sucevei⁸.

Alianța dintre Rusia și Moldova se îndrepta tot mai mult împotriva Poloniei și Litvaniei. În ceea ce privește pe otomani în sfera lor de influență, Rusia izbuteste să neutralizeze primejdia tătară asupra Moldovei. E posibil ca în solia rusească a lui Mihai

¹ Letopisetul de la mănăstirea Învierii, în *Golec ța completă a letopisetoilor rusești*, vol. VIII, p. 219, 222, 225, 227, 232. Un sol moldovean mai vechi, cel dintîi trimis la Moscova, este Ion Turcul, amintit la 1486 (Ulianițki, *loc. cit.*).

² C.S.R.I., vol. XXXV, p. 41.

³ *Ibidem*, vol. XVI, p. 165, și urm. și K. V. Barile vici, *op. cit.*, p. 217.

⁴ A. Veress, *Fontes rerum Transylvanicarum*, IV, Budapest, 1914, p. 42—43.

⁵ *Monumentele relațiilor diplomatice ale Rusiei vechi cu statele străine*, I, St. Petersburg, 1851, p. 80, 90, 91, 93, 94.

⁶ Liborius Naker, în *Scriptores rerum Prussicarum*, V, p. 306.

⁷ I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, p. 381—382.

⁸ Pentru răscoala țărănească condusă de Muha izvoarele principale sînt: O. Górka, *Cronica epocii lui Ștefan cel Mare*, București, 1937, p. 134—135; Liborius Naker, *op. cit.*; Ian de Targowiska, *Cronica în Monumenta Poloniae Historica*, III, p. 239, și *Monumenta Poloniae Aevi Medii*, XV, p. 361.

Pleșceev la Constantinopol în 1496 să fi intervenit în favoarea Moldovei cu toate că date precise nu avem.

«În ce privește pe Ivan al III-lea — scrie Bazilevici — problema atitudinii față de Turcia era determinată într-o măsură considerabilă de situația Moldovei și a Crimei». În momentul primei solii rusești la Constantinopol, «Ivan al III-lea își dădea bine seama de totala imposibilitate de a sprijini pe Ștefan cu forțe militare, în cazul când ar fi amenințat dinspre Turcia și Crimeea... O alianță între Mengli-Ghirei și Ștefan... ar fi pus Moldova la adăpostul loviturilor din partea turcilor și a Crimei»¹.

Astfel în 1497, sprijinul Rusiei pentru Moldova a putut să devină efectiv.

În anul 1494 între Litvania și Rusia se încheie pace, prin cedarea către Rusia a unor teritorii răsăritene din Litvania, locuite de ruși. Cîrmuirea rusească temîndu-se că Jagellonii care aveau acum mină liberă ar fi putut să atace Moldova, caută să obțină o garanție în favoarea acesteia. Aleksandr, marele cneaz al Litvaniei, scria lui Ștefan: «fratele și socrul nostru și, în același timp, cuscrul tău, marele cneaz Ivan Vasilevici, ne-a spus de mai multe ori să trăim cu tine în pace, și în bună înțelegere»².

Aceste temeri ale lui Ivan al III-lea și ale boierilor săi erau îndreptățite. Se știe că în anul 1497, sub pretextul unei cruciade împotriva turcilor, Ion Albert, regele Poloniei, împreună cu nobilimea de margine, care totdeauna a nutrit intenții de cîmpire a Moldovei, atacă această țară, cu intenția de a o dărui lui Sigismund, tot unui Jagellon. Aleksandr al Litvaniei se pregătea să colaboreze cu fratele său și să pornească personal împotriva Moldovei. Ivan al III-lea află din vreme de aceste pregătiri și trimite o solie la Vilno, arătînd că marele cneaz al Litvaniei «ne-a ascuns că mergea cu fratele său, regele Poloniei, împotriva prietenului nostru Ștefan voievodul Moldovei»³. «Cu acest prilej Aleksandr se plînge, că marele cneaz îl sprijină mai mult pe Ștefan decît pe el, ginerele său»⁴. În ultimul moment, marele cneaz trimite un sol, care trebuia să-l ajungă pe Aleksandr, în marșul său spre Moldova, și să-l întoarcă din drum⁵. În același timp, Ivan a îndemnat pe Mengli Ghirei să ajute pe moldoveni; drept urmare hanul trimite la Aleksandr o solie, afirmînd următoarele: «cu Ștefan voievod avem noi lege

și jurămînt, noi pe Ștefan voievod nu-l vom lăsa singur. Dacă mergi împotriva lui, și noi vom porni război»⁶. Intervenția diplomatică amenințătoare a Rusiei a avut un rezultat decisiv în favoarea Moldovei: dacă marele cneaz al Litvaniei ar fi intrat cu toate oștile sale în Moldova, o dată cu polonii, situația lui Ștefan ar fi fost cît se poate de critică.

Se știe că izbînda Moldovei, a poporului ridicat în frunte de voievodul său, a mîntuit țara de invazia mării oștiri feudale polone, care a fost nimicită în Codrii Cosminului. Aleksandr făcuse cale întoarsă cu grosul oștirii; cele câteva cete de nobili litvani, sosite prea tîrziu, nu putuseră să împiedice dezastul. Trebuie să adăugăm că nobilimea rusă din Litvania refuzase să pornească împotriva Moldovei⁷.

Împiedicarea participării Litvaniei la războiul din Moldova este un fapt real și pozitiv al alianței acestei țări cu Rusia.

În acest moment important al relațiilor dintre Moldova și Rusia, acestea se complică cu o criză dinastică în Rusia. Ivan Ivanovici, fiul cel mare al lui Ivan al III-lea, și soțul Elenei, fiica lui Ștefan cel Mare, murise încă de tînăr, în anul 1490, și moștenirea tronului rusec era rîvnită, pe de o parte de Vasili, fiul Sofiei Paleolog, cea de-a doua soție a lui Ivan al III-lea, iar pe de altă parte, de Dmitri, fiul lui Ivan Ivanovici, nepot de fiu al lui Ștefan cel Mare. În anul 1497 se produce un complot boieresc în Rusia: boierii își aleseseră drept căpetenie pe Vasili, fiul Sofiei, dar marele cneaz Ivan prinde de veste, decapitează pe boieri iar, Sofia și Vasili cad în dizgrație. Ca urmare, Dmitri este proclamat asociat la domnia Rusiei și i se acordă titlul de mare cneaz a toată Rusia (februarie 1498). Asupra sensului complotului boieresc, care a avut ca urmare aducerea la tron a lui Dmitri, istoriografia sovietică n-a ajuns încă la un rezultat definitiv. Și istoricii care au scris asupra acestor evenimente înainte de apariția cărții lui Bazilevici, cît și recenziiile acestei din urmă cărți vîd în partizanii Elenei și a lui Dmitri vechea boierime rusă, marea nobilime, pe cînd partizanii Sofiei sînt slujitorii militari și mica nobilime, adică elementele pozitive ce se ridică în societatea rusească și sprijină opera de unificare a statului feudal. E adevărat că Bazilevici contestă această părere și socoate că cele două părți se deosebeau în ce privește numai politica externă: partizanii Elenei erau pentru o politică de ofensivă împotriva Litvaniei, dușmana comună a Rusiei și Moldo-

¹ K. V. Bazilevici, *op. cit.*, p. 360.

² I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, p. 386-388. Data pusă de editor, 1494 septembrie, e greșită; la acea dată nu se celebrase încă căsătoria lui Aleksandr al Litvaniei cu fiica lui Ivan al III-lea, deci nu-l putea socoti «socrul». Actul e din 1495.

³ C.S.R.I., XXXV, p. 269-270.

⁴ *Ibidem*, XLI, p. 242-243.

⁵ *Ibidem*, XXXV, p. 237-238.

⁶ C.S.R.I., XLI, p. 242-243, și *Colecția completă a letopisețelor ruse*, vol. VIII, p. 233-234.

⁷ *Ibidem*, XLI, p. 242-243, și *Colecția completă a letopisețelor ruse*, vol. XVII, p. 234.

vei, celălalt partid ar fi fost compus din nobili partizani ai Litvaniei¹.

În urma dărilor de seamă documentate și bazate pe material nou care au apărut în U.R.S.S. asupra cărții lui Bazilevici, trebuie să renunțăm la această explicație bazată pe existența a două partide deosebite prin tendințele lor în politica externă².

Partizanii Elenei și ai lui Dmitri au fost totuși boierii Riapolovski, Patrikev, înalta aristocrație, pe când autorii «complotului» din 1497 sînt reprezentanții acelor pătri sociale care sprijină politica de unificare a statului, slujitori militari, mica nobilime rusă. Aceștia au adus la tron pe Vasili fiul Sofiei Paleolog, și au înlăturat pe Dmitri, nepotul lui Ștefan cel Mare.

Interesant pentru noi este, totuși, să subliniem că tînărul nepot al lui Ștefan cel Mare, alături de care se afla și mama sa, «moldoveanca», a fost efectiv ridicat pe tronul Moscovei, nu numai ca moștenitor de drept, ci și ca asociat la domnie. Caracteristic este faptul că, atunci cînd Dmitri a fost încoronat la Moscova cu coroana lui Vladimir Monomah, bunicul său, Ivan al III-lea i-a spus printre altele: «Nepote Dmitri, te-am miluit și te-am binecuvîntat ca mare cnez. Să ai grijă din toată inima de toată creștinătatea ortodoxă»³. Aceste cuvinte conțineau un program de sprijinire în viitor a popoarelor subjugate sau amenințate de turci; adresate unui principe înrudit cu dinastia moldovenească, ele capătă o întreagă semnificație. Împrejurări puțin cunoscute fac iarăși ca lucrurile să se schimbe: un nou complot boieresc, în care se aflau partizani de ai Elenei, dă greș la 1499, iar în 1502 Dmitri este scos din marea cnezie și înlocuit cu Vasili, fiul Sofiei. În recenzia făcută de I. I. Smirnov la cartea lui Bazilevici se dă un pasaj dintr-un manuscris inedit, din care ar reieși că Vasili și partizanii lui erau gata să înceapă un război civil, în fața căruia Ivan al III-lea a fost silit să cedeze⁴. Aceste împrejurări au produs o oarecare răceală din partea cîrmuirii Moldovei.

Dar în preajma acestor evenimente se situează o altă acțiune diplomatică și anume, încercarea de a atrage Rusia într-o «cruciadă» împotriva turcilor, însoțită de o mijlocire a Moldovei în războiul ruso-litvan. În anul 1499, Rusia se află pe punctul de a porni un război decisiv împotriva Litvaniei, pentru eliberarea provinciilor rusești supuse Iagellonilor. În acel moment, Aleksandr al

Litvaniei vestește pe Ivan al III-lea că Moldova este amenințată de turci și-i cere ajutorul împotriva acestora. În solia pe care el o trimite la Moscova, în august 1499 se află această frază: «Dar și fratele nostru (Ivan) poate înțelege că țara lui Ștefan voievod este poarta tuturor țărilor creștine din părțile noastre; dacă țara lui cade... atunci nici țările noastre nu vor avea pace din partea aceluia dușman puternic, nici a ta, nici a noastră»⁵.

Propunerea Litvaniei de a se porni în acel moment o expediție împotriva turcilor a fost socotită pe drept cuvînt la Moscova drept o diversiune, cu atît mai mult cu cît același Aleksandr, care apărea acum ca apărător al lui Ștefan, nu se sfiise cu doi ani mai înainte să pregătească, împreună cu fratele său, nimicirea Moldovei⁶.

Se știe că războiul litvano-rus începe în anul 1500 și ține pînă în 1503, cu o serie de înfrîngeri răsunătoare pentru litvani. În timpul acesta are loc o nouă inițiativă propagandistică a papei pentru o cruciadă. Cu acest prilej, diferite state europene au îndemnat pe Ștefan cel Mare să încerce o mediație între Rusia și Litvania. Principii care voiau să salveze Litvania se bizuiau pe dorința mereu vie a cîrmuirii Moldovei de a se vedea ajutat de o alianță generală împotriva turcilor. În anul 1500 Ștefan cel Mare trimite la Moscova o solie în vederea mediației. În scrisoarea domnului Moldovei către Ivan al III-lea se află acest pasaj: «Toți regii și domnii creștini, cîți sînt ei, și toate părțile apusului și părțile Italiei se unesc și se pregătesc și ar vrea să pornească împotriva păgînilor. Și ar fi bine ca și tu să ai pace cu creștinătatea (adică Litvania), și împreună cu toți domnii creștini să stai împotriva păgîntății»⁷.

Alegerea domnului Moldovei ca mediator în războiul dintre Rusia și Litvania era cea mai potrivită; și în Italia, la Roma, și la Veneția — după cum susține memorialistul contemporan Marino Sanudo — se socotea că numai Ștefan cel Mare ar putea să obțină o împăcare între Rusia și Litvania⁸. Ștefan nutrea sincer dorința de a împăca cele două state, în vederea creării unor împrejurări favorabile pentru încetarea războiului cu turcii. Dar nu aceeași sinceritate nutreau și statele catolice, care urmăreau doar o manevră politică, spre a scăpa de primej-

¹ Ulianițki, *op. cit.*, p. 177—179.

² K. V. Bazilevici, *op. cit.*, p. 374.

³ I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, p. 409—410. Actul este greșit datat de editor 1498, cînd domnul Moldovei nu putea să vorbească de războiul ruso-litvan, care începe abia în 1500. Ștefan face aluzie la solia lui Fedor Isaevici, pîrcelab de Hotin, care avusese loc la începutul anului 1500 (*Colecția completă a letopisețelor ruse*, p. 238).

⁴ Marino Sanudo, *Diarii*, ed. Veneția, 1879—1902, et, III c. 1178.

¹ K. V. Bazilevici, *op. cit.*, p. 301—318.

² Recenzia lui I. I. Smirnov, în «Voprosi istorii» 1952, nr. 11, și a lui A. A. Zimin și V. B. Koroliuk, în «Sovetskaja kniga», 1953, nr. 3.

³ *Colecția completă a letopisețelor ruse*, vol. VIII, p. 236.

⁴ Recenzia lui I. I. Smirnov din «Voprosi istorii», 1952, p. 11.

dia unei izbînzi rusești și a apăra statele catolice, Poloniá și Litvania. Tot așa a fost considerată și la Moscova intenția de la care pornea mediația¹. Totuși cîrmuirea ruscască a înțeles punctul de vedere al domnului moldovean și n-a respins mediația lui, ci a cautat să-i arate motivele îndreptățite care au silit-o să pună mîna pe arme împotriva Litvaniei: trecerea cu de-a sila a fiicei lui Ivan, soția lui Aleksandr, la catolicism, încercarea cîrmuirii litvane de a sili pe toți rușii din Litvania să devină catolici, călcarea tratatului cu Rusia, prin legăturile pe care Litvania le-a încheiat cu Hoarda Mare împotriva ei. Ștefan trimite lui Aleksandr al Litvaniei învinuirile ce i se aduc și-i declară: « Dacă milostivirea ta ai făcut așa (adică, ai călcat tratatul), faceți cum știți că a fost înțelegerea între voi. Noi am fi bucuroși să putem face dragoste și pace și înțelegere între voi, cum a fost mai înainte »². Ștefan își însușește punctul de vedere rusesc, cere deci Litvaniei să respecte « înțelegerea » (tratatul) care a fost încheiată cu Rusia, numai așa putînd reuși mediația pe care o încearcă domnul Moldovei. În orice caz, trebuie să subliniem că în ochii principilor din Europa, Ștefan era singurul monarh cu trecere deosebită în Rusia, care ar fi putut să medieze în războiul ruso-litvan. Motivul pentru care mediația n-a izbutit constă, în primul rînd, în aceea că speranța unei « cruciade » s-a dovedit încă o dată înșelătoare, că apusenii nu se gîndeau să intervină în săvoarea popoarelor din răsăritul Europei, care făceau zid în fața primejdiei turcești și tătare. Nereușind planul de cruciadă Moldova se îndreaptă împotriva Poloniei și ocupă, în 1501—1502 Pocuția, țara locuită de ucraineni ortodocși, dornici să scape de sub stăpînirea polonă. Intervenția Moldovei, împotriva Poloniei (la această

dată se refăcuse uniunea personală polono-litvană sub regele Aleksandr) e socotită de Bazilevici ca « o acțiune cu totul independentă, și nu avea nici o legătură cu relațiile dintre Moldova și Moscova »¹, deoarece la această dată domnul Moldovei era nemulțumit pentru înlăturarea nepotului și a fiicei sale. Asupra acestui punct nu putem a fi de acord cu Bazilevici. Nu trebuie să uităm că prima intervenție a moldovenilor din Pocuția datează din 1501 înainte de căderea în dizgrație a lui Dmitri. După aceea, așa cum spune Bazilevici, dușmanii Rusiei au încercat zadarnic să speculeze aceste nemulțumiri de familie², pentru a atrage Moldova de partea lor. Trecînd peste aceste nemulțumiri, acțiunea lui Ștefan în Pocuția se plasează pe linia politicii rusești care urmărea atragerea nobilimii locale și a poporului ortodox, pentru a-i elibera de sub stăpînirea polono-litvană.

★

Istoria diferitelor faze ale relațiilor ruso-moldovenești în a doua jumătate a secolului al XV-lea ne-a arătat complexitatea politică în care se situează aceste legături: pe de o parte, alianța împotriva Livtaniei și Poloniei feudale, pe de alta, neutralizarea și slăbirea tătarilor, încheierea unor tratate de « neagresiune » cu tătarii din Crimeea, tratate care se răsfrîng și asupra invadatorilor turci.

Aflîndu-se pe aceea-i linie istorică, Rusia și Moldova s-au întîlnit spre sfîrșitul veacului al XV-lea pe teren politic și această întîlnire, care înseamnă prima alianță între romîni și ruși, deschide perspective spre o colaborare politică al cărei fir poate fi urmărit de-a lungul secolelor pînă azi. În aceasta stă, pentru istoriografia romînească, importanța cărții lui Bazilevici, care este acum prezentată în traducere publicului romînesc.

P. P. Panaitescu

¹ K. V. Bazilevici, *op. cit.*, p. 428.

² I. Bogdan, *op. cit.*, II, p. 446—453. Și această soluție e datată greșit din 1499; ea este urmarea soliei lui Ștefan la Moscova, din 1500. Datează, deci, de la sfîrșitul aceluia sau de la începutul anului 1501, înainte de august, cînd Aleksandr devine rege al Poloniei, ceea ce nu reiese din text.

¹ K. V. Bazilevici, *op. cit.*, p. 413.

² *Ibidem*, p. 392.

CRONICA

În întîmpinarea celui de-al II-lea Congres al Partidului Muncitoresc Român, cercetătorii Institutului de istorie al Academiei R.P.R. din București și-au luat o serie de angajamente în legătură cu activitatea științifică.

În cinstea celui de-al II-lea Congres, au fost pregătite pentru publicare următoarele lucrări:

Studii și Referate de istorie medie (vol. II);

Studii și Referate de istorie modernă (vol. I);

Studii și Referate de istorie contemporană (vol. I);

Răscoala grănicerilor din 1866 (V. Mihordea)

Aceste lucrări conțin studii efectuate de membrii institutului, atât în cadrul planului de cercetări al institutului, cît și în cadrul preocupărilor individuale ale cercetătorilor.

★

În decembrie 1955, a fost decernat Premiul de stat al R.P.R. pentru realizarea unor lucrări deosebit de valoroase în cursul anului 1954. În domeniul științelor istorice, acad. prof. P. Constantinescu-Iași a primit titlul de laureat al Premiului de stat, pentru lucrarea sa, *Relațiile culturale romino-ruse în trecut*.

★

La 20 decembrie 1955 s-au împlinit 150 de ani de la nașterea lui Eftimie Murgu, luptător activ pentru libertatea poporului și pentru formarea unei culturi naționale în timpul revoluției de la 1848.

Aniversarea nașterii lui Eftimie Murgu a fost sărbătorită în presă și prin conferințe. Prof. univ. V. Chereșteșiu, directorul Institutului de istorie al Academiei R.P.R. din București, a evocat figura și lupta înfocată a revoluționar de la 1848, într-o conferință ținută în cadrul S.R.S.C.

★

În toamna anului 1955, acad. prof. A. Oțetea și conf. univ. Gh. Haupt au vizitat Republica Populară Ungară. În cadrul acestei călătorii au vizitat Institutul de istorie, au ținut conferințe și au cercetat arhivele de stat de acolo. Cu acest prilej au descoperit un prețios material documentar, privitor la mișcarea populară din 1821 și răsunetul acesteia în mijlocul țărănimii din Transilvania, precum și importante documente referitoare la negocierile de după revoluția din 1848 între revoluționarii romîni în frunte cu Bălcescu și revoluționarii unguri, pentru realizarea unui front comun împotriva reacțiunii habsburgice.

★

O delegație de istorici formată din acad. Em. Condurachi, prof. univ. V. Chereșteșiu și prof. univ. D.M. Pippidi au luat parte în perioada 1955 la conferința cercetătorilor

de istorie antică de la Berlin. În decembrie 1955, prof. univ. V. Cheresteşiu a participat la conferinţa istoricilor cehoslovaci închinată activităţii ştiinţifice a lui L. Stur (1815—1856). La întoarcere, s-a oprit la Budapesta de unde a cules un bogat material arhivistic privitor la activitatea luptătorului revoluţionar Eftimie Murgu (1805—1870).

★

Cu prilejul sesiunii Secţiei ştiinţelor istorice şi a Institutului de istorie al Academiei de ştiinţe a U.R.S.S. din octombrie 1955, închinată primei revoluţii ruse, acad. Mihail Roller a prezentat la Consiliul ştiinţific al Institutului de istorie al Academiei de ştiinţe a U.R.S.S. comunicarea cu titlul: *Despre răscoala flotei romine din decembrie 1917—aprilie 1918 şi lupta marinarilor romini pentru apărarea revoluţiei din Octombrie.*

★

În februarie a. c. conf. univ. Barbu Cîmpina a fost la Varşovia în urma invitaţiei primite pentru a participa la discuţia organizată de Academia Polonă de ştiinţe asupra machetei volumului I al istoriei Poloniei.

★

În luna august 1955 un grup de colaboratori ai Institutului de istorie al Academiei R.P.R. din Bucureşti au întreprins o excursie de documentare ştiinţifică în nordul Moldovei şi Transilvania.

Excursioniştii au vizitat vechile ctitorii şi aşezări istorice, printre care: mănăstirea Dragomirna, şantierele arheologice din Suceava, oraşul Rădăuţi, mănăstirea Suceviţa, bisericile Solca şi Arbora, mănăstirea Putna, biserica din Humor, mănăstirile Voroneţ şi Moldoviţa. Au fost de asemenea vizitate şi oraşele Cluj şi Sighişoara.

În octombrie 1955, împreună cu Institutul de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., un grup de colaboratori ai Institutului de istorie al Academiei R.P.R. din Bucureşti au făcut o excursie la Cîmpulung-Muscel, Dîmbovicioara, Bran.

★

În luna septembrie 1955 ţara noastră a fost vizitată de acad. Hou-Vei-lu, director adjunct al Institutului de istorie nr. 2 de pe lângă Academia de ştiinţe din R. P. Chineză. Acad. Hou-Vei-lu a vizitat oraşele Bucureşti şi Cluj, precum şi o serie de localităţi istorice şi instituţii de cultură. Oaspetele a avut numeroase întrevederi cu istoricii din ţara noastră şi a ținut o conferinţă cu tema: *Ştiinţa istorică chineză în plină dezvoltare.*

★

În cadrul acordului cultural cu R. D. Germană, în octombrie 1955, ţara noastră a primit vizita acad. Jürgen Kuczinski, director al Institutului pentru istoria economiei din Berlin. În timpul şederii sale în ţara noastră, acad. J. Kuczinski a vizitat numeroase instituţii culturale şi monumente istorice din Bucureşti, Cluj, Iaşi şi Valea Prahovei.

În cadrul Institutului de istorie al Academiei R.P.R. din Bucureşti, oaspetele nostru a vorbit cercetătorilor despre *Etapete istorice ale imperialismului german*, fiind ascultat cu deosebit interes, în special de cercetătorii ce lucrează în domeniul istoriei contemporane.

Acad. Jürgen Kuczinski a mai conferenţiat la institutele de istorie ale Academiei R.P.R. din Cluj şi Iaşi şi la facultăţile de istorie.

★

În aceeaşi lună am primit vizita prof. Mario Leporatti (Italia), autorul lucrării *Nicolae Bălcescu i redşteptarea naţională din România.*

În septembrie și octombrie 1955, György Magos, colaborator științific al Institutului de științe istorice al Academiei Maghiare a făcut o vizită de documentare științifică în țara noastră. Cu concursul cercetătorilor de la Institutul de istorie și pe baza materialelor cercetate la Biblioteca Academiei R.P.R. oaspetele și-a propus să definitiveze unele lucrări din domeniul istoriei moderne și contemporane.

★

La 3 ianuarie 1956, la Institutul de istorie al Academiei R.P.R. a avut loc ședința de constituire a grupului român al Comitetului internațional al științelor istorice, membru al U.N.E.S.C.O.

La ședință au luat parte academicieni, profesori universitari, delegați ai facultăților de istorie din întreaga țară, delegați ai institutelor de istorie ale filialelor din Cluj și Iași ale Academiei R.P.R., cercetători științifici, numeroși membri ai Societății de științe istorice și filologice din R.P.R.

Cuvântul de deschidere a fost rostit de acad. prof. P. Constantinescu-Iași, președintele subsecției de științe istorice a Academiei R.P.R., conducătorul delegației române la Congresul de la Roma al Comitetului Internațional al Științelor Istorice, din luna septembrie 1955.

Cei prezenți au aprobat în unanimitate constituirea grupului român și afilierea sa la Comitetul Internațional al Științelor Istorice.

Adunarea a ales apoi comitetul de conducere al grupului român al Comitetului Internațional al Științelor Istorice din care fac parte: acad. P. Constantinescu-Iași, acad. C. Moisil, acad. C. Daicoviciu, acad. M. Roller, acad. E. Condurachi, acad. A. Oțetea, prof. univ. L. Bánvai, prof. univ. D. M. Pippide, prof. univ. V. Chereșteșiu, conf. univ. V. Maciu, conf. univ. Valerian Popovici.

Ar. P.

STUDII

REVISTĂ DE ISTORIE

INDEX ALFABETIC

Anul 1955

Cea de-a 50-a aniversare a primei revoluții ruse (Teze)	I/7
* * * Planul de cercetări științifice al Secției științelor istorice și al institutelor de istorie ale Academiei R.P.R. pe anul 1955	I/25

STUDII ȘI REFERATE

BERINDEI D., Frământări politice și sociale în jurul alegerii domnitorului Cuza în Țara Românească	II/51
CHERESTEȘIU V., Pregătirea și obiectivele adunării de la Blaj din 3/15 mai 1848 (II)	V-VI/41
CONSTANTINESCU-IAȘI P., Cu privire la legăturile lui Gheorghii Dimitrov cu mișcarea muncitorească din România. 1912—1917	IV/31
EGYED A. (Cluj), Lupta țăranilor români și maghiari din Aleșd în anul 1904..	II/31
FEDOROV G. B., Slavii vechi în R. S. S. Moldovenească	I/83
FOTINO N., Regimul semicolonial al Dunării impus de imperialiștii anglo-francezi. Statutul definitiv al Dunării din anul 1921	II/7
GEORGESCU-BUZĂU GH., Caracterul răscoalei țărănești din Transilvania de la 1784 văzut de istoriografia burgheză română	V—VI/75
HAUPT GH., Din istoricul luptei pentru trecerea cercurilor socialiste din România pe poziții marxiste (1881—1884)	III/7
HAUPT GH. și SLIVĂȚ X., Acțiunile de solidarizare ale proletariatului din România cu revoluția populară din Rusia (ianuarie 1905 — ianuarie 1906)..	I/29
HUREZEANU D., Situația social-economică a țăranimii înainte de răscoala din 1907	IV/41
KÁROLY D. (Cluj), Mișcarea antihabsburgică din Transilvania de sub conducerea lui Makk-Gál (1849—1854)	IV/67
MACIU V., Cu privire la situația și lupta țăranimii din România în ajunul războiului de independență	III/31
MUNTEANU N. G., PANCIU C. și LUNGEANU I., Actul revoluționar al naționalizării principalelor mijloace de producție industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transporturi (11 iunie 1948)	I/55
PASCU ȘT. (Cluj), Contribuții noi privitoare la răscoala țăranilor din 1514 în Transilvania	V-VI/91
SAFTA STELIAN, Aspecte din înarmarea României burghezo-moșierești împotriva U.R.S.S. în perioada crizei economice mondiale (1929—1933). (Aface-rea Skoda)	IV/7

- ȘTIRBU S., Despre situația agrară din România în perioada dintre cele două războaie mondiale V-VI/7
 TURBATU M., Rolul meșteșugarilor de la sate în dezvoltarea producției de mărfuri în prima jumătate a secolului al XVII-lea în Țara Românească III/49

DISCUȚII

- BERINDEI DAN, Despre unele probleme privind știința istorică în R.P.R. IV/87
 FRANCES E., Slavii pe pământul patriei noastre în veacul al XII-lea III/65
 UDREA TR., Despre unele probleme privind știința istorică în R.P.R. I/107

NOTE ȘI DOCUMENTE

- BERINDEI DAN, Știri noi cu privire la Mircea Mălăeru și la mișcarea țărănească din 1862 ..... IV/95
 CIUREA D. (Iași), Date privind situația internă a Moldovei la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea V-VI/113
 IONAȘCU I., Un document inedit despre răscoala țăranilor din Olt în iunie 1899.. III/107
 IONAȘCU I., Documente inedite din perioada 1517—1774 ..... IV/103
 MANU E., Un ecou al revoluției ruse din 1905 în literatura română V-VI/147
 NICOLĂESCU-PLOȘOR C. S., O scrisoare necunoscută a lui Tudor Vladimirescu II/75
 SIMONESCU D., Un studiu necunoscut de istorie socială al lui Mihail Kogălniceanu, gătit de cenzură V-VI/137
 ȘERBAN C., Jurnalul lui Ivan Ilinski (1721—1730) V-VI/119
 TURCU C. (Iași), Șteaza, instalație primitivă sătească pentru perfecționarea unor țesături casnice IV/113

DIN ȚĂRILE DE DEMOCRAȚIE POPULARĂ

- DEMÉNY L., Conferința istoricilor din U.R.S.S. și țările de democrație populară despre problema răspîndirii mișcării revoluționare husite în Europa IV/119
 KAVKA FR., Mișcarea revoluționară husită și importanța ei internațională III/84
 KOSEV D., Răscoala populară antifascistă din septembrie 1923, din Bulgaria Ședință de referate în legătură cu vizitele făcute în Republica Democrată Germană și Republica Populară Ungară II/91
 I/93

RECENZII

- Brătescu G., Două cărți recente de istoria medicinei: Prof. V. BOLOGA (sub red.), Contribuții la istoria medicinei în R.P.R.; S. IZSÁK, Aspecte din trecutul medicinei românești V-VI/176
 Cîmpianu C., E. KOVÁCS, Bem József III/116
 Constantiniu Florin, * * * Istoria Bulgariei IV/133
 Gălățeanu P., * * * Conspirația împotriva Germaniei IV/127
 Georgescu-Buzău Gh., MARIO LEPORATTI, Nicolae Bălcescu și redșteptarea națională din România IV/134
 Georgescu-Buzău Gh. și Mioc Damaschin, * * * Studii și referate privind istoria României — istorie medie V-VI/180
 Guboglu M., IOSEF KABRDA, Vechile registre ale cadiilor turci din Sofia și Vidin și importanța lor pentru istoria Bulgariei II/106
 Guboglu M., * * * Colecția de manuscrise orientale V-VI/163
 G. M., FRANZ TAESCHNER, Istoria dinastiei osmane a lui Mehmed Neşri V-VI/166
 Hurezeanu D., F. ZUEV, Imperialismul internațional, organizatorul agresiunii Poloniei panilor asupra Rusiei Sovietice (1919—1920) I/131
 I. N. Tr., DANIEL RAPANT, Răscoalele țărănești din Slovacia de răsărit în anul 1831 ..... I/128
 Ionescu-Nișcov Tr., L. HOLOTÍK, Rolul misiunilor militare italiene și franceze din anul 1919 în Slovacia III/113

<i>Ionescu-Nișcov Tr.</i> , * * * Izvoare în legătură cu istoria războiului de 30 de ani..	V-VI/160
<i>Kandel M.</i> , LEO STERN, Influențele primei revoluții ruse din 1905—1907 asupra Germaniei	IV/128
<i>Manolescu R.</i> , ȘTEFAN PASCU, Meșteșugurile în Transilvania pînă în secolul al XVI-lea	V-VI/168
<i>Simonescu Dan</i> , D. MACREA, Despre originea și structura limbii române	III/111
<i>Sotirescu T.</i> , * * * Marx-Engels-Lenin-Stalin, Cu privire la istoria Germaniei..	III/124
<i>Sotirescu T.</i> , ROBERTO BATTAGLIA, Istoria mișcării de rezistență italiene — 8 sept. 1943 — 28 aprilie 1945	V-VI/155
<i>Ștefaniu Al.</i> , WALDECK ROCHET, Drumul spre eliberarea țărănimii franceze	II/103
<i>Ș. C.</i> * * * « Comunicări și articole de istorie », Societatea de științe istorice și filologice — Secția istorie	V-VI/173
<i>Totoiu I.</i> , VÁRKONYI ÁGNES, Desfășurarea luptei pentru independență a lui Francisc Rákoczy II în Transilvania (1703 — iulie 1704)	III/122
<i>Vulpe R.</i> , Vlăduțiu I. și Morintz S., * * * Studii și referate privind istoria României	IV/137

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

* * * Lucrările sesiunii științifice a Filialei din Cluj a Academiei R.P.R.	I/123
PAGU AR., Despre activitatea Societății de științe istorice și filologice din R.P.R.	IV/125
PASCU ST., BENKÖ S. și RUSSU I. I., Analiza muncii științifice pe 1954 la Institutul de istorie al Academiei R.P.R. — Cluj	III/81
Sesiunea generală ordinară a Academiei R.P.R. din 27 iunie — 2 iulie 1955	V-VI/151
Sesiunea științifică a Secției de științe istorice și a institutelor de istorie ale Academiei R.P.R., ținută cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la prima revoluție populară din Rusia (1905—1907)	II/81
Sesiunea științifică a Universității « C. I. Parhon » din București (8—9 iunie 1955)	V-VI/151
Ședința de analiză a muncii științifice pe anul 1954 la Institutul de istorie din București al Academiei R.P.R.	II/83
* * * Vizita istoricilor Fr. Kavka, L. Holotik (R. Cehoslovacă) și D. K. Kosev (R. P. Bulgaria) în țara noastră	IV/127

NOTE BIBLIOGRAFICE

<i>Pagu Ar.</i> , « Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R. »	V-VI/191
<i>Pagu Ar.</i> , Revista de referate asupra materialelor sovietice sosite la I.S.R.S. — Istorie — nr. 1, 1954	II/116
<i>Pagu Ar.</i> , * * * « Revista de referate » asupra materialelor sovietice sosite în Institutul de studii romîno-sovietic — Istorie, nr. 1—2/1955	IV/167
<i>Pătrașcu Corina</i> , * * * Studii și cercetări de Istoria artei, nr. 1—2 și 3—4/1954	V-VI/194
<i>Sotirescu T.</i> , Lucrări de istorie apărute în ultimii ani în Republica Democrată Germană	II/111
Sumarul Revistei de istorie și bibliografie « Movimento operaio » (Mișcarea muncitorească) Milano	I/137

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ СТУДИИ

ИСТОРИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

СОДЕРЖАНИЕ ТОМА VIII ЗА 1955 ГОД

* * * План научных исследований Отделения исторических наук и институтов истории Академии РНР на 1955 год	I/25
Пятьдесят лет первой русской революции (тезисы)	I/7

СТАТЬИ И РЕФЕРАТЫ

БЕРИНДЕЙ Д., Политические и социальные волнения вокруг избрания Куза господарем Валахии	II/51
ГАУПТ Г. и СЛИВЭЦ Х., Солидарность румынского пролетариата с первой русской революцией (январь 1905—январь 1906)	I/29
ГАУПТ Г., Из истории борьбы за переход социалистических кружков Румынии на марксистские позиции (1881—1884)	III/7
ГУРЕЗЯНУ Д., Социально-экономическое положение крестьянства до восстания 1907 года	IV/41
ДЖОРДЖЕСКУ-БУЗЭУ Г., Характер крестьянского восстания 1784 года в Трансильвании в освещении румынской буржуазной историографии	V—VI/75
КАРОЛИ Д. (Клуж), Антигабсбургское движение в Трансильвании под руководством Манка—Гала (1849—1854)	IV/67
КЕРЕСТЕЩИУ В., Подготовка и цели Собрания в Блаже 3/15 мая 1848 года (II)	V—VI/41
КОНСТАНТИНЕСКУ-ЯШЬ П., О связях Георгия Димитрова с рабочим движением в Румынии (1912—1917)	IV/31
МАЧУ В., Положение румынского крестьянства и борьба его накануне Войны за Независимость	III/31
МУНТЯНУ Н. Г., ПАНЧУ К. и ЛУНДЖАНУ И., Революционный акт национализации основных средств производства — крупной промышленности, недр земли, транспорта, банков (11 июня 1948)	I/55
ПАСКУ Ш. (Клуж), Новые данные, относящиеся к крестьянскому восстанию 1514 года в Трансильвании	V—VI/91
САФТА С., Аспекты вооружения буржуазно-помещичьей Румынии против Советского Союза в период мирового экономического кризиса (1929—1933) (Дело Шюды)	IV/7
ТУРБАТУ М., Роль сельских ремесленников в развитии товарного производства в Валахии в первой половине XVII века	III/49
ФЕДОРОВ Г. Б., Древние словенские Мадонны	I/83

- ФОТИНО Н., ПолукOLONиальный режим Дуная, принятый по при-
нуждению англо-французских империалистов. «Окончательный
устав Дуная» 1921 года II/7
- ШТИРБУ С., О селско-хозяйственном положении Румынии в период
между первой и второй мировыми войнами ..... V—VI/7
- ЭГЪЕД А. (Клуж), Борьба румынских и венгерских крестьян в
Алешде в 1904 году II/31

ДИСКУССИИ

- БЕРИНДЕЙ Д., О некоторых вопросах исторической науки в РНР IV/87
- УДРЯ Т., О некоторых вопросах исторической науки в РНР I/107
- ФРАНЧЕС Е., Славяне на нашей родине в XII веке III/65

ДОКУМЕНТАЦИЯ И ЗАМЕТКИ

- БЕРИНДЕЙ Д., Новое о Мирче Мэлэеру и о крестьянском движении
1862 года IV/95
- ИОНАШКУ И., Неопубликованный документ о восстании крестьян в
уезде Олт в июне 1899 года III/107
- ИОНАШКУ И., Неопубликованные документы периода 1517—1574
годов IV/103
- МАНУ Е., Отголосок русской революции 1905 года в румынской
литературе ..... V—VI/147
- НИКОЛЭЕСКУ-ПЛОПШОР К. С., Неопубликованное письмо Тудора
Владимиреску II/75
- СИМОНЕСКУ Д., Оставшийся до сего времени неизвестным труд
Михаила Когэлничану по социальной истории, не пропущенный
цензурой ..... V—VI/137
- ТУРКУ К. (Яссы), Валяльная машина — сельская примитивная тех-
ническая установка для улучшения тканей кустарного производ-
ства IV/113
- ЧУРЯ Д., (Яссы), Данные, касающиеся внутреннего положения Мол-
довы в конце XVI и в начале XVII веков ..... V—VI/113
- ШЕРВАН К., Дневник Ивана Ильинского (1721—1730) ..... V—VI/119

В СТРАНАХ НАРОДНОЙ ДЕМОКРАТИИ

- ДЕМЕНИ Л., Конференция историков СССР и стран народной демо-
кратии по вопросу распространения гуситского революционного
движения в Европе IV/119
- КАВКА Ф., Гуситское революционное движение и его мировое зна-
чение III/84
- КОСЕВ Д., Антифашистское народное восстание в Болгарии в сен-
тябре 1923 года II/91
- Заседание, посвященное докладам в связи с посещениями Германской
Демократической Республики и Венгерской Народной Респуб-
лики I/93

РЕЦЕНЗИИ

- Братеску Г.*, Две недавно изданные книги по истории медицины: Во-
просы истории медицины РНР, под редакцией проф. В. БО-
ЛОГА; С. ИЖАК, Очерки из прошлого румынской меди-
цины ..... V—VI/176
- Вуле Р, Владуциу И. и Моринц Г.*, * * *, Статьи и рефераты об
истории Румынии IV/137
- Г. М.*, ФРАНЦ ТЭШНЕР, История османской династии Мехмеда
Неври ..... V—VI/166

<i>Губоглу М.</i> , ЖОЗЕФ КАБРДА, Старые регистры турецких кади из Софии и Видина и их значение для истории Болгарии	II/106
<i>Губоглу М.</i> , * * *, Коллекция восточных рукописей	V—VI/163
<i>Галатяну П.</i> , Заговор против Германии	IV/127
<i>Джорджеску-Бузу Г.</i> , МАРИО ЛЕПОРАТТИ, Николай Бэлческу и национальное возрождение Румынии	IV/131
<i>Джорджеску-Бузу Г.</i> , <i>Миок Д.</i> , * * *, Труды и рефераты по истории Румынии. Средние века	V—VI/180
<i>Ионеску-Нишков Т.</i> , ДАНИЕЛ РАПАШТ, Крестьянские восстания в восточной Словакии в 1831 году	I/128
<i>Ионеску-Нишков Т.</i> , Л. ГОЛОТИК, Роль итальянских и французских миссий в Словакии в 1919 году	III/113
<i>Ионеску-Нишков Т.</i> , * * *, Источники изучения истории тридцатилетней войны	V—VI/160
<i>Кандел М.</i> , ЛЕО ШТЕРН, Влияние первой русской революции 1905—1907 годов на Германию	IV/128
<i>Константину Флорин</i> , * * *, История Болгарии	IV/133
<i>Кымяну К.</i> , Е. КОВАЧ, Бем Иозеф	III/116
<i>Манолеску Р.</i> , Ш. ПАСКУ, Ремесла в Трансильвании до XVI века	V—VI/168
<i>Симоеску Д.</i> , Д. МАКРЯ, О происхождении и структуре румынского языка	III/111
<i>Сотиреску Т.</i> , * * *, Маркс-Энгельс-Ленин-Сталин, О истории Германии	III/124
<i>Сотиреску Т.</i> , РОБЕРТО БАТТАГЛИЯ, История движения сопротивления в Италии 8 сентября 1943—28 апреля 1945	V—VI/155
<i>Тотою И.</i> , А. ВАРКОНИ, Борьба Франциска Ракоци II за независимость в Трансильвании (1703—июль 1704)	III/122
<i>Хурсыяну Д.</i> , Ф. ЗУБЕВ, Международный империализм — организатор нападения панской Польши на Советскую Россию (1919—1920) ..	I/131
<i>Ш. К.</i> , * * *, «Доклады и статьи по истории» Общества исторических и филологических наук. Историческое отделение	V—VI/173
<i>Штефану А.</i> , ВАЛЬДЕК РОШЕ, Путь к освобождению французского крестьянства	II/103

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Научная сессия Отделения исторических наук и Институтов истории Академии РНР по случаю 50-летия первой русской революции (1905—1907)	II/81
Научная сессия Бухарестского университета имени К. И. Пархона (8—9 июня 1955)	V—VI/151
Очередная сессия Общего собрания Академии РНР 27 июня—2 июля 1955 года	V—VI/151
ЦАГУ А., О деятельности Общества исторических и филологических наук РНР	IV/125
ПАСКУ Ш., БЕНКО Ш. и РУССУ И. И., Анализ научной работы Клужского института истории Академии РНР за 1954 год	III/81
* * * Посещение РНР историками: Ф. Кавка, Л. Холотик (Чехословацкая Республика) и Д. К. Косев (Народная Республика Болгария)	I/127
Производственное заседание за 1954 год в Бухарестском институте истории Академии РНР	II/83
* * * Работы научной сессии Клужского филиала Академии РНР	I/123

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ

<i>Пагу А.</i> , Обзор рефератов о советских материалах, поступивших в Румыно-Советский научный институт	II/116
<i>Пагу А.</i> , * * *, Сборник рефератов о советской литературе, поступившей в Румыно-Советский научный институт. История, 1955, 1—2	IV/167

<i>Пазу А.</i> , «Анналы Института истории партии при ЦК РРП»	V – VI/191
<i>Патрашку К.</i> , * * *, Труды и исследования по истории искусства, 1954, №№ 1–2, 3–4	V – VI/194
Содержание исторического и библиографического журнала «Movimento operaio» (Рабочее движение), Милан	I/137
<i>Сотиреску Т.</i> , Исторические труды, изданные за последние годы в Германской Демократической Республике	II/111

ÉTUDES

REVUE D'HISTOIRE

INDEX ALPHABÉTIQUE

Tome, VII 1955

Le 50 ^e anniversaire de la première révolution russe (Thèses)	I/7
* * * Plan des recherches scientifiques de la Section des Sciences historiques et des Instituts d'Histoire de l'Académie de la République Populaire Roumaine pour l'année 1955	I/25

ÉTUDES ET EXPOSÉS

BERINDEI D., Troubles politiques et sociaux précédant l'élection du prince Couza en Valachie	II/51
CHERESTEȘIU V., Préparation et objectifs de l'assemblée de Blaj du 3/15 mai 1848 (II)	V-VI/41
CONSTANTINESCU-IAȘI P., Au sujet des rapports de Guéorgui Dimitrov avec le mouvement ouvrier de Roumanie de 1912 à 1917	IV/31
EGYED A. (Cluj), Der Kampf der rumänischen und ungarischen Bauern zu Aleșd im Jahre 1904	II/31
FEDOROV G. B., Les Slaves anciens dans la République Soviétique Socialiste Moldave	I/83
FOTINO N., Le régime semi-colonial imposé par les impérialistes anglo-français pour le Danube. Statut définitif de 1921	II/7
GEORGESCU-BUZĂU GH., Le caractère de la révolte paysanne de Transylvanie de 1784 vue par l'historiographie bourgeoise roumaine	V VI/75
HAUPT GH., Aperçu historique de la lutte menée pour faire adopter aux cercles socialistes de Roumanie une attitude marxiste 1881—1884)	III/7
HAUPT GH. et SLIVĂȚ X., Les manifestations de solidarité du prolétariat de Roumanie avec la grande révolution populaire de Russie (période de janvier 1905 à janvier 1906)	I/29
HUREZEANU D., La situation sociale-économique de la paysannerie avant la révolution de 1907	IV/41
KÁROLY D. (Cluj), Eine Bewegung gegen die Habsburger in Siebenbürgen unter der Führung von Makk-Gál in den Jahren 1849—1854	IV/67
MACIU V., Sur la situation et la lutte de la paysannerie roumaine à la veille de la Guerre de l'Indépendance	III/31
MUNTEANU N. G., PANCIU C. et LUNGEANU I., L'acte révolutionnaire de nationalisation des principaux moyens de production industriels, bancaires, d'assurances, miniers et de transports (11 juin 1948)	I/55
PASCU ȘT. (Cluj), Nouvelle contribution à la question de la révolte des paysans de Transylvanie, en 15.....	V-VI/91

SAFTA STELIAN, Quelques aspects de la course aux armements dirigée contre l'U.R.S.S. dans la Roumanie des bourgeois et des propriétaires fonciers, pendant la crise mondiale de 1929 à 1933. (L'affaire Skoda)	IV/7
ȘTIRBU S., De la situation agraire de la Roumanie entre les deux guerres mondiales	V-VI/7
TURBATU M., Le rôle des artisans villageois dans le développement de la production de marchandises en Valachie, au cours de la première moitié du XVII ^e siècle	III/49

DISCUSSIONS

BERINDEI DAN, Sur certains problèmes en ce qui concerne la science historique dans la République Populaire Roumaine	IV/87
FRANCES E., Les Slaves sur le territoire de notre pays, au XII ^e siècle	III/65
UDREA TR., Sur certains problèmes ayant trait à la science historique dans la République Populaire Roumaine	I/107

NOTES ET DOCUMENTS

BERINDEI DAN, Nouvelles données en ce qui concerne Mircea Mălăeru et le mouvement paysan de 1862	IV/95
CIUREA D. (Jassy), Données sur la situation intérieure de la Moldavie à la fin du XVI ^e et au début du XVII ^e siècle	V-VI/113
IONAȘCU I., Un document inédit sur le soulèvement des paysans de l'ancien département d'Olt, en juin 1899	III/107
IONAȘCU I., Documents inédits de la période 1517—1774	IV/103
MANU E., Un écho de la révolution russe de 1905 dans la littérature roumaine ..	V-VI/147
NICOLĂESCU-PLOȘOR C. S., Une lettre inédite de Tudor Vladimirescu	II/75
SIMONESCU DAN, Une étude inconnue d'histoire sociale, par Mihail Kogălniceanu, étouffée par la censure	V-VI/137
ȘERBAN C., Le journal d'Ivan Ilinski (1721—1730)	V-VI/119
TURCU C. (Jassy), Le foulon, installation technique primitive paysanne pour l'amélioration de la qualité de certains tissus d'industrie domestique	IV/113

ÉCHOS DES PAYS DE DÉMOCRATIE POPULAIRE

Communications faites au sujet des visites dans la République Démocratique Allemande et dans la République Populaire Hongroise	I/93
DEMÉNY L., La conférence des historiens de l'U.R.S.S. et des pays de démocratie populaire sur la question de l'expansion du mouvement révolutionnaire hussite en Europe	IV/119
KAVKA FR., Le mouvement révolutionnaire hussite et son importance internationale	III/84
KOSEV D., Le soulèvement populaire antifasciste de septembre 1923 de Bulgarie ..	II/91

COMPTES RENDUS

Brătescu G., Deux ouvrages récents d'histoire de la médecine: Contribution à l'histoire de la médecine dans la R.P.R., rédigé sous la direction du Prof. V. BOLOGA; S. IZSÁK: Aspects du passé de la médecine roumaine ..	V-VI/176
Cîmpianu C., E. KOVÁCS: Bem József	III/116
Constantiniu Florin, * * * L'histoire de Bulgarie	IV/133
Gălățeanu P., * * * La conspiration contre l'Allemagne	IV/127
Georgescu-Buzău Gh., MARIO LEPORATTI: Nicolae Bălcescu et la renaissance nationale en Roumanie	IV/131
Georgescu-Buzău Gh. et Mioc Damaschin, * * * Etudes et exposés concernant l'histoire de Roumanie	V-VI/180

<i>Guboglu M.</i> , JOSEF KABRDA: Les anciens registres turcs des cadis de Sofia et de Vidin et leur importance pour l'histoire de la Bulgarie	II/106
<i>Guboglu M.</i> , * * * La collection de manuscrits orientaux	V-VI/163
<i>G. M. FRANZ TAESCHNER</i> : Histoire de la dynastie osmane de Mehmed Nehrî Hurezeanu D., F. ZUEV: L'impérialisme international, organisateur de l'agression de la Pologne des propriétaires fonciers contre la Russie Soviétique (1919-1920)	V-VI/167
<i>I. N. Tr.</i> , DANIEL RAPANT: Soulèvements paysans dans la Slovaquie de l'Est en 1831	I/131
<i>Ionescu-Nișcov Tr.</i> , L. HOLOTIK: Le rôle des missions militaires italiennes et françaises en Slovaquie en 1919	I/128
<i>Ionescu-Nișcov Tr.</i> , * * * Sources ayant trait à l'histoire de la Guerre de Trente Ans	III/113
<i>Kandel M.</i> , LEO STERN: L'influence sur l'Allemagne de la première révolution russe de 1905 — 1907	V-VI/160
<i>Manolescu R.</i> , ȘTEFAN PASCU: Les métiers en Transylvanie jusqu'au XVI ^e siècle	IV/128
<i>Simonescu Dan</i> , D. MACREA: Sur l'origine et la structure de la langue roumaine.	V-VI/168
<i>Sotirescu T.</i> , * * * Marx-Engels-Lénine-Staline, Sur l'histoire d'Allemagne	III/111
<i>Sotirescu T.</i> , ROBERTO BATTAGLIA: Histoire de la résistance italienne — 8 septembre 1943 — 28 avril 1945	III/124
<i>Ștefaniu Al.</i> , WALDECK ROCHET: Vers l'émancipation paysanne	V-VI/155
<i>Ș. C.</i> , * * * « Communications et articles d'histoire », Société des Sciences historiques et philologiques — Section d'Histoire	II/103
<i>Totoiu I.</i> , VÁRKONYI ÁGNES: L'évolution de la lutte pour l'indépendance menée par Francisc Rakoczy II en Transylvanie (1703 — juillet 1704)	V-VI/173
<i>Vulpe R.</i> , Vlăduțiu I. et Morintz S., * * * Etudes et exposés sur l'Histoire de Roumanie	III/122
	IV/137

LA VIE SCIENTIFIQUE

PAGU AR., De l'activité de la Société des Sciences historiques et philologiques de la R.P.R.	IV/125
PASCU ST., BENKŐ Ș. et RUSSU I. I., Analyse du travail scientifique en 1954, à l'Institut d'Histoire, de Cluj, de l'Académie de la République Populaire Roumaine.	III/81
Séance d'analyse de l'activité scientifique de l'Institut d'Histoire de Bucarest de l'Académie de la R.P.R. pour l'année 1954	II/83
Session générale ordinaire de l'Académie de la R.P.R. (27 juin — 2 juillet 1955) ..	V-VI/151
Session scientifique de la Section des sciences historiques et des Instituts d'Histoire de l'Académie de la République Populaire Roumaine à l'occasion du cinquantième de la première révolution populaire de Russie (1905—1907).	II/81
Session scientifique de l'Université « C. I. Parhon » de Bucarest (8—9 juin 1955) ..	V-VI/151
* * * Travaux de la Session scientifique de la Filiale de Cluj de l'Académie de la République Populaire Roumaine	I/123
* * * Visite des historiens Fr. Kavka, L. Holotik (République Tchécoslovaque) et D. K. Коцев (République Populaire de Bulgarie) dans notre pays.	I/127

NOTES BIBLIOGRAPHIQUES

<i>Pagu Ar.</i> , Revue des comptes rendus du matériel soviétique reçu par l'Institut d'études roumano-soviétiques — Histoire, no 1/1954	II/116
<i>Pagu Ar.</i> , * * * « Revue des exposés » sur le matériel soviétique arrivé à l'Institut d'études roumano-soviétiques — Histoire, nos 1 — 2/1955	IV/167
<i>Pagu Ar.</i> , « Annales de l'Institut d'Histoire du Parti, près le C.C. du P.O.R. »	V-VI/191
<i>Pătrașcu Corina</i> , * * * Études et recherches d'Histoire de l'Art, nos 1 — 2 et 3—4/1955	V-VI/194
<i>Sotirescu T.</i> , Travaux d'histoire ayant paru dans la République Démocratique Allemande au cours des dernières années	II/111
Sommaire de la revue d'histoire et de bibliographie <i>Movimento Operaio</i> (Le mouvement ouvrier) de Milan	I/137

DIN PARTEA REDACȚIEI

Redacția revistei „Studii” aduce la cunoștință că stă la dispoziția colaboratorilor și cititorilor revistei, în toate zilele lucrătoare, între orele 7,30 și 15,30.

Sediul redacției se află în București, Bulevardul Generalissimul Stalin nr. 1, telefon 150.81.

INTREPRINDERA
POLIGRAFICĂ nr. 4
BUCUREȘTI
